

“—I have gone through the Dictionary very carefully and I am glad to testify to the accuracy of the information and the references contained therein which is not surprising in view of the fact that the learned author has in the course of a long life of scholarship specialised in the compilation of similar material and the publication of important reference books with regard to Vedic Literature, Mīmāṃsā and Darśana. The book will not only be useful to students of the Brāhmaṇas and the Āraṇyakas but also to Sanskrit scholars in general. The information under each major entry has been given in the words of the Brāhmaṇa or the Āraṇyaka itself and is easily assimilated in the context given. I congratulate the publisher on publishing such a useful work which should find appreciation on the part of all scholars and particularly scholars of Vedic Literature.”

S. M. Katre,

M. A., Ph.D. (London),

Director, Deccan College, Post-Graduate
& Research Institute, Poona.

निवेदन

श्री स्वामी केवलानंद ह्यांनी बरेच लेखनकार्य केलेले मला माहीत होतें. तें लेखन प्रकाशित करण्याला कोणी पुढें येत नाहीं हे पाहून मला वाईट वाटे स्वामी तर घोलून चाटून अर्किचन. तेन्दा एक पुस्तक आपण छापून काढावें असें मनात आले व त्याप्रमाणें स्वामींना मी आपली इच्छा कळविली. ऐतरेय ब्राह्मण व आरण्यक कोष तयार होता तो त्यांनीं माझ्या हवालीं केला. त्याला बहुत काल लोटला. सवडीप्रमाणें ठापल्यान्यानें छपाईचें काम करावें अशी माझी इच्छा होती. परंतु ह्या ना त्या कारणानें काम रेंगाळत राहिलें. स्वामींनीं एकदाहि केव्हा छापता म्हणून विचारपूस केली नाहीं. मला मान रखरख वाटत होती. त्याच्या सत्काराची योजना पुढें आलेली ऐकताच हा मोका साधावा असा निश्चय करून आमच्या आर्यसंस्कृति मुद्रणालयाला काम करावयास लावले. स्वामींनीं हस्तलेख तपासून दिला व श्री. चित्तोवत कवें यानीं मुद्रितें तपासलीं. त्यामुळे ग्रंथ वेळेवर छापून झाला. ह्याचा मला आनंद होत आहे.

स्वामींच्या प्रभावदल बोलण्याचा मला अधिकार नाहीं. त्याची अधिकारसंपन्नता प्रसिद्ध आहे.

सामानाधिकरण्य दि तेजस्तिमिरयोः कुत ।

बदलापूर, कार्तिक व। ११ }
शके १८७४.

ना. गो. चापेकर

बडिलाच्या सदिच्छेप्रमाणें स्वामींचा हा कोष आमच्या मुद्रणालयाचें प्रकाशन म्हणून घेण्यास फार आनंद वाटत आहे.

म. ना. चापेकर,

प्रकाशक, आर्यसंस्कृति मुद्रणालय, लि०.

प्रस्तावः

‘ ऋग्वेदोऽयं यदुर्वेदः सामवेदः ’ इति तथीमाचक्षते । अथर्वस्य चतुर्थस्य यज्ञे प्राधान्याभावात् देशान्तरे वा विद्यमानत्वात् प्रायश्चित्ताद्यैः सौख्यतोऽभूत् प्राचीनतमे काले इत्येतिहासिकाः । तत्र ऋग्वेदस्य एकविंशतिः शाखा भवन्तीति व्याकरणभाष्यकारः ‘ एकविंशतिषा नाहृत्य ’ इति पस्पशाया प्रतिषेधे ।

(१) अथ आध्वलायनगृह्यसूत्रे ब्रह्मयज्ञाचार्यतर्पणे माण्डूकेयगण साख्यायनगणः आध्वलायनगणश्चेति गणत्रयमुक्तम् । तत्र माण्डूकेयगणे जानन्तिः, बाह्विः, गार्ग्यः, गौतमः, शाङ्ख्यः, रामभद्रः, माण्डूक्यः, माण्डूकेय-
श्चेति अष्टौ आचार्या उक्ताः । साख्यायनगणे कण्डोडः, कौपीतकः, महाकौपीतकः, पैट्ण्यः, महापैट्ण्यः, सुपगः, साख्यायनः इति सप्त आचार्याः । आध्वलायनगणे च ऐतरेयः, महत्तरेयः, शाकल्यः, माण्डूक्यः, मुक्तवक्त्रः, औद-
वाहिः, महौदवाहिः, सौजामिः, शौनकः, आध्वलायनश्च इति दश आचार्याः । एतद्गणत्रयसंज्ञकतया पञ्चविंशति-
राचार्या भवन्ति इति समुदायः ।

(२) अवेदमालोचनीय बहोदः कौपीतकश्चेति भिन्नौ एक एव चेति, एव सुपगः साख्यायनः इत्यपि । तत्र भिन्नचिति प्राप्तं, गार्ग्यनामगणने ‘ त्रयोविंशतिवाक्यानि, बहोदादिषु अर्थात् तर्पणमित्यद् वाच्यं ’ इत्युक्तत्वात् (आश्व० ३।१।४), इदमेतन्नापि ‘ बहोदमित्यादिषु द्वितीयादिरेषु तर्पयामि इति भवति, ‘ बहोदं तर्पयामि इति ’ इत्युक्तत्वात् । बहोदकौपीतकस्योः सुपगसाख्यायनयोश्च भेदाभावे उक्त-
संख्यापूर्वतयाप्यसंज्ञात् इति । अत्रोच्यते । गृह्यसंज्ञायां विनिर्दिष्टे (३।५) ‘ अथ देव बहोदः कौपीतकेयः पयसः ’ इत्युपक्रमेण ‘ ततो ह बहोदः कौपीतकेय उपरराम ’ इत्युपसंहृतम् । अत्र ‘ विष्णुर्कृषीतकात् वासवे ’ (पा० ४।१।१२४) अपरये ढक् कौपीतकेयः, अन्यः कौपीतकः ‘ अत इक् ’ (पा० ४।१।१५) । साख्यायनग्रन्थ-
संग्रहे कौमुद्यास्तध्वगण्डितपावागुदरिचिह्ने चतुर्थोपाये उदकतर्पणप्रकरणे ‘ कौपीतकः, महाकौपीतकः ’ इत्येवोदाहृतम् । यद्यपि साख्यायनग्रन्थसंग्रहपुस्तके एव अन्ते चौराभ्यां १९०९ मने मुद्रिते संग्रहः मूलभूते कौपीत-
किसूत्रे ‘ कौपीतकी, महाकौपीतकी इति दीर्घं पठ्यते ’, तथापि व्याकरणशिक्षात् समग्रशिक्षाभावं दीपिकाः अपवादः
एवेति स्वीकर्तव्यम् । अथ ‘ कौपीतक ’ इति आध्वलायनीयः पाठः यथामिति चेत्, ‘ छन्दसि एते त्रिषो
विकल्प्यन्ते ’ इति ‘ छन्दोवत् भूवाणि भवन्ति ’ इति च न्यायान्या अतश्चमहत्वा औत्तम्येन ‘ तस्यापत्वं ’
(पा० ४।१।१२) इत्येवैव स पाठः शाखनीयः, शिमादेराहितिगमत्वाद् विदुः । सर्वेषां च कुर्यात्तद्वयः बहोदः
इति सिध्यति । तेन बहोदः कौपीतकः नाम कुर्यात्तद्वयः बहोदः इति एव एवायमाचार्यः आध्वलायनोऽयं उक्त
इति । एवमेव सुपगसाख्यायनयोरेवेति शेषम् । तथाहि । शाङ्खायनश्रौतसूत्रायः आनन्तव्याप्यम् । ‘ चार्त्तवाचं तं
यद् कुर्यात् पुनराहोर्मुनिस्तत् कृत्वा (१।१।१८) ’ इत्युक्तत्वात् यथा च सुपगः चार्त्तः भुविपुनराहोः ’ इत्याह
(भुविमेव कौमा. ३।५) । एतदुदाहरणे च ग्रन्थे ‘ द्वादशाहोऽयं परिभाषा चोक्तः प्रथमे मगशान् सुपगः
सुपकारः ’ इत्याह । तस्मात् सुपगोऽयमाचार्यः शाङ्खायनग्रन्थः इति स्पष्टम् । आध्वलायनगृहे आचार्यानां
नामानि देव क्रमेण पठितानि, न तत्रैव क्रमेण कौपीतकैरेवमुक्ते वा शाङ्खायनग्रन्थसंग्रहे वा पठितानि । आध्वलायनीये
च गद्यतये दद्यात् २२८मवयवमप्येते, न तथा कौपीतकैरेव वा शाङ्खायनग्रन्थसंग्रहे वा पठितवयवमुत् । परतु बहोदः-
कौपीतकैरेवोः स्यात् अथवाधाने आध्वलायनीये पठ्यते, तथैव इत्यपि बहोदकौपीतकैरेवोः अथवाधानेव पाठः,
एवं सुपगसाख्यायनयोः अप्यवधानं यथा आध्वलायनीये, तथैव सुपगसाख्यायनयोः । इत्यपि । तेन सर्वथाऽपि

कहोडकौपीतकी बहोडकौपीतकी वा ऐक्य व्यक्तिः । तत्र कहोड इति स्वनाम, कौपीतरुः इति अणुप्रत्ययान्तं, कौपीतकिः इति इजन्त वा कितृनाम इति विशेषः । एव सुप्रसङ्गाख्यायनी सुप्रसङ्गाद्यायनी वा ऐक्य व्यक्तिः इति विद्वान्तः ।

(३) अयं साख्यायनशास्त्राख्यानशब्दविचारः । आद्यत्रयनीयाचार्यनरूपेण साख्यायनशब्द एव पठितः, न शास्त्राख्यानशब्दः, कौपीतकिरूपेण शास्त्राख्यानशब्द एव पठितः, न तु साख्यायनशब्दः । यद्यप्यत्रोऽपि त्रयेण शास्त्राख्यानशब्द एव पठितः, परंतु प्रत्येकनाम 'साख्यायनग्रन्थसमूहः इति, न तु शास्त्राख्यानग्रन्थसमूह इति' । किं च प्रत्यादौ 'ॐ साख्यायनग्रन्थास्य दक्षिणतश्चेष्टमनुमा । इतिषा पदतिथ्याख्या शिष्याणां हितकाम्यया ॥' इति श्रीको प्रत्यक्षरीयः । एव चतुर्थपञ्चम्येषु सन्ते 'इति अदिष्टानविरये कौतुम्बरवास्तव्यश्रीवास्तुदेववृत्ते साख्यायनग्रन्थसमूहे अनुक्रोडध्यायः इति समाप्तिस्वरूपः । कौपीतकिग्रन्थान्ते च 'इति शास्त्राख्यानशास्त्रायाः कौपीतकिग्रन्थसूत्रे पञ्चोऽध्यायः' इति मुद्रितम् । एतावता साख्यायनः शास्त्राख्यानशब्दे किंचिदक्षरभेदेऽपि व्यक्तेरैव, न मिश्र । उच्चारणभेदात्तु शब्दभेदः इति निश्चितम् ।

(४) अयं ज्ञान्येदोषचरणव्युत्पत्त्यस्य महिदासकृताया वृत्तौ 'जानन्ति वाहि इत्यारम्भ माण्डूकेयाः । इत्यन्तः माण्डूकेयगणः । मार्गी वाचनशी इत्यारम्भ साख्यायन इत्येषमन्तः साख्यायनगणः । एतेषा कौपीतकिमाहणमारण्यकं च साख्यायनसूत्रं च । एतेष्य इत्यारम्भ आश्वलायनान्तः आश्वलायनगणः । एषामैतरेयब्राह्मणमारण्यकं च आश्वलायनसूत्रं च' इत्युक्तम् । अनेन महिदासेन कृत्यते 'तिदशाक्षरमिते गतेऽन्दे मधुमासे दशभीतये तुषाधीः । महिदास-ब्रुधः परोपहृत्यै चरणव्यूहमिमं व्यकारि कायका ॥' इत्यनेन वृत्तिवृत्तिराल उक्तः । काश्यामिरुक्तस्यैवपि तदुक्तोऽन्दः शास्त्राख्यानशब्द एव । शकः १६१३ चित्रवृत्तः । दशमी इन्दुवासरः इति ए कालः । इति श्री शंकर तारायण वक्तव्योद्यो इतिहाससंशोधकाः शकावली दृष्ट्या कथयन्ति ।

(५) तत्र साख्यायनः शास्त्राख्यानपरमार्थः एकः आश्वलायनधारः । इति द्वौ आचार्यौ कल्पवृत्तकारावेव, न ब्राह्मणकारी । इतरे तु आचार्याः । ब्राह्मणारण्यकाराः । येषं शास्त्राख्याननाम शास्त्राख्यानारण्यक इति च भव्यते तत् वस्तुतः कौपीतकिब्राह्मण कौपीतकिआरण्यकमेव स्यात् । नहि ब्राह्मणकार एव दृष्टकारः इति वदतुं शक्यमिति ।

(६) कहोडः कौपीतरुः ऐक्य व्यक्तिः, सुप्रसङ्गः साख्यायनस्य ऐक्य व्यक्तिः । इत्युक्तं प्राक्, शास्त्राख्यानः आश्वलायनशब्दे द्रष्टव्यौ कल्पवृत्तकारावेव, न ब्राह्मणकारी इति च इदानीमेवोक्तम् । एव एति आश्वलायनग्रन्थोक्तानामाचार्याणां मयाभुतानुवाचिकव्यवस्था वा पञ्चविंशतिः सख्या, या इदानीं चतुर्विंशत्या सती एकविंशतिर्भवति । तदेव च 'एकविंशतिषा वादृष्ट्य' इति व्याकरणमहामाध्यकारिणोक्तम् । कहोडकौपीतरुयोः सुप्रसङ्गाद्यायनयोश्च व्यस्तितोऽपि शास्त्राख्यानशब्दाख्यानयोः ब्राह्मणारण्यकारावे च स्वीकृते महामाध्यकारोक्तिरियं नैव सम्यक्ते ।

(७) माण्डूकेयः नाम प्रथमगणस्य आचार्यः अन्विमः ब्राह्मणकारः इति स्वीकार्यमेव । अत एव ऐतरेयारण्यकस्य हितोपनिषदि सदितोपासनाप्रतिपादने महर्षिभेदेन उपासनाविधानविशेषप्रतिपादनायस्यैव 'पृथिवी पूर्वस्वर्गं, द्यौरुत्तररूपं, वायुः साक्षा इति माण्डूकेयः' इत्यादिवाक्ता 'इति तु माण्डूकेयानाम्' इत्युपसंहारः कृतः संगच्छते । परंतु साख्यायनग्रन्थसमूहो नाम चौतम्याया १९०९ खने यत् पुस्तकं मुद्रितं तदन्ते अध्यायपट्टकामक कौपीतकिग्रन्थान्ते यत् सूत्रं मुद्रितं, तत्र उपाकरणप्रकरणे 'प्रस्तुतं ब्रुवादिनि हेतु आहुः, सूक्तानुवाक्याभिः इति वा । अध्यायार्थमात्रामिरिति माण्डूकेयः । अयं ह स्माह कौपीतकिः अग्निगोत्रे पुरोहितमित्येका' इत्युक्तम् । अत्र निर्दिष्टो माण्डूकेयः सूत्रकार एवेति स्पष्टम् । उपाकरणप्रतिपादनाद हि सूत्रकारस्यैव कृतं, न ब्राह्मणारण्यकारस्य इति । परंतु किंचित् सकटमनं पुस्तकं प्रादुभ्यात्, कथं ब्राह्मणकारः सन् माण्डूकेयः सूत्रकारः स्यादिति । अस्मात् सकटादुन्मोक्तस्य अतिप्राचीनो माण्डूकेयः कश्चित् ब्राह्मणकारः स्यात्, ततोऽर्वाचीनस्तु कश्चित् माण्डूकेयः सूत्रकारः स्यात्, इति स्वीकार्यं परास्तरभावात् । माण्डूकेयस्य तु ब्राह्मणमिव वृत्तम् ।

एव कौपीतकविषयेऽपि । शाङ्खायनब्राह्मणारण्यकत्वेन आनन्दाश्रममुद्रिते ग्रन्थे 'तदुह साह कौपीतकः' (२।९, ७।४, ७।१० इ०) इति बहुवाक्यमुपलभ्यते । 'इति कौपीतकः' (२।१३०) इति च । ऐतरेयब्राह्मणेऽपि 'पूर्वा पौर्णमासीमुपवसेदिति वैद्यम्, उत्तरामिति कौपीतकः' इति वाक्यं दृश्यते (३।२।१२) ! तत्र आनन्दाश्रमीये शाङ्खायनब्राह्मणेऽपि (३।१) अविकृतमुपलभ्यते । तेन कौपीतकः कौपीतकिर्वा ब्राह्मणकारः इति स्पष्टम् । यथेदं कौपीतविशेषसूत्रमितिवर्तनं, न तत् वस्तुतः कौपीतकप्रणीतं सूत्रं, किंतु शाङ्खायनप्रणीतमेव सत् कौपीतकिब्राह्मणारण्यकानुशास्त्रत्वात् कौपीतकिवृत्तावेति प्रतिद्धिः काचित्की । तथा च ब्राह्मणमारण्यकं च कौपीतकं, श्रौतं यज्ञं च सूत्रं शाङ्खायनकं इति सिद्धम् ।

(८) अथ वैद्यम् कौपीतकं चेति ब्राह्मणारण्यकद्वयं कौपीतकिब्राह्मणे आनन्दाश्रमे शाङ्खायनत्वेन मुद्रिते ऐतरेयब्राह्मणे च स्पष्टतशोद्धृतात् सिध्यति । यत् तु तत्र शाङ्खायनब्राह्मणं शाङ्खायनारण्यकमिति च मुद्रितं, आरण्यकप्रस्तावनायां च तथा साधितमिव तनुः आपाततः । नहि सूत्रकार एव ब्राह्मणकारः इत्यस्य अवश्यव्यवस्थात् । शाङ्खायनश्रौतसूत्रीये आनन्तीयभाष्ये च (१०।१०।१) 'महाकौपीतकिब्राह्मणमभिधायैव साम्ना धर्मातिदेशः इति तद्धनंप्राप्तिः' इत्युक्तत्वात् महाकौपीतकिब्राह्मणमपि आनन्तीयभाष्यकाल उपलब्धमासीत् । ऐतरेयं ब्राह्मणारण्यकं तु इदानीं कण्ठस्थमेव । तथा च भाण्डूक्ये, वैद्यम्, कौपीतकं, महाकौपीतकं, ऐतरेयं चेति पञ्चविधं ब्राह्मणं सिद्धमेव । तेन यावन्त आचार्यास्तावन्ति ब्राह्मणारण्यकानि इति सिद्धान्तप्राप्तेः वयम् । तत्र ब्राह्मणद्वयमेवेदानीमुपलभ्येत आश्वलायनशाङ्खायनी च बल्यशुक्राश्रमं, न ब्राह्मणकारौ । शाङ्खायननाम्ना कैचित् सुप्यमाणं तु ब्राह्मणारण्यकं न शाङ्खायनकं, किंतु कौपीतकमेव तत् ।

यत्तु वही देशे काले च बाळकनेयिन* आश्वलायनीयमेव होत स्वीकुर्वन्ति, तत् शाङ्खायनीयहौत्रवेत्तुणासक्तमात्रं आश्वलायनीयानां च सुलभत्वात् । यत्तु यत्तु वृष्णयज्ञोर्वेदिभिः आश्वलायनीयं हौत्रं स्वीकाभावे यथा स्वीकार्यं, तथा शुक्लयज्ञोर्वेदिभिः स्वीयहौत्राभावे शाङ्खायनीयमेव हीनं स्वीकार्यं नाश्वलायनीयम् । शाकल्यसंहिता ऐतरेयं ब्राह्मणारण्यकं आश्वलायनसूत्रं चेति एका त्रीणि आश्वलायनानां वृष्णयज्ञोर्वेदिनां च स्वीकारार्हा । बाण्डूकसंहिता कौपीतकं ब्राह्मणारण्यकं शाङ्खायनसूत्रं चेति द्वितीया त्रीणि शाङ्खायनानां शुक्लयज्ञोर्वेदिनां च हौत्रविषये स्वीकारार्हा इति सिद्धान्त इति च नन्वेदीयचरित्र*ग्रहणं महिदासप्रणीतं भाष्ये स्पष्टम् ।

(९) अथ संहिता । एकविंशतिधा बह्वचूय इति भगवत्सत्त्वलिखितचनात् एकविंशतिधाचाराः तेषां एकविंशतिः संहिता, एकविंशतिरेव ब्राह्मणारण्यकानि चेति शक्यते । न च ताः संहिताः सर्वथा अक्षरशो भिन्नाः बभूवुः, किंतु कविदशरभेदः कवित्वं पदभेदः, क्वचित् 'एवा' न्यूनाधिकत्वं, पौर्वापर्यभेदश्चेति तत्र भेदाद्यभेदात् भेदः । यथा शाकल्यसंहितायां बालसित्यसप्तकानि एकादशं सूत्रानि न सन्ति, द्वादशाश्वलायनानुशोभयोगित्वात् वैदिकैः । तिलत्वेन पठ्यन्ते । विशेषतः उपयोगात् । पक्षादकनपाठधर्मात्तु नमसंहितानि पठ्यन्ते । (कथं ८।४९-५९) । तानि तु बाण्डूकसंहिताऽन्तर्गतानि तत्रापि अन्तिमानि हिलाणि न बाण्डूकस्येव नर्भवन्ति । शाकल्ये 'समानां व आहूतिः' इति अन्तिमा 'तत्क', बाण्डूके तु 'तच्छोभोराशुणीमहे' इति अन्तिमा क्रम् । इति दिग् । अधिकं तु चरणव्यूहस्य महिदासभाष्ये द्रष्टव्यम् । आमु संहितासु महता कालेन पाठकश्रेणात् भूयस्य संहिता लुप्ताः स्युः, तिलस्तु अवशिष्टाः । ताश्च प्राक् ये त्रयो गणाः भाण्डूकेयगणः, शाङ्खायनगणः आश्वलायनगण इत्युक्ताः, तेषां तात्त्विकः संहिता यमुतः । पुनश्च भाण्डूकेयगणस्य संहिता एता । अवशिष्टे तु द्वे बाण्डूकसंहिता शाकल्यसंहिता चेति । 'शाण्डूका बाण्डूका दोनी' इति मराठीभाषामयगुरुचरित्रे वेदशास्त्राविचारप्रस्तावे प्रतिपादितम् । तत्र विशेषमाभावात् प्रमाणमेव । शाङ्खायनश्रौतसूत्रीये आनन्तीयभाष्ये (१।२।५) 'बाण्डूकानामग्रपक्षः, तदर्थं नचन' इत्युक्तम् । तेन शाकल्यसंहितायाः भिन्ना या गुर्जरदेशे नन्वेदीया द्वितीया संहिता उपलभ्यते सा बाण्डूकसंहितैव । बाण्डूकसंहिता कौपीतकिब्राह्मणारण्यकं च शाङ्खायनसूत्राकारः इति निश्चयोऽस्माकम् ।

(१०) 'अथैतस्य तन्मात्रास्य विताने योगावधिं वक्ष्यामः' इति आश्वलायनश्रौतसूत्रगत प्रथमसूत्रस्य व्याख्यानान्तरे 'एतस्य इति शब्दः निविर्त्तयेपुनोक्तं कृतान्तर्गतस्य धानान्यतरेकमात्रमपठितस्य शाकल्यस्य

वाक्कलस्य च आम्नायद्वयस्य एतदाश्रयनस्य नाम प्रयोगशास्त्र इति अध्येतृप्रसिद्धसम्प्रविशेष द्योतयति ' इति गार्ग्यनारायणेनोक्तम् । तत्र ' आम्नायद्वयस्य ' इति संहिताद्वयस्य इत्यर्थः । अत्रेदं विचारणीयं, शाङ्खायन नाम प्रयोगशास्त्र आश्वलायनीयात् पृथगस्ति न वा ? तत्र निषेधस्तु शाङ्खायनप्रयोगशास्त्रोपलब्धिर्विद्वत् । अस्तित्वस्य श्रेत् तत् तर्हि प्रयोगशास्त्रं कस्याम्नायस्येति वक्तव्यम् । तृतीयस्तु ऋग्वेदान्मायो नास्त्येवोपलब्ध, चरण्यसूत्र-कारस्यापि अयमेवाभिप्रायः स्पष्टः । तथा सति द्वयान्यतरस्यैवाम्नायस्य प्रयोगशास्त्रं शाङ्खायनस्य इत्यापत्तिरिति । आश्वलायनीय प्रयोगशास्त्रं च वाक्कलस्यैवाम्नायस्य, इति परिशेषात् वाक्कलस्यैवाम्नायस्य प्रयोगशास्त्रं शाङ्खायनक इति निश्चयश्च । एतच्च शाङ्कलस्याम्नायस्य इत्येतावदेव वक्तव्यं, न वाक्कलस्येति । किञ्च ' ऐतरेयब्राह्मण ' इत्युक्तं, तर्हि कौपीतकिन्नाडगणस्य उपलब्धस्य एव गतिः ' तत्संहितं कः आम्नायः ? जिज्ञासुरस्येव तस्यानाद्यस्तु नैव युक्तम् । तस्मात् वाक्कलस्याम्नायस्य एतरेयब्राह्मणसंहितस्य प्रयोगशास्त्रं आश्वलायनस्य, वाक्कलस्याम्नायस्य च कौपीत किन्नाडगणसंहितस्य प्रयोगशास्त्रं शाङ्खायनस्य इति विवेकः ।

(११) पण्डितव्रतवल्केरमुद्रिते ऋग्वेदपुस्तके (पृ ७१-७२) शाङ्खायनसंहिताक्रमः वाक्कलसंहिता क्रमश्चोदाहृतौ प्रत्यक्षप्रमाणोपलब्धं विना नेदानामेव भेदेन स्वीकर्तुं शक्नुमः । वाक्कलसंहितैव शाङ्खायनसंहिता नाम, यस्तुतः शाङ्खायनसंहितैव नास्ति । वाक्कलसंहिता कौपीतकिन्नाडगणस्य च शाङ्खायनस्य चाधीयाना विद्या एव शाङ्खायना शाङ्खायनाशास्त्रीया इति वा निर्दिश्यन्ते, यथा वाक्कलसंहिता ऐतरेयब्राह्मणस्य च आश्वलायनस्य च चाधीयाना आश्वलायना आश्वलायनशास्त्रीया इति च निर्दिश्यन्ते तद्वत् इत्यस्य सिद्धान्तस्य अस्माभिः स्वीकृतत्वात् ।

(१२) आश्वलायनाचार्यैरपि आश्वलायनगणे वाक्कलः पठितः, यदनुशारेणैव प्रागुदाहृता गार्ग्यनारायनोक्तिः, तथापि पृथानुसन्तप्रमाणन्यायेन (११, १२, १३, १४ जै) तत् उत्कृष्टं च शाङ्खायनगणे निवेद्य । यथा- श्रुते तु अनङ्गप्रमाणविशेष इति ध्येयम् । शाङ्खायनस्य तु वाक्कलानामित्येव शाङ्खायनश्रीतृतीयैः आनर्तीयभाषि ' वाक्कलानामङ्गशब्दः तदर्थं वचनः ' (१२, १५) इति वाक्यं प्रागुक्तमेव ।

(१३) वृक्षस्य यथा अनेका छाया भवति, तथा ऋग्वेदस्यापि अनेका शाखा भवन्ति । शाखास्तु च संहिताब्राह्मणशब्दा मन्त्रब्राह्मणपर्यायाभ्यां संपद्यते । त्वं येन आश्वलायनशास्त्रेति वा वाक्कलशास्त्रेति वा प्रसिद्धा, तस्यां वाक्कलसंहिता ऐतरेयब्राह्मणं चान्तर्भवति । आरण्यकं तु ब्राह्मणस्यैव अन्तिमो भागः । अरण्ये पवित्रे स्थले नदी, लिनादौ वा पठनीयत्वात् अभ्यसनीयत्वात् विचार्यत्वाच्च आरण्यकमिच्छुष्यते । तदुक्तं बृहदारण्यकोपनिषद्भाष्ये भगवत्पूज्यपादैः अरण्यं प्रपन्नानां आरण्यक इति । अथ ब्राह्मणस्य ऐतरेयनामधेयस्य तु साधनाचार्यैश्च दत्ता- " पृथक्स्य ब्राह्मणस्य ऐतरेयकं च उपद्रवयिष्ये आरण्याविकाराचक्षते । कस्य चित् पृथु गह्वरे बह्व्यः पत्न्यो विद्यन्ते । तस्मात्तमे कस्याभित् दत्ताः त्वि नामधेयम् । तस्या इतरायां पुत्रो महिदाः सारुवः कुमारः । एतच्च आरण्यकाण्डे समाम्नायते ' एतन्न ह्यं वै तत् विद्वानाह महिदाश्च ऐतरेयः ' (ऐजा. २।८।१२) इति । तदीयस्य तु पित्र भार्गवतरपुत्रेष्वेव स्नेहातिशयो, न तु महिदायै । तत् कस्या चित् यशसमाया त महिदास्ययशस्य अयान् पुत्रान् स्वीतुष्टे स्थापयामास । तदानीं रिजवदन महिदास्ययशस्य यशसमाया उमागत्य इतरायां तस्मात्ता स्वकीयकुलदेवता भूमिनुसरन्तः, सा च भूमिदेवता दिव्यगूर्तिधरा सती यशसमाया उमागत्य महिदाया दिव्यं सिंहासनं दत्वा तस्मिन्पुत्रस्य सर्वेष्वपि कुमारेषु पाण्डित्याधिक्यमवगत्य एतद्ब्राह्मणं महिदाया दिव्यं सिंहासनं दत्वा तस्मिन्पुत्रस्य मनसा ' चर्मिर्देवानामयम ' इत्यादिकं प्रतिभासतस्य परं दत्तौ । तदनुग्रहात् तस्य महिदास्य मनसा ' चर्मिर्देवानामयम ' इत्यादिकं ' स्तुणोस्ते स्तुणोस्ते ' इत्यन्तं चत्वारिंशदध्यायोपेतं ब्राह्मणं प्रादुर्भूत् । ततश्च ' अथ महाव्रत ' इत्यादिकं ' आचार्या आचार्या ' (११, २।१५) इत्यन्तं आरण्यकरूपं च ब्राह्मणमाविरूढम् " इति । नन्यास्तु अस्यामेव कथायां किञ्चित् परिवर्तयन्ति, नवथा येन इतरा नाम त्रये पत्नी का त्रैविर्दिक्ता इतरा शुद्धवर्णाया आसीत् । शुद्धाश्च वृषीवता भूमिमेव देवता मयन्ते इति इतरायां स्वकीयकुलदेवता स्वपितृकुलदेवता इत्यर्थः इत्यादि ।

(१४) तस्यास्य ऐतरेयब्राह्मणस्य वेदपाठकपद्धत्या अधी पत्रिका भवन्ति । पत्रिका नाम पत्रानामव्यापानां समुदायः । अर्थात् अष्टसु पत्रिकाषु चत्वारिंशदध्याया भवन्ति । पत्रव्यासं च कानि चित् खण्डानि । प्रतिखण्डं च

कानि चित् सूत्राणि । स्वाणि चैतानि पारिभाषिकाण्येव । सायणभाष्ये हि तत्तत्खण्डस्य किञ्चिद्वान्तरं वाक्यं विलिख्य, सन्नाप्य लिख्यते, तत् उत्तर द्वितीयमवान्तरवाक्यं लिखित्वा तत्तत्सन्नाप्यं, एवं यावत् खण्डसमाप्तिः । एवं द्वितीयादिलख्येभ्यः । तत्र यान्येतानि अवान्तरवाक्यानि, तान्येव मूलाणि नामेति ।

(१५) अथारण्यकम् । यद्यपि ऐतरेयारण्यकानि पञ्च इति वैदिकप्रसिद्धिः, तथापि वस्तुतः चत्वार्येव आरण्यकानि, पञ्चमे तु श्रौतकण्ठगतं सूत्रं प्रथमारण्यकोक्तमहाव्रतप्रयोगशास्त्ररूपम् । तथा चोक्तं सायणाचार्यैः “ननु प्रथमारण्यकेऽपि ‘अथ महाव्रतं, इन्द्रो वै वृत्र हत्या’ इत्यादिना महाव्रतप्रयोगोऽभिहितः, पञ्चमेऽपि तस्यैवाभिधाने पुनरुक्तिः स्यात् ‘इत्याद्यङ्गस्य उपः’ नाथ दोषः, सूत्राद्वान्तरस्यैव तयोर्भेदात् । पञ्चमारण्यकं नवि-
प्रोक्तं सूत्रं, प्रथमारण्यकं तु अपौरुषेयं ब्राह्मणम् । अत एव तत्र अर्यवादाप्रसङ्गेन सहिता विधयः श्रयन्ते, पञ्चमे तु न कोऽप्यर्यवादोऽस्ति ” इति । एतेषु चतुर्षु आरण्यकेषु पाठकपद्धत्या प्रथमारण्यके २२ खण्डानि, द्वितीये २६, तृतीये २२, चतुर्थे १, पञ्चमेऽसूत्रात्मके १४ खण्डानि । सर्वत्र च प्रतिखण्ड कानि चित् स्वाणि पूर्ववत् ।

(१६) अथ ब्राह्मणगतानां विषयाणां सूत्रा सूची । १-१५।१-४ अग्निष्टोमः । १५।५-६ उक्थः । १६।१-४ षोडशी । १६।५-६, १७।१-५ अतिरात्रः । १७।६-८, १८।१-८ शवामवनम् । १९-२४ अभ्यायेषु द्वादशाहः । २५ अ० अग्निहोत्र प्रायश्चित्तानि ६० । २७-३० होतृकाराणि शस्त्रादि । ३१ एते पशोर्विमाप्तिः । ३२ प्रायश्चित्तानि । ३३-४० क्षत्रियपथः । इति ।

अथारण्यकेषु । १ महाव्रतम् । २-३ उपासना । तत्र द्वितीये २१-२६ खण्डेषु आत्मज्ञानम् । तृतीये च दशमे खण्डे मरणसूचकानि प्रायश्चाणि स्वप्नदृष्टानि च अरिष्टानि । ४ महासाम्नीनामका सन्धाः । पञ्चमे तु सूत्रात्मके आरण्यके महाव्रतप्रयोगः । इति ।

(१७) तस्यैतस्य ऐतरेयब्राह्मणस्य ऐतरेयारण्यकस्य च कोषोऽस्माभिर्विरचितः । तत्र च सर्वाणि अनुष्ठेयानि कर्माणि इतरे च विषयाः वर्णक्रमेण निवेदिताः । अर्यवादास्तु नाथ सगृहीताः । तेषां तु शृण्वेव सूची निष्पादिता कर्णक्रमेण त्वदीयप्रविषाद्यधक्षितमिषयुक्तीरुचिता । तत्र च ऐतरेयब्राह्मणारण्यकयोः कौपीतकिमाह्वारण्यकयोश्च वर्तमाना अर्यवादाः सगृहीताः । ऐतरेयकस्य कौपीतकिमाह्वारण्यककोषोऽपि विरचितः । परंतु तत्रेदानीं ऐतरेयककोष एव प्रसिद्धः विद्यते, इतरसु प्रसिद्धं मयेन वेति न जानीमः । अस्मिन् ऐतरेयब्राह्मणारण्यककोषे मूलवाक्यान्वयि कचिन्निवेदितानि बाहुल्येन तु मूलार्थकोषकानि स्वरचितवाक्यान्वये निवेदितानि ।

(१८) सोऽयं ऐतरेयब्राह्मणारण्यककोषः १८६८ शक्येन विषयदशस्यमेव लिखित्वा समाप्तिोऽपि १८७४ भाद्रपदमासान्तं यावत् गुाः गुा एवासीत् । आश्विनादौ तु अस्मत्सुहृद्भिः बदलापुरवास्तव्यैः श्री नानासाहेब चापेकरैः स्वीये आर्यसंस्कृतमुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाश्यते इति सधन्यवादः सप्रथम निवेदयित्वा विरम्यते ।

अत्रत्यं मूलाधिक अन्यथा च प्रतिपादनं विद्वाद्भिः सक्षोभनीयमिति प्रार्थना ।

(१९) अस्मदीयप्राप्यमिकलेखस्तु कीलकयोजकानामुपकारको नासीत् । पुनर्लेखने तु कर्तव्ये कालस्तावलोपलब्ध इतिरूपा अष्टाद्विमासस्य समुद्रभूतं शुद्धिपतके तु प्राप्तत्वा सर्वं शुद्धं करिष्यते ।

रचनाक्रमस्तु यद्यपि कर्णक्रममुत्तरेय तथापि निर्दोषा रचना नासीत्, कालभङ्गप्रसङ्गानु पुनारचना कर्तुं न पार्यते । मूलगता विषयास्तु विस्तरेण क चित् सक्षेपेणापि सर्वे एकत्र समाविष्टा एव ।

(२०) कर्णक्रमोऽस्मात् । अ आ ई ई उ ऊ क ण ल ए ऐ ओ औ इति स्वराः त्रयोदश । (अनुस्वारः) । : (विसर्गः) कर्गः चवर्गः टवर्गः तवर्गः पवर्गः यवर्गः शवर्गः इति ३५ व्यञ्जनानि, ल इति कचिद् यद्भिशम् । यस्तु ककारे गस्तु लकारे अन्तर्भवति ।

‘ओऽऽऽम्’ इत्यस्य ओकारः त्रिसावभ्युर्गात्रो वा उच्चारणीयः इत्यर्थः । एवं ‘दौ सा वोऽऽऽम्’ इत्यादौ डेयम् ।

(२१) अथ ग्रन्थादिशिक्षाधाराणि तद्विवरणं च ।

श्रुतं.—ऊर्ध्वसंज्ञिता षष्ठितरातवलेकैः औन्धराजधान्या मुद्रिता । ततः मण्डलं सूक्तं ऊर्ध्व इत्यङ्कनयम् ।

ऐआ.—ऐतरेयारण्यकं आनन्दाश्रममुद्रितम् । आरण्यकं—वंसस्पर्शण्डं—सूत्रं इत्यङ्कनयम् ।

ऐत्रा.—ऐतरेयशास्त्रम् । अयं संक्षेपः आदौ एकदैव निवेशितः । उच्चरन् सर्वतः गु यन् इत्यात् किञ्चिद्वर्गं
अङ्कतः प्राङ्नास्ति तत्र अधिकारिकः ऐत्रा इति संक्षेपोऽस्त्यवेति शेषम् ।

जे.—जैमिनिमीमांसा अध्यायः षाट्ः अधिकरणं सूत्रं चेति अङ्कवतुष्टयम् ।

द्र०—द्रष्टव्ये इत्यर्थः ।

पा०—पाणिनिः अध्यायः षाट्ः सूत्रं इत्यङ्कनयम् ।

प्रयोग—शास्त्रिकप्रयोगानुसारेण इत्यर्थः ।

सायणः—सायणभाष्यम् ।

सौत्र—सूत्रोक्तमित्यर्थः

स्वामी केबलानन्दसरस्वती.

। ॐ नमो गुरुभ्यः ।

ऐतरेय ब्राह्मण-आरण्यक कोषः ।

अक्षरपङ्क्तिः—सु मद् पद् वग् दे इति पञ्च
अक्षराणि ।

एतानि होतृजपादौ प्रयोक्तव्यानि । अग्निष्टोमे आप्य
शस्त्रस्य होतृजपे द्वयसंस्कारपङ्क्तिः पठ्यते । ऐमा ८१६।२.

अक्षरादिष्वानानि-उभ्याणः स्वर्गाः स्वराः अन्त-
स्थाः इत्यादीनामुपासनाः । एका ऐमा १।७, द्वितीया
३।८, तृतीया ३।९।१-२२, चतुर्थी ३।११।१-२.

अग्नयः आरण्येन अग्निना संदक्षेन् तदा स्रष्टिती
समारोपयेत् अरण्योरात्मनि वा । तदसंभवे अग्नी
ष्टोत्वा पलायेत । गर्हपत्कादाहवनीयाद्वा उरुमुकं गृही-
त्वा पलायेत । तस्याप्यसंभवे अग्नये संवर्गाम अष्टा-
कपालं निर्वपेत् । कुविस्तुनो गविष्ठये० मानो अस्मिन्
महाघने० इति यावयानुवाक्ये । आहुतिं वा आहव-
नीये जुहुयात् अग्नये संवर्गाम स्वाहा इति । (पुनरावाक-
पूर्वकं दर्शपूर्णमासान्तं इत्या ततः इयमितिः आहुतिर्वा
कर्त्तव्या इति केवलः) ३२।७।४.

अग्नयः प्राग्वेन अग्निना सक्षेन् तदा प्रायश्चित्त
अग्नये संवर्गाम अष्टाकपालं निर्वपेत् । कुविस्तुनो
गविष्ठये० मानो अस्मिन् महाघने० इति यावयानु-
वाक्ये । आहुतिं वा आहवनीये जुहुयात् अग्नये संवर्गाम
स्वाहा इति । ३२।६।२.

अग्निं नरो दीधितिभिः रण्योः इति पञ्चविंशत्यूर्ध्वं
आन्यशब्दं महागते अष्टादशकामस्य । वयः । २-१८ कचः
विवादछन्दस्काः । १९-२५ त्रिष्टुभः । सिः प्रथमाम-
न्याह त्रिस्तमाम् । ऐमा १।२।१-१२.

अग्निं नरो दीधितिभिः इति पञ्चविंशत्यूर्ध्वं चत्
विध्वजिति आन्यशब्दं तदपि महागते दैवतं द्वितीयं

आन्यशब्दं । प्रबोदेवायाग्नये इति च सत्त्वं प्राकृतं इति द्वे
इति केचित् । तत्र । ऐमा १।१।३.

अग्निं नरो दीधितिभिः इति विध्वजिति महागते
चान्यशब्दम् । ऐ मा ५।१।४

अग्निं पुरस्तादरन्ति शान्तिप्रदेशे ययौ नीयमाने.
६।६।८-१०.

अग्निः देवता पृथगे षडहे प्रथमेऽहनि । २०।१।१-२.

अग्निः वायोः सकाशाज्जायेत, प्राणादि बलात्
मध्यमानोऽधि जायेत । ४०।५।१२.

अग्निप्रणयनीया ऋतः । अग्निष्टोमे सोमक्रयोचरम् ।
प्रेयः । ५।२।१। ब्राह्मणस्य गायत्री प्रथमा । २-३।
राजन्त्यस्य त्रिष्टुप् प्रथमा । ४-९। वैस्वस्य जगती प्रथमा ।
१०-१२। अन्त्रस्वरेण प्रथमा, द्वितीयायामनुष्टुभि उपास्तुत्य-
स्यात् । १३-१६। अष्टमी परिधानीया । ३७ ४०। निः
प्रथमा त्रिस्तमा । ४१। उत्तरवेद्या संमाराः । ९८.

अग्निमन्यन्तं । ३।४।६, ३।५।२-४४ । आतिष्यायां
चातुर्वार्येषु च । १४।२।६.

अग्निमन्यनीया कचः षोडश । प्रेय 'अग्नये
मध्यमानायानुमूहि इत्यहोऽध्वर्युः । ३।५।२. अभित्वादेव०
शान्तिनी । २-४। त्वाग्रे पुष्करादधि० गृचवाग्रेवे गायत्री
७-८ । यदि न जायेत यदि वा चिरं जायेत शसोध्यः
गायत्रोऽनुज्याः अग्रे रंघिन्यात्रिणं० हल्येताः । ३।५।९-१२.
राशोऽध्या एकस्वा द्वयोर्वाऽनुत्तयोरेव यदि जायेत
'उत्तं नुवन्तु कन्त्यः०' इत्यनुज्यात् । ११-१४। आ यं
दस्ते न पादिन० । १५-१९। ग्रेदेवं देववीर्ये० प्राद्विथ्या
गायाभिस्वा । २०-२३। आनातं जह० । २४-२७।
आग्नेवाऽग्निः शान्तिपते । २८-२९ । त्वं क्षये अग्निना ।

३०-३२। त मर्त्यन्त । ३३-३४ । यणेन यज्ञमयजन्त
इति परिधानीया । ३५-३९। मथितस्याग्नेः अग्नौ प्रहरेणे
प्रदेवं देववीत्ये । ४०-४१। त्रिः प्रथमा त्रिरुत्तमामन्वाह ।
ताः सप्तदश संप्रत्यस्ते । ४२-४४.

अग्निर्नेता कक् मरुत्वतीये शस्त्रे धाय्या महामतादौ ।
ऐशा १।१।७.

अग्निर्वै उद्वाह वायुमुत्तुप्रविशति । सोऽन्तर्धीयते ।
४०।१।१०.

अग्निवर्ती इष्टिः 'उद्दरणे' इत्यन द्र० । ३९।५।१।
अग्निविहरणं पिण्डेषु । आग्नीध्रादेव सदसि
अग्नीन् विहरन्ति । १०।४।२.

अग्निषु अन्तरागमने प्रापश्चितं तदम्बादश्च 'अन्त-
रागमने' इत्यन द्र० । ३९।२।१३, ७.

अग्निष्टोमः १-१५ अष्टाधेयु प्रतिपादितः उत्तरत्वापि
केचिद्विद्येयाः उच्यन्ते । अय प्रयोगपुरतःकानुवारेण अग्नि-
ष्टोमस्य हीनविषये रूपरेखा उच्यते । सोमप्रयाकः ।
वरुणम् । मधुपर्कः । दीक्षणीया । प्रायणीया । सोमकथः ।
आतिथ्या । तानूनपुत्रम् । आप्यायनम् । निहवः ।
प्रवर्त्यः । उपसद्व । अग्निप्रणयनम् । हविर्धानप्रणयनम् ।
अग्नीधोमप्रणयनम् । अग्नीधोमीयः पशुः । ऐन्त्राग्रः पशुः
विच्छिन्नसधानार्थम् । आश्विनः पशुः दौर्वाङ्गण्यनिरा-
सार्थम् । प्रवृत्ताहुतयः । दण्डप्रदानम् । पनस्यतिवागः ।
यूयः । प्रवृत्ताहुतयः । दण्डप्रदानम् । अभियुः । मनीता ।
प्रातःतुवाकः । नवोनपूनीयाः । उपाशुप्रहः । अन्त-
र्यामप्रहः । उपाशुसवनः । श्रावा । वहिष्यवमानम् । सव-
नीयः पशुः । अग्निमत्पनम् । प्रवृत्ताहुतयः । दण्डप्रदा-
नम् । पर्यागिकरणम् । उपस्यानानि । उपवेशनम् ।
सवनीयपुरोडाशः । द्विदेवत्यप्रचारः । उनीयमानानु-
वचनम् । प्रस्थितयाज्याः । द्विदेवत्यग्रहमक्ष । कतुवाजाः ।
आज्यशस्त्रम् । होतृनयः-शस्त्र-शस्त्रजयः-याज्या-भयः
इद प्रतिशस्त्र भवति । प्रउग शस्त्रम् । मैत्रावरुणशस्त्रम् ।
ब्राह्मणान्छिष्टशस्त्रम् । इति प्रातःसवनम् । आबस्तो-
त्रम् । माध्यदिनपवमानः । दधिपर्वः । सवनीयपुरो-
डाशः । पशुपुरोडाशः । उनीयमानानुवचनम् । प्रस्थित-
याज्याः । दक्षिणा । मरुत्वतीयग्रहप्रचारः । मरुत्वतीयशस्त्र

होतुः । निष्केवत्यं शस्त्रं मैत्रावरुणस्य । (मैत्रावरुण-
शस्त्रम्) । ब्राह्मणान्छिष्टशस्त्रम् । अन्त्राशकशस्त्रम् ।
इतिमाध्यदिनं सवनम् । आद्रित्यग्रहः । आर्भवः पव-
मानः । विपुष्टोमः । हविर्वागः । पनस्यतिवागः । श्विष्ट-
कृत् । इडा । सवनीयपुरोडाशः । श्विष्टकृत् । उनीय
मानानुवचनम् । प्रस्थितयाज्याः । इडोपादानम् । वायित-
ग्रहप्रचारः । वैश्वदेव शस्त्रम् । घृतवागः सोमवागः घृत-
वागः । पालीयतग्रहः । आग्निमास्तं शस्त्रम् । पाशुक
कर्म । हारिषोमनः । ह्वनि वृत्तियसवनम् । निष्क्रमणम्
समाहुतयः । दधिद्वन्द्वमक्षणम् । सवपविर्जनम् ।
प्रायश्चित्तानि । अवभृथः । उदयनीया । मैत्रावरुणी
आभिक्षा । देविकाहवीपि । उदयसानीया । इति ।

अग्निष्टोमः आज्यशस्त्रग्रन्थः आग्निमास्तान्तः ।
कौमा १६।९.

अग्निष्टोमगत आग्निमास्तशस्त्रं पृथक्पृथक्प्रथमा-
हस्य आग्निमास्तशस्त्रं च एकमेव । २०।२।१५.

अग्निष्टोमनिष्पादकाः सोमाश्चत्वारः त्रिहृत्, पञ्चदशः
सप्तदशः, एकविंशश्चेति । ऐशा १।८।७ सायनः ।

अग्निष्टोमप्रसंसा । १४।१-६.

अग्निष्टोमस्य नवतिशतं (१९०) स्तोत्रीया नयः ।
प्रातःसवने नहिष्यवमाने लिङ्गं स्तोमः, आज्यशस्त्रमि-
त्त्वानि पञ्चदशस्तोमकानि इति (६९) स्तोत्रीयाः ।
माध्यदिने पवमानं पञ्चदश, पृष्ठस्तोत्राणि चत्वारि
सप्तदशस्तोमकानि इति (८३) । वृत्तिसवने आर्भवः
पवमानः सातदशस्तोमकः, यज्ञाभ्यापि च एकविंश इति
(३८) भिक्षा (१९०) । १४।१।४ सायनः ।

अग्निष्टोमस्य यथा प्रायणीया तथा उदयनीया,
विशेषस्तु अत्यः । १४।५।४-८

अग्निष्टोमस्य स्तोत्राणि द्वादश, शस्त्राणि च द्वादश ।
१४।१।६, ३६।४।६.

अग्निष्टोमे वर्हने च मैत्रावरुण ब्राह्मणान्छि- अन्त्रा
वाकना परिधानीयाः । ' परिधानीया ' शब्दे द्र० ।
२७।४।५.

अग्निष्टोमे मनुग्रहप्रचारे मनुवाचवार्थं मैत्रावरुणः
होतादीन् श्रेयति । २४।४।२ सायनः ।

अग्निष्टोमे ऋतुयाज्ञेषु प्रैषवयट्कारौ भवतः, परतु प्रैषमन्त्रं पठित्वा होतव्यं इति प्रैषो भैत्रावकस्य भवति । होत्रादयोऽपि प्रैषरूपमेव याज्या पठित्वा वयट्कारं कुर्वन्ति । प्रैषानन्तरं अग्नं ऋक् न भवति । २२।४।२ सायणः ।

अग्निष्टोमे तृतीयसवने होत्राकाणां वस्त्राणि न सन्ति अतिरात्रे तु सन्ति । ३०।५।१.

अग्निष्टोमे दक्षिणासु नीतासु सा अनु सुनसाण्या सतिष्ठते । २६।३।१२.

अग्निष्टोमे निष्केकस्यशस्त्रान्ते उपयं वाचीन्द्रायाम्प-
शृण्वते त्वा इति जपः । तत्र उपयं वाचीन्द्राय इति
भागः उपयसपत् नाम । उपयशृण्वते त्वा इति मागस्तु
उपयधीर्षे नाम । ५।१२।३-४.

अग्निष्टोमे प्रातःसवने अञ्छावाकस्य शस्त्रं इन्द्राग्नी
आगतं इति । ऐशा ५।१।५ सायणः ।

अग्निष्टोमे प्रातःसवने आष्यं शस्त्रं होतुः, प्रउग
होतुः, भैत्रावकस्य शस्त्रं प्राणिगच्छतिशस्त्रं अञ्छावाकस्य
चेति पञ्च । तस्मै प्रउग इतराणि चत्वारि आच्यानि
इत्युच्यन्ते । माध्याह्ने एवमेव मध्याह्नेयं होतुः,
निष्केकस्य भैत्रावकस्य, भैत्रावकस्य, प्राणिगच्छ-
तिशस्त्रं, अञ्छावाकस्य चेति पञ्च । तृतीयसवने
वैश्वदेव होतुः, अग्निमास होतुः इति द्वे । मिलित्वा
द्वादश वस्त्राणि । प्रयोगः ।

अग्निष्टोमे प्रातःसवने भैत्रावकस्य शस्त्रं आनो-
मितावस्था । प्राणिगच्छतिशस्त्रं आ वाहि सुपुमा द्विदे-
इति । अञ्छावाकस्य इन्द्राग्नी आगतं इति । ऐशा
५।१।५ सायणः ।

अग्निष्टोमे माध्यदिने मरुत्ततीय होतुः शस्त्रं आ-
त्वारय इत्यादिकं तदन्ते च जनिष्ठा उग्रः सद्ये तुराण इति
सूक्तम् । ऐशा ५।१।८ सायणः ।

अग्निष्टोमे शस्त्राणि द्वादश । सेतु आचमं शयम,
ततामिदैवता । अग्निमास अन्तिमं तत्र विष्णुराम्नातः
इति शस्त्रेः अग्नः, विष्णुः, परमं इत्युक्तम् । ऐशा
उपक्रमे सायणः ।

अग्निष्टोमे सवनादि अवत्तरमाणाभ्येतुः । १४।३।२.

अग्निष्टोमे होता उत्तमे शस्त्रे परिधानीयाया उत्तमे
वचने अन्तिमं चतुरशरं द्विरुक्त्वा प्रणुयात् ' यज-
ति यज्जरीरोऽऽम् इति । अतिरात्रे तु धेहि विध-
धेहि चित्तोऽऽम् इति । २८।७।१३.

अग्निष्टोमे होत्रादयः ऋतुग्रहप्रचारे भैत्रावकस्येन
प्रैषसूक्तगतेन प्रेषिते सति याज्या वयट्कुर्वन्ति ।
अध्वर्युयजमानो तु प्रेषितो स्वस्थवाज्या ' होतरेतच्छा ' इति
होत्रे प्रयच्छतः, स्वयं वा पठतः । २।२।४२
सायणः ।

अग्निसंसर्गे प्रायश्चित्तं । गार्हपत्याहवनीययोः
३५।५।२, अग्निना जयाया ३, अन्यैरग्निभिः
४, दिव्येनाग्निना ३२।६।२, शयाग्निना ३,
आरण्येनाग्निना ४ । तदन्तं शब्दे द्र० ।

अग्निहोत्रमग्निभिरग्नेभ्यमापद्यत तदा सर्वे अग्नि-
होत्रहवण्या पर्यायिष्य प्रादुदेत्य नित्या समिधमावाय
उत्तरत उष्णं मस्य निष्ठा मनसा अग्निहोत्रमन्त्रमनुष्ठेय
प्रजापते न त्वत् इति सध्या वा (न मनसा नोपास्य)
लुह्यात् । उदयनकाले एकस्मिन् द्वयोर्वा उनीतयोः
सतोः अग्नेभ्यतावे अष्टुष्ट द्रव्यान्तरं अधिश्रवणादिना
सहस्यं जुहुयात् । ३२।४।१.

अग्निहोत्रं अधिश्रितं स्कन्दति वा निष्पन्दति वा
तदा अद्विभिरपनिनयेत् । बधिगेन पाणिना अग्निधृष-
ज्येत् दिव तृतीयं यतोऽगात् । ययोरोग्रता स्कन्धिता
रजासि ० (सौम्र) इति मन्त्रम् । ३२।४।२ ५.

अग्निहोत्रं अस्तमिते सायं लुहति, उदिते प्रातः ।
२५।४।१-८.

अग्निहोत्रं (हविः) आहवनीयं प्रति नयनकाले
स्वल्पेत् अग्रेत वा तत्रैवोपविश्य तत्रैवानीतायाः स्यात्याः
सकाशात् पुनरुनीय जुहुयात् । ३२।४।६.

अग्निहोत्रं वैश्वदेवं योदशकल = रोदं गवि सत्
(ययः यय गवि भवति तदा तत् यद्वेदेयताकं हव्यः
एव उत्तरत्), वायव्यं उपावस्य (वायव्यं पिङ्गं
छागन्तावर), आग्निं हुहमानं, सोमं दुग्धं, वायं
अधिभित (तापत डेवर्के अयत्), पीथं सुदन्तं
(वरं योक्तं छागता), मातं विष्णुदमानं (उदं जाकं

प्रभृति (११०) अयदशमी परिषा १५ । शस्त्रयाज्या
विषा वर्षस्य । प्रयोगे ।

अच्छावाकस्य चतुर्विंशेऽहनि महायत च प्रातः
सवने जायते सिद्धत भियम् । ऐआ ५।१।५.

अच्छावाकस्य अग्निष्टोमे प्रातः सवने परिषानीया
गोमदिरण्यवत्, विहृती आह वस्त्वती वत्ते । अग्नि-
ष्टोमे माघ्यदिने शुन दुवेम । विहृती नून सते ।
अग्निष्टोमे विहृती च तृतीयसवने उमा निग्यधु ।
२७।४०५.

अच्छावाकस्य अहरह वास्य अभिवेष्टेय दीवया ।
अहीने माघ्यदिने वषाताऽपरिभ्यात् । २९।४।१३-२२
अच्छावाकस्य अहरह वास्य सूक्ते प्रतिपत् उरु नो
कोनगत् । २९।६।५

अच्छावाकस्य अहर्गणेषु ऐन्द्राग्रघके आरम्भणीया
यासोम जायते । २७।३।५.

अच्छावाकस्य अहीनसूक्त माघ्यदिने द्यावद् वाहि
जैनयन्त । इदमेव चतुर्विंशे अभिर्जित विपुवति
विप्रजिति गहामते पण्डित्यु नह सु अध्यावर्षित्यु च ।
२९।२।५,८

अच्छावाकस्य अहीने परिषानीया उमा निग्यधु ।
२८।७।६। उक्थ्ये तु अग्न्यवतुराश्वभावा ऐर्येयामैर
वेदा इति । २८।७।१२

अच्छावाकस्य अहीने प्रातः सवने परिषानीया आह
वस्त्वतीवतो इति । सा मुक्तिर्नाम । माघ्यदिने गृन् वातो
सा विमुक्तिर्नाम । २९।६।८-१०, २९।७।३.

अच्छावाकस्य अहीने प्रातः सवने प्ररिषतयाज्या प्रातर्वा
परिरागत । २८।२।६। माघ्यदिने इन्द्राय सोमा
प्रदिवो । २८।३।१२ । तृतीयसवने इन्द्राविष्णु पित्रम् ।
२८।४।११.

अच्छावाकस्य अहीने माघ्यदिने द्वे सूक्ते अशनीये
भूय इत् इमाण्यु । २८।५।६

अच्छावाकस्य उक्थ्ये तृतीयसवने आरम्भणाय सूक्त
जागत ऋतुर्नैमित्री । अन्ते त्रेणम अष्टर्च ऐन्द्रावेण्यव
त या वर्मणा । २५।५।१, २८।७।२-४.

अच्छावाकस्य चतुर्विंशेऽहनि आवापिकस्तुच प्रयोगे

इति विराट्कन्दस्य । किंवा यो वाचा विवाचो मृधवाच-
इति वैमदस्तुच । पञ्चमेऽहनि यमिन्द्र गर्दभ मृग
इत्यादिलूच पादत् । षष्ठेऽहनि आदिने अत्य कीर्यस्य
चर्चिन् इति वाहच्छेप आरयष्ट तृच । २९।३।८ ९

अच्छावाकस्य तृतीयसवने शिल्पेषु अन्ते ऋतुर्नैमित्री
इत्यादय नारायणमित्रा ऋष शसनीया । २८।८।-
१-३

अच्छावाकस्य दक्षिण अश्व पशुमाग । ३१।१।२.

अच्छावाकस्य षष्ठेऽहनि प्रयोगे एवयामस्त जागत
अतिजागत वा सूक्त मास्य अशनीय तान न्यूह्य ।
३०।४।१ ४.

अच्छावाकस्य षष्ठेऽहनि माघ्यदिने द्यौर्नय इन्द्र
इति विष्णुसिद्गोपेते मास्त एवयामस्ता सूक्त शसनी
यम् । ३०।४।१४ १५

अच्छावाकस्य षष्ठेऽहनि विष्ण्वशले नामाकस्तुच
सा हि मय्यमराणाम् । २९।८।१-३

अच्छावाकस्य सद प्रवेशे विष्टेप । पुरस्तादस्ये
होत्रका सद प्रपर्वन्ति पश्चादच्छावाक । २०।४।५.

अच्छावाकस्य सोमविहृदौ आवापिक सूक्त आया-
हर्षादुप । २९।३।१०-११

अश्व मेघ्य प्रयुक्तम । ६।८।३.

अश्व सव = अश्वस्य इष्टिपशुसोर्गमन्तरेण ऋतु
मार्गेण, सव सोमाभियव बसिन् योगे स । पञ्च त्रावा
इति नवर्च सूक्त, तान पञ्चमादिभिश्चतसृभि अभियव,
नवम्या द्रोणकलये प्रक्षेप, आद्याभिश्चतसृभिर्होम ।
अनन्तरपेवावमय सव नो अमे इति द्वाभ्याम् । प्रक्षेप्य
शुनाभिव इतृचा आहवनीयस्योपयान इति । सोय अश्व-
सव । ३३।५।२.

अश्वर्चनं नैनयो दीक्षितराक्षार । १।३।६ ७.

अश्वन यूपस । मैव अश्वो यूपमनुहृति इति ६।२।१,
अश्वं त्व त्वामधरे इत्यादय सत फन्च अश्वानुव
चनीया । तान अश्वने प्रथमा, उत्तरपक्षे द्वितीया, युवा
युवावा इति त्रयो परिषत्ये सा च पारिषानीया । ति.
प्रथमा त्रिचमा । ६।२।१ ३३.

विद्राघो यन्नन्ते च याजयन्ति ॥ १ द्वादशो हि याजने
प्रतिपद्यो भवति, तत एवमुक्तम् । १९।३।१-२.

अधिश्रिते अग्निहोत्रे सानाये हविःषु वा अग्निहोत्राये-
र्मणे यजमानदहनेदो एतानि उक्तानि हवीषि यजमानं
परितः क्षिपेत् यथा सर्वोणि संदोहरेत् । ३९।१।२.

अधिपवर्णं चर्म = यस्मिन् सोमः अधिपूयते ।
३५।६।४.

अधिपयनफलके = द्वे उपरेषु काष्ठफलके
रुपयेते, तदुपरि चर्म, तदुपरि हृषद् (पाद), सत्या
सोमः अधिपूयते प्रावभिः (वरुण्योनी) । ३५।६।४.

अध्ययनयिषिः षोडशपर्यवसायी । पाठमात्रपर्यव-
सायी वा शाब्दकरदर्शनामुक्तत्वात् । ऐमा उपक्रमे सावयः ।

अग्निगुः । होतुः । प्रेषः अध्ययोः भैतावक्यं प्रति
'उपमेष्य होतर्हया देवेषा' इति । ६।५।६। गैतावक-

णस्य होतारं प्रति उपमेयः 'अजैदमिस्सचनद्वाजं' इति ।
७-९ । अग्निगुः देव्याः शमितार आरमध्यमुत्त मनुष्या

उपनयत मेधा दुर आशासना मेघपतिम्या मेघं इत्यादिः ।
६।६।१-१६, ६।७।१-१९ । यदि एकदेवत्यः पशुः

रथात् 'मेघपतये मेघं' इति ब्रूयात्, यदि द्विदेवत्यः
'मेघपतिम्या मेघं' इति ब्रूयात्, यदि बहुदेवत्यः

'मेघपतिभ्यो मेघं' इति ब्रूयात् । ६। ६. 'अस्ता
रक्षः संसृजतात्' इत्यन रक्षःपदं उपास्तु यत्कृत्यम्

। ६। ७। ५.

अग्निगो शमीष्वं सुशमि शमीष्वमग्निगोऽऽऽऽऽ
इति त्रिहोत्रात् 'अपाय' इति च । ६। ७। ११ ।

अग्निगुपाठानन्तरं जपः 'शमितारो यदन सुशतं
हृणवपामासु तत् यदुभूतमन्यन तत्' इति । ६। ७।

१२-१३.

अग्निगो 'अस्ता रक्षः संसृजतात्' इत्यन रक्षःपदं
नैवोच्चार्य इति केचित् । उपास्तु उच्चार्यमिति विद्वान्तः ।

६।७।१-९.

अध्ययवः महामते निष्केवल्योपक्रमात् प्राक् अपा-
घादिकास्तुम्बुष्नीपादीनां सन्धानं कारयन्ति । ऐमा

५।५।११.

मन्त्रेण यज्जाति । तत्र होतुः आख्यं यज्यम् । १०।५।१७.

अध्ययुः भैतावरणेन कतुयाज्यार्थे प्रेषितः 'होतरे-
तत्र' इति स्वयाम्ना होत्रे प्रयच्छति (प्रायः)

अग्निहोत्रे । पदे पठेऽहनि ॥ स्वयमेव पठेत् ।
२२।४।२ सावयः ।

अध्ययुः नर्पा सुवेनामिषारयनाद् स्तेकिभ्योऽनुब्रूहि
इति प्रियम् । ७।२।१-२.

अध्ययुः हिरण्यकशिपो आसीनः प्रतिष्ठाति राजस्ये
वीनःशेषावसाने । शतं गवां प्रतिगारिरे दद्यात् एत-

थैवाचनम् । गोम् इति श्रुचः प्रतिगारः । तथा इति
गायायाः । ३३।६।११-१३, १५.

अध्ययुः होतारं प्रति उचरमाह 'उतेमननमुः'
इति एषवनानु वरुणीपरीषु च होतृमने समवनीतासु ।

अग्निहोत्रे । ८।२।१२-१३.

अध्ययुभिः प्रेदयः उपकल्पनीयः महामते । ऐमा
५।४।१ सावयः.

अध्यययोः आन्यस्रजकार्त्तने आहावे अनुपपत्त्यं,
परार्थं चतुष्पद्याधीनं अम्बाह्वयते होता । १०।५।४।

आहावोत्तरमध्ययुः सम्यद् विपाद् भवति । ५.

अध्ययोः दक्षिणं पार्थं पशुभागः । ११।१।२.

अध्ययोः भैतावक्यं प्रति आग्नीगो प्रेषः 'उपमेष्य
होतर्हया देवेषा' इति । ६।५।६.

अध्ययोः होतृस्रजजपोत्तरं प्रातःसवने 'ओहृषयथाः'
इति चतुरस्रो जपः । एवं माध्वदिने सवने । तृतीय-

सवने तु ॐ इत्येकाक्षर एव जपः । १२।१।१-४.

अनुचरः तृचः अञ्जयाकाशे ऐन्द्राप्रशस्ते अग्नि-
होत्रे प्रातःसवने इन्द्राग्नी अप० । प्रयोगः १ निष्केपस्य-

शस्ते होतुः पृष्ठे चतुर्थेऽहनि पृष्ठये पदे अग्निं हवं
विपिपाता० । ११।४।१९ । तत्रैव षष्ठेऽहनि रेतां

इद्रेवतः स्तोता० । २२।७।१४ । मासगार्ज्यसिआख्ये
अग्निहोत्रे प्रातःसवने आ नो याहि० । प्रयोगः । मरुत्वतीये

शस्ते पृष्ठये पदे प्रथमेऽहनि इदं वसो सुत० । २०।१।९।
तत्रैव द्वितीयेऽहनि इन्द्र इत् सोमपा० । २०।३।६।
तत्रैव तृतीयेऽहनि त्रय इन्द्रस्य सोमाः । २१।१।१३।
तत्रैव चतुर्थेऽहनि इदं वसो सुतमन्व । २२।४।१२॥

तत्रैव प्रथमेऽहनि इन्द्र इत् सोमपाः । २२ । १ । ९ ।
तत्रैव पष्ठेऽहनि सव इन्द्राय सोमाः । २२ । ७ । ७ ।
मरुत्वतीये चण्डे एव छन्दोमप्रथमेऽहनि 'इद वसो सुत-
सन्धः' । २३ । १ । १२ । तत्रैव छन्दोमे द्वितीये इन्द्र इत्
सोमपाः । २३ । ३ । १० । तत्रैव छन्दोमे तृतीये त्रय
इन्द्राय सोमाः । २४ । १ । १ । अग्निष्टोमे प्रातःसवने
मैत्रावरुणाभ्ये आ नो गन्त रिशादद्या । प्रयोग । तत्रैव
माध्यदिने मैत्रावरुणपृष्ठे कषा त्वं न ऊत्ता । प्रयोग । तत्रैव
सृतीवसवने वैश्वदेवचण्डे अद्या नो देव सवितः । प्रयोग ।
पृष्ठये वरुदे वैश्वदेवचण्डे प्रथमेऽहनि अद्या नो देव सवितः ।
२० । २ । १, द्वितीयेऽहनि आ विश्वदेव । २० । ३ । २ ।
तृतीयेऽहनि अद्या नो देव सवितः । २१ । २ । ६ । चतुर्थे-
हनि आ विश्वदेव । २१ । ५ । ६ । पञ्चमेऽहनि अद्या नो
देव सवितः । २२ । २ । ६ । षष्ठेऽहनि 'देवो आमात्' ।
२२ । ८ । ८ । वैश्वदेवचण्डे एव छन्दोमे प्रथमे
अद्या नो देव सवितः । २३ । २ । ६ । १२ । छन्दोमे
द्वितीये आ विश्वदेव सवति । २३ । ४ । ८ । छन्दोमे
तृतीये अद्या नो देव सवितः । २४ । २ । ९ ।

अनुचरः नवर्चः पृष्ठये वरुदे पञ्चमेऽहनि निष्के-
यस्त्वगले स्वाधोरिषा (१-३) आ नो हरिभिः ।
(१-३) इन्द्र विश्वा अवीहृधन् (१-३) । २१ । १ । ५ ।

अनुचरः प्रगाथ अग्निष्टोमे माध्यदिने मन्त्राणां
पृष्ठे 'सरयिरित् मिषातनि', ब्राह्मणा-छमिपृष्ठे 'तत्त्वा याभि
सुवीर्य', मरुत्वतीयचण्डे होतृ. पृष्ठे 'इद वसो सुत' । अग्नि-
ष्टोमे तृतीयसवने आग्निमाहो चण्डे 'देवो यो हविर्गोदा.' ।
पृष्ठये वरुदे निष्केयस्त्वगले प्रथमेऽहनि 'अभि त्वा पूर्व' ।
२९ । १ । १३ । द्वितीयेऽहनि 'त्व होदि चेरये' ।
२० । ३ । ११ । तृतीयेऽहनि यदिन्द्र वायवस्त्व २९ ।
१ । १८ । निष्केयस्त्व अगले छन्दोमे प्रथमे 'त्व होदि
चेरये' । २३ । १ । २० । २५ । छन्दोमे द्वितीये 'अभि
त्वा पूर्व' । २३ । ३ । २१ । छन्दोमे तृतीये त्व होदि चेरये ।
२४ । १ । २२ ।

अनुपामीया. नाम येन्नीअतञ्ज पत्न्यः इत्यु-
क्तिलाय मधुर्गो उतामय । अथ गदात् प्रतिगरा
'मदामोदेव' इति । आग्निमाहो चण्डे विष्वाभ्य चण्डे

रम् । १३ । ४ । १-२.

अनुपमन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुमतिः वा पूर्वा वर्षमासी साऽनुमतिः ।
३२ । १ । २.

अनुमन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

अनुपामन्त्रणं वषट्कारस्य । मन्त्रभेदेन मन्त्रचतुष्टयम्
'वाक्' ह्येतः पञ्चः । 'वषट्कार मा मा प्रमृक्षो
माऽह त्वा प्रमृक्षं गृह्णात मन उपह्वये ध्यानेन शरीरं प्रति-
ष्ठातिप्रतिष्ठा गच्छ प्रतिष्ठा मा गमय' इति द्वितीयः
पद्यः । 'ओजः सह ओजः' इति तृतीयः पद्यः ।
'वर्गोज. सह वर्गोजो मयि प्राणापानौ' इति चतुर्थः
पद्यः सिद्धान्तः । ११ । ८ । २-१०.

११।५।२-६। प्रथमे पूर्वाह्ने अयस्ये च । ४।५।४-६ । महान्ते निष्केवल्ययज्ञान्ते आम्नावपट्कारेणोपसंतनुयात् अनवानम् । ऐसा ५।१३।७.

अनुवपट्कार(निवेधः आदित्यग्रे ११३।५।३। अतु-
सात्रेयु । १।५।६-७। द्विदेवत्येयु । १।४।२-३। बालीपत-
ग्रे १२६।३।१। सावित्रग्रे च । १३।५।४.

अनुवपट्कारेण सोमस्य धर्मस्य वाजिनस्य च
लिङ्गहतः विद्धिः । तेषु पृथक् स्विष्टकृत्वास्ति ।
४।५।६.

अनुवादरूपाणां ' द्विः संवत्सरस्य पच्यते ' इत्या-
दीनामर्थवादानां न रसायै प्रामाण्यम् । ऐसा उपक्रमे
सायनः ।

अनुव्याहाराः नाम के चिन्महर्षयः । परकीयदीपों-
क्तिमत्तु स्वरस्य व्याहाराः शायरूपं वचनं वेदा प्राणोपा-
सकानां ते महर्षयः । शापवचनं यथा-१ प्राणं यथा
समधा प्राणं सा संघं सद्यत्तं न शनोपि माणस्तथा
यंशो हारयति । २ प्राणं यंघं समधिलिप्यन्त नाशकः
संपातुं प्राणस्तथा यंघी हास्यति, इति । ऐसा १।४.

अनुवृत्कारं शंसनं नाम वादद्वये अष्टाक्षरे अश्वस्य
चतुर्थपादे प्रणमः । ऐसा ५।१२।२ सायनः ।

अनुवृत् छन्दः चतुर्थेऽहनि पृथगे पठेत् । २१।४।१-२.
अनुवृत्पृष्ठं निष्केवल्ये महान्ते इत्येके । ऐसा
२।१७।३.

अनुपुर्मं गायत्री अचनत । १९।५।१.

अनूकं = गूढधरितः, छात्रा इत्येके । ३।१।२
सायनः ।

अनुधन्यापशुपुरोडाशं अनु निर्वाप्याणि देविष्वाह-
वीपि देवीना इवीपि च । १५।३-४.

अनुधन्यायाः समिष्टमनुधन्यायाः ' पुनर्नो
अग्निर्नातोदा ददातु सत्रं पुनरिष्ट पूर्वं दातु स्वाहा ' इति मन्त्रेण होमः आहवनीये क्षत्रियस्य यजमानस्य ।
३४।३।३.

अन्तरागमने अग्निपु प्रमथिचं, अनो वा रयो वा
धा वा यदि मन्त्रेद् नैनन्यनसि कुर्वीत् । चेन्ननसि
कुर्वीत्, गार्हपत्याद् आ आहवनीयं अविच्छिन्ना उदक

पारां ' वस्तुं वस्तन् रजसो ' इति मन्त्रेण सिध्यन्
अध्वर्युः मध्येन गच्छेत् । तच्च प्रायश्चित्तापमेवेति न
दोषः । ३२।११।३, ७.

अन्तर्धर्मप्रहं अनुमन्त्रयेत् होता उपांशु ' अपानं
यच्छ स्वाहा त्वा मुख्य धर्माय ' इति अग्निधोमे ।
तमम्यपानेत् ' अपानापानं मे यच्छ ' इति । वाग्विधर्म-
स्येतापं प्रयोगः । ८।८।१.

अन्तर्धर्मप्रहोममर्चन्तं अपोनपूनीयोत्तरं होतुर्वार्ह-
नियमः । ८।१।२-२.

अन्धाहिः । तस्य सृष्टिः । १३।२।३.

अन्नं अक्षतिवः महान्ते वक्षिष्येण ध्यातस्य निष्के-
वत्यस्य । गायत्री तृचाधीतिः, गार्हती तृचाधीतिः
औग्निही च तृचाधीतिः या वस्यते, धा अन्नं इति प्यानं
कर्तव्यम् । ऐसा । १।१९।२-४.

अन्नं प्रभूतं वरात् यजमानः महान्ते । ऐसा
५।५।१२.

अजरायकामस्य वैत्यो मूयः । ६।१।६--९.

अजरायकामस्य महान्ते आश्वपञ्च ' अग्निं नरो दीधि-
तिभिरत्य्योः ' इति पञ्चविंशत्युच्यम् । ऐसा १।२।१--१२.

अग्न्यैरग्निभिः स्वाग्नीनां संघर्षे प्रायश्चित्तं, अग्नये
क्षामयते अशकवात् निर्वयेत् । ' अरुन्दग्निः स्तनय-
त्रिय योः, अथा यथा न. पितरः परासः ' इति याज्यालु-
वाक्ये । आहुतिं वा आहवनीये जुहुयात् अग्नये क्षामयते
स्वाहेति । ३२।५।४.

अग्वाधामं दक्षिणाग्नेः कर्तव्यमेव । ३२।११।४-६.

अग्वाधानाकले दक्षिणाग्नेरुत्तराग्ने कर्तव्यमेव । ३२।
११।४-६.

अपहारे सार्वभृषस्य तानाप्यस्य, प्रातर्दुर्गं द्वैषं
कृत्वा मन्त्रतरात् आतप्य उग्राम्ना यजेत् । ३२।३।१।
प्रातर्दुर्गस्य उग्रमस्यापि वा अपहारे तस्य स्थाने ऐत्रं
महिन्द्रं वा पुरोडाशं निर्वयेत् । ३२।३।२--३ । अथाग-
म्येव हविषामपहारे तु धर्मं आत्मं पारिकल्प्य तथैवाग्य-
हविषा दृष्ट्वा यजेत् । ततः पुनः सादृगया तथैवेष्ट्या
यजेत् । ३२।३।४.

अपाशान्तिः नाम मन्त्रः । तस्य वाचनं बराद्ग

राजाभिषेके आसन्त्यामारोहणोत्तरं ' शिवेन मा चक्षुषा पश्यतामः ' इति । २७।१९-२१.

अभिषर्वाणि नाम अतिरात्रे रात्रिपयविषु 'द्वादश स्तोत्राणि अभिषर्वराणि ' । १६।६।११.

अपोनप्रीयं सूक्तं अग्निष्टोमे प्र देवता प्रहणे ० इति । तत् संततमनुवृत्तात् । तस्य गिः प्रयसां संततमन्वाह तेनैव तत्स्य संततमनूक्तं भवति । ८।१।१-८ । एता प्रयसाः नव कचः अमृष्य हिनोता नो अध्वर इत्येक-दशी दशमीत्वेन वस्तव्या । ८।१।१-२ । आसईत्तरी-षतु इति एकपनासु आवृत्तासु । ३ । प्रति यदापो शिवे प्रतिहवमानासु एकपनासु । ४ । आ धेनवः पयसा इति चात्वालसमीपमुवापतीसु । ५ । समन्यां वन्युष इति सनापतीसु (होचमसस्यवसतीवरीभिः संयोयन्ति समीप नीतासु) । ६-८ । आपो न देवीरुपयन्ति इति होतु-चमसे वसतीवरीषु एकपनासु च समन्यायिमानासु । ९ । अय होता अश्वरुं दृच्छति ' अवेरपोधयः ३३३३ ' इति । १०-११ । अन्वयुः प्रत्याह ' उत्तेगनममुः ' इति । १२-१३ । होता मरुचिष्ठि आह च ' तास्वध्व-यो इन्द्राय तारिषोऽऽसु (शीव) । १४-१५ । अनु-प्रपद्यते च अन्वयो वन्यध्वमिः इत्यनुवृत्तम् । १६-२१ । तेजस्मानो प्रहवर्चसकामस्तु अमुर्या उपसर्गं इत्यनुवृत्तात् । २२ । अपो देवीरुपयते इति पञ्चकामः । २३ । एताः सर्वा अनु हुवन् अनुप्रपद्येत् । २४-२५ । एता अम्यनाप उवती इति छाद्यमानासु वसतीवरीषु एकपनासु च । २६ । आनन्ताप वपती इति सनासु परिधानीया । २७.

आप्तोयानिः शत्यतिरात्रः । आप्तोयानो नाम ज्योति-विष्टोमस्यस्या शेष एव । तत्र अतिरात्रोत्तरं चत्वारि स्तोत्राणि अधिकानि इति तत्र ग्राह्यविशत् स्तोत्राणि भवन्ति, तत्र अन्तिमं स्तोत्रं वैष्णवम् । १४।१।२ सायणः ।

अप्रतिरथं नाम सूक्तं आशुः शिषानो इति । २७।६।४.

अभिचारः वपदकारेण । यं दिव्यात् तं ध्यायेत् वपदकारिणम् (वपदकारम् प्राक् होता) ११।६।१.

अभिचारप्रयोगः निष्कैवल्य याज्यायां, अनिराजा

(विराट्मिनश्चन्द्रकाया भूचा) अथ याजयेत् गाय-त्र्या वा त्रिष्टुभा वा अन्येन वा छन्दसा । १२।११।२०.

अभिचारप्रयोगः प्रथमश्रव्याध्वान्तवपदकारेण, यं दिव्यात् तं ध्यायेत् वपदकारिणम् । ११।६।१.

अभिचारप्रयोगाः मरुत्वतीपयज्ञे । यः कामयेत् क्षत्रेण विश्वं हन्यामिति शिस्तार्हि निविदा सूक्तं विरोसेत् (सूक्तस्य आदौ मध्ये अन्ते च निविदं दध्यात्) । यः कामयेत् विश्वा क्षत्रं हन्यामिति शिस्तार्हि सूक्तेन निविदं विरोसेत् (निवित्तदानां आदौ मध्ये अन्ते च सूक्तं शंसेत्) । य उ कामयेत् उभयत्र एनं विश्वा (पित्रा-दिभ्यः पुत्रादिभ्यश्च, मातृपतेर पितृपते वा) पर्वशच्छि-नदाने इति, उभयतः (निविदामादावन्ते च) तार्हि व्याहृ-वीप (आहावं पठेत्) १२।८।८-१०.

अभिचारे निविदसूक्तयोः शंसने विशेषः । यं काम-येत् क्षत्रेणैवं न्यर्षयानि इति, मध्ये निविदः सूक्तं शंसेत् । यं कामयेत् विश्वा एनं न्यर्षयानीति मध्ये सूक्तस्य निविदं शंसेत् । १०।१।२-३.

अभिहितं सर्वस्तोमः गवामयने विद्युक्ताः प्राक्वने दद्याहे व्युत्क्रमेण चतुर्थमहः । १८।५।२.

अभिहितं माप्यंदिने अहीनसूक्तानि शंसेत् । मैत्रावरुणः आ वयो यातु मध्वर्वाकजीवी इति । ब्राह्मणा-क्लृवी अस्मादु प्र तपसे इति । अन्ध्रावाका द्यादु वह्निर्जनकत पठे इति । १९।२।८.

अभिष्टुवः पदहः गवामयने आदित्यानामयने च । १८।१.

अभिष्टुवपदे द्वौ ज्यौ । प्रपने ज्योतिः गौः आयुः (ज्योतिष्टोमः गोष्टोमः आयुष्टोमः) । द्विती-ये गौ आयुः ज्योतिः इति व्युत्क्रमः । अथ पदे प्रपने पठं चाहः अग्निष्टोमौ ज्योतिष्टोमौ, मध्ये चत्वार उच्यन्ते । तथा च आचन्तो ज्योतिष्टोमौ, मध्ये गोष्टोमौ उच्यन्ते आयुष्टोमौ उच्यन्ते इति चत्वारः । १८।१।१-५.

अभिमन्त्रणं अभिषेकोत्तरं रात्रिः ऐन्द्रामहाभिषेके प्राच्यां त्वा दिशि ० इमा आपः शिवतमा हन्येतेन च वृत्तेन देवस्य लेति च यज्ञा भूयः स्वरिति च व्याहृतिभिः

इत्येकः पर्वणः । दक्षिणार्थां त्वा इत्यादिर्द्वितीयः । प्रमि-
च्यां त्वा इत्यादिर्तृतीयः । उदीच्यां त्वा इत्यादिश्चतुर्थः ।
उर्वीयां त्वा इत्यादिः पञ्चमः । अस्यां त्वा मुनाया
इत्यादिः षष्ठः । इति षडभिः पर्वणैः । ३९।५।१२.

अभिमत्यग्रे आसन्त्याः ऐन्द्रमहाभिषेके । बृहत्ते
रथेतरं च पूर्वां पादौ इत्यादि । ३९।३।१-२.

अभिमत्यग्रे आसन्त्याः यशाद्वराजामिषेके । ता
पश्चादुपविश्य आस्य जानु दक्षिणे, उमास्या पाणि-
भ्यामासभ्य अभिमन्त्रयेत् यजमानः अभिष्या गावस्या
इत्यादि । ३७।२।२३.

अभिमत्यग्रे राशः गुरापानोत्तरं ऐन्द्रमहाभिषेके ।
अपाम सोमं गो भव० इति । ३९।६।६.

अभिमत्यग्रे पुरोहितेन राजदक्षस्य शिष्टस्य कर्तव्यः,
वा औषधीः सोम राशीर्बहोः घृत० इति । ४०।४.

अभिमान्यवत्ता गौः नाम अभिवाः अभिवातः
अन्यः यस्तः यस्याः वा गौः । २३वत्तो मृतः, अन्य-
स्तेन च खति वा, वा गौः । ३२।१।४ सायणः ।

अभिषिक्तः क्षत्रियः ज्वार्थिनं शरणागतं राजाग्रे,
तस्य स्वीयस्य वनस्ते वीद्वद्गौ हि इति श्रुत्वा अभि-
मूष्य ब्रूयात् आतिष्ठत्यैता ते दिशमभिमुखः० इतिम-
न्त्रम् । ततः अमीषतेन हविषा इति सूक्तेन एनं दिक्षु
व्यावर्तयेत् । ततः आशुः शिवानः इत्यप्रतिषेधेन सूक्तेन,
शाश इत्या इति दासकूपतेन, प्रथारयन्तु अयुनः इति
सौपर्णतुक्तेन च एनश्नीकेत । जयति ह ता सेनाम् ।
३७।६।२-२.

अभिषिक्तः क्षत्रियः पुनः राष्ट्रशास्त्रार्थिनं पुन्यं
शरणागतं अपराजिताया दिक्षि प्रवर्तयेत्, राष्ट्रमयच्छति।
३७।६।७.

अभिषिक्तः क्षत्रियः हस्त्युद्धे ज्वार्थिनं पुन्यं शर-
णागतं अपराजिताया दिक्षि प्रवर्तयेत्, जयति ह तं
संभ्रामम् । ३७।६।६.

अभिषेकः । अभिमन्त्रणोत्तर ऐन्द्रमहाभिषेके राशः
आसन्त्यामाधीनस्य, औदुम्ब्या आर्द्राया सारया सप-
लाद्यया जातक्षमयेन च पवित्रेषु अन्तर्थां दया आपः
शिवतगा इति तुक्तेन, देवस्य त्वेति च वक्तुया, भूर्भुवः-

स्वर्तितेतामिष्य व्याहृतिभिः । ३९ । ४ । २.

अभिषेकः उदवधानीयोत्तरं क्षत्रियस्य । यशाद्गो-
ऽन्यम् । ३७ । १-७ । वन संभाराः । ३७ । १ । ३ ।
आसन्त्याः प्रतिष्ठापनम् । ४ । आसन्त्या उपरि व्याघ्रचर्म ।
३७।२।१ । आसन्त्या अभिमन्त्रणम् । २-३ । आसन्त्या-
गारोहणम् । ४-८ । अपाशान्तिवाचनम् । ९-११ । उदुम्बर-
शातामन्तर्पणमभिषिञ्चति, अभिषेके मन्त्राः इमाः आपः
शिवतगा इमाः० यामिरेन्द्रमभ्यर्चयन् प्रजापतिः०
मदान्तं त्वा मर्दिना (इति हितः कचः सोनाः)
देवस्य त्वा सभिनुः प्रचरे—यस्येष्टजायाय इति यज्ञः
सौनं, भूर्भुवःस्वः इति व्याहृतयः इति । ३७ । ३ ।
१-९ । होमः, यज्ञ प्रपद्ये स्वः हा क्षनं प्रपद्ये स्वाहा इति
आहुतित्रयम् । १० । संभारप्रस्ता । ३७ । ४ । १-७ ।
गुराकंठं राजहस्ते आदधाति स्वादिदृशा मदिदृशा इति ।
८-९ । दान्तिशतवर्नं नाना दि वा देपहितं इति ।
१०-१२ । गुराद्येपदानं पानोत्तरं निनाय । १३-१४ ।
अवरोहः आसन्त्याः सन्नायात् । ३७ । ५ । १-४ ।
अवरोहप्रकारः । २ । अवरोहोत्तरं उपस्थे कृत्वा आसने
५ । यज्ञे निमग्नकारः । ५-६ । वरदानं । ५, ७ ।
याम्बुविनः । ५, ७ । समिदाधानं । ८-१० । उत्क-
मण श्रीणि पद्माणि । ११-१२ । दिगुत्थानं । १३ ।
शत्रूणां व्यपनुविषयनम् । ३७।६।८ । यष्टे आगमनम् ।
८ । आन्त्यादुदीः क्तेन चतुर्गृहीताः प्रवद जुहोति ।
९ । ३७ । ७ । १-४ । आदीर्मन्त्रपाठः । ५-६ ।
अन विशेषः तत्तच्छब्दे ३० ।

अभिषेकप्रयोगः यशाद्वराजामिषेकस्य । पुरस्ता-
देव संभारा उपकृतता यवन्ति । औदुम्बरी आसन्दी
प्रादेशमात्रराश अरिनिमात्रार्थेण्वाऽनूच्या मौक्षिवाना
व्याघ्रचर्मोत्तरणा, औदुम्बरश्चमसः, उदुम्बराशासा अन्ती-
यरी अभिषेकार्थं, तस्मिन्मये दक्षि मधु सर्पिः आत्र-
वर्ण्या आपः शम्पाणि तोफानि गुरा दूषां इत्यष्टौ
क्षिपानि ययन्ति । महावेदेः दक्षिणाया १५वर्तण्यां
तस्मात्तन्दीं प्रतिष्ठापयति, तस्या अन्तर्वेदि द्वौ पादौ, वहि-
र्वेदि द्वौ । अथ यजमानः पश्चादासन्दीमुपविश्य दक्षिणं
जानु जाच्य वासुमास्या पाणिभ्यामालम्ब्य अभिमन्त्रयेत्

महायोगेन मन्त्रेण । अभिमन्यु तामारोहति अमे
दक्षिणेन जानुना, अथ तन्नेन तेनैव मन्त्रेण । अथ पुरो-
हितः अवाशान्तिं वाचयति शिवेन मा चक्षुषा इति ।
अपोदुम्बरशाखांमन्त्रेण यजमानमभिषिञ्चति इमा-
आपः शिवतया० याभिर्ऋग्मन्त्रविज्ञत् प्रवापतिः०
महान्तं त्वा महीना० इति तिसृभिर्ऋग्मिः, देवस्य त्वा
सविदुः प्रथवेऽधिनोर्ऋग्म्या धूम्रो हस्ताभ्यामग्नेस्तेजसा
सूर्यस्य वचंसेन्द्रस्येन्द्रियेनाभिषिञ्चामि यत्नय भिष्ये
यशसेऽन्नायाय इति यदुषा भूर्भुवःस्वः इति च ध्याह-
तिभिः । ध्याहृतिवर्जमेके अक्षयंमोमस्य । अथ जुहोति
श्रम प्रपद्ये स्वाहा, सन् प्रपद्ये स्वाहा इति । अथ सुरारुचं
यजमानहस्ते आदपाति स्वादिष्टका मद्विद्या इति
मन्त्रा । आधाय शान्तिं वाचयति नाना दि वा देशहितं०
सदस्तुतं० इति । यजमानः सुरा भूयः पीत्वः शेषं
मित्राय प्रयच्छति । उदुम्बरशाखा परिकर्मा भूमौ
प्रविष्टाययति । शाखायाः पादौ प्रतिष्ठाप्य प्रतिषिष्टामि
द्यावापृथिव्योः० इति प्रत्यरोहं यजमानो जपति ।
अथ प्रत्यरोहेण प्रत्यवस्रज उपर्यं कृत्वा प्रादोषीनो
' नमो ब्रह्मणे नमो ब्रह्मणे नमो ब्रह्मणे ' इति त्रिनम-
स्कृत्य ' वरददामि जिया अभिजित्ये पित्रि ये सन्तिभ्ये'
इति पांचं विमुञ्चते । उपोत्थाय आहवनीये समिधम-
न्पादपाति समिदधि सग्वेह्वेन्द्रियेन शीर्षेण स्वाहा
इति । आधाय समिधं प्राद् उदद् प्रादुदद् वा
प्रीतिं पदानि अम्बुक्रामति (उड्या सालं पुढे
पुढे) क्लृप्तिरिति दिशा० इति प्रतिहर्षं । तेनैव मन्त्रेण
अपराजिता (देशीनी) दिशमुपतिष्ठते । उपस्थाय
' जप प्राच विष्ठां जमिनाम् ' इति जमिनाणा व्य-
नुक्तिं हुवन् ग्रहमभ्येति । एतत् ग्रहान् पश्चात् ग्रहस्थाग्रे
स्वदिष्टाय अन्वारब्धाय पुरोहितः कतेन चतुर्गृहीतास्तिस्र
आज्याहुतीः ऐन्त्रीः प्रपदं नाथ जुहोति-पर्यन्तं प्रपन्न
राजकातये परित्रा भूर्ब्रह्म प्राणममृतं प्रपद्यतेऽयमसौ
शर्म वर्नामयं स्वस्तये । सह प्रजया पशुभिर्मित्रैः सन्निवि-
पस्तरण्या रुचयान ईक्षते स्वाहा ॥ अनु हि द्वा मुनं सोम
मदामति मदे सममुचो ब्रह्म प्राणममृतं प्रपद्यतेऽयमसौ
शर्म वर्नामयं स्वस्तये । सह प्रजया सह पशुमीर्षं

राज्ये वर्जो अभि पवमान प्रगाह्ये स्वाहा ॥ अजीजनो
हि पवमान सूर्ये विधारे अ स्वर्गहा प्राणममृतं प्रपद्यतेऽ-
यमसौ शर्म वर्नामयं स्वस्तये । सह प्रजया सह पशुभिः
रुचयान पवो गोवीरया रश्ममागः पुरं ध्या स्वाहा ॥
इति । अग्नान्ततः प्रजातिमाश्रम्ये इह गावः प्रजा-
यन्त्र इति । ३७।१-७.

अभिरेकान्तश्रिययोगोदाहरणं जनमेजयः पारिक्षितः ।
३७।७।१.

अभिष्टवः प्रवर्त्ये । पूर्व पठन् ॥ तं संभृत्य (प्रवर्त्य-
कर्मोपयुक्तप्राधान्यं संभार संपाद्य) अर्धयुग्मप्रतिष्ठाप्यतां
आहतुः ' ब्रह्मन् प्रवर्त्येण प्रचरिष्यामो होतृ-
मयाभिष्टुहि ' इति । ४।१।३ । अथ होता ब्रह्मजहानं
' प्रवर्त्ये ' ४।२।१ इयं विधे । २। महान् मही अस्तमाद
इति ब्राह्मणस्यत्या । ३ । यमि त्वं देवं सविता इति
सावित्री । ४ । (एताभक्तः शास्त्रान्तरस्या भाष्यलायेन
पठिताः । ४।६।३) । संतीदस्य महो अवि इति महावीरस्य
खरे स्थापनार्थी । ५ । अजान्तं यं इति महावीराय
अजगमानामाभिष्टवा । ६ । पतङ्गमस्त० यो नः वतुल्यो०
भवानो अत्रे० इति दे दे । ७ । कृणुष्य पात्रः इति पत्र
राक्षसोः । ८ । परि त्वा गिर्विषो भिर० आधिद्वयोरदवा०
शुक ते अन्यद्० अपर्यं मोषा० । ९ । वा एकमिदं सतिम-
न्नि । सरे इत्यस्य इति नव पावमान्यः । ४।१।१। नयं-
वेनः० पकिरं ते० तपोप्यति० विपत्यमित्रं० । २-४ ।
यवाना त्वा इति ब्राह्मणस्यत्या एकोनविंशत्यर्थः । ४।४।१।
प्रथमं० त्वं परमेश्वरः नाम, अपर्यं त्वा त्वं । १२-४।
काराधत् काराधत् आधिदे नयर्च । ५-७ । आभासमिः
श्रेष्ठमं पञ्चर्च । ८-१० । प्रावाणेव नैष्टुमं अष्टर्च । ११-१२।
ईळे दामा चागतं पञ्चविंशत्यर्थः । १३-१६ । अकृत्स्न
उपोत्तमा अपेया (आनपकोया) । १७। ईळेदानीया
उत्तमा परिधानीया । १८-२० । इति तु पूर्व पठन् ।
अर्धोत्तर । उपस्थे० हिष्ट्यती० अभि त्या देव० समी-
वाश न० संचल इव० अस्ते स्तनः० गौरीमो नमतेदुः०
संजानाना उपवीदन् । आ दक्षभिर्विजयः० दुहन्ति
सतेका० समिदो अभिरुधिरा० (आत्मान्तराया शीर्षी)
समिदो अभिरुधिरा (आत्मान्तराया शीर्षी) ददु प्र-

क्षतम् आत्मन्वन्नमो० उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते० इत्युक्त्वा
अवतिष्ठते । अमुक्षत् पिप्पुणी इति दुग्धाया, उपद्रव
पयसा (सौत्री) इति दुग्धे आदिवन्मात्र, आ नूनमक्षिनो
इति गन्धे दुग्धे आदिवन्माने, आ सुते क्षिप्रत धिर्ष इति
आने दुग्धे आदिवन्माने, समुत्से महीतीराः इति
आदिवन्मयोः दुग्धयोः सतोः, (इत्येकविंशतिः)
४।५।१-२ । उदु ध्य देव. सविता इत्यनुचिद्वति,
मैतु ब्रह्मणस्पति इत्यनुमैति, गन्धर्व इत्या पद इति
परमन्वेक्ष्यते, नाके गुण्य इति उपविशति, वसो वा घर्मो
(सौत्री) उमा विवतमक्षिना इति द्वे पूर्वोद्वे याज्ये । ३ ।
अमे बीहि इत्यनुवपदकैतोति । ४ । यदुत्तिपास्तोहृत
(सौत्री) अस्य विवतमक्षिना इति द्वे अपराद्वे याज्ये,
अमे बीहि इत्यनुवपदकैतोति । ५-६ । विद्या आरा
दक्षिण इति प्रसा जपति । ७ । होमोत्तर स्वाहाकृतः
शुभि० समुद्रादूर्ध्वं० इत्या. समुद्रमभि० सते सत्ताव०
ऊर्ध्वं क पु ण० ऊर्ध्वो न. पाद्वहव० सचेभित्या० । ८ ।
पावक शोचै तव इति मन्त्रमाकाङ्क्षते । ९ । हुतं द्विर्नपु द्विः
इति सर्वेषा मन्त्रमन्त्रः । १० । श्वेनो न येनि० आ य-
स्मिन् सत पावका० इति द्वे सत्तावमाने प्रमर्षपात्रे । ११ ।
हविर्हविष्मो महि इति वसुमदिने आपराह्णिके उपोत्तमा ।
१२ । सुववसाद् भमवसी इति परिधानीया । १३ ।
प्रसता । १४-१५.

अभ्युत्थनं नवनीतेन दीक्षितवत्कार । १।१।४-५.

अभ्युत्क्रमण यथाद्वयश्रियाभिषेके । समिषम-
भ्याधाव श्रीणि पदानि प्राहुद्द अभ्युत्क्रमति
(पुर्वे पुर्वे उच्यते मार्गे) कन्दतिरीरि दिशा मभि०
इतिमन्त्रेण । ३।७।११-१२.

अभ्युत्क्रमोन्नतं (गुणनीतेन) । आश-वामासर्गे
रानान रानकर्तार. अभ्युत्क्रमोन्नतं हेन्द्रमहाभिषेके,
इम जना अभ्युत्क्रमोन्नत० इत्यादि । ३।१।१५.

अमात्रायाया योममास्या वा अत्यये प्रायश्चित्त,
'अत्यये' इति शब्दे द्र० । ३।१।४१.

अमित्राणा म्पणुति. यथाद्वयश्रियाभिषेके । अथ
प्राच एन्द्र विर्यो अमित्रान् इति ब्रुवन् वरानेति ।
३।७।१८.

अभ्येध्यपाते अनिहोत्रे प्रायश्चित्तं 'अग्निहोत्रे'
इत्यत्र द्र० । ३।१।४१.

अयातयाम नाम अमेरायुः नाम मन्त्रकाङ्क्ष=ऐतद्य
—प्रलम्बाः । तान् ऐतद्यो मुनिर्ददर्श । एते अथा आ
प्सन्ते इत्यादयः ऋक्-संहितापरिशिष्टे । ३।७।१२.

अयुषं = पृथग्भावरहितं, अस्मिन् । ४।०।१२
सायणः ।

अयुषमारि = युवमरणरहितम् । ४।०।२।२
सायणः ।

अर्धैर्धस्य व्यतिमर्धविहृत्वा वाक्यलिङ्गानां = प्रथम-
सूक्तसप्तमस्याया ऋच. पूर्वार्धस्य द्वितीयसूक्तसप्तमिती-
यस्या ऋचः उत्तरार्धेन सयोजनं, व्यत्ययेन द्वितीयसूक्त-
सप्तमस्याया ऋच. पूर्वार्धस्य प्रथमसूक्तसप्तमस्याया ऋच
उत्तरार्धेन सयोजनम् । अनयैव रीत्या उत्तरासामपि
ऋचा सयोजनम् । २।१।८।५ सायणः ।

अवप्रहः नाम मन्त्रः, तं श्रोता पठति द्वादशाहस्य
दशमेऽहनि मानसमहं 'ते वा एते प्रहमप्रहन्त' इत्यादिम् ।
(चतुर्दशम्यपाठस्मश्रुतोत्तर इति सायणः) २।४।६।१३.

अवट. = यत्. पयोः पुरीवस्यापनार्थं. ऊर्ध्वगोहः
नाम । ७।१।८९.

अवभृथं, उन्मुच्य कृष्णाग्निं अवभृथमभ्यवेति ।
१।१।२२ । सर्वे राधवा अभ्यवेति । २६.

अवरौदृणं रात आसन्त्या सपासात् उदुम्बरयो-
स्याया यथाद्वयश्रियाभिषेके । उपर्वेन आधीनं स्मूो
पादौ प्रतिष्ठाप्य प्रत्यनरोद्वमन्माह 'प्रतिविष्ठाभि चावा-
पृथिव्यो० इत्यादिम् । अवधेरोत्तर उपर्वे कृत्वा
आसनम् । ३।७।५।१-५.

अत्रस्यु = अवधीय पनरहित । ४।०।३।१२.

अवान्तरेऽप्रापन्न सवनीयपुष्टेयाद्यानाम् । अवान्तरे-
अमेव पूर्वं प्राधीयात् अथ होतृचमस भक्षयेत् ।
९।६।२-२.

अग्नि. मेघः यथाह । ६।८।३.

अग्निहोत्रप्रायश्चित्तं=सूक्तं स्व. इति सर्वो अनु-
द्वय आहवनीये एव लुत्वात् । २५।७।५.

अग्निप्रायश्चित्तं दशममहः द्वादशमहः । यदि प्रमादात्

मन्त्रे तन्त्रे वा ऋषिभिरिति विद्वद्भाषेत् उत
समीचीनमन्येन वाच्यं, अत्र तु नारिम्न अहनि केन-
चित् करयचित् विवाच्यं (इत्यतः) अनिमग्न्या-
मित्येवदाच्यते । संशये तु बहिर्वेदि स्वाध्यायप्रयोगः,
अन्त्येदीत्येके । पत्नीसंयाजोत्तरं मानसप्रहाय प्रथमेषु ।
सदसः प्रमृष्य तीर्थदेशे मार्जयित्वा पत्नीशालं
प्रपद्य ' समन्वारमभ्यं ' इत्युक्त्वा जुहुयात् ' इहमेह
रमभ्यं ' इत्यादिना । ततः पत्नीशालातः प्रमृष्य तीर्थ-
देशे मार्जयित्वा आत्मीयं प्रपद्य समन्वारमभ्यं इत्युक्त्वा
जुहुयात् उपमृजन् घृष्टं० इति । ततः आत्मीयात्
प्रमृष्य सदा संप्रपद्य यथामर्थं अन्ये कस्मिन्नः स्तुत-
वन्ति, संस्पृन्ति उद्गातारः सार्वराजा यक्षु (आर्यं गोः
पुमि०) स्तुपते । मनसा प्रहोति, मनसोद्गायति,
मनसा प्रतिहरति, याचा शंसति (होत०) । अथ
चतुर्होतृन् होवा म्पाचते । तदैव स्तुतमनुशंसति । चतु-
होतृम्याख्यानपद्धतिसु औदुम्बरीं कथं समन्वारमन्त्रे
' इममूर्जमन्वारमे ' इति । याचं यच्छति, न दिवा
याचं विवृजेत् । किंतु अर्पास्तमिते आहवनीयं परीत्य
यदि होनमकर्म० इति मन्त्रेण याचं विवृजेत् । ततः
चतुर्होतृम्याख्यानं, ' तेषां चितिः सुगाष्टीऽऽस्तु ।
चित्ताश्रयमाधीऽऽस्तु । इत्यादि दत्ता वदानि । ततः
अथप्रह्वंशको मन्त्रः ' से वा एते प्रदमयह्वं वाचसते
विधे नामन्० ' इत्यादिः । चतुर्होतृमन्त्रे अभ्यर्थः
प्रतिगाः ' ओऽऽस्तु होतस्तथा होतः ' इति अव-
सितेभ्यश्चिते दशसु पदेषु । अथप्रह्वमन्त्रपठनोत्तरं प्रजा-
पतेस्तनूः नाम मन्त्रान् अनुप्रवति ' अत्रादा चानपत्नी
च ' इत्यादीन् । अथ प्रहोचं यदन्ति ' अग्निर्हवति-
रिति द्वैक आहुः सोऽस्तु० ' इत्यादि । २४।४-६.

अविहृतं बोळकिं (शकं) समृद्धो यजमानः
शंसयेत् । १६ । ४ । ५-६.

अविहृतं बोडिशिष्यः स्त्रीलं च नाम परस्परव्यति-
पद्गरहितः सचा यथाधीतपाठः । १६।२।४ सायनः ।
अवेक्षणं पादप्रसादनोदकस्य पुरोहितेन (प्रधा-
सनात् प्राक्) क्रियते ' आसिम्न राधे शिव० ' इति ।
४० । ४.

अवेक्षणं पादप्रसादनोदकस्यावशिष्टस्य पुरोहितेन
क्रियते ' आपः पादावेनेजनीर्द्विषन्तं निर्दहन्तु मे ' इति ।
४० । ४.

अवेष्टेः राजसूयोत्पन्नाः अपि पृथक् प्रयोगो
भवति त्रैविणिकाधिकारिकः ऐमा ५ । १ । १
सायनः ।

अप्रत्याचरणे (दिवा स्यापादि) आहितोऽप्य-
यथेऽहनि कृते प्रायश्चित्तं = अग्नये प्रतपतये अद्या-
वपातं निर्वपेत् । त्वमग्ने मत्पता अवि, यदो वयं प्रमि-
नाम इति याज्यानुवाक्ये । आहुतिं वा आहवनीये
जुहुयात् अग्नये प्रतपतये स्वाहा इति । ३२ । ७ । २.

अज्ञानाभिप्रायोः भागो दत्तः प्रत्येकं इन्द्रिय-
विरमणे । ऐमा २ । २२.

अशुक्लरूपे आहिताग्निना उपपत्तयेऽहनि प्रायश्चित्तं =
अग्नये प्रतपतये अद्यावपातं निर्वपेत् । स्वगमे प्रतपतयेऽहनिः०
मत्तानि विभ्रद् मत्तवा० इति याज्यानुवाक्ये । आहुतिं
वा आहवनीये जुहुयात् अग्नये प्रतपतये स्वाहा इति ।
३२।७।२.

अश्वः मेष्पः यज्ञार्हः । ६।८।१.
अश्वस्यस्य गृष्टिः । ३५।६।२.
अश्वस्य गृष्टिः । ऐमा २।२२.
अश्वस्य स्तुतिः । २२।२।७-११.
अश्वमेधकर्तारो राजानः तत्पुरोहिताश्वः । ऐन्द्रमहा-
भिषेककलोदाहृत्यानि ' इत्यत्र द्र० ।

अष्टाचत्वारिंशस्तोमस्य विवृतिः

१७।६।९ सामयः ।

अष्टाग्निः सृः । ६।१।३-४.

अस्तोमस्य न्वन्त्रं=स्तोमानां सिद्धन्त्रपदश्यादीनां न्वन्त्रं
कृतं छेदः, तदाहिलस्य । २३।१।२२ सायनः ।

अस्तातेन अग्निशिवदोमे कृते प्रायश्चित् । ऋग्ने
वस्यपाशकपालं निर्वपेत् । त्वं नो अग्ने वरन्तः० त्वं नो
अग्ने० इति याज्यानुवाक्ये । अहुतिं वा आहवनीये
जुहुयात् अग्नये वरन्तः स्याद् इति । २२।८।१.

सहस्रं यावत् दीक्षितभ्रंशकारः । तत्र सकृद्वीतं नवं
येन सदयं नकारम् । ११३।१५-१६.

अहर्द्रः शस्त्रेषु कद्रुन्तः प्रगाथाः । नक्षत्रिन्द्र
स्वावर्तं, प्रजापते आशीना कद्रुन्ववस्थावृत्तं इति । ते च
वैदुशराम्योस्तुत्वात् आरम्भणीयाः । २९।५।२-४.

अहहःशयेषु परिचामीषाः । मेधावयस्य नृपुत्रः,
मातृपान्थिनः एवेक्षितः, अन्धशक्तस्य नूनं वा वै ।
३३११८-१०.

• शहराऽगस्त्ये धृक्कर्मोपदः विद्युः । मैत्रावृष्यस्य
अत्र यावद् इह, प्राक्काण्डेभिनः प्रदया तै प्रदयुता,
अप्याकाङ्क्ष उदै नो लोकमनु इति । के चित् एताः
प्रयागानां पुराकाण्डेभिनः ह्य तथा न कुणार् किं
एतानां पुराकोद शैलीयाः । आहु न्याहस्यो नाभि
१९१५-१४, १९१७.

अनुराधास्यापि अहीनि प्राप्स्यतिने । कृत्स्नः
महापातः, प्रविष्टः अहिनिवृत्तानि च । २१।११-४-४
अनुराधास्यापि वृत्तानि । २१।४-७ । निपातः
पक्षे षष्ठो द जाते इत्यमः इति वृत्तान् पुरस्तात् वैश्यामि
पक्षे च ११।४१-६ । तान्मात्रं चैनः उक्तुं प्रस्ताप्यै
एत इति प्राप्ति पक्षे संज्ञातुपरिधात् । ७-१२
अनुराधास्यापि अहिनिवेन दीप्या इति वैश्यामि
अनिरक्तः एव च संज्ञातुपरिधात् । ११-२२.

अर्धार्णवसु रात्राया आरम्भर्वायाः । भैत्रावरुणस्य
भैत्रावरुणस्य रात्रिर्नीति । नो वयसः । प्राश्ननाच्छेदितः ।
येनैव शस्ते इन्द्रो वी विजयसवरि । अन्धवाकस्य
येनान्ते शस्ते यक्षोम आ सुतेनरः । २७३ । १-६.

सहितपूर्वाया कक् उत नोऽहितुं ध्या। इयं आग्निमा-
ही शप्ते आपोऽहिनीवोचम् ॥३॥२५५॥

अर्धसूक्तानि । २१।२। ४-११ । होत्रकाः प्रतः-
 एने वा (होत्रीकान्) उत्सवा माधेदिने अर्धसूक्तानि
 संश्रित १। वैशाखपक्ष आषाढी यावत् मध्याह्नं नवीर्षा,
 माघाश्विनदिनः मघा हृद प्रतपेने, अश्विनवृक्ष
 ग्राह्यं शर्दिर्नक्षत्र । तानि यस्मिन् अर्धं भवति
 (प्राग्वक्ने) १३३३, अथोदिते, विपुलानि, विषादिते
 भवन्ते च । २१।१। ४-११.

वर्द्धनस्य युक्तिर्बुद्धिश्च (बोधो विमोक्षः)
 प्राज्ञानां संश्लिप्तः प्रातः सन्ने व्यन्तीकमस्ति ॥

पर्वोत्सवस्य अन्तिमया इन्द्रेण रोचना दिवः इति
परिधानीयया योगः, माघ्यदिने द्योदिन्द्रं दधि वीरवी-
यया विभोक्तः । अञ्जनाफलस्य आहं सरस्वतीचतुः एते
प्रातःसवनं परिधानीयया योगः, माघ्यदिने दूर्वा वा ते
इति परिधानीयया वि रीकः । वैजयन्तस्य प्रातःसवे
ते स्याम देव वयम् इति परिधानीयया योगः, माघ्यदिने
नू पुत इति परिधानीयया विभोक्तः । २१॥ १-५-
अह्नीनाः परिधानीययाः । वैजयन्तस्य प्रातःसवे
ते स्याम देव वयम्, माघ्यदिने नू पुत इन्द्र नू वयम्,
तृतीयसवनं इत्यभिन्द्रवयम् अग्ने वीः । शान्ताचतुःते,
वृष्यं, तृतीयसवनं बुधस्वर्गिणः परिधानं । अजयन्तस्य
प्रातःसवने आहं सरस्वतीचतुः, माघ्यदिने दूर्वा वा ते
प्रति, तृतीयसवने उग्रमा विष्णुद्वि १२॥ १५-१६-१७-१८-१९-२०-२१-२२-२३-२४-२५-२६-२७-२८-२९-३०-३१-३२-३३-३४-३५-३६-३७-३८-३९-४०-४१-४२-४३-४४-४५-४६-४७-४८-४९-५०-५१-५२-५३-५४-५५-५६-५७-५८-५९-६०-६१-६२-६३-६४-६५-६६-६७-६८-६९-७०-७१-७२-७३-७४-७५-७६-७७-७८-७९-८०-८१-८२-८३-८४-८५-८६-८७-८८-८९-९०-९१-९२-९३-९४-९५-९६-९७-९८-९९-१००-१०१-१०२-१०३-१०४-१०५-१०६-१०७-१०८-१०९-११०-१११-११२-११३-११४-११५-११६-११७-११८-११९-१२०-१२१-१२२-१२३-१२४-१२५-१२६-१२७-१२८-१२९-१३०-१३१-१३२-१३३-१३४-१३५-१३६-१३७-१३८-१३९-१४०-१४१-१४२-१४३-१४४-१४५-१४६-१४७-१४८-१४९-१५०-१५१-१५२-१५३-१५४-१५५-१५६-१५७-१५८-१५९-१६०-१६१-१६२-१६३-१६४-१६५-१६६-१६७-१६८-१६९-१७०-१७१-१७२-१७३-१७४-१७५-१७६-१७७-१७८-१७९-१८०-१८१-१८२-१८३-१८४-१८५-१८६-१८७-१८८-१८९-१९०-१९१-१९२-१९३-१९४-१९५-१९६-१९७-१९८-१९९-२००-२०१-२०२-२०३-२०४-२०५-२०६-२०७-२०८-२०९-२१०-२११-२१२-२१३-२१४-२१५-२१६-२१७-२१८-२१९-२२०-२२१-२२२-२२३-२२४-२२५-२२६-२२७-२२८-२२९-२३०-२३१-२३२-२३३-२३४-२३५-२३६-२३७-२३८-२३९-२४०-२४१-२४२-२४३-२४४-२४५-२४६-२४७-२४८-२४९-२५०-२५१-२५२-२५३-२५४-२५५-२५६-२५७-२५८-२५९-२६०-२६१-२६२-२६३-२६४-२६५-२६६-२६७-२६८-२६९-२७०-२७१-२७२-२७३-२७४-२७५-२७६-२७७-२७८-२७९-२८०-२८१-२८२-२८३-२८४-२८५-२८६-२८७-२८८-२८९-२९०-२९१-२९२-२९३-२९४-२९५-२९६-२९७-२९८-२९९-३००-३०१-३०२-३०३-३०४-३०५-३०६-३०७-३०८-३०९-३१०-३११-३१२-३१३-३१४-३१५-३१६-३१७-३१८-३१९-३२०-३२१-३२२-३२३-३२४-३२५-३२६-३२७-३२८-३२९-३३०-३३१-३३२-३३३-३३४-३३५-३३६-३३७-३३८-३३९-३४०-३४१-३४२-३४३-३४४-३४५-३४६-३४७-३४८-३४९-३५०-३५१-३५२-३५३-३५४-३५५-३५६-३५७-३५८-३५९-३६०-३६१-३६२-३६३-३६४-३६५-३६६-३६७-३६८-३६९-३७०-३७१-३७२-३७३-३७४-३७५-३७६-३७७-३७८-३७९-३८०-३८१-३८२-३८३-३८४-३८५-३८६-३८७-३८८-३८९-३९०-३९१-३९२-३९३-३९४-३९५-३९६-३९७-३९८-३९९-४००-४०१-४०२-४०३-४०४-४०५-४०६-४०७-४०८-४०९-४१०-४११-४१२-४१३-४१४-४१५-४१६-४१७-४१८-४१९-४२०-४२१-४२२-४२३-४२४-४२५-४२६-४२७-४२८-४२९-४३०-४३१-४३२-४३३-४३४-४३५-४३६-४३७-४३८-४३९-४४०-४४१-४४२-४४३-४४४-४४५-४४६-४४७-४४८-४४९-४५०-४५१-४५२-४५३-४५४-४५५-४५६-४५७-४५८-४५९-४६०-४६१-४६२-४६३-४६४-४६५-४६६-४६७-४६८-४६९-४७०-४७१-४७२-४७३-४७४-४७५-४७६-४७७-४७८-४७९-४८०-४८१-४८२-४८३-४८४-४८५-४८६-४८७-४८८-४८९-४९०-४९१-४९२-४९३-४९४-४९५-४९६-४९७-४९८-४९९-५००-५०१-५०२-५०३-५०४-५०५-५०६-५०७-५०८-५०९-५१०-५११-५१२-५१३-५१४-५१५-५१६-५१७-५१८-५१९-५२०-५२१-५२२-५२३-५२४-५२५-५२६-५२७-५२८-५२९-५३०-५३१-५३२-५३३-५३४-५३५-५३६-५३७-५३८-५३९-५४०-५४१-५४२-५४३-५४४-५४५-५४६-५४७-५४८-५४९-५५०-५५१-५५२-५५३-५५४-५५५-५५६-५५७-५५८-५५९-५६०-५६१-५६२-५६३-५६४-५६५-५६६-

यतोः, मार्चंदिने दून था वे । १७/४/५०
 अहीने मार्चंदिने आहःसहानि, हक
 प्रगाथाः, प्रतिपदः, अहीनस्तानि वा । १७/४/५०
 अहीने, हाहःसहानि अहीने
 आहःसहानि वहीनेमस्तानि १७/४/५०

२१ अदिते। प्रापणीमोदयनीयोः।
२३१/२-४.

अनुप्रासार्थः ।
२०२१-२२, २०२१/२२, २०२१-२२

१२।२।६-५, १९७८
अधोपनिषद्संन्यासि
१८।२।७-६, १९७८

२२ प्रपञ्चस्य । तस्य
आत्मिन्वात्मन्यस्य । नृणां
तेजसि । प्रपञ्चस्य । तस्य

संक्षिप्त (संक्षेप)

ध्यायत् इत्यादिः । १३।१।१-६,
१०।१-३.

आधिनशस्त्रप्रतिपदार्था । १७।१-३.

आधिनशस्त्रे कर्तृगृह्यार्था ।

१७।१।१.

इन्द्रस्य छन्दसां च प्राधान्यविध्वयार्था ।

१६।५।१-५.

इन्द्रस्य सकृत् सक्तत्वीयवस्त्याज्या-
याश्च प्रशंसार्था । १२।१।१-३.

उत्सव्ययागार्था । १०।५-६.

उत्सवार्था । ४।६।१-६.

ऐशान्याः दिशः अपराजितत्वाार्था ।

१।१।५-६.

कवयस्य ऐलूप्स्य अपोमप्रीयवृक्ष-
प्रशंसार्था । ८।१।१-४.

सतितस्य सोममक्षराहिन्यार्था ।

३।५।१-५.

तानूतृत्वाार्था । ४।७।४-८.

दृष्णीशंसार्था । ९।७।१-४.

दीक्षनीयार्था । १५।१।१-८.

देवनीयनामकमन्त्रप्रशंसार्था ।

३०।८।२-३, ९।१.

द्वादशाहस्य व्यूढत्वाार्था । १।१।५।१.

द्विवेत्तमप्रदार्था । ९।१।१-३.

नामनिदिष्टस्य । २२।१।१-७.

निकेतनस्यशस्त्रयाज्यावाध्याार्था ।

१२।१०।१-४, ११।१-९

प्रवर्गार्था । ४।१-२.

प्रातरनुवाचप्रथमक्रमार्था । ७।६।१, ४.

यूपस्य तथैव स्थापनार्था । ६।३।३.

यूपार्था । ६।१।१, ३।३.

यपाहोमप्रशंसार्था । ७।३।६.

सवनीयपुरोडाशगतपमत्वाप्रशंसार्था ।

८।५।१०.

सवनीयपुरोडाशविधानार्था । ८।५।१.

३

स्रोतीकृत्यामां निकेतन्यशस्त्रे ।

१२।१।१-२.

‘आगन्म वृक्षदन्तम्’ इति द्वितीयं तृचं प्रथमं शंसत्

‘विशो विशो यो आतिथि’ इत्यान्यशस्त्रे सति महाभते,

पुष्टिकामस्य । ऐआ १।१।५-१४.

आगुः नास्ति द्विदेवयानां द्वितीययाज्यामाः

९।४।४-६.

आग्निमाहर्षे शस्त्रं अग्निष्टोमे तृतीयसवने होतुः

अन्तिममिदं त्वरया शंसन्वम् १३।९-१४ । प्रतिपत्-

‘वैधानराय पुष्ट पाकते’ सूक्तं, तत्र प्रथमा कर्त्तुं अनवान्,

‘अत्र आदौ एव विचार्य निश्चेतव्यं यथाश्च निर्णयम् ।

१३।११।१-४ । माहर्षं शंसति प्रत्यक्षः सूक्तं,

प्रगाथद्वयं यथापञ्चयो० देवो यो द्विविधोदा० मध्ये

योनिं चानुरूपं च, अथ स्रोतियानुसूची वैधानरीय-

माहर्षसूक्तोत्तरं प्रगाथद्वयम् । १३।११।५-८ । जातये-

दस्यं प्रत्यक्षी, आपोहिधीयं ‘आपो हि द्या’ इत्याख्य

शस्त्रैः शंसन्व्यं, अहिर्बुध्न्या ‘उत नोऽहिर्बुध्न्य’ ।

१३।१२।१-५ । देवानां पत्नीः ‘देवानां पत्नीरुचती

रवन्तु’ उद्भवम्, । राका ‘राकामहं’ ऋग्वयम् । राकां

पूर्वमेके तत्र । पावीरवी, पावीरवी कन्या । यामी ‘इयं

यम प्रस्तर० मातली कन्यैः’ । पित्र्याः, ‘उदीरतामवर’

तिष्ठः । पित्र्यास्तु प्रत्यूचमाहावः । यामी उत्तरामेके

पित्र्याभ्यः । १३।१३।१-२९ । अनुपानीया ऐन्द्रीश्वरः

स्वादुश्चिलायं, अत्र सद्वात् प्रतिगरः पदामो देव इति ।

वैष्णवास्त्री, यंयोरोजशा स्मृतिता । वैष्णवी, विष्णोर्नु

कं बीर्वावि, । प्राजापत्या, तन्तुं तन्त्रं रजसो । परि-

धानीया, पत्न्या न इन्द्रा मधवा । भूमिमुत्सृष्टान् परि-

ध्यात् । याज्या आग्निमाहर्षी, अक्षेमवज्रिः शुभ० ।

१३।१४।१-१४.

आग्निमाहर्षे शस्त्रं यथायसीयं (प्रयोगपुस्तकरथे)

आग्निष्टोमे तृतीयसवने होतुः । सूक्तं आग्नेयं निधि-

द्धानं वैधानराय पुष्ट १-१० ऋचः, निविदः । ८।१-

१५, पूर्वोक्तसूक्तशेषः एतदधी ऋक्, शं नः करत्य

वैते ऋक्, सूक्तं माहर्षं निविद्धानं प्रत्यक्षः प्रतयौ

१-५ ऋचः, निविदः । ९।१-१४, माहर्षस्तुतरोः

पत्नी कः, प्रतिपत् प्रगाथ स्तोत्रिय यथायजानो, अनु चर प्रगाथ देवो वो द्रविषोदा, यस्त आशय निषि द्धान प्रत्यर्था न्यर्था १-७ कच, निविद १० १ १६, आशयमुत्तरेष उष्टमी कः, वृच आपो हि धा, उष्ट्र तत नोऽर्हिष्ठ्य, द्युच दधाना पत्नी रुधवी, द्युच राकामह सुहवा, कः पाचोस्वी, कः इय यम प्रस्तर, कः मातली कःवेधो कः उदीरतामवर, कः आह पितृन्, कः इद पितृभ्या नमो, द्युच स्वातुभिर्जाध, कः ययोरोजसा रमिता, कः विष्णोर्गु, कः तन्तु सन्व रजसो, कः एवा न इन्दो ममवा परिधानीया ।

आग्निमास शस्त्र छन्दोपममऽहनि द्वादश्याह । प्रति पत् वृच गायन वैधानरो अग्निनन्, सस्त मास्त गावश्च प्रवद्विष्टुमभिय, कः जातवेदस्य जातनदस सुनयाम, सूत जातवेदस्य गावश्च दूत नो विप्रवेदगम् । २१।२।१४-१६

आग्निमास शस्त्र छन्दोमन्त्रितायेऽहनि प्रतिपत् वृच गायन कलाचाम वैधानर, सूत मास्त गावश्च नील य शार्धो, कः जातवेदस्या जातवेदस्य सुनयाम, सूत जात वेदस्य अग्नि नरो दीगितिमि । २१।४।१५-१८

आग्निमास शस्त्र छन्दोमन्त्रितायेऽहनि प्रतिपत् वृच वैधानरो न ऊत, सूत मास्त गावश्च मन्त्रो यस्व हि क्षये, कः जातवेदस्य जातवेदस्य सुनयाम, सूत जातवेदस्य गावश्च प्राग्दे वाचमीत्य । २१।२।१६-२१

आग्निमास शस्त्र प्रमोऽहनि वृद्धये पञ्च । इदम पाणिगोमेऽदि, १८६ विरमपि शिञ्चेत् । प्रतिपत् सूत वैधानराय पुष्यपञ्च, सूत मास्त प्रत्येव प्रनरसो, कः जातवेदस्य जातवेदस्य सुनयाम, सूत जातवेदस्य प्रत्येव नयमीत्य । २०।२।१०-१४.

आग्निमास शस्त्र द्वितीयेऽहनि वृद्धये षष्ठे प्रतिपत् दृक् प्रत्येव वृत्तो, सूत मास्त वृत्ते शर्पाय सु ताव, कः जातवेदस्य जातवेदस्य, सूत जातवेदस्य यत्न वर्धते जात । २०।४।८-११.

आग्निमास शस्त्र तृतीयेऽहनि वृद्धये षष्ठे प्रतिपत् वृत्त गायन विष्णा, सूत मास्त गावश्च मन्त्रो,

कः जातवेदस्य जातवेदस्य, सूत जातवेदस्य त्वमग्नि मयसो अक्षिरा । २१।२।४।१०

आग्निमास शस्त्र चतुर्थेऽहनि वृद्धये षष्ठे प्रतिपत् सूत वैधानराय सुमो, सूत मास्त कः इत्यस्ता नर, कः जातवेदस्य जातवेदस्य, सूत जातवेदस्य अग्नि नरो दीगितिमि । २१।५।१२ १७.

आग्निमास शस्त्र पञ्चमेऽहनि वृद्धये षष्ठे प्रतिपत् वृच हविष्पान्तमगर, सूत मास्त वृत्त तथिफिद्धये, कः जातवेदस्य जातवेदस्य, वृच जातवेदस्य अग्नि दौता यद । २१।२।११-१४.

आग्निमास शस्त्र षष्ठेऽहनि वृद्धये षष्ठे प्रतिपत् सूत जह्म कृष्णमह, सूत मास्त मन्त्रो यो नाम, कः जातवेदस्य जातवेदस्य, सूत जातवेदस्य य प्रत्येव यदवा । २१।२।१५ १०

आग्निमास शस्त्र महाभते । प्रतिपत् सूत वैधानराय विष्णा । (१-१५ कच), सूत मास्त प्रत्येवो मन्त्रो भाव । (१-१० कच), कः जातवेदस्य जातवेदस्य, सूत जातवेदस्य इम स्तोममहते जात । (१-१६ कच) । ऐमा १।२।११-१४.

आग्निमास शस्त्र महाभते । कामौ यथायसीदे कामि प्रपुस्ते सति, सूत वैधानराय विष्णा, कः श न कस्तपि, सूत प्रत्येवो मन्त्रो । (१-१० कच), प्रतिपत् प्रगाथ यथायसा नो, अनुचर प्रगाथ देवो वो, कः जातवेदस्य जातवेदस्य, शस्त्रेव प्राज्ञत आपो हि धा इत्यादि । ऐमा ५।१३।१५

आग्निमास शस्त्र महाभते सामौ इत्यन्ते सामि प्रपुस्ते सति, तत्रापि एववृचगावश्चै प्रपुस्तप्रगाथ इत्यस्थाने अगो वा अगो इति वर कच प्रतिपदनुचरी वर्तन्थी । वृचद्वयगावश्चै व आग्नि न स्वऽग्निमि इति वर कच अनुचर कर्त्तव्य । ऐमा ५।१३।१५.

आग्निमास शस्त्र कः मास्त आग्निमास शस्त्रस्य अम मन्त्रो प्रमपदि । २३।२।४।१४
आग्निमास शस्त्रोक्तमास्तस्य यावत् यथा आह, वरकरो नास्ति, नेष्टुपत्य आसीनो भवति ।

२६।३।८-११.

आग्नीध्रस्थानं पृष्ठतः कृत्वा जग्नीषोमप्रणयनीयासु
त्रयोदश्याः अन्तिम पादं प्रन्याह होता । ५।४।१५-१६.

आग्नीध्रस्य प्रगतं सवने प्रस्थितवान्या उद्यालाम्
वशात्ताय । २८।२।५ । आर्घ्यदिने आपूर्णो अस्व कलशः ।
२८।३।३ । मूर्ताव्यवस्ये इमं स्तोममर्हते । २८।४।१९ ।
पालीवतमग्ने भस्मिषतयास्या वृत्तीया ऐभिरग्ने चरयम् ।
२८।६।४.

आग्नीध्रस्य सव्यं कुरुः कष्टुभागाः अजिनं च यः यः
सुत्यामाह । १।१।१२.

आग्नीध्रीयमण्डपे वासः श्रुत्विजा सुत्यायाः प्राची-
नाया रात्री । १०।४।१.

आग्नीध्रीयादेव पिण्डेषु अग्निविहरणम् ।
१०।४।१-२

आग्नीध्रीये होता, मरुचतीये शस्त्रे धरिषते, स्विम
आज्याहुतीर्होति मन्त्रोते । ऐआ. ५।१।१०-१३

आग्नीध्रीये होमः पञ्चीद्यालयाः संव्यस्य तीर्थे मानै-
मिषा आग्नीध्रे संप्रथया होमः उपसृज्य घर्षणं इति ।
द्वादश्यास्य दशमेऽहनि मानमाह । १४।३।१४-१६.

आग्नीध्रे अपर्युषा आहुत्या ह्यमानाया अग्नीषो-
मप्रणयनीयासु दशमीमाह होता अग्निधौमे । ५।४।१७.

आम्रप्रणयेन अनिष्टया मवानगशने प्रायश्चित्तम् ।
आम्रये वैधानराय द्वादशकपाल निर्वेत् । वैधानो अवी-
जन्तु, पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः इति याज्यानुवाक्ये ।
आहुतिं या आहः ऋषये तदुवात् आग्रे वैधानराय स्वाहा
इति । १२।८।१.

आचार्यः राजहस्ते मुरारंभपादधाति स्वादिष्टया
मदिष्टया इति वेन्द्रमस्तमिरेके । ११।६।३.

आचार्यम दक्षिणादानं वेन्द्रमस्तमिरेके, वरस्य,
शिरस्यं, शेषं, चतुष्पात्, अचरिमितम् । २१।६।२

आजिज्ञासत्याः प्राज्ञागन्तीनिश्वस्य पठेन्महि
अर्पयेशं शोकति । इत्येव प्रायसमुद्गर् इति चतस्रः
पाचः शापान्तरयता. एते पठिताः । ३२०।७।३८.

आज्य शिरस्यस्य प्रतिनिधिः । ७।५।६.

आज्यभागी अनुमन्त्रो करिष्यादिवर्कामेष्टि ।

अपस्त्रो वधिष्व, अप्सु मे सोमो जगतीत् । आध.
२।१३।२-४ । अयमृषे च । ६।१३।४.

आज्यभागी आग्नेयी अन्धारभगीयाया समिधाऽग्निं
द्वयस्वय, एह्यसु मराणि ते । बुद्धिमादिनदुपती इत्याचक्षते ।
आध. २।८।७-८.

आज्यभागी आतिथ्याया समिधाऽग्निं द्वयस्वय,
आप्यावस्य समेतु ते । आध. २।६।१-४

आज्यभागी जीवतुमन्तो आयुःकामेष्टया आ नो
भमे सुचेदुना, त्व सोम मदे भगम् । आध. २।१०।९-१।
पिन्धया च । आध. २।११।१६.

आज्यभागी दर्शपूर्णमासयोः क्षुपाणो अग्निराजस्य
वेत्तु, नृपाणाः सोम आयस्य हविषो वेत्तु, इति । १।६।५ ।
साययः ।

आज्यभागी दीक्षणीयापामग्निधौमे पूर्वमीजानस्य,
त्यमग्ने चप्रया अग्नि, सोमयास्ते मयाम्रुषाः । पूर्वमीजान-
स्य अग्निः प्रत्नेन मग्मना, सोम गीर्मिष्टया इति केचित्,
वावेमो एवेति सिद्धान्तः । अग्निर्होताणि जद्वनन्तु, त्वं
सोमाग्निं स्वयति । १।४।१-७.

आज्यभागी परोक्षवादीसो ताकमेष्टेषु मरुच्यः
श्रीद्विभ्यः इत्यत्र । उत दुवन्तु अन्तवः, भय दृत्तुराभीत ।
माध. २।१८।१५.

आज्यभागी पात्रकन्तो परित्रेष्टया अघावेच ।
आग्नेयस्य अग्नि रक्षाति वेपति, एवे परित्रमार्चयि ।
सोमस्य यो धारया वायकया, आ मल्लेषु धावति
पयिरे । आध. २।१२।३-६.

आज्यभागी पुष्टिकन्तो अन्वाधेरी वृत्तीयस्या अग्नी
षोमीसौ अग्निवा रश्मिघात्, गयस्तानो अवीरहा ।
आध. २।१।१७ । वाक्येष्टेषु आश्लिष्ये । आध.
२।१।४० । एतेष्वेष्टे । आध. २।१८।५.

आज्यभागी रक्षितवन्तो रश्मयन्त्यामिहौ अग्ने
रक्षाणो जद्वः, दनः सोम रिषत् । आध. २।१०।५.

आज्यभागी वाक्त्री पौर्ममास्या अग्निर्होताणि जह
कन्तु, त्वं सोमाग्निं स्वयतिः । आध. १।५।३२.

आज्यभागी वृषणन्तो जघावाष्टया अग्निः प्रत्नेन
मग्मना, सोम गीर्मिष्टया कम् । आध. १।५।३५ ।

आमधेये द्वितीयस्या वाक्कशुनीष्टौ । आष. २।१।२५।
साकमेधेषु सांतपनीष्टौ । आष. २।१।८।३.

आन्यदशस्य अग्निष्टोमे प्रातःपक्वे होतुराग्न्यम् ।
वह्निपवमानोवरं फलुप्रहमक्षगादूर्ध्वम् । अक्षरपदकिः,
यु मद् पद् यद् दे । विता यातरिषा । आहावः, यो
वायोऽऽम् । वर्णाशंसः, भूर्गिर्व्योतिर्ग्योतिरग्नोऽऽम् ।
इन्द्रो व्योतिर्ग्योतिः । योतिरिन्द्रोऽऽम् । व्योतिः । व्योतिर्ग्योतिः
स्वः । व्योतिऽऽम् । निविदः, अग्निर्वेदेदः । अग्निर्वेदेदः
इत्यादिः । (१।१-१२) । सूक्तं, प्र वो देवायामवेऽ
वर्हिदमर्चास्मै । अन्त्या परिधानीया । शस्त्रजना, उर्यं
वाचि घोषापात्वा । छत्रवाज्या, येऽऽयजमवेऽम्
इन्द्रश्च दाशुषो देवाऽऽनौपद् । अनुन्यदशस्य,
सोमदाने वीहीऽऽनौपद् । मघः, उर्यपातं (मघं)
अग्ने भक्षयति तत्तममग्निः नारायणात् भक्षयन्ति,
आम्नाययान्ति । १०।५।१, १०।१।७-९, १०।१०।१-
३, ५-९ ऐमा. १।१।१ सायना । ऐमा. ५।१।४
सायना ।

आन्यदशस्यम् । आन्यं पवनानमनु संवति । १०।५।१।
आनेनं होता माग्यं संवति । ४ । आनुतुषं होता आन्यं
संवति । ८ । सतैवा अनुतुषः स्त्रिः प्रथमा विदधमा । १०।
माग्या विराद् नवस्त्रिंशदक्षरा आग्नेन्दी अग्न इन्द्रश्च
दाशुषो । १०।५।१२-१६ । पदपदं वर्णाशंसं संवति ।
१०।९।१। द्वादशपदा पुरोदत्तं संवति । १ । प्र वो देवा
यामने इति सूक्तं संवति । १-९ । याज्या यजति । १०।
आदावः निविद् सूक्तम् । आहवते अथ निविदं दधाति ।
१०, १।८, १०।९।१-१२ । निविदं घस्ता सूक्तं
संवति । १०।१।१, १०।१।१।५ । प्रथमे पदे (पादे)
विहति, उच्यते पदे समस्यति (वृक्षस्य प्रथमाया ऋचः
प्रथमे पादे विच्छिद्यं कृत्वा द्वितीयः पादः संवत्यः ।
अन्यतन्नेवात् परंतु मध्ये विवृतिः वर्तय्या । तृतीय-
चतुर्थपादयोस्तु समसमेव, न विदधतम् ।) १०।३।२४.

आन्यदशस्यं । आन्यदशस्यणि चत्वारि अग्निष्टोमे ।
तानि चर्याणि प्रतःपक्वे एव । तत्र प्रथमं होतुः,
द्वितीयं भेषावस्थस्य, तृतीयं द्वादशाष्टंभिनः, चतुर्थं
अच्छावास्त्य । प्रयोगः ।

आन्यदशस्यं छन्दोमप्रथमेऽहनि द्वादशादे धेदुमं,
समुद्रादूर्ध्वमिष्टुमान् । २।१।१६-२० । द्वितीयेऽहनि
त्रैदुमं, अग्नि वो देवमग्निभिः २।१।१६-७ । तृतीयेऽहनि
त्रैदुमं, अग्न्य महा यनवा । २।४।१।७-८.

आन्यदशस्यं पृथगे पद्वे पथमेऽहनि, उर्य यतो अक्षरं ।
२०।१।४-५ । द्वितीयेऽहनि अग्नि दूवं वृणीते ।
२०।१।४। तृतीयेऽहनि, युक्ता हि देवदुष्टमान् २।१।
४-११ । चतुर्थेऽहनि वाक्कृतं, अग्नि न स्तुतिभिः
२।१।४।३-८ । पञ्चमेऽहनि । जागर्तं, हमन् पु वो
मतिथि । २।१।१६ । षष्ठेऽहनि अतिष्ठन्ताः, अथ
जायत मनुषो । २।१।७।४.

आन्यदशस्यं महान्ते अजायकामस्य, अग्नि नरो
दीधितिभिः । ऐमा. १।१।२-२२ । कीर्तिकामस्य, अजो-
प्यभिः समिषा । ऐमा. १।१।२५ । पुष्टिकामस्य,
विजोविशो वो मतिथि । ऐमा. १।१।५।१४। प्रजाप-
कामस्य, होता अनिष्टवेतनः । ऐमा. १।१।१६.

आन्यदशस्यं महान्ते प्र वो देवायामने इति एतत्तं
प्राकृतं, अग्नि नरो दीधितिभिः इति पञ्चविंशत्पुत्रं च
विभक्ति विहितं वैकृतं द्वितीयं इति के चित् । ऐमा.
१।१।१३.

आन्यदशस्य आरम्भाया प्र वो देवायामने इत्यनु-
ष्टुप् अन्तिष्टोमे । १२।१।१.

आन्यदशस्य आहवते अथर्वोः चतुष्पदत्वमिष ।
१०।९।४-५.

आन्यदशस्य याज्या विराद् नवस्त्रिंशदक्षरा
आग्नेन्दी अग्न इन्द्रश्च दाशुषो पुरोमे इति ।
१०।५।१०-१६, १०।८।८, १०।९।१०-११.

आन्यदशस्ये वर्णाशंसः, भूर्गिर्व्योतिर्ग्योतिरग्नोऽऽम्
इत्यादिः पदपदः । १।७।१-६.

आन्यदशस्ये न्यूदक्षः तृतीयपादे उच्यमावर्जं पृथगे
पद्वे चतुर्थेऽहनि । २।१।१।१२.

आन्यदशस्यं पुरोदक्षं (निविद्) । वर्णाशंसं घस्ता
पुरोदत्तं संवति । उच्येः पुरोदत्तं संवति, द्वादशपदा
पुरोदत्तं संवति । मघो जातवेदसा । १०।७।५-११,
१०।९।२.

आरण्यशब्दे शब्दने ऋक्छन्दः द्विविधः, ब्राह्मणोक्तः
सूत्रोक्तश्च । सूत्रे एष विरस्य उक्तः ।

ब्राह्मणोक्तः साहित्यिकः (श्रुते १।१३।१-७)

१ प्र नो देवाय	१ प्र नो देवाय	१
२ दीदिवार्ष	५ कताता यत्स्य	२
३ स नः शर्माणि	४ स यन्ता विप्र	३
४ उत नो ब्रह्मन्	६ स नः शर्माणि	४
५ स यन्ता विप्र	३ दीदिवार्ष	५
६ ब्रह्मताया यत्स्य	२ उत नो ब्रह्मन्	६
७ नू नो रास्व परि	नू नो रास्व परिधानो	७
धानीना	७	

ऐसा १०।८।१-११, १०।९।३-१३.

आरण्य-आशिर-पशुमिधेः अग्निहोमे तृतीयकथने ।
१।१।१२-३.

आव्याहृतीः प्रकृता । ७।४।१.

आव्याहृतीः तिस्रः होता महाव्रते साध्यादिने महत्त्व-
हीमे शब्दे संस्थिते विवर्णितसंचरेण निष्कम्प्य आग्नी-
श्रीमे औदुम्बरेण सुवेण द्रव्येति अनुमागमद्वी, आदित्या
मा विधे, पितरो मा विध इतिमन्यैः । ऐसा.
५।१।१०-१३.

आतपयद्वर्षा आपः चमसे पात्रां वा अग्दानेयाः
ऐन्द्रमहाभिषेके संभारः । ३।१।३।१ । यथाद्वराजा-
भिषेके च चमसे प्रक्षेप्याः । ३।७।१।३.

आत्मानः = विस्तारः, रचना, प्रयोगशास्त्रमात्रः ।
२।१।४।१२ इ०. ऐसा. ५।१।८.

आतिथ्या अग्निहोमे । नक्षत्रपालः पुरोडाशः ।
३।४।१ । विष्णुर्देवता । ४ । अग्निम-यर्ष । ३।४।६,
१।४।२।६, ३।५।१-४४ । आन्यभागयोः पुरोनुवाक्ये-
३।६।१।४ । यज्ये १ । अध्वानस्य यज्यानुवाक्ये । ६-८ ।
यज्यमे । १।१० । पूर्वोक्तता इत्ये । ११, १५।१।३ ।
अनुयाजप्रतिपेयः । ३।६।१२-१५ । हरिप्रातिपेयं निरूप्यते
होमे धाननि आगते । ३।४।१-२ । अग्निं सम्पति
होमे राजन्यागते । ३।४।६.

आतिथ्यावर्तिरेव उपकृत्य अग्नीहोमे यद्यौ च ।
४।८।१.

आतिथ्याय अष्टन्तं नादियन्ते । ऐसा. १।१।१०.

आत्मनः = देहमध्यस्थ, उपस्थानं चित्तामेः, महाव्रते
साध्यादिने । होता । ऐसा. ५।१।६.

आत्मा अद्भुतः अगतः अमृतः अनतः अदृष्टः
अविज्ञातः अनादिष्टः श्रोता यन्ता द्रष्टा भादेष्टा पोष्टा
विज्ञाता प्रज्ञाता सर्वेषां भूतानामन्तरपुरणः । स मे
आत्मा इति विद्यात् । ऐसा. ३।१०।१९.

आत्मा = देहमध्यः निष्क्रेवस्वस्व महाव्रते । तदि-
हास इति सूत्रं नवचं, तां सुते कीर्तिं पदकृत्वं, 'मूयं
दृष्ट्वा दृष्टे पञ्चनं, रुणापुत्रा नृत्तं तृचं, सुदोहा-
अस्य सुदोहसः ऐसा. ५।६।१, ११ । के चित्तु तदि-
हास सूत्रगततृतीकस्या ऋचः तृतीय पादसदृष्ट्य ।
दक्षिणपक्षगताभिर्यजुःप्रगाथगतस्य 'अध्यापन्तो भय-
वभिन्द्र याजिन.' इत्यस्य पादस्य स्थाने पठनीयः,
अध्यापन्तो इत्येतं च 'पूर्वोक्ततृतीयपादस्थाने पठनीयः ।
एवं तदिदाससूत्रतृतीयस्या ऋचः चतुर्थ पादं सता
उदृष्ट्य उत्तरपक्षगतत्वामिद्विप्रवाधे 'गामधं इत्य-
भिन्द्र सकिर' इत्यस्य स्थाने पठनीयः, गामधं इत्येतं
च पूर्वोक्तचतुर्थपादस्थाने पठनीयः इति वदन्ति ।
ऐसा. ५।१।२-३.

आत्मा निष्क्रेवस्वस्व महाव्रते । तदिहास, तां सुते,
भूयद्, रुणापुत्रा, इति त्रयोविधैः ऋचां 'नदं च
ओदतीनां' इत्यनया सत्वा पादशः पादशो विद्वत्
कर्तव्यम् । किं च तदिदाससूत्रः प्रथमद्वितीयचतुर्थ-
पादेषु पु, क, वः, इति त्रीन्पक्षानि पञ्चसंख्यं
स्थापनीयानि । तथा सति आत्मस्था एका ऋक्,
नदं च ओदतीनां इत्येषा एका ऋक्, उभयोः पादशो
मित्रने द्वे नृक्षयोः मात्रः एवं च २१ + २३ = ४४
एतास्ते नृक्षः संपन्नौ । तदिदास भुवनेषु स्वयं
यतो जग उग्रस्तेषु नृणां । यतो जगानो निरिणाति
अनूय, अनु यं विधे मदन्त्याः इति ऋक् प्रथमा ।
नदं च ओदतीनां, नदं चो युवतीनाम् । पति यो अप्यनानां,
येन्यामिपुष्वपि इत्येका ऋक् नदः नाम । अनयो-
मिश्रणं क्या " अपि निदर्शनायोदाहरिषामः-तदिदास
सूत्रेपुनर्यं पु नदं च ओदतीनाम् । यतो जग

उग्रस्त्वेष्वनृणो न नदं यो युवतीनोऽऽऽम् । (एषा एका वृहती निष्पन्ना ।) सती ज्ञानो निरिणाति शत्रुन् पतिं यो अभ्ययानाम् । अगु यं विश्वे मदन्त्यूमाः यो धेनु-नामिषुष्यसोऽऽऽम् ।" एषा द्वितीया वृहती निष्पन्ना । इदं वृहतीद्वयं इत्यमेव त्रिःपठनीयं प्रतिपत्त्यात् । अथ सदिदाहेत्याशात्मभागस्थाना सर्वाणां सत्या नदेन विहरणं उपतरीत्यैव वहेव्य 'यु-ह-वा' इत्यस्यैव तु प्रथमायामेव फल्चि, नोत्तरासु । ऐआ. १११।१, ७; १।१५-१६। ५।६।४-६.

आत्मा ब्रह्म चिद्रूपम् । ऐआ. २।२५.
आत्रेयस्य दक्षिणो बाहुः पञ्चमागः । ११।१।२.
आदित्यः अमेर्जायते । ४०।५।१९.
आदित्यब्रह्मः अग्निघोमे सुतीवष्यनारम्भे । १३।५।१-३.

आदित्यग्रहस्य मातुषा आदित्यागो अदितिर । इय मवृत्ती । १३।५।२.

आदित्यग्रहे नानुषपङ्करोति, न भक्षयति । १३।५।३.

आदित्यात्त्वन्दमा जायते । ४०।५।१४.
आदित्याना सृष्टिः 'तस्य (प्रजापतेः) यदेतसः प्रथममुद्दीष्यत तदवावादित्योऽमरुत्.' 'अयं सुतीव-सदीदेशिव त आदित्यो अमवत्' । १३।१०।१.

आदित्यानामयन = आतिरात्र, उपश्रव्यभृत्पुर्विद्यः, श्रेष्ठं सर्वे आमिषाः पटहाः, अग्रे च महावत्, अति-रात्रः । १८३।५-६, ८.

आदित्योपस्थानं होत्रा गहाग्रे बाधेदिने मार्जो-लीमहीमोत्तर, तत मार्जोलीमहीममन्त्रा एव स्वाहा-कारहिता दश, द्वौ चाभिर्तो 'एषोवाऽऽऽइदं मधूऽऽऽइदं मधु, इमं सीमशुत पिवाऽऽऽइदं मधूऽऽऽइदं मधु' इति । तत्र आदित्ये प्राक्स्थिते प्राहशुलो होता, आदित्ये प्रत्यक्षस्थिते तु प्रदक्षिण पर्यास्त्य प्रत्यक्षशुलः सन्नुपविष्टः । ऐआ. ५।१।२६.
आदित्यो वै अस्त यन् अग्निमनुप्रविशति । ४०।५।९.

आधवनीयः फल्लमसंभारेषु उपवत्पनीयः ।

३५।६।४.

आध्वर्यवे यजुषा । २५।७।३-४.

आनुष्टुभं चतुर्थमहः पृथगे वदहे । २१।४।६.

आन्त्राः विश्वाभिन्नपुत्रा एव यज्ञाः सन्तः संजाताः । ३३।६।२.

आपः आतपवर्षाः चमसे पात्र्या वा समानेयाः ऐन्द्र-महाभिषेके संभारेषु । ३१।३।१ । यज्ञाद्गृगराजाभिषेके च चमसे समानेयाः । ३७।१।३ ।

आपः वातावनेऽग्नीर्दिपन्ते निर्वहन्तु मे । ४०।४।९.

आपः यज्ञाणां भसो महाशु । ३५।१।४.

आपोहिष्टीयः रुचः शनैः शनैः शरत्तप्यः अग्निघोमे आग्निमास्ते शशे जातयेदरयोत्तरम् । १३।२।१-४.

आप्यायनं सोमाप्यायनं=जलेन प्रोक्षणम् । तत्र अंशु-रंशुपे देव सोमाप्यायता इत्यादिर्निम्नः । यजमान फल्चि-जश्च सर्वे सुर्वन्ति । ४।९।३-४.

आग्निः नाम पयोः प्रयाजवाण्याः एकादश । १ वयिचः, २ तनूपात् वसिष्ठं शुनकभिन्नानां, मराशोष्टौ वसिष्ठशुनकानाम्, ३ इलः, ४ बर्हिः, ५ हुषः, ६ उपा-सानका, ७ वैष्वा होतासः, ८ तित्थो देवीः, ९ त्वष्टा, १० यनस्पतिः, ११ स्वाहावृत्तयः इति १६।४।१-१६। यथार्थः । १६ । अत्र आध्वर्यायनम्—समिद्धो अग्नि-निहितः शुभिष्य (सप्त २।३।१-११) इति शुनकानां, जुषस्य नः समिषस्ये अथ (सप्त ७।२।१-१२) इति वसिष्ठानां, समिद्धो अथ मनुष्ये दुरागे (सप्त १०।१-११-११ अनाराधय) इति सर्वेषां (शुनक-वसिष्ठशुनकानां) आप ३।१।६ । यथस्तपि वा आध्व. ३।२।७। अत्र शौनकेऽश्विनः 'कण्वाद्वागिरोद्गस्यशुनका विश्वाभिन्नोऽग्निरेव च । वसिष्ठः कश्यपो वाप्यश्वो जमदग्नि-रयोत्तरः ॥ इति । अत्र गार्ग्यहृदिः—सुषमिद्धो न आवह क्व १।२३।१-१२ कण्वाणां तनूपाजरागंस-छदितम् ।

समिद्धो अथ आवह, सप्त १।२४२।१-१३ कण्व-भिन्नानां गीर्जिषाम् ।

समिद्धो अथ राजयि, २।१८८।१-११ अमर्त्तानां

अनाराधसम् ।

समिद्धो अग्निर्मिहितः तत्तं. २।३।१-२१ शुनकाना
अतनूतपात् ।

समित्समित्सुमना ,, ३।४।१-२१ विश्वामित्राणा
अनाराधसम् ।

सुसामिद्धाय द्योचिधे ,, ५।५।१-२१ अग्नीनां अत-
नूतपात् ।

सुवस्व नः समिधे ,, ७।२।१-२१ वसिष्ठाना अत-
नूतपात् ।

समिद्धो विश्वतस्त्यतिः ,, ९।५।१-२१ कश्यपाणां
अनाराधसम् ।

इना मे अग्ने समिधं ,, १०।७०।१-२१ चाग्रयथानां
अतनूतपात् ।

समिद्धो अथ मनुषो (ऋच १०।११०।१-२१)
शुनकयाग्रयथमिन्नभूनां अनाराधसम् ।

प्रजापत्ये तु (पशू) जामदग्न्यः (समिद्धो अथ
मनुषो) सौशा (वसिष्ठशुनकगृह्णतानाम् । आध.
३।२।८.

आग्निः जामदग्न्यः समिद्धो अथ मनुषो द्वादशाहे
प्रजापत्ये पशू । ११।४।६-८.

आग्निः पशुषु यथर्षि भवन्ति । ११।४।७.
आयुष्यं सृष्टं कया श्रुमा सययवः शनीढाः ।
२१।१।१५. ऐआ. १।६।१२.

आरण्येनाग्निनां अग्नीना दाहे प्रायश्चित्तं, समा-
रोपयेदरण्याः, (अंसंभवे) आहवनीयात् गार्हपत्याहा
उत्सृज्य समादाय दूरं गच्छेत्, (तदंसंभवे) अग्नये संव-
गायं गृहाकपालं निर्वपेत् । कुपितसु नो भविष्ये, मा नो
अस्मिन् महाघने इति याज्यानुवाक्ये । आहुतिं वा गृह-
यनीये जुहुयात् अग्नये सगमोय स्वाहा इति । ३।२।६।४.

आरम्भणीयस्तुचः मरु वतीयशस्त्रस्य मापादिने
अनुष्टुप् भा त्वा रयम् । १२।३।२.

आरम्भणीया ऋक् आज्यशस्त्रस्य प्रथमस्य प्र वो
देवायाग्रये । १२।३।१.

आरम्भणीयाः अहर्निषेपु शलाभा, यैष्ठानकस्य ऋजु-
नीती नो यदगः, माह्वान्छातेनः इन्द्रं वो विश्वतरि,

अच्छावाकस्य यत्सोम आसु ते । २७।३।१-६.

आरम्भणीयानि सूक्तानि उक्थ्ये तृतीयसवने
ऐन्द्राग्निं जागृतानि । मैत्रावरुणस्य चर्चणी धृतं, माह-
वान्छातेनः प्र मेहिष्ठाय, अच्छावाकस्य ऋतुर्जानेत्री,
अन्तस्तश्च त्रेष्टुमं स वां कर्मणा इति । २८।७।१-४.

आरम्भणीया वैश्वदेवशस्त्रस्य तृतीयसवने तासाविनु-
वृणीमहे । २२।३।३.

आरोपणं आसन्त्या यजमानस्य । ऐन्द्रे महाभिषेके
यस्यस्तथा गायत्रेण छान्दसा इत्यादिमन्त्रेण । ३९।३।
३-४.

आरोहण आसन्त्या यशस्वरानामभिषेके । यजमानः
अग्रे दक्षिणेन जानुना अथ सव्येन, अग्निद्वया गायत्र्या
सुषुप् इत्यादिना । ३७।२।३-८.

आर्त्विज्य त्रिविधं जगत् गीर्णं वान्तं इति ।
जगत् = ऋत्विक् घनसंपटः अनुष्ठानतात्पर्यरहितमेतत् ।
गीर्णं = यजमानस्य भवंकरो यदि ऋत्विक् । वान्तं =
पातित्यादिना अपवादेन युक्तः ऋत्विक् यज्ञ । प्रमाद-
कृते ॥ तस्मिन् प्रायश्चित्तं यामदेवसाग्नि । तच्च,
कथानश्चित इति तृतीया गायत्री सतसताक्षरपादा ।
तत् त्रिभिरक्षरैर्मूनं, तत् अत्रिपदान्ते ' पु, ह, वः '
इत्यक्षराणि यथासंख्यं उपक्वेत्, अभीष्टाः सस्तीना पु,
अथिता करितृणा ह, अतं भवा स्यूतिभिः वः इति ।
निरयप्रयोगेऽपि इदं कुर्वात् ' अथि यदि (यद्यपि),
सगृद्धा इव ऋत्विजः स्तुः ' । १५।१।१-७.

आर्त्विज्याधिकारी द्वादशाहे दक्षिणाप्रातिग्रहमर्च्यः
तपस्वी विद्वाश्च । ११।३।१.

आर्त्विज्याय आह्वानं स्वीकर्तव्यमेव, ' यद्यथा वा
एषोऽग्नयेति व आर्त्विज्येन, त यः प्रतिदन्वेत् यशः
स प्रतिरुवेत्, यदि तु अयाज्यः स्वयमपोदितम् ' ।
३०।८।४.

आर्भवं वृत्तं गायत्र वैश्वदेवशस्त्रे छन्दोमग्नभनेऽहनि
अवं देवाय जन्मने । २३।२।१, २२। छन्दोमाद्वितीयेऽहनि
पुनाना पितरः पुनः । २३।४।११ । छन्दोमवृत्तयेऽहनि
इन्द्र इषे ददातु नः । १। ते नो रत्नानि घत्तन । २-३।
२४।२।१२.

आर्भवं निविद्धान् सुपतं वैश्वदेवशस्त्रे अग्निष्टोमे
तृतीयसप्तमे तक्षन् रथं सुवृत्तम् । प्रयोगे ।

आर्भवं सुपतं वैश्वदेवशस्त्रे पृष्ठये पश्ये । प्रयोगेऽहनि
इहेद वो मनसः । २०।२।६, । द्वितीयेऽहनि तक्षन् रथं
सुवृत्तम् । २०।३।५। तृतीयेऽहनि अनश्वो जातो । २१।२।१०।
चतुर्थेऽहनि प्र ऋमुन्मो दूतमिव । २१।५।१। पञ्चमेऽहनि
ऋतुर्विन्वा वाज इन्द्रो । २२।२।१५। षष्ठेऽहनि चतुर्दशर्चं
किमु श्रेष्ठः किं मयिष्ठ इत्येकं चतुर्लक्षं, उप नो वाजा
अध्वर इति द्वितीयम् । २२।८।१२।

आर्भवपचमानस्य स्तोत्रियः स्वादिष्ठया सदितया ।
१९।३।३.

आर्भवसूक्तस्य तक्षन् रथं सुवृत्त इत्यस्य वैश्वदेवश-
स्त्रगतस्य आर्भो सुवृत्तसूक्तसूक्तये इति ध्याय्य । अन्ते च
येन्यो माता, एवा पित्र्ये, इति द्वे शस्रगा अयं वेन-
श्वोदयत् इति ध्याय्य । २३।६।१-४.

आलम्भनार्वाधिः आर्भोवर्गोपयोगः । ६।१।९.
आवापिकं द्युस्तं स्तोमविष्टस्यो वृद्धावैशादित्तोमेपु ।
मैत्रावरुणस्य को अयं नवीं इति सूता, प्राज्ञानाच्छ-
दिनः वने न वायो न्यधापि, अञ्छायापस्य आ वासवो-
क्षुप । २५।१।१०-११

आवापिका ऋचः उत्तराश्वे पृष्ठपयस्य अग्न्युह-
रव्याः । चतुर्थेऽहनि न ते गिरो अपि मृष्ये इति चतस्रः
प्र वो महे महि हृषे इति निजम इति सप्त विरजः । तत्र
मेघमास्तिष्ठः मैत्रावरुणस्य, तृतीयाचतुर्थपिच्छम्यः ब्राह्म-
णान्छादिनाः पञ्चमपिच्छम्यः अञ्छावापस्य । मैमदीत्य-
वेत्स इति पञ्चाशत्, तत्र यज्ञाग्रह इन्द्र इत्याद्याः विंशत्येन
फविना द्युः सप्त । तत्र । २।२।१। मैत्रावरुणस्य, । ३।४।१।
ब्राह्मणान्छादिनः । ५।६।७ । अञ्छावापस्य, पट्की-
पञ्चमेऽहनि यज्ञादि सत्य सोमया इति सप्त । तत्र
२।२।३ मैत्रावरुणस्य, ३।४।५ ब्राह्मणान्छादिनः,
५।६।७ अञ्छावापस्य । पाकन्ध्वोः षष्ठेऽहनि इन्द्राय
॥ याः इत्यादयः सप्त ऋचः, सप्त । २।२।३ मैत्रावरुणस्य,
३।४।५ ब्राह्मणान्छादिनः, ५।६।७ अञ्छावापस्य । जयं
चाधायः सवातोत्तरं अहरहःशस्त्रेन्यथा पूर्वम् ।
२९।३।८-९.

आशिर्-आग्न्य-पञ्चावेधिः । १३।२।२-३.

आग्नीर्मन्त्रपाठः प्रवदहोमोन्तरं यहाद्वारावाभि-
पेके 'इह गावः प्रजायन्मविमहाधा इह पूषाः । इहो
सदस्रदक्षिणो वीरस्ताता निपीदतु ॥' इति । ३७।७।५-६.

आग्नीर्वाद्यमन्त्रः स्वस्त्ययनं नाम । स च 'प्र, च'
इत्येव । १३।२।२.

आश्रमचतुष्टयं श्रान्तान्तरैवस्तं मष्टं (१), अक्षि-
(१), क्षमश्रुणि (१), तपः (४) इति । ३९।१।७.

आश्वत्थानि पलाणि चमसे पाप्मा वा समोन्वा-
येन्द्रमहाभिपेके संभारः । ३९।२।१-४, । ३९।३।१.

आश्विनग्रहशेषभक्षमन्त्रः शीतुः 'एवं वसुः संवद-
सुरिष वसुः संवदसुर्मयि वसुः संवदसुः श्रोतृणाः भोक्तं मे
पाहि' इति । सर्वतः परिहारमाश्विनं भक्षयति
(स्वधिरः, श्रोतृसामोन्वेन वानस्य प्रदक्षिणीकृत्य) ।
५।३।७-८.

आश्विनशस्त्रं अतिरते । १७।१-५ । पुत्रं मास्य
शंसेत् । १७।१।२ । आहवः शकुनिरिय उत्पत्तिपद-
आहूयत । ३ । प्रतिपत् आग्नेयी अमिर्होता पृथपतिः स
पता । ४ । ५ । अग्निं मन्ये विवर इति के चित् तत्र । आग्नेमं
उपस्य देन्द्रं आश्विनं इति । १७।२।२-७। सर्वाणि सप्त-
सप्तच्छन्दो युक्तानि । शीर्षाणि च सप्तच्छन्दाणि इति
के चित् तत्र, चित्तु लीत्येव शंसेत् । एषो नो दिवरापुत्र,
उदुत्वं जावदेवधं इति द्वे गायत्रे, चिमं देवानाहुइगाव्
इति तैष्टुभं, नमो मित्रस्य वरुणस्य वसुधे इति धागर्त
इति । १७।३।५-१२ । देन्द्रः प्रगायः इन्द्र मृदुं न
आभर, प्रगायः रथवरयोनिः अभित्वा शूर, प्रगायः
मैत्रावरुणः वरुणः वरचखणः, ऋचो वाशाश्विधीये मही
शोः पृथिवी इति गावजी, ते हि पानाश्विधी' इति
जायती, द्विपदा विभ्रस्य देवीमृत्तमस्य । १४।४।१-१८।
परिधानीया ब्राह्मणस्यत्या वृद्धस्ये अति वदर्यः, प्रजाका-
मस्य पञ्चकामस्य च एवा पित्रे विश्वदेवाय इति, तेजस्काम-
स्य मन्त्रवर्चसकामस्य च वृद्धस्ये अति वदर्यः इति । वाज्ये
द्वे उमा पिबतमथिना इति गायत्री, अथिना वासुना इति
त्रिष्टुप । किं वा उमा पिबत गायत्री, प्र वामग्याधि मया
इति विष्ट । १७।५।१-२०.

आश्विनी इष्टि. नवान्नाथे (इरक्त्वात्) प्राय-
श्रितम् । अश्विन्या दिक्पात्र निर्भवेत्, अश्विनावर्तिरस्य
आगोमता नास्त्या इति याज्यानुवाक्ये । आहुति वा
आहवनीये जुहुयात् अश्विन्या स्वाहा इति । ३२।८।२.

आसन्दी औदुम्बरी प्रदेशमात्रपादा अरस्मिन्
दीर्घ्यानुक्या (अरस्मिन् आदल्या भन्वा
नवविधेऽङ्ग) मौञ्जविधाना ब्राह्मणमात्राणा । यज्ञ-
हो राजामिषेके समरेषु दक्षिणाया स्म्यवर्तन्वा प्राप्तेष्टा
पयति, अन्वेदि द्वौ पादौ बहिर्वेदि द्वौ । २७।१।२-४ ।
अभिमन्त्रण तस्याः । ३७।१।२ ३ । तत्र आरोहण राज ।
४-८ । अवरोहण ततः । ३७।५।१-४ । ऐन्द्रमहाभिषे-
कऽपि इयमासन्दी उपर्यामिषा, तस्या अभिमन्त्रण, तस्या
राजान आरोहयेत् । ३९।३।१-४.

आसन्दी औदुम्बरी उद्गाता अभिरोहति महाभक्ते ।
देवा. १।८।१०-१२, ५४।१६.

आसन्दीमारोहयेत् राजानं ऐन्द्रमहाभिषेके, वजन-
रत्ना गायत्रेण चन्द्रसा निवृत्ता स्तोत्रेण रथोत्तरेण तस्मात्
रौहन्तु, इत्यादिना मन्त्रेण । ३९।३।२-४.

आसन्द्या अभिमन्त्रण ऐन्द्रमहाभिषेके, वृक्ष ते
रथोत्तरं च पूर्वीं पादौ भवता, वैरूप च वैराज चापरी
शालारैरुत्ते दीर्घाये इत्यादिना । ३९।३।२-२.

आसन्द्या अभिमन्त्रणं क्षत्रिय यज्ञे महाभिषेके,
अग्निष्ट्या गायत्र्या समुक् चन्द्रसाऽऽरोहत्तु मन्त्रितोऽभिहा
इत्यादि । ३७।१।३.

आसन्द्याः प्रातिष्ठापन यज्ञाहो अभिषेके दक्षिणाया
स्म्यवर्तन्वा अन्वेदि द्वौ पादौ बहिर्वेदि द्वौ ।
३७।१।४

आसन्द्यामारोहण यज्ञाहो अभिषेके क्षत्रियस्य
अग्निष्ट्या गायत्र्या समुक् इत्यादिनेव मन्त्रेण ।
३७।१।३-८.

आसन्द्यामाहीन राजान राजन्तारः अम्बुकोशान्ति
ऐन्द्रमहाभिषेके, इमं जना अम्बुकोशं समानं साधनं
इत्यादि । ३९।३।५ ६.

आसन्द्यामाहीनस्य राजोऽभिषेकः यज्ञाह्म, पुर
स्तात् प्रत्यह्मनास्तिष्ठन् पुरोदितः औदुम्बरी आर्द्र्या
५

शाश्वता संपात्राया ज्ञानरूपमयेन च पवित्रेण अन्त
र्धाय अभिषिञ्चति, इमा आपः शिवतमा इत्येतेन
तुचेन, देवस्यत्वेति च यजुषा, मूर्तयः स्वरित्वेनाभिष
व्याहृतिभिः । ३९।४।२.

आहनस्या. नाम मन्त्राः दश ब्राह्मणाष्टविंशत्ये
पठेऽहनि । तासु न्मूद्ल' । ताश्च यदस्या अनुभेधा.
इत्यादयः (' इन्द्रादितापारिशिष्टे पठिताः) ।
३०।१०।४ ७.

आहवर्चस्योपस्थान क्षत्रियपात्रे । पुरस्तादीक्षया
आहुतिं हुत्वा आहवर्चस्योपस्थिते नेन्द्रादेवताया एभि
न विद्युमश्वन्दसो न वञ्चदशात् स्तोमात् इत्यादिना ।
३४।५।१-४ । अनुवन्ध्यायाः समिष्टयजुषामुपरिष्ठात्
हुत्वा आहुति आहवर्चस्योपस्थिते नानन्देवताया एभि
न गायत्र्याश्वन्दसो न विहृत स्तोमात् इत्यादिना ।
३४।५।२-४.

आहारः ' अश्वयो ' इति । अश्वं द्वादशाहस्य
दशमेऽहनि मानसप्रदे चतुर्होतृपादरूपयज्ञस्य ।
२४।६।१.

आहावः अभिमन्त्रणशक्त्यन्तसु तिसृषु विष्वासु
जम्बु प्रभृषु च । १३।१३।१९.

आहावः निविदं राक्षसं चेति तयाया विधिः ।
१०।१।१.

आहावः निष्केवल्ये शक्ते मशारे त्रिवे । शस्त्रादौ
' अश्वयो शौऽऽसायो ' इति, निविदं परिधानी-
यावाश्वदौ ' शौऽऽसायोऽऽम् ' इति । देवा.
५।५।१०

आहावः प्रातः सवने ' शौऽऽसायोऽऽम्, ' माध्याह्ने
' अश्वयो ' शौऽऽसायोऽऽम्, ' तृतीयं सवने ' अश्वयो '
शौयोऽऽसायोऽऽम्, ' इति । १२।१।१४.

आहावः वैश्वदेवशक्ते उभयतो धाव्याम् ।
१३।७।२-३.

आहावः शस्त्रस्य अवयवविशेष. शौऽऽसायोऽऽम्
इत्यादि । अश्वं शस्त्रादौ तन्मध्ये च पठयते । आहानं
आहयते नाहुष इति शब्देत्यमेवोच्यते । १२।१।४
सायणः ।

राय नः इति दशचै सूक्तम् । द्वितीये चमसगणे ब्राह्म-
णांशेविशखे ऐन्द्रावाहृत्य उद मुतो न यवो रक्षमाणाः
इति द्वादशचै सूक्तं, अच्छाम इन्द्रं भतयः स्वीद
इत्येकादशचै सूक्तं च । तृतीये चमसगणे अच्छावाकशखे
स वां कर्मणा समिधा इत्यष्टचै ऐन्द्रावैष्वक् सूक्तम् । चतुः
शो ऋष्याजो प्रसिधतयाश्वाश्च तिस्रः । नेष्टुः द्वौ ऋषु-
याजौ प्रसिधतयाश्वाश्च तिस्रः । १५।६।१-६.

उक्त्यस्य पञ्चदश स्तोत्राणि, पञ्चदश छान्दाणि ।
तत्र अग्निष्टोमोत्तरं बीणि । १५।१।१.

उक्त्ये अच्छावाकः परिधानमिया अन्तं चतुरस्रं
अभ्यस्यति ऐरयेथामैरयेथा इति । १८।७।१२.

उक्त्ये तृतीयावसने आरम्भणीयाणि सूक्तानि होन-
काना 'आरम्भणीयानि' इति शब्दे द्र० । २८।७।१-४.

उक्त्ये तृतीयावसने मैत्र वसमः इन्द्रावक्षणा युवं इति
ऐन्द्रावक्षणा शंसति । तस्य स्तोत्रियातुक्कौ आग्नेयो
पशुपु० आग्निश्यामि० इति । २८।६।९ । माक्षमा-
च्छी ऐन्द्रावाहृत्य शंसति प्रमोहिषाश्च इति । तस्य
स्तोत्रियातुक्कौ ऐन्द्रौ वयमुत्वा० योन इद इति ।
२८।६।१० । अच्छावाकः ऐन्द्रावैष्वक् शंसति कतु-
र्जमिषी इति । तस्य स्तोत्रियातुक्कौ ऐन्द्रौ नपाक्षीन्द्र
गिर्मेया, इयं च इन्द्र गिर्मेया इति । २८।६।१०.

उक्त्ये विशद स्तुतयश्चाणि भवन्ति । ३६।४।३.

उक्त्ये 'भूर्भुवः स्वस्तिन्द्रवन्तः स्तुभ्यं' इति मन्त्रा
स्तोत्रप्रवचनाद् । १५।५-६.

उक्त्ये वाकमन्त्रेण शान्ता उक्त्यस्तोत्राणि प्रवन्ते
प्रमोहिषेण शान्ता । १५।५।८-१०.

उक्त्युपार्णं यूपस्य । होता अनुप्रवचनीया मन्वा उक्ता
अत्र । अज्जो यूपमनुवृष्टि इत्याहाध्वर्युः । अज्जन्ति
त्वा मध्वे इत्यन्वाद् । उक्त्युपस्य वनस्ते इत्युक्तीय-
भावाय, समिद्धस्य अयमाशः, उर्ध्वं ऊर्ध्व, उर्ध्वा नः
पाशदृष्टी, जातो जायते, युवास्तुवा इत्युक्तमया परिदधाति ।
ता एताः स्तान्वाद् । यिः प्रथमास्तान्वाद् निरुक्तमाम् ।
६।१।१-३३.

उक्तमर्णं (उक्ता) यशद्वाराभाषिके । आधाय
तस्मिन् व्रीणि पदानि प्रादुदद् आयमुत्कामति क्लृप्ति-

रति दिवा मयि देवेभ्यः इति राजा । ३७।५।११-१२.

उपस्थानं अपराजिताया दिशः यशद्वाराभाषिके
उत्कमणोत्तरं क्लृप्तिरिति दिश मयि इति मन्त्रेण ।
३७।५।१२.

उत्तरवेदी नाभिः । अनुवादोऽयं तेन विधिर्गम्यते ।
उत्तरवेद्या मध्ये नाभिः नाम अक्षीयक्षी वेदिरेव नियते ।
५।१।२३, ३२.

उत्तरवेद्या चौतुदात्वाः परिधयः अग्निष्टोमे ।
५।१।२८.

उत्तरवेद्या संभाराः स्थाप्यन्ते शुभ्रशुक्लं ऊर्ध्वरुक्का
मुयन्तिवेजनानि च अग्निष्टोमे । ५।१।२८.

उद्वृत्तं = परिष्कृतं परिष्कृता इत्यध्वर्यवो यद्
वदन्ति, उत्तामम् । ३५।६।४.

उद्वृत्नीया अग्निष्टोमे, प्रायणीयायत् । विशेष्य
पत्नीसंघाताः समिष्टचतुश्चास्ति । प्रायणीयाया उ
न सन्ति । (स्तुत्यापादः ९।६।११, गार्ग्यवृत्तिः ६।१४।२)
देवताः अग्निः, सोमः, सविता, पथ्या स्वस्तिः,
अदितिः इति कलेष । देवताना देवास्तु प्रायणीयोक्ता
एव । प्रायणीयाविष्कृते स्थास्वा वा (निष्कातुक्का-
स्थास्वा इत्याचारः) उद्वृत्नीयानिर्वायः २।५।७ ।
होता समानः, त एव कालिका ये प्रायणीयायाम् । आश
६।१४।५ । प्रयाजा न सन्ति अनुयाजाश्च समीति
पूर्वपक्षः, उभयवक्तु सिद्धान्तः । २।५।१-४ । संयाज्ये
वेदमिन्तनीत्यसकन्वान् वेदमिन्तनीं वनुष्यतो इति
विश्वो । १।४।४ । ७ । द्रव्यं अदित्याश्च, इतरेषा
चतुर्णामभ्यम् । आश ६।१४।३.

उद्वृत्नीयाया कया स्वस्तिः चतुर्धा देवता, प्रायणी-
याया तु प्रथमा । २।५।१५.

उदरं ब्रह्म इति शार्कराख्या उपासते । ऐआ.
२।४।५.

उदकः = अमशानं = विच्छेदः । पुरस्तादुदकं उपरिष्टा
दुदकं समानोदकं इति शेषा । पूर्वकालीनो विच्छेदः
पुरस्तादुदकं, वक्षणादूर्ध्वकालीनो विच्छेदः उपरिष्टा-
दुदकं, गरिमन् वृत्ते चणः चक्षणां वा पुन पुन
प्रवृत्त मध्ये तत्सकं समानोदकम् । २१।२।१७ काण्डः

उदयसानीया द्वादशादशत्य वसन्ते कुर्बुः ।
३९।४।१३.

उदाहिततरः=उन्नततरः । ऐमा ५।३।११.

उदितहोम एवाग्निहोत्रे अनुदितहोमस्तु गौणः पक्षः
स च शास्त्रान्तर्गितः । २५।४।१८, २५।५-६ ।
उदितहोमप्रशङ्गा । २५।४.६.

उदुम्बरशाखा अक्षीयती अभिषेकार्था राजामिषेके ।
३७।४।१-७, २९।३।२.

उदुम्बरस्य वृद्धिः । कर्जो वा एषोऽज्ञायात् वनस्प-
तिराज्यत पशुदुग्धरः । भोज्य या एतद् वनस्पतीनाम् ।
३५।६।१.

उदुहामि=वीरिशातस्वरूपानविशेषयुक्तं वक्ष्यामि ।
ऐमा. ५।४।३ सायणः ।

उद्गाता ओङ्मुखीमासन्दीमाधिशममायति महा
मते । ऐमा. १।८।१०-२, ५।४।१६ । औचाच-
मनस्यै गमने प्राप्ते यजमानस्तु तथा गत्वा पुनरागत्य
पूर्ववत् समारोहेत् । ऐमा. ५।४।१७.

उद्गातारः महान्ते यथायथीय या इहान्द ना सम
भायन्ति । इहान्दगानमपि एकवृत्ते वा तृचद्वये वा
गीयते इति पुनः पक्षद्वयम् । ऐमा. ५।१३।१५.

उद्गातारः= छन्दोगाः = सामगाः (सामगच्छन्दस्य
लोके 'सामक' इति अपभ्रंशः सन्नः) षोडशिसाम्नः
स्तोत्रियादि नानदशमन्त्रे आनिहतत्वेन, गौरीवीरवा-
मन्त्रे च विद्वत्त्वेन स्तुयन्ति । १६।२।४ सायणः

उद्गातारः सोम्ये चरी बहुलपृथग्वि ते स्वादमान पूर्वम-
वेशेत् ततो होना इति केचित् । तत्र, होतार पूर्व-
मवेशेत् । १६।८।६.

उद्गातुः श्वेताकारः यक्षः पशुमागः । ३१।१।३.

उद्गीयः उद्गाता गच्छत्यः सामावरणस्तुतीयः पाञ्च-
भक्तिने, सामभक्तिने ॥ चतुर्थः । १२।१२।४.

उद्गरण आहवनीयस्य वायु उवासाना समेदात्पुत्र
उति आतपे शिष्येति चिह्नम् । ३२।१।१२.

उद्गरणाम्बे सुयोदये रजतमन्त्रार्थः (उपरिष्ठु वा)
प्रातरुद्गरेत् । ३२।१।१२. २ । वर्षासमये च दिव्य
पुष्ट्यै च तामुद्गरेत् । ३२।१।१२.

उद्गरणे अग्नौ अग्नेः प्रायश्चित्तम् । तत्र निधानात्
प्रायश्चित्ते उद्गृह्य पूर्वमग्निं अपर निःश्यात् । यदि प्राद-
यानुपमन्त्रे अग्नयेऽग्निवते अष्टाकपाल निर्वपेत् ।
अग्निनाऽग्निः समिधये, त्वं हव्ये अग्निना इति
याम्यानुशाक्ये । आहुतिं वा आहवनीये जुहुयात्
अग्नयेऽग्निवते स्वादेति । ३२।५।१.

उद्गरणे प्रेषः अग्निहोत्रे सायं प्रातश्च । उद्गराहव-
नीय इत्यपराह्णे आह, उद्गराहवनीयं इति प्रातः
(उपति) । २५।१।१२-४.

उद्गाती नाम निरुत्तरे मत्स्य विद्वतिः । उपस्मै, दक्षि.
श्रुतत्वा, पचमानस्यते इति त्रिषु तृचेषु प्रथमप्रथमा रुचः
प्रथमे पर्याये, द्वितीयाद्वितीया रुचः द्वितीये, अन्तिमा-
अन्तिमाश्च रुचः तृतीये पर्याये इति । १५।४।१ सायणः ।

उद्गायनं नाम अग्निहोत्रवत्प्रायश्चित्ते जुवादिना वेचनम् ।
३२।४।१ सायणः

उद्गीयमानवत्प्रायः सत होतारः एकैका पठति ।
२८।१० सायणः.

उद्गीयमानवत्प्रायः आदिमाः सत प्रायः उत्ती
यमानवाग्याग्यानां पुरोनुवाक्याः । २८।१।८.

उद्गीयमानवत्प्रायः प्रातःसवने आत्वा बहुम्बु इत्य-
म्बु. गच्छती. । २८।१।१-४। सर्वे सूक्तमन्त्राः ।
आदिमाः सौषमन्त्राः इति केचित् सत । नाप्यदिने
अष्टादिषु गौतमीयैः, इन्द्रः त्रिष्टुप् पविष्टः सर्वे सूक्त-
मन्त्राः । आदिमाः वक्षेतेति केचित् तन्म । २८।३।१-४।
तृतीयघटने इहोपवात शरणी, वन्देति गीतमः
ऋग्वेद त्रिष्टुप् । २८।१।१, ४-६.

उद्ग्रेतु शिष्यः किकताः अर्थे च वैकर्तय पशुमागः ।
३१।१।२

उपगातृणां सव्यं पार्थ पशुमागः । ३१।१।२.

उपग्रेयः सैनावच्छेदोत्तरा प्रति अग्निगौ । ६।५।६.

उपनस्यदिने आदिवाग्मन्त्रे उवरो पातो न
वर्तव्यः । ३२।१।१

उपवस्यमन्त्रेणः दर्शपूर्वमासयोः । पूर्वा वीर्यमासा-
मुपवसेत् इति वेदस्य उच्यतेति कौपीनम् । एव-
मव चारामपि । ३२।१।१-६.

उपवसथे अग्रयाचरणे (दिवास्वत्पादि) आदि-
त्तान्नेः प्रायश्चित्तम् । ' अग्रयाचरणे ' इति शब्दे द्र० ।
३२।७।२.

उपवसथे अभुक्तरणे आहितमिः प्रायश्चित्तं,
' अभुक्तरणे ' इत्यत्र द्र० । ३२।७।२.

उपवासः (रात्रौ) यागप्राग्दिने मत्तार्थं कर्तव्यः ।
३२।९।१.

उपविज्ञाति विष्टरे पुरोहितः वा औपवीः सोम-
रात्री विष्टिताः पृथिवीमनु इति, वरणप्रयोगे । ४०।४.

उपविद्येत् चेत् अग्नीहोत्री चेत्तुः दोहकाले, तदा
प्रायश्चित्तं ' अग्निहोत्रदोहकाले ' इति शब्दे द्र० ।
२५।२।१५, ३२।२।२-२.

उपज्ञान्तिप्रायश्चित्तं (विज्ञाने), ' नात्रप्रायश्चित्तं
गार्हपत्ये ' इत्यत्र द्र० । ३२।४।८.

उपशान्तौ, ' अग्नीनां प्रयाजामयि ' इति शब्दे द्र०. प्राय-
श्चित्तम् । ३२।७।२.

उपसप्तप्रशंसा । ४।७।१-३ ४।८।११.

उपसप्तु तिष्ठः सामिधेन्यः तिस्रो देवताः ।
१५।१।४.

उपसृष्टः अग्निष्टोमे । ४।६-९ । आख्यायिका ४।६।
१-७, कालः । ४।६।७। वरिः । ४।८।१। देवता । ४।८।२।
द्रव्यं । ४।८।३। मत्त । ४।८।४-६। सामिधेन्यः । ४।८।७।
वाग्यानुवाक्याः । ४।८।८-१४। प्रयाजानुवाजनिधेयः
। ४।९।१। सङ्कटतिलकस्य आध्यापनं । ४।९।२। तावत्र
शब्दे विवरणं द्र० ।

उपसृष्टः तिलः अग्निष्टोमे । द्वादश द्वादशाह ।
१०।२।३.

उपसृष्टान्तानु इष्टिषु मरुः स्वः अग्निष्टोमे ।
१५।१।६.

उपस्थानं अग्नेः, प्रयागे प्राप्ते, प्रयागादेन्य, अह-
स्ता । तृष्णीमेव अङ्गत्वादि विषयप्रदर्शनरूपं, चिदा
' अभयं वोऽभयं मंडल ' इति पठेत् । ३२।११।८.

उपस्थानं = ' आदित्योपरधान ' (इत्यत्र द्रष्टव्यः)
महाव्रते मार्गशीर्षे होतुः । ऐआ. ५।१।४६.

उपस्थानं = आग्रहीवोपरधानं (इत्यत्र द्र०)

सन्निधायामे । ३४।५-६.

उपस्थानं ' नित्याग्नेः ' (इत्यत्र द्र०) महाव्रते मार्ग-
शिर्षे, होता । ऐआ. ५।२।२-६.

उपांशुप्रदं होमादूर्ध्वं होता ' प्राणं यच्छ स्वाहा सुश्व
सर्वाथ इति अभियन्तयेत् । तं अभिप्रायेत् ' प्राण प्राणं
मे यच्छ ' इति, अग्निष्टोमे ८।२।३.

उपांशुप्रदहोमपर्यन्तं अपोनवत्रीयादनुवचनमारभ्य होतुः
वाँदमित्ययः । ८।३।१-२.

उपांशुत्वं नाम ' करणयत् अशब्दं अमनःप्रयोगं
उपांशु ' इति प्रातिशाख्यम् । करणयत् = ओष्ठोपापार-
युक्तम् । अमनःप्रयोगः = मनःप्रयोगव्यापारमात्रम् ।
अशब्दः = परैः श्रवणायोग्यम् । ऐआ. ५।१।३ सायणः ।

उपांशु धात्रीवप्रदस्य वाग्यामाह अग्नीमः ।
२६।३।८.

उपांशुसवनप्रायाजं ' श्वानायाजं ' इत्यभिमुख्य वाचं
विस्तृज्यं होता अग्निष्टोमे प्रातःकवने । ८।३।३.

उपावहरणं सोमस्य अग्निष्टोमे । सोमं क्रीताया माचीन-
यं नवनम् । तत्र होता सोमोपावहरणीयाः अष्टौ
कचः मन्वाह । तत्राष्टौ ' सोमस्य क्रीताया मोक्षमाणाया-
नुग्रीह ' इत्याहार्धयुः । अथ होता भद्रादभिभेयः प्रेहि
इत्येका, सोमं यावत् मयौशुव इति तृचं सौम्यं गायत्रं,
सर्वं नन्दन्ति यजथा इत्येकं, अगन्धेव ननुभिर्बर्धेत्
इत्येका, याति धामानि हविषा इति सप्तमी, इमां धियं
गिष्ममायस्य देवेति वाक्पथा वरिदधाति । तावा वि-
प्रथमामन्वाह चिरुत्वाम् । ३ । १-३.

उभममन्वरीण पाठाः नाम क्रमपाठाः । संहिता-
पदक्रमाः । ऐआ. ३।२-६.

उच्छ्रः अनेत्यः अभस्यः । ६।८।९.

उच्छ्रस्व सृष्टिः प्रजापतेः रेतसः प्रदीप्तस्य मरुगनः
सकायत् । १३ । १० । २.

उच्छ्रगृह्यत्वं संपादनीयं ' गायत्रीषु ' इति शब्दे
द्र० महाव्रते निष्काले औष्णिहस्तुचारीतो । ऐआ.
५।११।२ सायणः ।

ऊतयः नाम दृष्टव्य आहुतव्यम् । १ । २ । ४.
ऊरुः ऊर्ध्वभागः, यन्मि च अग्रोभागः, इति मेदः,

३१।१।२ सायणः.

ऊरु महाव्रते निष्केवल्यस्य । इन्द्राग्नी युज सुज इति
५.ऊरुम् । तज द्वितीया सप्तपदा, द्वादशी विष्णुः, इतरा
षट्पदा । तज द्वितीया कृत्वा आदिमपादतयेण
गायत्रीं कुर्यात्, उत्तरेभ्रतुभिं पादे अनुष्टुभ कुर्यात् ।
द्वादशी विष्णुं पञ्च गृयेत् । इतरास्तु दश गायत्री
कार संशेत् । निविधानं सूक्त प्रयोगे मन्दमाना, निवि
दश (३।१-२०) इन्द्रो देव सोम विवत इत्यादयः ।
सूक्त वनेन वायो इत्यर्चये, यो जात एष इति पञ्चदशार्चं,
त्यष्टु वासिजं तुच, इन्द्रो विश्व विराजति इत्येकपदा
शारान्तरस्या, इन्द्र विश्वा अवीश्व इत्यर्चये आनुष्टुभ,
तज आद्यन्तपौरर्धर्चयोः यथाम्नातपाडेनं शसनं, मध्य
माना तु चतुर्दशानामर्धर्चाना व्यसिपद्गणेन शसनं, यथा
प्रथमः अर्धस यथाम्नात शसतव्य, तृतीयपादस्य
संयोगज द्वितीयरमा कच प्रथमपादेन इत्येकानुष्टुप्
सपत्ना । सप्त प्रथमायाश्चतुर्थे पादे द्वितीयस्या द्वितीय-
पादेन संयोग्य प्रथमार्धसं कुर्यात्, ततो द्वितीयपादस्तुवाय
पादे तृतीयस्या प्रथमपादेन संयोग्य द्वितीयमर्धसं कुर्यात्,
तेन द्वितीया अनुष्टुप् । एषमुत्तरत्राणि एकैकपादान्तरि
तत्वेन द्वौ द्वौ पादौ स्यात्तु अर्धर्चांश्च कृत्वा तादृशान्या-
मर्धर्चाभ्या एकैका अनुष्टुप् सप्तादनीया । उत्तम अर्ध
चैतद् यथाज्ञात एव कस्तस्य इति । यिवा सोममिन्द्र
मन्ददृत्वा इति पदं, योमिन्द्र इन्द्र सदेते इति वदकच, तज
आदिमाश्रतक शस्त्वा पठ्ठी गृयेत् । पञ्चम्या परिद-
धाति तथा निष्केवल्यस्य परित्यगाति । ऐमा १।२०-
२१, ५।११।१-२

ऊर्ध्वस्तुका नाम अवि (मैदा) सवन्धिनं शीर्षं
स्या रोमा । ५।२।२८ सायण ।

ऊर्ध्वगोद=पशोः पुरीषस्यापत्तार्थं जवट खनति
पशौ । ७।१।८-९.

ऊर्ध्वतो यज्ञभ्रमपायश्चित् भू ईसाह इति गार्हपत्ये
ब्रह्मपात् । २५।७।१

ऊर्ध्व व्यसिपदधीहरणं वालितित्त्वाना । १ सूक्ते
१ सूक्त+२ सूक्ते १ ऋक्, १ २।१+१।२ इति रीत्या
सर्वथ । २९।८।९ सायण.

ऊरुम्: नाम ऊच मिनोति मिमाति मीनाति वा ।
ऊचा युक्त इत्यर्थः । ऊर्ध्वशिरस्क प्रेषमन्त्र इति प्रक-
रणात्तात्परिदो यौगिकार्थः । २२।४।६.

ऊर्ध्वदेवस्य मण्डलस्य प्राण एवेति उपासना । ते च
असर्त्तिन माष्यमा. उत्तमद विश्वामित्र, वामदेवः
अनय भरद्वाज. वसिष्ठ प्रमाथा पाबमान्य क्षुद्रत्ता,
महावृक्षा इति । ऐमा. २।९-१०.

ऊर्ध्वदेवस्य दौषात्त सप्तात्पामलात् सीमासाया
विचारितम् । ऐमाउपक्रमे सायण ।

ऊर्ध्वा शीनं शेषात्पानगतानां प्रतिगरः 'ओम्'
इति । ११।६।१२-१३.

ऊर्ध्वगृह्यागाविधि. 'ऊर्ध्वगृह्यैश्वर्यमि' । ९।५।१.

ऊर्ध्वगृहा द्वादश । तज मैतायद्वयेन प्रेषिता रोता
पोता नेडा अग्नीत् मासपाच्छसौ प्रचस्ता अच्छावाक
अर्धर्धं पश्यतिश्च इत्येते वदमहेतु 'ऊर्ध्वना सोम' इति
याज्याया पठन्ति, सप्तवादिदक्षमान्तेषु 'ऊर्ध्वं प्रहेतु
'ऊर्ध्वमि सोम' इति, एकवाद्यद्वादशयोस्तु 'ऊर्ध्वना सोम'
इति पठन्ति । ऊर्ध्वयागाना नाहुवपदं कुर्यात् ।
९।५।२-७

ऊर्ध्वयाजेषु अग्निहोमे वैशाखरुण प्रेषमन्त्र पठित्वा
होतव्य इति प्रेषमन्त्र । होत्रादयश्च याज्या प्रेष
रुणामेव पठित्वा तदन्ते वदन्तुर्बन्ति । पञ्चदे पठन्ति
तु ऊर्ध्वम्योऽपि उभय कुर्वन्ति । २२।४।६ सायण ।

ऊर्ध्वयाजेषु मैत्रावरुणे वैश्वमन्त्रमुच्चार्य ऊच पठित्वा
प्रेष कर्तव्य, होत्रादिभिरेति प्रेषमन्त्र पठित्वा तज
मुच्चार्य वदन्तुर्कार कर्तव्य 'तस्मात् तस्मै एवापि
प्रेषितव्य 'ऊर्ध्वम्योऽपि वदन्तु' इदं सर्वं पठन्ते
षष्ठेऽपि । २२।४।६

ऊर्ध्वयाजौ द्वौ द्वौ पोतुर्नेष्टुश्च मयत उपरये कर्तौ ।
अग्निहोमउपवेष्टुम् । होत्रादि होत्रेण 'ऊर्ध्वयाजौ । तज
प्रथम वयमश्च होत्र, द्वितीयोऽप्यमश्च पोतु, तृतीयो
नवमश्च नेष्टु इति । १५।६।६.

ऊर्ध्वयाज्या द्वादश क्रमेण रोता पोता नेडा अग्नीत्
मासपाच्छसौ प्रचस्ता रोता पोता नडा अच्छावाक
अर्धर्धं (अर्धर्धं प्रतिस्त्वाना सह) पश्यतिश्च पठन्ति

अभिष्टोमे । २४।४।२.

. अतुवाव्यापठनार्थं भैत्रावल्याः होत्रादीन् प्रेष्यति
अभिष्टोमे । २४।४।२ सायणः ।

अथयस्य पशोः सृष्टिः प्रजापतेः रेतसः प्रदीतस्य
भस्मनः यकाशात् । १३।१०।२.

श्रवणः अधमेघकर्तृणां पुरोहिताः 'ऐन्द्रमहाभिषेक-
लोदाहरणानि' इत्यत्र ३० ।

एकधनासु अप्सु आवर्तने प्रतिदर्शनं इत्यादिक्रिया-
युक्तासु सतीषु होता अपोनपृथीया ऋचः आवर्ततती-
रथसु इत्यादीनाम् 'अपोनपृथीयं स्रुतं' इत्यत्र ३० ।
८।१।१-२७.

एकपदाः षष्ठेऽहनि कालखित्याना प्रगाथेप्रगाथे
एकैका भन्तेभन्ते प्रक्षेपणीयाः । ताम्र पञ्च । इन्द्रो
विश्वस्य गोपतिः, इन्द्रो विश्वस्य भूपतिः, इन्द्रो
विश्वस्य चेतवि, इन्द्रो विश्वस्य राजति, इन्द्रो विश्वं
विराजति इति । तत्र चतस्रः शास्त्रान्तरे दशमेऽहनि
पठिताः । पञ्चमी तु शास्त्रान्तरे महाभक्ते पठिता । ताल्लः
अत्रानेतव्याः । २९।८।४-६ सायणः ।

एकविंशस्तोमः चतुर्थेऽहनि पृष्ठये पठे ।
१।४।१-२.

एकविंशस्तोमस्य विधुविः । १४।४।१-२ सायणः ।

एकादशेऽपि अथर्वस्तोमेऽपि अथर्वपृष्ठेषु ऐकादिका एव
शेषका । ३६।४।१.

एतं द्वे बह्वना महयुक्ते मीमाकडे, एतमव्यावृ-
य्यः, एतं महाप्रते छन्दोगाः । ऐआ. ३।९।१२.

एषयामरुत द्युस्तं वैरुदकशले षष्ठेऽहनि पृष्ठये बह्वे-
प्रवेमो मययो यन्तु । छन्दोगमन्त्रविदम् । २९।१०।
१-४

एषयामरुते अञ्जावाकशिले षष्ठेऽहनि न्युह्यतः प्रवो-
महे इत्यत्र । ३०।४।१-२.

ऐकादिकाः परिपानीयाः । भैत्रावल्याः प्रातःसवने, ते
रपाम देव वरुण, माघादेने नू पुन इन्द्र नू ययान, तृतीय-
सवने इषमिन्द्रं ययामरुतम्, मास्त्राचलमिनः प्रातःसवने
स न इन्द्रः शिव. सस्ता, माघादिने एवेदिन्द्रं नृपं, तृतीय-

सवने बुधसतिर्नः परि पातु । अञ्जावाकस्य प्रातःसवने
शोमदिरपयवत्, माघादिने शुनं हुवेम गयवान, तृतीय-
सवने उमा जिष्म्युर्न परा । २७।५।१-५ सायणः ।

ऐतरेयं शास्त्रणमारण्यकं च कस्य चिद् बहुपत्नीकस्य
इतरायाः नामकयाः पुत्रेण मरिदासेन भूदेवताया
अनुप्रदात् छम्पं, इति ऐतरेयकं इत्युच्यते । उपक्रमे
सायणः ।

ऐतद्रात्रलापो नाम सप्ततिर्ह्रस्वाकपदसमूहः । अयमेव
अत्रोरायुः नाम अयावयामः नाम मन्त्रकाम्पम् । तत्र
षष्ठेऽहनि मास्त्राचलमिनिसे कुन्तापोचरं पदावम्राहं
निविहत् सत्यते । उच्येन पदेन प्रणीति (अन्ते पदे
प्रणवः) । एता अथा आपन्नन्ते, प्रतीयं प्रतिशरन्ते,
इत्यादिः । कण्वेदारिते । तत्र अष्टादशपदावमेव हस्त-
न्यानि इति के चित् । तं दैके भूपर्यं संश्रिति सर्वाव्येव ।
स न निषेधेत् यावत्कार्यं संव इत्येव दूपात् । ३०।७।
१-२५.

ऐन्द्रः महाभिषेकः पुनरार्थः । तत्र शपथदानं पुरो-
हितेन । ३९।१।१-२। शपथग्रहणं क्षत्रियेन । ३। संमाराः ।
३९।२।१-४, ३।२। चमसे पाज्या वा वानस्पयान्
औदवाश्च संमाराण् समीप्य द्रव्यादि अन्मानयेत् । सतः
चमसादिः भूमी प्रतिष्ठापनीयाः । ३९।३।१। अभिमन्त्रणं
आसन्त्याः । १-२। आरोपणं क्षत्रियस्य आसन्त्याः । ३-४।
अग्न्युक्तेष्वनीय । अभिमन्त्रणं । ६, ३९।४।१। अभिषेकः ।
२। अभिमन्त्राणां । ३९।५।१-२। दक्षिणादानं । ३९।६।२।
सुराकंशं क्षत्रियहस्ते आदधाति । ३। सुरापानं क्षत्रियेण ।
४-७ । अभिमन्त्रणं । ६-७, अभिषेकप्रशंसा ।
३९।७।१। (एतेषां क्रियाणां विवरणं तत्रतत्र शब्दे
ब्रह्मम्) ।

ऐन्द्रमहाभिषेकः क्षत्रियवशाद्गः । उद्वसानी-
याणां क्षत्रियताया अभिषिद्यन्ति । ३७।१।२। संमाराः ।
३। आसन्त्याः प्रतिष्ठापनं । ४। व्याघ्रचर्मोत्तरणं । ३७।-
२।१। अभिमन्त्रणं आसन्त्याः । २-३। आरोहणं आसन्त्याः ।
३-८। भर्गशान्तिमन्त्रवाचनं । ९-११। अभिषेकः । ३७।-
३।१-९। होमः आभिषेकाद्गम् । १०। प्रशंसा । ३७।-
४।१-७। सुराकंशं क्षत्रियहस्ते आदधाति पुरोहितः ।

८-९। शान्तिवाचनं । १०-१२। सुरापानं, सुराशेषदानं
मिताय । १३-१४। अयरोहः । १७। ११-२। प्रत्यवरोह-
मन्त्रः । ३-४। तमरकारो ब्रह्मणे । ५-६ । वरदानं । ७।
समिदाधानं आह्वनीये । ८-१०। अम्युक्तमणं । ११-१२।
दिगुपस्यानं । १३, ३७। ६। १। आमिताणां ज्यमनुचिः ।
८। प्रपदहोमः । ९, ३७। ७। १-४। आशीर्वादमन्त्रपाठः ।
५-७। कश्चिज्जा अभिषेकपरिश्रानाभावे निन्दा । ८।
प्रशंसा । ९-१०। ('अभिषेकः उदवतानीयोत्तरं' इति
शब्देऽपि ब्रह्मण्यम् । तत्तत्पदार्थविवरणं तु तत्तच्छब्दे ब्रह्मण्यम्.)

ऐन्द्रमहाभिषेकलोदाहरणानि मनुना पुरोहितेन
अमुष्य पुरोऽभिषेकः कृतः, तेन स राजा समस्त
पृथिवीं जग्दम् परीयाद अथेन च मेधेन ईजे, इ.

पुरोहिताः	राजानः
सुतः कावयेयः	जनमेजयः परिक्षितः ३९। ७। १-३
अश्विनः भार्गवः	क्षार्पातः माननः ४
सोमशुभ्या वाजपत्यायनः	कृतानीकः सत्ताजितः ५
पूर्वतारदी	आम्बाष्ठयः ६
"	सुपाकौष्ठिः ओमसेभ्यः ७
कश्यपः	विश्वकर्मा भीमनः ८-१०
वसिष्ठा	मुदाः पैजवनः ११
संवर्तः आङ्गिरसः	मरुत आगिष्ठितः १२-१४
जदमयः आग्नेयः	अरुनः वैरोचनः ३९। ८। १-८
दीर्घतमा मामतेवः	मरुतः दीप्यन्तिः ३९। ९। १-७

ऐन्द्रमहाभिषेकविद्याप्राप्तिपलोदाहरणानि । बृहदुक्तयः
आचार्यैः दुर्मताय पाञ्चालाय प्रोवाच । १। ९। ८ ।
विद्याप्राप्तिपक्षे प्रत्युदाहरणं, राजा अभिषेकः सन्
जिगाय । परस्तात् पुरोहितं सोऽप्यमानवाचके, तेन परा-
जित्ये इति । स च राजा आत्यरातिं जानताभिः
३९। १०। १। यथाङ्गुभिषेकत्रियावतः सदाहरणं तु
जनमेजयः पारिक्षितः । अभिषेकान्तकश्रियवागोदाहरण-
मपि जनमेजयः पारिक्षित एव । नत्विजा च तादृश-
मिद्याश्रयाना निन्दा । ३७। ७। ७-१०.

ऐन्द्रमहाभिषेकविद्यावत्, पुरोहिताय नृ हुमेज ।

३९। ९। ११.

ऐन्द्रमहाभिषेकविद्यावत् पुरोहिताय आत्यरातिर्जा-
नतपिर्दुदोह । तेन स पञ्चाजित्ये । ३९। १०। ९.

ऐन्द्रवायवः ब्रह्मः द्विदेवत्वः ऐन्द्रतुरीयः । पुरोऽनुवा-
क्ये द्वे अनुष्टुभौ इति के चित्, गायत्र्यौ सिद्धान्तः ।
वायव वायवायाहि, ऐन्द्रवायवी ऐन्द्रवायू इमे सुता
उप प्रयोमिरागतम् । वायवे द्वे, गायत्र्यौ इति के
चित् परंतु वायवी अग्रं पिषा मधूनां, ऐन्द्रवायवी
शतेनानो अभिक्षिभिः ह्रस्वे-मायन्यौ इति सिद्धान्तः ।
९। १। ३-६। मक्षमन्त्रः एष यस्तुः पुरुवस्तुः—उपहूता
वाक् स ह प्राणेन० । मक्षं पुरस्तात् मत्पश्यम् ।
९। ३। ३-८.

ऐन्द्राग्रं ब्रह्मं वायव्युः इन्द्राग्नी आगतं सुतं इति
यह्नाति । तदर्थं अन्वावाकरय आगमम् । १०। ९। १७.

ऐन्द्राग्रस्यस्य आगमशस्त्रस्य यावया अग्र इन्द्र
दाशुषो इति विराट् तपस्त्रियदक्षः । १०। ९। १२,
१७.

ऐशान्या दिशः अपराक्षित्ये आख्यायिता । देवा-
सुरयुदे अस्यासु दिक्षु देवाना पराजयः, ऐशान्या तु न
पराजयः किन्तु अय एवेति सत्यास्तात्पर्यम् । १। ३। ५-९.
औरः—गृहम् । ४०। ३। ६.

ओपवीः शतविश्वध्याः = शतशालामिमाः ।
४०। ४। ५.

औदुम्भरः चमसः ऐन्द्रमहाभिषेके पुरुषार्थे ।
३९। ३। १, यथाङ्गे । ३७। ३। १.

औदुम्भः वायः शततपुः महात्मे तपुपादाविशेषः ।
ऐश. ५। ४। १.

औदुम्भराणि मेदूस्त्व काष्ठानि पालाशानि वा
महात्मे माध्यदिने । ऐश. ५। ३। ४.

औदुम्भराणि पत्नानि क्षत्रिय यज्ञे पलचमसार्थम् ।
३५। ४। २, ३५। ६। १.

औदुम्भराणि पत्नानि चमसे पात्रा वा समोप्यानि
ऐन्द्रमहाभिषेके । ३९। २। १-२, ३। १

औदुम्भरी आश्वन्दी ऐन्द्रमहाभिषेके पुरुषार्थे ।
३९। ३। १-यथाङ्गे, ३७। ३। १.

औदुम्बरीं आसन्दीमधिरोहति उद्राता महावते ।
ऐआ. १।८।१०-१२, ५।४।१६.

औदुम्बरीं शाखा समन्वारमन्ते सर्वे 'इयमूर्ज-
गन्वारमानहे' इति चतुर्दशोन्मूलन्याख्यानरूपशालाश्रमे
द्वादशाक्षय दशमेऽक्षनि मानमग्रे । २४।५।१-५.

औदुम्बरीं शाखा अलीयसी अभियेकार्या ।
१७।१।३, ३९।३।२.

औदुम्बरेण युषेण होता आमोदीये तिष्ठ आज्याहुतो-
र्जहीति मक्षवतीये चारे एषिष्ठे महावते । 'आज्याहुतोः'
इति शब्दे द्र० । ऐआ. ५।१।१०-१३.

औदुम्बरीं आर्द्रया शाखाया सपत्न्यया यन्नमानम-
भियेच्छति ऐन्द्रमहामियेके । ३७।१।१-९, ३९।९।२.

औद्गात्र साम्ना (सामवेदेन) क्रियते ।
२५।७।३-४.

औष्णिही तुचासीतिः अथ स्रद्धाहाः महप्रतो निष्के-
वत्ये शस्त्रे । य इन्द्र सूक्तं (१-२३), इन्द्रः सुतेषु
सूक्तं (१-२३), तमभिमगायत्र सूक्तं (१-२३),
तत्र अस्यामुद्धरेत्, इन्द्राय वाम गायत्र सूक्तं (१-२२),
उत्तराय आश्विपामहि सूक्तं (१-३०), तत्र अन्तिम-
तुचमुद्धरेत्, य एक इद् विद्यते तुचः, आषाढद्विभिः
मुत्तं तुचः, पत्य त्पञ्चमरे मदे तुचः । वरुणमात्रासु
सर्वासु गायत्रीषु उष्णिग्व्यं संवादीयम् । यदिन्द्राह
मया त्वं इति द्युतं गायत्रं, ॥ उम्राव संप्रसीनां द्युतं
गायत्रं त्व उतमामुद्धरेत्, सुरपटन्तुमुत्तये द्युतं
गायत्रं, आ ह्वेता नि पीदत इति द्युतं गायत्रं, सुहृति
मन्नमये इति सूक्तं गायत्रं, अष्टरथानधि रथि इति
द्युतं गायत्रं, इन्द्रेति मलयग्नयः इति सूक्तं गायत्रं, य
आनयत्तपयतः इति सूक्तं गायत्रं अत्र उत्तमास्तिस्र
उदरेत्, रेवतीनः सपमादः इति तुचः गायत्रः । अथ
१३० गायत्रदः उष्णिग्व्येन संवादिताः सव्यः १।४
उष्णिहः संवदन्ते, क्तःशिद्धा उष्णिहः १२६, इति
औष्णिही तुचासीतिः (८० × ३ = २४०) संव-
दते । वरुते सूदयोदाः । ऐआ. ५।१२।१-२.

कद्वन्तः प्रगाथाः अदरहः शश्वंषु स्रद्धयात्मनाः
वैश्वारम्भेदुत्तात् आरम्भगीषाः । वरुतिन्द्र व्यावयुं,

वज्रयो अतधीनां, कद्वन्तस्याकृतं इति । २९।५।१-४.

कन्यादानं आनेयः उदमयः अद्वग्राजपुरोहितः
दशरथस्तापि निष्कण्ठोः आश्विन्याः अदात् ।
३९।८।६.

कपाटगणेशे (हरक्यास) प्रत्यक्षितं ' आदिनी
इतिः ' इत्यत्र द्र० । ३२।८।२.

कपाटगुमीय सूक्तं पञ्चदशचं कथा शुभा वषयसः
उनीळाः इति । इदमेव संज्ञातसूक्तं नाम, इन्द्रोऽगस्त्यौ
मरुतले समजानत (तेषा एतेन ऐकमत्यमभूत्),
संतनिगुतं इदमेव संज्ञातसूक्तं, आयुष्यसूक्तं चैवं
आयुष्करत्वात् । द्वादशारे उन्मोमप्रमयेऽहनि मक्षवतीये
चारे इदमुपास्य वृक्षम् । २३।१।१३-१६.

करम्भः सप्रीयपुरोडायेषु द्वितीयं इविः । मन्थं
संयुक्त करम्भः इत्यर्थश्चेत् । ग्रीहिधानानां सप्तयः
मन्थः सन् करम्भः । (पाण्यात किंवा दद्यात् काष्ठयिकेके
मताभ्या लाक्षाचं पीठ) ८।५, ८।९।१। तस्य माग्या
' पूषण्वान् करम्भवत् ' इति । ८।९।५.

कलिः क्षणो भवति । ३३।३।४ (वेदावधये
होवा वादणे मूषवे कलि).

कवपस्य ऐलूपरथ शाफकापिका अपोनप्रीय-
सूक्तप्रसंगार्थी । ' एषो वै सरस्वत्या सत्रमावत ।
ते कवपमेतस्य सोमदानयन् दास्याः पुनः त्रितोऽप्यादायः,
कथं नो मण्येऽदीक्षिष्यति, तं वदिष्येन्मोदयदन् अत्रैवं
पिपासा इन्तु. सरस्वत्या उदके मा पादिति । सवदिष्यन्
उद्दृष्टः पिपासया विष एतदधोन्मृषीयमपयत् ॥
देवशा प्रसवे गावृते इति । तेनापि विषे पादोवागंरत् ।
तथाप्येन्द्रावत् तं सरस्वती यमन्तं पर्यधान् । संस्मा-
द्वाम्पेतर्हि परितापमन्याचक्षते यदेनं परस्वती - एमन्तं
परितपत । ते वा कथ्योऽनुवन् भिदुरी हमं देवोः, उपेनं
द्वयामहे इतं तपेति, समुपाह्वयत । ८।१।१-४.

कश्यपगोत्रजन्माश्चरदितं यद् जनमेजयमन्तं ।
३५।१।२.

काण्टवीणाः पत्यो वादयन्ते महामन्त्रे । ऐआ.
५।५।१३.

कान्येन निवसिद्धिः इति मर्मोपपत्त्या दिग्विदः ।

१।२।१६ सायण ।

कारव्या नाम ऋचं कुत्तापसृक्ते चतस्र । ता पञ्च शस्तव्याः, तासु निनर्द । इन्द्र कारुमन्नुषत् इत्याद्या । ३०।६।१६-१८.

काल उपसदा अग्निष्टोमे । दिननये सुपूर्वाह्नि एव पराह । ४।६।७

काल दीक्षणीयायाः आमायास्तेन वा हावयेद्वा वीर्यमास्तेन वा तस्मिन्नेव हविषि तस्मिन् पार्हिषि दोषेन (तस्मिन्नेव दिने इत्यर्थः) । ता एका दाशा (एक प्रकारः) । सोमपूर्वमेवाधान इति द्वितीय प्रकारः । १।१।१९.

काल द्वादशाहस्य । वीशिरयोर्मोषयोर्दधितः । १९।४।१-२ । आपूर्यमाणपक्षेषु यजन्ते । १९।५।८ काल प्रातरनुदाहस्य । महति राज्ये, पुरा वाच प्रपदितो, पुरा यजुर्निवादात्, अश्वयुजा उषा इति । ७।५।८-१५

किं पुरुष जमेष्वा जमस्य । ६।८।६

किरिश नाम राजा । तस्य पुत्र सुर्नन् । स च सुत्वा भार्गव भर्गव भोगापकम् । ४०।५।१८

कीकसा = पार्श्वे स्थिता मातरजम् । ३१।१।२ सायण ।

कीर्तिकामस्य महावते आप्यशत्रु, अयोध्याय समिधा इति द्वादशचर्म । ऐआ १।१।२५

कुन्तापसृक्तं निघट्व पञ्चदहनि प्रासपाञ्चभिः शब्दे वृषाकृषैश्चतस्रम् । तत्रतिष्ठत्, “ छ दश वै पशैनाह्ना अहान्ता रवोऽप्यनेदत् (अतिक्रम्यामच्छत्) स प्रजा पतिरिमेभत् परादय रसा लोकान् अत्येभ्यदीति, स परस्ता-न्त दोभि पर्यस्तात्, नारायस्या गायत्र्य, रैव्या निधुम, पारिषिषा जगत्, कारव्या अनुधुम । तत् पुनश्च दत्तु रतमदपात् ” इति । ३०।६।१२ । नारायणी शसति इदं जना सपश्रुन इत्याद्यास्तस्य । ३६ । रैमा शसति, वन्धस्य रेम वन्धस्य इत्याद्या स्तस्य । ७९ । पारिषिती शसति, राशे विधननी नस्य इत्याद्यास्तस्य । १०१५ । कारव्या शसति, इन्द्र पादमन्नुषत् इत्याद्यास्तस्य । नारायस्यादपु

कारव्या-तासु न्युदयो नास्ति । निनर्दस्तु कर्तव्यम् । १६१८ । दिशा कृष्णी शसति, य समये विदस्य इत्याद्या पञ्च ता अर्धचंश शसति । १९-२२ । जन वत्या शसति, योऽनासृताश्च इत्याद्या षट् अर्धचंश शसति । २३ २४ । इन्द्राया शसति, यादेन्द्रादो दाशराज्ञे इत्याद्या पञ्च, अर्धचंश शसति । दिशा सलप्यादिषु न्यूत्सानिर्दो न सन् । २५ २६

कुम्भ्या = आचारविष्णुरस्या क्रम् । प्रश्नचार्यसि अयोऽज्ञान । कर्म कुम्भ दिवा ना स्याणी इत्यादि । ऐआ. १।२।८ सायण

हुष्ठा = कोणा । ऐआ ५।३।८ सायण ।

हुङ्ग = या उत्तरा अमावास्या सा (सा नष्टेन्द्रकला कुङ्ग इत्यमरः) । ३२।९।३

कूर्चान् होत्रका समारोहयित प्रज्ञा च महाप्रते दर्शयन्ति । ऐआ ५।४।१६

कृत सपत्ने चरन्, चौरः । ३१।३।४.

कुन्तव इत्यन छेद । २३।१।१२

कुण्डलाजिनं दीपितस्तकार । उन्मुच्य कुण्डलाणि नमयन्धनमभ्यवेत्त । १।३।१७ १८.

कौपारय = कुषारो कुषारवस्त्रं वा पुत्र भैत्रेयो महर्षि परिवरमन्तज्ञानवान् आसीत् । ४०।५।१८

क्रम । सद्विज्ञापकमोपासना । ऐआ ३।१६.

क्रय सामस्य प्राच्या दिशि अगिदाभ । ३१।११

होमा = ह्रदमपार्श्ववर्ती मातरजम् । ३१।१।२ सायण ।

क्षत्र नाम मानसा-वधारूप शीर्षम् । ४०।१।४ सायण ।

क्षत्रिययज्ञ उक्त्यस्य एव पञ्चदशस्तोम इति क चित् । वस्तुस्तु ज्योतिषाग्ने एवाग्निष्टोम स्यात् । तस्य चतुर्विधयि स्तुतयज्जानि मयन्ति । २६।४।२ ६

क्षत्रिययज्ञे विशेषः । दधयजनयाचन आदित्य प्रत्यन । दोषादिनो पूर्वाह्ण उच्य-अमादित्यमुपतिष्ठेत् ‘ इदं भेद व्याप्तिषा व्यातिष्ठचम ’ ऋक्, ‘ देव सवितर्देव यजन म देहि ’ इति यजुश्च । ३४।१।१-२.

इष्टापूर्तस्यापरित्यागः नाम होमः पुरस्ताद्दीक्षायाः
चतुर्पदीतमाप्यं आहवनीये 'पुनर्न इन्द्रो मधवा ददातु
ब्रह्म पुनरिष्टं पूर्वेदात् स्वाहा' इति । ३४:३१-२ ।
अथ अन्वह्यमायाः समिष्टयजुषामुपरिष्ठात् 'पुनर्नो
अमिर्जातयेदा ददातु क्षत्रं पुनरिष्टं पूर्वे दात् स्वाहा'
इति । ३४:४ । अथवा 'ब्रह्म प्रपद्ये ब्रह्म मा क्षत्राद् गोपा-
यतु ब्रह्मणे स्वाहा' इति पूर्वहोममन्त्रः, 'क्षत्रं प्रपद्ये मा
ब्रह्मणे गोपायतु क्षत्राय स्वाहा' इत्युत्तरहोममन्त्रः,
३४:४१-७ । आहवनीयोपस्थानं पूर्वहोमादनन्तरं
'नेन्द्रो देवताया एमि न त्रिष्टुभश्छन्दसः' इत्यादिना ।
३४:५१-४ । उत्तरहोमादनन्तरं माग्देवताया एमि
न गायान्माश्छन्दसः' इत्यादिना । ३४:६१-४ ।
वीक्षितत्वावेवर्न, 'वीक्षितश्यामं ब्राह्मणोऽसौ अनुष्य
दुः' इत्यादिर्वाहागमन्त्र एव । ब्राह्मणप्रवरपेक्षायां
तु पुरोहितस्याप्येव ३४:७१-४ । यजमानमागः
दीक्षणीयादिषु ब्रह्मणे परिहृत्यः, अग्नौ ह्येके जुहुति
'प्रजापतेर्विभ्राजाम लोफरत्नैर्मरुता दधामि सह यज-
मानेन स्वाहा' इति । तत्पथा न जुर्वात् । ३४:८१-६ ।
फलचमसः । न्यमोपरमावरोधाः फलानि चौदुग्गराणि
आधृत्यानि ह्यक्षानि च अमिषुणुयात् । क्षत्रियस्य
चोऽयं फलमक्षः, न सोममक्षः । ३५:१-५,
३५:६१-३ । फलचमसस्य प्रयोगः । सोमकृपात्
प्राक् न्यमोपावरोहान् औदुग्गराधृत्यप्राधकृत्यानि कथेन
संवादनीयानि । सोमाभिषेजे जाते न्यमोपादि द्रव्यं देधा
विमल्य एव भागं मत्पदिताय अकस्मात्प्य अंतरं भागं
अभिषुणुयात् । ३५:६४ । सोमचमसोमयनं कृत्वा
फलचमसमुत्सृजेत् । तस्मिन् दे दमेनदृक्के फाले स्वाताम् ।
यद्वृत्ते तपोरेकं अन्तःपरिधिं प्राक्लेत् आ दधिकः
अपता' इति फला सखाहाकारया । सोमचमसाहर-
काले यजमानचमसमादेत्, मक्षार्थं सोमचमसोद्वृष्ट्य
काले फलचमसमुत्सृजीयत् । इत्यामुद्वृष्टं यथा हेता
सोमचमसं मक्षयेत् तदा यजमानः सोमचमसं मक्षयेत् ।
मक्षमन्त्रश्च 'यद्यं शिष्टं रक्षिनः सुतस्य' इति ब्राह्मणे
पठितः । ३५:७१-४ । आत्मस्पर्शः मक्षोचार्त्तं न
एषि हरे पीतः प्राग आमुर्वावे सोम धारी' इति ।

५। फलचमसाप्यायनं मन्त्रद्वयेन 'आप्यायस्व समेवु ते'
'सं ते पर्याधि समुयन्तु वाजाः' इति । ७। आसादनं
प्रक्रमनं सोमचमसवत् । ३५:८ । १। अथ
नाराशंसस्य फलचमसस्य भक्षणं 'नाराशंसपीतस्य
देव सोम मक्षिविद ऊमैः पितृभिर्गोक्षितस्य भक्षयामि'
इति मन्त्रैश्च प्रातःसवने । 'नाराशंसपीतस्य
ऊमैः पितृभिर्गोक्षितस्य भक्षयामि' इति माध्यदिने । नरा-
शंसपीतस्य० काव्यैः पितृमिर्० इति तृतीयसवने ।
३५:८।१। आत्मस्पर्शः आप्यायनं च पूर्ववत् । माध्यदिने
तृतीयसवने च प्रातःसवनयत् सोमचमसाहृता च ।
५-६ । स्तोत्रज्ञानेपु विज्ञेयः, प्रातःसवनं तृतीय-
सवनं च प्राहृतमेव । माध्यदिने माध्यदिनः पश्मानः
आभिनिदधितवत् । पश्माने रयंतरम् । मरुत्वतीयं
ज्ञारं, प्रतिपत् 'आ स्वा रयं यथोदये' तृचः, अनुवर-
स्तुचः 'इदं वसो सुतमग्धः' । वृहत् पृष्ठ, इन्द्रनिहयः
प्रगाथः ब्राह्मणस्वस्यः प्रगाथः प्रकृतिवत् । आप्याः प्रकृ-
तिवत्, मरुत्वतीयः प्रगाथः 'प्रथ इन्द्राय बृहते' ऐका-
दिकः । ३६:१।१-८ । निषिद्धानं द्युतं 'जनिष्टा
उमः सवहे' इत्येकादशर्चं गौरीवीतम् । निषेधस्य
ज्ञारं मतिवत् 'स्वामिदि हवामहे', अनुवरः 'अभि-
स्वा शूर', आप्या 'यद्वावान', सामप्रगाथः 'उमयं
गृणयथ नः' । ३६:२।१-५। निषिद्धानं द्युतं 'तनु द्युहि
यः' इति पञ्चदशर्चं मारदाभं, वृहत् पृष्ठम् । ३६:३।
१-५ । होत्रजागं द्युत्वाभि प्रकृतिवत् । ३६:४।१।
अभिषेको द्युत्वाङ्गः । ३७:१-७.

क्षत्रिययज्ञे क्षत्रियः यजमानः इत्यान्यायुग्मानि
निषाय ब्रह्म आयुषानि स्वीकरोति । ३४:१।१९.
क्षत्रिययज्ञे सारं वृहत् पृष्ठम् । ३६:३।५.
क्षत्रिययज्ञे अग्निप्रवर्तनीयानि त्रिदुम् प्रथमा ।
५:२।४-९.

क्षत्रियस्य अभिषेकान्वाहितोमयोगोदाहरणं जन-
मेव्यः पारिषितः । ३७:७।७-९.

क्षत्रियस्य यावधानि अपरफः, कवचः द्युयन्त्र च ।
३४:१।२.

क्षत्रियस्य साक्षादुक्तस्य सतः मेध्यत्वम् ।

३३।२।७ ८.

क्षत्रियस्य सोमभक्ष इधिमक्ष अग्निगो वा
नेष्ट, किन्तु णलचलमभक्ष एव। ३५।३।२ ४.

क्षत्रियस्य सृष्टि प्रजापतिर्वरमसृजत, यज्ञ सृष्ट-
मनु प्रज्ञयते असृज्येताम्। ३४।१।२

क्षत्रियात् ब्राह्मणो भूयात्। ३३।३।८

क्षत्रुविपात्रयो र्त्सर्वेष्वेव इन्द्रियेषु मागो भवति।

ऐसा, २।२१।५.

क्षुद्रसृत्वा मण्डलपय माषदृष्टया उपास्या।

ऐसा १।१।२ ६.

रत्नमेवैकते प्रत्ययै 'गुरुव्य इत्या मदमरव' इति,
होता। ४।५।३

रत्ने महावीरस्य सादने अनुयचनीया ऋक् 'सभी
दस्य नहो अदि' इति। ४।२।५.

स्तादिर यूप रत्नकामस्य। ६।१।५

गण्डूपदार्य सृष्टि (गाडूळ-गाडवळ)। सोमा-
हरणशक्ते गाय-या सोमपात्रेन नक्ष-छदे हृते यानि
स्नाय नि, ते गण्डूपदा अमवन्। १३।२।२

गताग्रिय प्रजातिकामस्य देविकाहवीणि देवाना
हवीणि च सपुत्रवेन वर्तन्वानि अनु-र-त्वापुरोडाधोत्तरम्।
१५।४।६, ९.

गर्दमस्य सृष्टे, प्रजापते रेतस प्रदीप्तस्य भस्मन
षकायात्। १३।१०।२

गवय अमेव्य अमश्न। ६।८।२.

गवयस्य सृष्टि गर्दमस्तेन। १३।१०।२

* गवामयन सत्र षट्षधिनद्यात्रधिनद्याष्वम्।
प्रतिदिन न अग्निष्टोम-उत्सव-वोहवी-अतिरात्रात्
संरक्षानामन्यतमया पुनत सोमयाग एवानुष्ठीयन्। तत्र
प्रथमे दिवसे अतिरात्र, द्वितीये चतुर्विंशत्योम उत्सव
१७।६ ८। अतिरात्र अन्तिम। १७।८।३-८। अभि-
मन पटद। १८।१। षडहा षडा १८।१। सवग्निधि
१८।३।२ ४। अभिपराटहा, पुष्टयपटहा १८।३।८।
त्रिपुवान्। १८।४-८। त्रिपुवत अवस्थात् परस्ताञ्च
दशारद्वयम्। १८।४।४। स्वरसामान प्रयज्य इति पट्।
१८।४ ५। अभिचित् सर्वलोम, विप्रमित् सर्वपुष्टम्।

१८।५।२। महाजन १८।८।८।९.

गाथाना प्रतिगर 'एव तथा' इति शौन-
शेपास्याने राजसूये। ३३।६।२ १३.

गाथा सर्वलोक्तस्य प्रोष्ठद्वार्यप्रतिपादिता ऋक्,
'प्रातः प्रातरनृत ते वदन्ति पुरोदवाञ्छन्तानि वेदमि
होन' इत्यादि। ऐसा २।१८।८ सायण।

गायत्र प्रातः सवन अग्निष्टोमे। १६।२।८

गायत्रस्तृतीयस्तनम छदोम-पह। २३।२।२२,
१७, ४।१४, १९. २४।२।१५, २१

गायत्री अनुष्टुभमसृजत। १९।६।६.

गायत्री अष्टाक्षरा प्रातः सवनमुदयच्छत्। १३।४।
१-२.

गायत्रीकार शसन नाम पादद्वये अष्टाक्षरे अथ
साय अष्टाक्षरतृतीयपादे प्रणव इति। ऐसा ५।१२।२
सायण।

गायत्री छन्द प्रथमेऽहनि पठेत्। ३०।१।१-२

गायत्री तृचाशीति महाज्ञते निष्कैयत्ये शक्ते
गायत्री तृचाशीति शसति, अथ सूदोहा। ऐसा
१।१९।१। सर्वो इन्द्रो य धोजया इति सूक्त, तत्रा-
न्तिम तृचमुदरेत्, पुरोळाया नो अन्वस इति तृच,
इदं यतो सुतमन्य इति सूक्त, तत्र प्रथम अग्निम च
तृचमुदरेत्, तत्रैव स्वादव सोमा इति ऋचमुष्टव्य,
तस्याने 'न ह्यन्य उक्ताः' इत्येता मायपदधाति, ज्ञानो
नु शसनतु इति ऋक्, पातमावो इति सूक्त तनान्त्या
सूदरेत्, प्रहता-तृचाणि इति सूक्त, आ प्र द्रव इति
सूक्तम्। एव २४० गाव-५ तृचाना अशीति।
तत्र सूदोहा पठनीया। ऐसा ५।१२।२ सायण।

गायत्रीषु उष्णिक्स्वरसंपादनं महाज्ञते निष्कैयत्ये
शक्ते औष्णिहस्तृचाशीति। यथा, एता गायत्र्यो मित्रित्वा
पृ-सिंह स्वप्नते। एतस्या गाव या अक्षरचतुष्काणि
पृ-मर्चन्। तेषु एकेक अक्षरचतुष्पृ-पूर्वाणु पदम्
गायत्रीषु प्रत्येकमन्त योजनीय, एत सर्वेष्वपि गायत्री
स्तोत्रेषु उष्णिक्स्वर संयजते। ऐसा ५।१२।२ सायण।
गायत्रीषु निविद दधाति। २।१।५।१, २२।१।२४,
३।५, ८।१३.

गायत्रीसोमाह्रणादिमाहृत्यज्ञानान् दानपात्रम् ।
१३।४।६.

गायत्र्यः द्वितीयस्य ऋहस्य माष्यंदिन वहन्ति ।
२२।७।१३; ८।६.

गायत्र्यौ मृतीयसंस्थने वैश्वदेवस्य प्रतिषदः गृहस्य
उत्तरे द्वे ऋचौ, अनुचरश्च सर्वः गायतः । १३।४।३.

गायत्र्यौ माष्यंदिने गण्यतीयरस्य प्रतिषदः उत्तरे
द्वे ऋचौ, अनुचरश्च सर्वः गायतः । १३।४।२.

गार्हपत्याहवनीयौ यदि मिगः संसृज्येयातां तदा
प्रापक्षितं, अग्नये वीतयेऽष्टाफणलं निर्धयेत् । 'अग्न आ
याहि वीतये, यो अग्निं देववीतये' इति वाच्यानुवाक्ये ।
आहुतिं वा आहवनीये जुहुयात् अग्नये वीतये स्वाहा
इति । ३२।५।२.

गार्हपत्ये उपशान्ते, आहवनीये च सति सर्वमाह-
वनीयं भरतर्हतिं पारे समोभ्य गार्हपत्यायतने निषाय
अथ प्राञ्चमाहवनीयमुद्धरेत् । ३२।४।८.

ग्रीष्मं आश्विन्यं तत्र प्रावक्षित च 'आश्विन्यं
श्रियं' इत्यल ३० । १५।२।२-२०.

शुश्रूक्षुः प्रसिद्धं धूपतापनम् । ५।२।२८ सायणः ।
शुश्रूक्षुः सण्डलधिः प्राञ्चद्वया उपास्यः । ऐआ
२।१।२-६; १०।१-५.

गृहपतेः भार्यायाः यो व्रतप्रदः, तस्य सध्वौ पादौ
ओद्धार्षं च पशुभागः । गृहपतेर्यो व्रतप्रदः, तस्य तु दक्षिणौ
पादौ ओद्धार्षं च पशुभागः । ३२।१।२.

गृहपतेः सर्वं च अनुकं च (गृहवसश्च वास्तव्य
वाल्वा वा) पशुभागः । ३२।१।२.

गोः यमलजनने प्रावक्षित 'यमलजनने' इति
शब्दे ३० । ३२।८।८.

गोः सृष्टिः । देवताः ईश्वरगुणवन् 'आयतनं नः
प्रजानीहि यस्मिन् प्रतिष्ठिता अन्नमाप्नोति । ताम्यो
गामानयत् । ता अनुचरन् न वै नोऽप्य अलं' इति ।
ऐआ २।२.२.

गौः देवता पशुमेऽहनि पठहे । २२।२।१-५.

गौः मेधयः । ६।८।२.

गौरमृगः नाम पशुः यत्न मृग्ये अपि लोमये । वा

अमेधयः अमस्यः । ६।८।६। स च प्रजापतेः स्तवः प्रदी-
तस्य भरतः सकाशात् अजायत । १३।१०।२.

गौरिणीवं योऽपि सामं विद्वते 'अग्निं प्र गोपति
मिरा' इत्यस्यां ऋचि उत्पन्नम् । १६।२।२, ४.

ग्रहग्रहणं द्विदेवतानां एवेनैव पालेण । यागस्तु
पात्रत्रयेण । १।३।१.

ग्रहाः प्रातःसवने नव गृह्यन्ते आग्निष्टोमे 'नव
प्रातर्ग्रहा गृह्यन्ते' वाराग्रहाः । ११।१।१.

ग्रहार्णां द्विदेवतानां प्रतिपक्षे होतुर्मन्त्रास्त एव,
पेरर्घ्यः प्रयच्छति 'मपि वसुः पुरोवसुः' इत्यादयः ।
१।२।२.

ग्रहोक्त्यं पवमानोक्त्यं चेति द्वेष्टा उक्तम् । यत्
पवमानस्तोत्रार्थं, तत् पवमानोक्त्यम् । प्रातःसवने प्रथमं
होतुराग्न्यं, माष्यदिने मन्त्रवर्तीयं होतुः पृष्ठं, मृतीयसवने
वैश्वदेवं होतुः वास इति पवमानोक्त्यानि । माष्यदिने
होतृकाणां चत्वारि वाक्ताणि ग्रहोक्त्यानि । ३६।१।४.

प्रावस्तुत् अग्निष्टोमे माष्यंदिने प्रावस्तोन्नम्याह ।
तत्र अर्घ्यस्य कादवेवस्य ऋचेः । ३६।१।२-३ । तत्र
उष्णीवेण प्रावस्तुतः 'नेत्रवेष्टनं' ४-७। प्रावस्तोति त्रिचः
यत वा प्रवर्धयत् वा, अपारमितिः इति सुखः पक्षः
। ३६।२।१-२। खणनं च अक्षरयाः, चतुरक्षरयाः,
पञ्चः, अर्धचर्चः, 'उन्मूः' इति पक्षाः । तत्र अर्धचर्चः
इति सिद्धान्तः । ६-७। गायत्रीभिश्च जगतीभिश्च
। ८-९। त्रैपयो नास्ति । १०.

प्रावस्तुतः स्पर्शवा मणिकाः तिस्रश्च क्रीकसाः
पशुभागः ३२।१।२.

प्रावस्तोत्रीयं 'अग्निं वा देव सविनः' इत्येकं स्त्रिः,
युञ्जो मनः इति उक्तं, आ द च इन्द्र इति उक्तं, मा
चिदन्वत् इति उक्तं, प्रैते यदन्तु (१-१३), आव
उन्मूः ऊर्जा (१-८) प्र वो प्रावाणः (१-४) ।
ततः वादधमिषुतः योमो भवति, यायद् ता प्रहा गृहीता
भवन्ति, ताक्त् स्वादिष्टया मादिष्टया इत्यादिपावगानी-
भिरमिष्टयात् । कुत 'अग्नेरे अग्नि' इति परिधानीया ।
के चित्तु 'प्रैते यदन्ति' इति चतुर्दशये अर्घ्यदसूतमेव

प्रायस्तोत्रीयं, 'प्र वो ब्राह्मणः' इति चतुर्ध्वमेवान्ये, गणगारिमेते तु 'आध्यायस्य समेतु ते' इत्यादि अन्य-देव प्रायस्तोत्रम् । प्रयोगः ।

ग्रीवाः महाभते पश्याकारत्वेन कल्पितस्य निष्केवल्य-शस्त्रस्य । 'ग्रीवा यत्वेदमारजः' इति तुचः शस्त्रान्त-रीयः पञ्चमे शीतकेन पठितः, तदन्ते सूदोहा । ग्रीवा अर्धर्चशः शंसनीयाः । ऐमा ११७।२-३, ५।७।१-५, १४,

धर्मतन्त्रः नाम 'प्रथमस्य यस्य सप्रथमस्य नाम' इति तुचः । ४।५।१-२.

धर्मसंमरणविधिः । ४।१।१-२ । प्रथम्यनुष्ठाने अनुष्ठापनमन्त्रः । 'महान् प्रथम्येन प्रचरिष्यामः' इति । प्रथममन्त्रः होताभिष्टुहि इति । ३.

धर्मस्य स्विष्टकृत्वास्ति तत्प्राप्तुवद्कारेण सिद्धिः । ४।५।६.

घृतयानस्य द्वितीयस्य याग्या वैध्वनी 'उह निष्णो विक्रमस्' इति । अग्निष्टोमे माध्यन्दिने वैश्वदेवोत्तरं घृतयागो द्वौ, मध्ये सौम्यशस्त्रं भवति । ११।८।१.

घृतयागस्य प्रथमस्य यत्वा आग्नेयी 'घृताहवन्तो घृतवृष्टौ अग्निः' इति । ११।८।१.

घृते चतः प्रतिष्ठाकामस्य दीक्षाधीयामा । १।१।८-११.

चतुर्थैस्तर्प्यं, 'एतदेव मनुष्येषु सर्वं निहितं यश्चतुः' । १।१।१०-११.

चतुर्थमहः आनुष्ठमं पृष्ठये बह्वे । २।१।५.

चतुर्थैऽहनि न्यूह्यः निष्केवल्ये शस्त्रे 'बृह सुत इन्द्रः करिन्' इति सूक्ते, माध्यन्दिनीयत्वात् प्रथमे पादे (२।१।३।२) पृष्ठये बह्वे । २।१।५।२.

चतुर्थैऽहनि न्यूह्यः प्रातःपुनः प्रथमे पादे, आर्यशस्त्रे उत्तमायने पृष्ठये पादे, माध्यन्दिने प्रथमे पादे पृष्ठये बह्वे । २।१।२।१०-१२.

चतुर्थैऽहनि पृष्ठपददश 'न ते मिष्टे अग्नि मृष्य' इति चतस्रः, 'प्र वो भवे' इति तिस्रः इति सप्त विराजः अन्वृत्तयाः अहीनमूलेषु आवापिकाः । 'यवा-ह्व इन्द्र' इत्याद्याः सप्त वैमदीर्घा आवापिकाः ।

२।१।१९.

चतुर्थैऽहनि पृष्ठये बह्वे वाग् देवता, एकविंशः स्तोमः, वैराजं सप्त, अनुष्टुप् छन्दः, आर्यशस्त्रं, प्रउगं, मरुत्ततीयं, निष्केवल्यं । २।१।५।१-४ । वैश्वदेवं आगमिमास्तम् । २।१।५।१-१७.

चतुर्विंशस्तोमस्य विष्टुतिः । १७।६।१ सायणः ।

चतुर्विंशं नाम गवामयनस्य द्वितीयमहः आग्नेयी-यम् । उक्थ्यो वा अग्निष्टोमो वा १७।६।८ । चतुर्विंशः स्तोमः । १७।६।१ । उक्थ्यस्य पञ्चदश स्तोत्राणि, पञ्चदश शस्त्राणि, श्लोचियाः प्रीणि शतानि पठिष्व । अग्निष्टोमः स्वादित्याहुः, अष्टचत्वारिंशाः त्रयः पवनानाः चतुर्विंशानि श्वराणि स्तोत्राणि । उक्थ्य एव स्यात् । बृह-द्रपतरे सामनी विस्त्येन । निष्केवल्यशस्त्रे 'तदिदास भुक्नेषु' इति बृहदिवं सूक्तं शंसन्म्यम् ।

चतुर्विंशे अहीनपरिधानीयामिः परिदधुः । तत्र मैत्रावरुणः ऐकाहिकामिरेव सवनद्वये (१-२) परि-दध्यात्, ब्राह्मणाच्छंसी प्रातःसवने अहीनगताभिः माध्यन्दिने च ऐकाहिकामिः परिदध्यात्, अष्टावाकः अहीनमताभिरेव परिदध्यात् । २।१।७।७-९.

चतुर्विंशे अहीनवृत्तानि माध्यन्दिने होत्राणाम् । २।१।२।८.

चतुर्विंशैऽहनि महाभते च प्रातःसवने मैत्रावरुणस्य शस्त्रं 'ता नः शक्तं पार्थिवस्य', ब्राह्मणाच्छंदिनाः सुस्पकलुमुत्तये, अष्टावाकस्य 'आ मु ते शिश्रत भ्रियम्' । ऐजा. ५।१।५ सायणः ।

चतुष्टोमपदस्य निर्वचनं, यस्यो वद्वा आहित्या विधेदेवाः इति चतुष्टया देवाः चतुर्विंशः स्तोमे त्रिहस्त-जदगस्तद्वैरुविधेः अस्तुवन् तस्माच्चतुस्तोमः, स एव चतुष्टोमः । १।५।५।२.

चतुर्होतृमन्त्रः अविवाये दशमेऽहनि. तेषां चित्तिः सुगाभीऽऽज्, चित्तमाग्यमाभीऽऽज्' इत्या-दीनि दशपदानि. तच्छेषनपदतिश्च 'अविवाक्यं दशमं' इत्यत्र द्र० । २।५।६।१-१२. २।५।३-६.

पत्यारः पुरुषा इति नाचः कथिः 'शरीरपुरुषः, छन्दःपुरुषः, वेदपुरुषः' महापुरुषः इति । ऐजा. १।९.

चन्द्रमसो वै वृष्टिर्जायते । ४०।५।१५.

चन्द्रमा आदित्याजायते । ४०।५।१४.

चन्द्रमा वै अमाशास्यामनुप्रविशति सोऽन्तर्धीयते ।
४०।५।८.

चमसः औदुम्बरः । तत्र दधि, मधु, सर्पिः,
आतपवर्षा आपः, शष्पाणि, तोक्मानि, मुण, दूर्वाः,
हृष्यश्चो हृष्याणि प्रक्षेप्याणि यथाङ्गराजामिषेयसभाषु ।
३७।१।३.

चमसः औदुम्बरः । तत्र वानरवत्यानि कयानि,
औषधानि तोक्मानि, दधि, मधु, सर्पिः, आतपवर्षा
आमः, इति प्रक्षेप्याणि ऐन्द्रमहाभिषेकसभाषु ।
३९।१।१.

चमसः होमार्थं मन्त्रार्थं च सोमस्य पात्र दीर्घ-
चरतल समुदिकम् । ३५।६।४ सायणः ।

चयमानुष्ठाननिषेधः पितृनाचात्पैतरवागे निष्केव-
स्योपासकस्य । ऐआ. ३।१०।१-६.

चराति चरतो भगः (प्रापर्थः) । ३३।३।२.
चरः घृते प्रतिष्ठाकामस्य अग्निष्टोमे दीक्षणीयायाम् ।
१।१।८-११.

चरैव । 'नानाभ्रान्ताय औरीस्त इति रोहित
शुभ्रम् । पापो नृपद् (पश्ये वर्तमानः जलसः) चरः
(अपि) जनः, इन्द्र इत् चरतः सखा ॥ चरैव ।
३३।३।१. 'पुष्यव्यभारतो जद्वे, भूष्णुरात्मा पले-
प्रहिः । होरे (होरेते) ऽस्य सर्वे पाप्मानः भ्रमेण प्रपये
हृतः ॥ चरैव । २. 'आस्ते भग आतीनस्य ऊर्ध्व-
स्तिष्ठति लिष्टतः । रोते निपद्यमानस्य चराति चरतो
भगः ॥ चरैव । ३. 'कलिः शयानो भवति सवि-
हानस्तु दापरः । उचिप्रस्तेता भवति कृतं संपद्यते
चरन् ॥ चरैव । ५.

चर्मवेधनं राजपुत्रेण महाजते । ऐआ. ५।५।१३.

चातुर्मास्याना राजक्षयोत्पजानामाणि पृथक् प्रयोगो
भवति । ऐआ ५।५।१ सायणः.

चातुर्मास्येषु अग्निकल्पम् । १४।१।६.

चित् एव जात्मा तत्र । ऐआ. २।२५.

चित्पानेः उपस्थानम् । शिरसः, प्रदक्षिणयामि

निष्कस्य अग्नेः यूप पुरस्तात् प्राद्मुखस्तिष्ठन् अग्नेः
शिर उपतिष्ठते 'नमस्ते माकन्नाय यत्ते शिरः इति । ऐ
आ ५।२।२। तेनैव यथेत प्रत्येन्य दक्षिणमुदमुखः पक्षं
नमस्ते राघतराय यस्ते दक्षिणः पक्षः' इति । ५।२।३।
अपरेणामिषुच्छमुपकस्य प्राद्मुख उत्तर (पक्ष)
'नमस्ते गृह्णे यस्ते उत्तरः पक्षः, इति । ५।२।४।
पश्चात् प्राद् पुच्छ 'नमस्ते भद्राय यस्ते पुच्छ योते प्रतिष्ठाः
इति । ५।२।५ दक्षिणतः पुच्छस्य आत्मान 'नमस्ते
राजनाय यस्त आत्मा' इति । ५।२।६। इव महाजते
माध्यदिने, होता ।

चित्पानेः उपस्थानानन्तर होतुः सदाप्रवेष्टः महाजते
माध्यदिने । ऐआ. ५।२।१.

छन्दः पद्ये पद्ये प्रथमेऽहनि गायत्री २०।१।-
१-२, द्वितीये लिष्ट् २०।३।१-३, तृतीये जगती
२१।१।१-३, चतुर्थे अनुष्टुप् २१।४।१-२, पञ्चमे
पङ्क्तिः २२।१।१, षष्ठे अतिच्छन्दाः २२।७।१.

छन्दःपुरुषः वर्षसमाम्नायः । तस्य रसः अकारः,
अग्रिमिले इत्यकारादित्यात् । ऐआ. ३।९।२, ४.

छन्दांसि गायत्री उष्णिक् अनुष्टुप् वृहती पङ्क्तिः
लिष्ट् जगती इति सप्त पूर्वाणि, विराट् द्विपदा अति-
च्छन्दा अन्यथ किंचित् इति चत्वारि उत्तराणि । ऐ-
आ ५।४।९ सायणः ।

छन्दांसि पृथगे पद्ये गृह्यस्तोत्रशमाधाराणि क्रमेण
गायत्री लिष्ट् जगती अनुष्टुप् पङ्क्तिः अतिच्छन्दाः
इति । १९।६।६ वाक्ये ।

छन्दोमेयः वायु शततन्तुं संस्तूय होता प्रयच्छति
महाजते । ऐआ ५।४।१-७.

छन्दोमप्रथमेऽहनि आग्न्यं शब्दं २३।१।१-१० ।
प्रथम ११, १ मन्वन्तीयं १२-१९। निष्केरत्यं
२०-२९, २३।२।१-५। वैधवेयं २३।२।६-१२।
आग्निमास्यम् १३-१६। छन्दोमद्वितीयेऽहनि आग्न्यं
श्लेषं २३।३।६-७। प्रथमं ८-९। मन्वन्तीयं
१०-२०। निष्केरत्यं २१-२४, २३।८।१-७। वैध-
वेयं ८-१४। आग्निमास्यं १५-१९। छन्दोमतृतीयेऽ
हनि आग्न्यं श्लेषं २४।१।३-८ प्रथमं श्लेषं ९-१०

मस्त्यतीये ११-१८। निष्केवत्यं २१-२२, २४।२-१-६। वैधदेये ९-१५। आग्निमासं १६-२१।

छन्दोमाः क्षयः द्वादशाक्षे अष्टमनवैकदायेषु यद्दः। प्रथमः चतुर्विंशः, द्वितीयः 'चतुर्विंशतिर्यः', तृतीयः अष्टाक्षराक्षरः। छन्दोभिः गांधर्वीत्रिष्टुप्त्रयतीभिः स्वाक्षरसंख्याद्वारेण मीकते परिचित्यन्ते इति छन्दोमशब्दस्य व्युत्पत्तिः। २१।१।८, २४।१-२।

छन्दोविशेषः प्रातरनुवाके अभिरंसे। आग्निवादि उपस्थानि आधिनानि च उत्तरत छन्दोसि, देवतास्तिष्ठः, छन्दोसि सताछन्दसां कमश्वाच गायत्री अनुष्टुप्त्रिष्टुप्बृहती ऋणिकृ जगती यद्विहितः इति। ७।७।१२-१७। अत्र व्युत्पत्तेः अपि बृहतीसंभवक्यात् अभ्युदयम्। ७।८।५।

जगती अतिच्छन्दसमस्तत। २१।६।५।

जगती छन्दः पृष्ठमे पठे तृतीयेऽहनि। २१।१।१-२।

जगती मूलतः चतुरक्षरा, सोमाहरणप्रसङ्गेन एकाक्षरा अभूत्। सा पुनः गायत्र्याः त्रिष्टुप्त्रयायाः संमेलनेन द्वादशाक्षरा संभवा। सा द्वादशाक्षरा जगती तृतीयं खननमुदयच्छत्। ११।४।३।

जगतीषु निविदं दधाति। २१।१।१८; २।४; १।१७; ४।४. २४।१।१८; २।७।

जगतीसहस्रं महाप्रते निष्केवत्ये शस्त्रे शस्त्रव्यं ह्येके। ऐमा. २।१७।३।

जगत्प्रातः सवनः द्वितीयः स्वहः व्युदस्य पृष्ठमपठस्य। २१।४।५।

जगत्प्रासहाः। जगत्यः बहुला यावु, ताः तृतीयसवनगताः प्रस्थितयाव्याः। २८।४।२५।

जगत्यो वै छन्दोमन्त्रदस्य मन्त्रेदिनं वहन्ति व्युदस्यात्। २१।१।१८; २।१७; ४।३. २४।१।१८।

जगधे आत्तिज्यं तत्र प्राग्विचिं च 'आत्तिज्यं निविधं' इत्यत्र ब्र.। २५।२।१-२०।

जगत्प्रदा नाम मन्त्राः कुन्त्यापशुत्तेषु वद् 'योऽनास्तासः' इत्यादयः, ते अर्धचंद्राः ईस्तव्याः। ३०।६।२३-२४।

जगन्नामौचं दत्ताहम्। यदा वै मनुर्निर्दशो भवति अथ स मेघो भवति। ३३।२।३।

जन्मत्रयं जीवस्य। पुण्यशरीरात् रेतोहपेग जीशरीरे प्रवेशः प्रथमं जन्म, मातुः ताकाशात् द्वितीयं, मृत्या पुनर्जन्म तृतीयम्। ऐमा. २।१४।

जन्यानि सप्तत्याः, प्रतिजन्यानि द्विपन्त्यो ब्राह्मण्याः। ४०।३।३, ११।

जपः पुरोहितस्य। यदा राजा पुरोहितं दृगांते, यदा 'अग्निर्वाय पुरोहितः पुषिर्वी पुरोधाता, वायुर्वाय पुरोहितः जन्तरिक्षं पुरोधाता, आदित्यो याव पुरोहितः सौः पुरोधाता' इति। ४०।४।१।

जपः होतुः पथो अभिगुपाठानन्तरं 'धमितारो यदत्र सुकृतं कृणवथास्मात्तु तद्, यदुत्सुकृतं अग्नय वत्' इति। ६।७।१२-१३।

जपः होतुः महाप्रते प्रस्तोथा प्रथमप्रतिगारस्य काले कथित्वे सति, 'सुरणोऽधि.' इति, उपसवीर्याणि च जपति, 'सं प्राचो वाचा' इत्यादि च जपति, आहूय 'याक्' इति च जपति। ऐमा. ५।५।४-९।

जपः होतुः, व्याहृतिजपः महाप्रते मेरुं चाकथयति जपति, पुनश्चाकथयति। ऐमा. ५।४।८-१०।

जागतं वै तृतीयसवनम्। २८।४।२५; ७।१, ५। जातयेदसः आगतं तृतीयसवनं आग्निमासवशे। १०।७।१०।

जातयेदस्य सत्तं आग्निमासवशे। अग्निष्टोमे अनुस्मोचं, प्रत्यक्षी नव्यशी जागतमन्त्रा त्रिष्टुप्। १३।२।१-२। छन्दोमप्रथमेऽहनि, 'वृत्तं यो विश्वयेदत्' गायत्रे अनिषत्तम्। २३।२।११। छन्दोमद्वितीयेऽहनि 'जगने मृळ महीं अवि' गायत्रम्। २३।४।१८। छन्दोमतृतीयेऽहनि 'प्राग्ये वाचमीरय' गायत्रम्। २४।२।१९-२२। पृष्ठमे पठे प्रथमेऽहनि 'प्रतव्यशी नव्यशीम्'। २०।२।१४। द्वितीयेऽहनि 'यंन वधत् जग' जागतम्। २०।४।११। तृतीयेऽहनि 'त्वग्ने प्रथमो अद्विगिराः' जागतं तिस्र त्रिष्टुभः। २१।२।१७। चतुर्थेऽहनि 'अग्निं नरो दीधितिभिः' विराजतिष्टुभश्च। २१।५।१६-१७।

पञ्चमेऽहनि 'अग्निहोता गृहपति' अतिच्छन्दा वृच ।
२२।३।१४ । षष्ठेऽहनि 'स प्रत्यथा सहसा जायमान' ।
त्रैष्टुभ सप्तम् । २०।८।८-१०.

जातयेदस्या कक् आभिमाश्वशस्त्रे एव, 'जात
वेदस्ते सुनवाम' इति छन्दोमप्रथमे । २३।२।१५ ।
छन्दोमद्वितीये । २३।४।१७ । छन्दोमतृतीये ।
२४।२।१८ । पृष्ठये षष्ठे प्रथमेऽहनि । २०।१।१२-
१३ । द्वितीये २०।४।१० तृतीये २२।२।१६ ।
चतुर्थे २१।५।१५ पञ्चमे २२।३।१३ । षष्ठे २२।
१०।७.

जाया । 'तज्जाया जाया भवति यदस्या
जायते पुन' । ३३।१।१० । सखा ह जाया ।
३३।१।८ । पतिर्जाया प्रविशति गर्भो भूत्वा । ९ । आभू
तिरेषा भूति बीजमेतानिधीयते १० । देवाभेतामृषयश्च
तेज सममरन् महत् । ११.

जाया बह्व्य । तस्मादकस्य बह्व्यो जाया भवन्ति
नरस्यै बह्व सह पतय । १२।१२।१

जीवति मृतघ्नप्रक्षणे प्रायश्चित्त (त्यक्क्षये) ।
'अग्रे सुरभिमते अष्टाक्रमाक्ष निवैपत् ।' अग्निहोता
न्यर्वावत्, साध्वीनकदेवभीति' इतिवाज्वाऽनुवाक्ये ।
आहुतिं वा आहवनीये स्रुह्यात् 'अग्रे सुरभिमते स्वाहा'
इति । ३२।८।७

जीवरूपेण प्रसन्न शरीरे प्रवेष्ट । 'स एतमेव
समान (प्रसरन्) विदर्य एतन्ना द्राव प्रापयत ।
ऐमा २।२३।७-८.

जीवस्य जन्मत्रयम् । 'जन्मत्रय जीवस्य' इत्यत्र
द्र० । ऐमा २।२४

जीवो ब्रह्मैव नापर । तच्च चिदेव । 'प्रज्ञान प्रज्ञा'
ऐमा. २।२५।६०.

ज्योतिष्टोम चतु सस्य अग्निष्टोम, उक्थ्य,
बोद्धवी, अतिरात्रयेति । स च सार्येन अध्याययोऽ-
शकेन अग्निहित (ऐतरेयब्रह्मसूत्रे) । प्रत्येनाश्वतथ
सस्या आभित्येव गवामयन प्रवर्तते । १०।७।१ सायण ।
ज्योतिष्टोमे वामदेव्याग्निं तृतीयस्याग्रां चि प्रति
पादान्ते 'उ, इ, ए' इति अक्षरोपपन्नं कर्तव्य ।
६

१५।२।११ १०

तनुमती इष्टि 'युतकाशमक्षणे प्रायश्चित्त'
इत्यत्र द्र० ३२।८।६

तस्मादेकस्य बह्व्यो जाया भवन्ति, नैकस्यै बह्व
सह पतय । (परस्परैकमत्येन वतमाना इत्यन्त
इति सायण) १२।१२।१.

सत्य य आमानमावित्तरा वेद । ऐमा. २।१४।१.

तस्य (प्राणरूपस्य ईश्वरस्य) वाक् तन्ति (दावण)
नामानि दामानि । ऐमा २।६।१

तानूनपत्रम् । ते देवा अभिभु अस्माक विप्रमाण-
मनु इदमसुरा आ भविष्यन्ति इति (क्षामच्या आप
सातीक्ष वादवीयुज्जं अगुराचै 'पावर्ते') ते व्युत्क्रम्य
(एकान्तामर्थ्यं पृथक् पृथक् सभा घेऊन) असन्नप्रयत्न ।
अग्निर्वसुमित्रवक्रामत्, इन्द्रा रुद्रै, वरुण आदित्यै,
वृद्धपतिर्विधेदेवै । तेऽनुयन् हन्त या वै न हमा
विक्रमास्तान् वा वरुणस्य राहो यदे सनिदधामहे ।
ताभिरेव न स न सगच्छते, यो न एतदतिनामात्
(जो कोणी एकीचा निषम मोडील त्याची भिवतन्
त्याना परत भिळणार नाही) य आहुलोभमिपात्
(लोभाने न्यासी कवन उपद्रु पाहील) तपति । ते
यद् वरुणस्य राहो यदे तन् सन्पदधत्, तत् तानून-
पत्रमभयत् । तत् तातूतस्य स तूनतूतस्य । तत्तर्भ
स्वस्य तु आतिष्यासा प्रोवात् सुनि चमसे वा जाज्य
समययति चतुरवच प्रजापत वा, 'आयतये त्या
एहाम' इत्येते प्रतिमन्त्रम् । 'अनापृष्टमसि०' इति
यजमानसहस्रदा कस्यिञ्च तानूत्पथ समवभृशमिति
(आन्वाला स्वर्ग करून सैमीची शयन घ्यावी)
इति । ४।७।४-८.

तानूनपत्रं पुर्वद्वि परपर श्रोहो न कर्तव्य ।
४।७।७.

तादर्थ्यं सूक्त 'त्यम्पु वाविन देवता' इति, छन्दो-
मेषु लिपु, शुद्धे वक्त्रे च पश्यन्ति अद्गु, निधेवस्य
सस्ते भवति । २०।१।१६-१७, २०।३।१४ इ.

तिथिस्वरूप, या परि अस्तमिवात् अम्युदिवत्
वा इति, सा तिथि (यावार्हा) । ३२।१।४.

तीर्थं उदकरचात्वालयोर्मध्यदेशः । ऐआ ५।३।३
साययः।

तीर्थे मार्जयित्वा । पत्नीशालायाः प्रसूय्य तीर्थे मार्ज-
यित्वा, आग्नीध्रं संप्रपद्य, समन्वारमध्यमित्युक्त्वा 'उप-
सृजं धरुणं' इति आग्नीध्रं, चतुर्वात् । द्वादशाहस्य
दशमेऽहनि मानवप्रदे । सदसः प्रसूय्य, तीर्थे मार्जयित्वा
पत्नीशालां संप्रपद्य, समन्वारमध्यमित्युक्त्वा 'इह रमेह
रमय' इति शालानुर्वाये चतुर्वात् । २४।३।६-१६.

तूष्णींशंसः प्रथमे आवयशस्ते । भूरग्निर्योतिर्यो-
त्रिमोऽऽहम्, इन्द्रो ज्योतिर्भुवो ज्योतिरिन्द्रोऽऽहम्, सूर्यो
ज्योतिर्योतिः स्वः सूर्योऽऽहम् । इति पदपदः तूष्णींशंसः ।
१।७।४; ८।१ । आहोवोर्त्तरं स्याद्यु तिर इव (अस्पष्टं)
पदपदः । १०।७।१-४; १०।९।१ । तिपदः पदपदो
वा इति माहवाक्यनः (५।९।११) । तूष्णींशंसं कृत्वा
उचैः पुरोश्च (निविदं) शंसति १०।७।५-६.

तूष्णींशंसे शस्ते केन चिन्विन्द्रायां कृत्यायां शस्ते
वा दत्ते 'एष एतैतामार्तिमार्तिष्यति प्रातर्वाय वयमयेवं
शस्ते तूष्णींशंसे संस्थापयामस्तं यथा यद्यामितं कर्मणाऽ
नुसमिदादिवमेवैनमनु समिमः' इति मन्त्रं जपेत् ।
१।७।६.

तूष्णींशंसे शस्ते केन चिन्विन्द्रा न कर्तव्या व्यापो
या न देयः (शंसन० कर्त्त०) । १।७।६.

तृतीयसप्तमं ऐन्द्रार्भकम् । २८।४।६.

॥ जागतम् । २८।४।१५; ७।१.

॥ जातयेद्वत् आवर्त्तनं आग्निमाश्वे शस्ते
१०।७।१०.

॥ द्वादशाक्षरा जगती उदकच्छत् । १३।४।३.

॥ नापशंसं वै तृतीयसप्तमम् । २८।८।१.

॥ वैषदेवम् । २७।१।६-११; २८।७।१.

॥ सङ्गाराशंसम् । ८।६।३.

• तृतीयसप्तमः रम्ये आग्निप्रदः । १३।५।१-३.

तृतीयसप्तमे अग्निष्टोमे अधिने च मैत्रावरुणस्य
परिधानीयाः 'इयमिन्द्र वरुणं', माहवाक्य-अभिनिः 'वृहस्प-
तिर्नः परिपातु', अन्वावाक्यस्य 'उमा निर्ययुः' ।
२७।५।५। साययः ।

तृतीयसप्तमे अग्निष्टोमे होत्रकाणां शस्त्राणि न सन्ति

अविराये तु सन्ति । २०।५।१.

॥ सवनीयपशोः अपयित्वा अट्गहोमः ।
७।३।८-९.

॥ अन्वावाकः अन्ततः शिखेषु, अनाराशंसः
शंसति. (नाराशंससंबन्धरहिताः ऋतुर्जनित्री इत्यादयः
ऋषयः) । २८।८।१-३.

तृतीयसप्तमे आरम्भणीयानि सूक्तानि ऐन्द्राणि
जागतानि शस्यन्ते उपप्ये । २८।७।१.

तृतीयसप्तमे उर्जयिमानसृजं मैत्रावरुणस्य इष्टो-
पयात् शवसो नयात्' इति सूक्तगता आदिमा नव ऋचः ।
समैवेति के चित्. तत् । २८।१।६-१२; ४।१.

तृतीयसप्तमे प्रतिगरः । 'शंसामोदेवोम्' इति
अध्वर्युः प्रतिपथाति पञ्चाक्षरेण । ११।१।४.

तृतीयसप्तमे प्रश्रितवाक्यः होतुः 'इन्द्रक्रमुमिर्वा-
जवद्भिः', मैत्रावरुणस्य 'इन्द्रावरुणा सुतपाः', माहवाक्य-
विनः इन्द्रश्च सोमं विषत्', वोढुः 'आ वो वदतु सप्तयः,
नेधुः 'अमेव नः सुहवा', मन्वावाक्यस्य 'इन्द्राविष्णू
विषत्', आग्नीध्रस्य 'इमं स्तोममर्हेत्' । २८।४।६-१२.

तृतीयसप्तमे बलिष्ठतमया वाचः शंसेत् । १४।६।५.

॥ भरुवतीयसृजस्य आरम्भणीयं सूक्तं
'वैश्वानराय ध्रुवाजते' इति वैश्वानरीयम् । १२।३-
४-५.

तृतीयसप्तमे मद्यान्ते आग्निमासत् शस्त्रम् । ऐआ.
१।२२।१-२४, वैषदेवम् । १।२२।१-१०,
५।१३।१४.

तृतीयसप्तमे मैत्रावरुणः ऐन्द्रावरुणं 'इन्द्रावरुणा
भुवं' इति सूक्तं शंसति । तस्य स्तोत्रियः आग्नेयः
'एहभूय' इति, अनुस्यः आग्नेयः 'आग्निरगतामि'
इति । माहवाक्य-अग्नि ऐन्द्रावाहस्यं' ॥ मोहिष्ठाय'
इति शंसति । तस्य स्तोत्रियानुस्यू ऐन्द्रो 'वयमुत्वा'
'यो न ददं' इति । अन्वावाकः ऐन्द्रावैष्णवं शंसति
'ऋतुर्जनित्री' इति, तस्य स्तोत्रियानुस्यू ऐन्द्रो
'अवाहीन्द्र गिर्यः', 'इयं त इन्द्र गिर्यः' ।
२८।६।९-१०.

तृतीयसवने वैश्वदेवशस्त्रस्य प्रतिपदस्तुचस्य उचरे
द्वे ऋचौ गायत्री अनुक्तरश्च गायतः । १२।४।३.

तृतीयसवने शस्त्रजयः होतुः 'उक्थं वाचीन्द्राय
देवेभ्यः' इत्येकादशाक्षरः, अथर्वोः ओम् इत्येकाक्षरः ।
१२।१।४.

तृतीयसवने शस्त्रेणु एकां ऋचं शिष्ट्वा निविद्धा-
नम् । १२।१०।३-५, १०-१२.

तृतीयसवने सवनीयशस्त्रहोमाः । ७।३।८-९.

तृतीयसवने स्तोमविष्टौ अतिशेचनं अपरिमिता-
गिरेष ऋग्भिः तथा मार्ग्यदिने । यातःसवने तु एक्या
हार्ग्या वा । २७।५।७-८; २९।७।१०-१३.

'तृतीयसवने 'स्वीन्द्रवन्तः स्तुष्वं' इति प्रह्ना
स्तोनप्रसवमाह । २५।९।५-६.

'तृतीयसवने होतुः एक्यामस्तु वृक्षं शस्यं भवति ।
३०।५।३। तथा हो नः करति इति शौद्याः घाव्याया
उपरिष्ठात् शस्त्रस्तुचस्य च पुरस्तात् । ३०।४।१४-१५.

तृतीयेऽहनि पृष्ठये पठेद् भूदे मिष्टेदेवा देवता,
एतदशः स्तोमः, वैरुपं साम, जगती छन्दः । २१।१।
१-३ । आर्यं शस्त्रं 'सुखा हि देवद्वृत्तमान' । २१।
प्रठगं 'वायव्यामाहि कीतये' इत्योष्णिहम् । १२।
मद्वत्तीयं । १३-१७। निष्केवल्यं । १८-२२, २१।१।
१-५। वैश्वदेवं । १६-१३। आग्निमाह्वम् । १४-१७.

तेजस्कामस्य अपोनपूर्वाये 'अमृता उप ह्ये'
ह्यनया अनुपपदन एक्यनामु । ८।२।२२.

तेजस्कामस्य पाठाशौ युः । १।१।१०-१३.

स्तोमः = घाव्याहपुराः (मोक्ष पुटहेले घान्य)
महाङ्गराजामिषेके संमार्शु चमरे वाभ्यां वा प्रक्षेप्याः ।
३७।१।१। ऐन्द्रमहाभिषेके तु घान्यचतुष्टयस्य मीहीनां
महामीहीनां पियर्गुनां यत्नानामिति । ३९।२।३-४;
३।१.

प्रयाशिदाः स्तोमः षष्ठेऽहनि पृष्ठये पठे ।
२२।७।१.

विजयः स्तोमः षष्ठेऽहनि पृष्ठये पठे ।
२२।१।१-५.

त्रिष्टुप् स्तोमः प्रथमेऽहनि । २०।१।१८-२.

त्रिष्टुप् स्तोमस्य उच्यती नाम विदुतिः । 'उपार्से
गायता, दविष्टु तत्त्वा उच्य, वषमानस्य ते कवे,
इति त्रिष्टु तुष्टेयु आदिमाः श्लेषः ऋचः प्रथमे पर्याये
गातव्याः, द्वितीया द्वितीये पर्याये, अन्तिमाश्च तृतीये
पर्याये' चेवं उच्यती विदुतिः । १५।४।१ चापणः ।

त्रिष्टुप् छन्दः द्वितीयेऽहनि पृष्ठये पठे ।
२०।३।१-३.

त्रिष्टुप् पञ्चमिषुजत । १९।६।६.

त्रिष्टुप्प्रातःसवनः छन्दोमम्माह । २३।१।१०.
-११; ३।७, ९; २४।१।८-१०.

त्रिष्टुप् मूलतः चतुरक्षरा, चौमाहणकाले एकाक्षरा
अभूत् । पुनः गायत्रीसंमेलनेन एकादशाक्षरा संभवः
सा एकादशाक्षरा त्रिष्टुप् मार्ग्यदिनं सवनमुदयच्छत् ।
११।४।२.

त्रिष्टुप्सहस्रं महामते निष्केवल्यशस्त्रे शंस्तव्यं इति
केचित् । ऐआ. २।१७।३.

त्रेता, उचिच्छेदा भवति । ११।३।४.

त्रिष्टुभानि च जागतानि च यज्ञानि गयामवने
विपुवति शस्यन्ते 'यस्तिष्ठमद्युग्मा,' 'दिवाभिरस्य
इति । १८।७।६; १८।८।३-७.

त्रिष्टुमो हि मार्ग्यदिनः । ऐमा. १।६।२२.

त्र्यहः द्वितीयः जगत्प्रातःसवनः २१।४।५.

पठे उत्तरास्मिन् आवापिकाः पचः अन्यूरुष्याः ।
विराजन्मनुयेंऽहनि, 'न ते पितो अपिष्ट्या' (१-४),
'प्रथमेऽहनि यद्विष्टे' (१-३) इति सप्त मात्रः ।
तामु मैत्रायणस्य (१-३), ब्राह्मणान्छेदिनः (१-५),
अच्छन्नावाक्य (५-७) इति । अथवा वैमदीः गाय-
वेरन्, 'यजामह इन्द्र' इत्याद्याः सप्त । तामु मैत्राय-
णस्य (१-३), ब्राह्मणान्छेदिनः (३-५),
अच्छन्नावाक्य (५-७) इति । यद्विष्टोः पञ्चमे,
'यदिदि सप्तशोमयाः' इति सप्त । तत्र विभागः
पूर्ववत् । वाक्येष्टोः पठे 'इन्द्राय हि योः' इत्यादयः
सप्त । विभागः पूर्ववत् । २९।३।८-९.

दक्षिणाः मार्ग्यदिने चरन्ते नीक्षन्ते । १३।१।३.

दक्षिणामेरन्याधानं कर्तव्यमेव । ३२।१।४-६.

दक्षिणामौ 'अनादायानपत्ने स्थाहा' इत्याहुति
उहोति अन्वाधानोत्तरम् । ३९।२।१५.

दक्षिणा । दातव्येयस्ये दक्षिणा भवति अन्वाहिकाऽ
पि । ३०।१।१२.

दक्षिणादान आचार्याय ऐन्द्रमहाभिषेके । अग्नि-
शिक्षः अभियेक्ष्ये ब्राह्मणाय सत्स दद्यात्, सेत दद्यात्,
चतुष्पाद् दद्यात्, अवरिमितमेव दद्यात् । ३९।६।२.

दक्षिणा शीघ्रं दृष्ट्वा स्वकाः । उती तैर्नैव या अन्वेन
या न प्राप्ता । 'न मृत्तुदक्षिणा प्राप्तिद्विधायात्' ।
३०।१।६-३.

दक्षिणासु मीढासु, ता अनु सुगन्धस्या सतिष्ठते
मागिष्ठेमे । २६।३।१२.

द्विधर्मे दत्ता चरन्ति । १४।२।३.

दधि क्षमेते पात्रा या अभ्यानेय ऐन्द्रगहाभिषेके
संभारः । ३९।३।१ । यडाद्गे च राजाभिषेके ।
३७।१।३.

दधि वैश्वानरः भक्षः सोमवागादी, न सोमः ।
३५।३।३.

दन्तोत्तरचयनन्तर, द्वितीयदन्तोत्तरचयनन्तर भेषकं
कुमारस्य । ३३।१।४-७.

दक्षीपूर्णमासयोः उपवस्यदिननिर्णयः । पूर्वा वीर्ण-
मासीनुपवेदिति वैश्यः, उत्तरामिति कौपीतकम् । या
पूर्वा वीर्णमासी साऽनुमतिः, योत्तरा सा रात्रा । या
पूर्वाऽमावास्या सा सिनीवासी, योत्तरा सा जुह्वा,
उत्तरानुपवेत् । ३१।९।१-५.

दर्शपूर्णमासयोः पञ्चदश सामिष्यम् । १४।२।४.

दर्शपूर्णमासाविष्टिरुषः इन्द्रादयः, सर्वस्वनिष्ठाः,
पवित्रवशः, शीनकल्पस्रग् । १४।२।९ (आपरतम्.)
सायणः ।

दशममहः द्वादशहे-२४।३।६ । प्रसंघा ।
२४।३।१-४ । इदं अविशक्न नाम, नक्षत्रमहनि
केन चित् वस्य चित् विराज्ये (न वस्यम्) ।
संघये बहिर्दि स्वाध्याययोगः, अन्तर्वेदि हव्येके
(आश्रयाः) । ५ । बालमुखायै गार्हपत्यहोमः
६-१३ । आग्नीध्रिये होमः । १४-१६ । सार्वरा-

शीयु स्तोत्रं । २४।४।१-५ । होता चतुर्होतृन् व्याचष्टे,
तदेव शब्धं । ६-१०; २४।६।१-१३ । प्रजापतेस्तनूः
महोद्यं च अनुद्रवति । १४-२२ । शस्त्रदो औदुम्बरी-
समन्वारम्भः । २४।५।१-५ । यादुनियमः । ६-९ । वाग्-
विस्मयः समयाविविधे ख्ये अस्तमिते एव वा । १०-१६
मानसमहः । २४।३।६-१३, २४।४-६.

दशमेऽहनि मानसमेहः । उदयः प्रतृप्य तीर्थे मार्ज-
यित्वा पत्नीशाला सप्रपद्य 'समन्वारम्भं' इत्युक्त्वा
'इह रमेह रम्यं' इति शालामुखीये जुहुवात् । पत्नी-
शालायाः सकृप्य (सर्वे) तीर्थे मार्जयित्वा आग्नीध्रे
सप्रपद्य 'समन्वारम्भं' इत्युक्त्वा 'उपवृत्तं धर्मं' ।
इति आग्नीध्रिये जुहुवात् २४।३।६-१६.

दशापवित्रं यदाद्वयनाभिषेके अर्घ्यैर्द्वयकल्पयति ।
३५।३।४.

दास्यायणयज्ञे पयसा प्रचरति । १४।२।७.

दाधिकी नरु अतुष्टु । 'दक्षिकाध्वो अरुतिर्ध्वं'
इति षष्ठेऽहनि ब्राह्मणाय विधिक्ये । ३०।१०।८-९.

दानं अद्वानं च । काले एव दद्यात् काले न दद्यात्
न सर्वदेव दातव्यं रिक्तत्वप्रवृत्त्यात् । न च सर्व-
देव अदातव्य अपकीर्तिप्रवृत्त्यात् । ऐआ. २।१८।१३.

दानपात्रं मायनीबोमाहस्यादिनाहास्यभक्षानवात् ।
१३।४।६.

दासीपरितर्जनं मार्जलीयं परितः महाभते माय-
दिने । तिष्ठः भवमाः पशुक्षमाः (कर्मितं कमी ३,
जास्तीति जास्त ६) धिररिपतपूर्णकुम्भाः प्रस्थाः
प्रति सशस्ति (होता) इमं विषये उदकुम्भं च
(स्तं स्थापित) विः प्रदक्षिणं परिभजाय दक्षिणैः
पाणिभिः दक्षिणान्कुम्भाग्रानाः 'एषेवाऽऽऽदं
मधुऽऽऽदं मधु इतिवदन्त्यः' इति । ताम्र उद-
कुम्भान् विपठि अपि निषाय दास्यो मार्जलीयं परि-
नृत्यन्ति पदो निवृत्तीः इदमधु मायन्त्यः । ऐआ.
५।१।२७-२८ । उपाहृत स्तोत्रे सशस्ति 'कुम्भ-
मुदकं तैष निषाय अत्र (मार्जलीये), उत्तरे मार्ज-
लीये (आग्नीध्रिये हव्यः), रोषमन्तर्वेदि' इति ।
तास्तथा कुर्वन्ति । ५।२।१.

दाहे । अग्निदाहे प्रायश्चित्तं 'अग्नयः प्राग्धेय' इत्यत्र, तदुत्तरे च द्र० । ३२।६।; ७।४.

दिगुपस्थानं यथाद्गरावाभिषेके समिदाधानो-
क्तमनोत्तरं 'सत्प्रतिरति दिशां मयि०' इति अपरा-
जितां दिशमुपतिष्ठते । ३७।५।१३.

दियाकीर्त्यं, दिवेष कीर्तनीयं मन्त्रजातं यस्मिन्,
सत् विपुवदहः दिवाकीर्त्यं मयामयने मध्यममहः ।
१८।४।४.

दिव्येनामिना मनीना संक्षेपं प्रायश्चित्तं 'अग्नीना'
इत्यादौ द्र० । ३२।६।.

दिशाङ्गुलीः नाम मन्त्रात् कुन्तापुस्तं अर्धचंद्रः
संति । 'यः समेषो विदध्यः' इत्यादीन् पञ्च ।
३०।६।१९-२२.

दीक्षणीया अग्निष्टोमे । देवता अग्रावेष्णु । १।१।१
-२। द्रव्यं एकादशकपालः पुरोडाशः घृते चर्षा प्रवि-
ष्टाकामस्या ३-७। काष्ठः, आमाषास्येन वा हांक्षेष्टा
वीरगमाधेन वा तस्मिन्नेव हविषि तस्मिन् नरिषि दीक्षेवा
प्यो (एषा च) एका दीक्षा १२ । सप्तदश सामेधेनी-
स्तनूयात् । १३-१५ । संस्काराः यजमानस्य दीक्षि-
ताय । १।१।१-२३ । १।६।६-१२। आत्मभामयोः ।
पुरोऽनुवाक्ये १।४।१-७, प्रधानस्य याज्याऽनुवाक्ये ।
१।४।८-११ । संयाज्याः काम्याः निषे च । १।५।१
-२५। १।६।१-५ । समस्तं शब्दे द्र०

दीक्षानिवादिषु इष्टिषु यजमानमागो ब्रह्मे देवः
क्षत्रियेन यजमानेन । अग्नौ हेके जुहति 'प्रजापतेर्वि-
मानाम्' इति मन्त्रेण । १४।८।१-६.

दीक्षणीया पत्रसिंवाजान्ता । १५।१।१.

दीक्षा द्वादश द्वादशदि । १९।२।२.

दीक्षायाः पूर्वे होमः क्षत्रिययागे । चतुर्थीत्वान्नं
आदयनीये 'पुनर्न इन्द्रो मयता' इति कवचनु-
हृत्य 'मम पुनरिष्टं पूर्तं दातुं स्वाहा' इति । इत्यपूर्वस्या-
परिधानि नाम होमोऽप्यम् । १४।१।२।१-२; ४।१-४.

दीक्षायाः प्राग् द्वादशदि याजासत्तं यजुं आचनेत् ।
१९।४।४-१२.

दीक्षितत्वावेदने पक्षिष्वपि यजमाने याजागच्छन्-

स्यैव प्रयोगः । ३४।७।१-४.

दीक्षितविमितात् दीक्षितेन बर्हिर्न गन्तव्यं, गम-
नेऽपि सूर्योदये सूर्यास्तवये च प्रत्यागन्तव्यं, अन्यैरपि
यजमानाय शपनीयं तथा इति नियमः । १।२।१२-१४.

दीक्षितस्य संस्काराः दीक्षायां प्राग् । स्नानं १।१।२-३।

अभ्यञ्जनं नवमीतेन १४-५ । अञ्जनं नेत्रयोः । ६-७।

वाक्चनं दर्भपुञ्जीभिः । ८-९ । शालाप्रयेदाः । १०-११।

नियमविशेषः दीक्षितविमितात् बाह्वैर्गमनाभावः इत्यादिः ।

१२-१४। अहत्तं वाक्चनं १५-१६। कृष्णाजिनम् । १७-१८।

उन्मुच्य कृष्णाजिनं शपमृषमभ्यवेति । २१। मुष्ठीकरणम् ।

१९। एवमवदनम् । १।६।६ । विचक्षणपदप्रयोगः अन्य-

संयोगेन । ७-१२.

दुष्कृतोक्तस्य (अपवादेन जनैर्भयदह्मस्य) अग्नि-
ष्टोमे प्रातरनुवाके कचां अग्नौ क्षतानि अनुचयानि ।
७।७।६.

दुष्टे केचनोदादिना धार्यं सान्नाय्ये प्रायश्चित्तं, एषं
'प्रातः, उष्यपरिमथ । एतत् सर्वं 'सान्नाय्यं' इति शब्दे
द्र० । त्रयाणामेव हविषा रौप्ये प्रायश्चित्तं, 'हवीर्य'
इति शब्दे द्र० । ३२।३।४.

दुहित्वा कृष्णं अग्नौत्वात् परकीयत्वात् । ३३।१।८.

दूरोहणं रोहति. हंसवत्या कचः 'हंसः शुचिषत्'
इत्यनया । १८।६।१-१९, स्वर्गकामस्य तु तावैर्न
युजते 'स्यमुष याजिनं' इत्यनेन । २०-२१, आहूयं
दूरोहणं रोहति (मन्त्रसंस्कारेण दूरोहणारोहणम्).
पञ्चः प्रथमं, अर्धचंद्रो द्वितीयं, अथ त्रिपदा, तर्पण
कचा चतुर्थे इति चतुर्वारं ग्राहयितुः आरोहे । प्रत्यवरो-
हणे तु विचारयेत्. तत्र त्रिपदा प्रथमं, अर्धचंद्रो
द्वितीयं, पञ्चसूत्रीयमिति । स्वर्गकामानां तु प्रत्यवरोहणं
नास्तेन । १८।७।१-५.

दूरोहणं 'हंसः शुचिषत्' इति हंसवत्या कचः
पञ्चः अर्धचंद्रः त्रिपदा कर्कशः (अनजानं) त्रिपदा
अर्धचंद्रः पञ्चः इति सप्तभिः प्रकारैः पठनम् ।
२९।११, पञ्चदशस्य तु ऐन्द्रे जागते महायुजते
बहगा ऋषिना दृष्टे 'प्र तं मे' इति तयोदशचं
दूरोहणं, पवित्राकामस्य तु 'शुष्टी मां. यश्च उच्यते,

उलोपा ' इति ऐन्द्रावक्ष्ये यस्ते, सौम्ये वा ' इमानि
वा भागधेयानि ' इति सोमिके यस्ते ' प्रधारयन्तु ' इति
यज्ञोक्ते वा यस्ते द्रोहणं रोहेत् । २१।१।२-७.
द्रोहोत्तरं देकादिकानि शस्त्राणि शंसनीयानि
न तु बालस्त्रिह्याम्यः पूर्यम् । तत्रापि ' चरणीधृतं ' इत्येन्द्रं
एकादिकं स्वाप्यं, ' आ वां राजानी ' इति ऐन्द्रावक्ष्ये तु शंसनीयं, मान्वात् । २१।१।१-१०.

सूर्या दशरुद्राणाभिषेकशंभोरेषु चमरादी प्रक्षेप्या ।
१७।१।३.

देवता आतिथ्यायां विष्णुः । २।४।४.

देवता उदयनीयायां प्रायणीयावत् । विशेषस्तु
पथ्या स्वस्तिः आग्नेहविषो उत्तमा (आयुल. ६।१४।१, सत्यापाठः १।६।८) तथा च अग्निः,
सोमः, सविता, पथ्या स्वस्तिः, अदितिः इति क्रमा,
देशस्तु प्रायणीयानुरोधेन तत्तद्देवतानियत एव ।
२।६।७-८.

देवताः उपसस्तु अग्निः सोमः विष्णुश्च ।
४।८।१. .

देवताः त्रिविधाः आहुतिभागाः स्तोमभागाः
छन्दोभागाः इति । या अग्नौ आहुतयो हूयन्ते तामि-
राहुतिभागास्तुष्टि, अथ यत् तुष्टमिति उद्गातारः,
तेन स्तोमभागास्तुष्टमिति, अथ यत् शंसन्ति होतारः, तेन
छन्दोभागास्तुष्टमिति । ७।८।६.

देवताः दीक्षणीयायां आग्नेवैष्यं एकादशवर्षात्
पुरोवाही निर्वपन्ति दीक्षणीयं अग्निष्टोमे । १।१।१-७.
देवताः बृहदे बृहदे । प्रथमेऽहनि अग्निः
२०।१।१-२, द्वितीये इन्द्रः २०।१।१-२, तृतीये
विद्येदेयाः २१।१।२-२, चतुर्थे वाक् २१।१।२, पञ्चमे
शोः २१।१।२, २२।१।१, षष्ठे सोः । २१।१।२.
२२।७।१.

देवताः प्रत्ये शस्त्रे सन् । वायव्यं शंसति, ऐन्द्र-
वायवं शंसति, मेरावयवं शंसति, आश्विन शंसति, ऐन्द्रं
शंसति, वैश्वदेवं शंसति, सारस्वतं शंसति २१।१।३-८.
२१।१।५-१०. (मायोनेन, वायव्येन्द्रवायवमेराव-
रणावृत्ताः, अश्विना द्वादश, आश्विनेन्द्रवैश्वदेवसारस्व-

तास्तृत्वाः, सतीताः प्रउगदेवताः इति सर्पानुरक्रमो).
देवताः प्रातरनुवाके अग्निः उषाः अश्विनौ
७।१।२-७। आग्नेयानि सन् चन्द्रांसि, उपस्थानि सन्,
आश्विनानि सन् । ७।७।२२-२७.

देवताः प्रायणीयायां अग्निष्टोमे । पथ्यां स्वरिति यजति
पुरस्तात्, अग्निं यजति दक्षिणतः, सोमं यजति प्रतीप्यां,
सवितां यजति उत्तरतः, उत्तमामदितिं यजति
ऊर्ध्वायां दिशि (मध्ये इत्यर्थः) पञ्च देवता यजति ।
उदयनीयायामेता एव, परंतु पथ्या स्वस्तिभयुर्ध्यां, देशास्तु
ते एव । २।१।१-१६. २।२।१-१६.

देवताध्यानं वपदकारात् प्राक् होषा कर्तव्यं ' यस्यै
देवतायै हविर्गृहीतं स्यात् (अथर्वशुक्ल) ता प्यायेत् वपद
करिष्यन् ' । १।१।८।१.

देवनीधः नाम मन्त्रः ब्राह्मणाच्छिष्ये पठेऽहनि.
' आदित्या ह जरितरश्चिराभ्यः ' इत्यादीनि सप्तदश
पदानि, तानि पदावमाहं निविद्धत् शंसनीयानि
३० । ८-२६.

देवयजनवाचनं यज्ञभूमिवाचनम् । ब्राह्मणो
रानन्यो वैश्यो दीक्षिष्यमाणः क्षत्रियं (राजानं) देवयजनं
वाचति. राजा तु यदहर्दीक्षिष्यमाणो भवति, तदहः
पूर्वाह्ने एव उच्यन्तादित्यनुवर्तिष्ठेत् ' इदं भेदं ष्योतिषां
परोतिष्ठत्तमं ' इति जुक् ' देव यजितदेवयजनं मे देहि
देवयज्यायै ' इति देवयजनं वाचति । ३४।१।१-५.

देवरातः शुनःशेषः वैधामितः आय, कापिलेयाः
बाभ्रवाश्च सस्य कन्धवः जम्बवन् । ३३।५।२.
देवता पत्नीः नाम ' देवता पत्नीहृती ' इति
श्रृगदयं आग्निमाश्वे शस्त्रे अहिर्बुभियोचरम् ।
१३।१।१।५.

देविक्राह्वीवि अनुत्तम्यावशुपुरोडाशमनु निर्वा
प्यावि, घाले पुरोडाशं द्वादशप्यात्, अनुमत्यै चर्च,
रात्रायै चर्च, सिर्वावात्यै चर्च, सुद्धं चर्चन् । के वित्तु
अनुमत्यादिचतुष्टये मत्वेकं पुरस्तात् भ्रातारं आग्नेन
यजेत् इति वदन्ति, तत्र । १५।३।१-२३ ।
देविक्राह्विषा देवीना हविर्भिर्बिरुस्तः गत्रत्रियः प्रजाति-
कामस्य तु समुच्चयः, धनकामस्य तु न समुच्चयः

१५।४।५-८.

देवीना हवीषि । सर्वाय पुरोडाशमेकादशकपालं
निर्वपेत्, दिवे चर्चं, उपधे चर्चं, गवे चर्चं, पृथिव्यै
चरम् । एतेषा देविकाहविर्मिर्विकल्पः । के चित्तु चतुर्णां
चरणां पुरस्तात् प्रत्येकं सूर्ये आन्येन यजेत् इत्याहुः,
तत्र १५।४.

देवाक्रमः प्रायणीषोदपनीषयोः देवताना यगेषु
'देवताः प्रायणीषाया' इत्यस्य द्र० । २।१।१-१६.
२।१।११ १६.

दोहकाले अग्निहोत्री भेनुः उपविष्टा चेत् प्रायश्चित्तं,
यास्येव चेत्, स्पन्देव चेत् तेन च पयः स्फुन्देव चेत् ।
'अग्निहोत्रोहकात्' इति शब्दे द्र० । २५।२. ३२।२.

वापापृथिवीयः चतुर्मुखजेधुमः पश्ये पश्ये
पश्येऽहनि वैधदेयशक्ते 'मही वापापृथिवी' इत्यादिः
२२।२।८.

वापापृथिवीयः तृचो गायत्रः वैधदेयशक्ते छन्दोम-
प्रयमेऽहनि, 'मेता यशस्य धंमुवा' इति २३।२।८,
१२. द्वितीयेऽहनि 'मही योः पृथिवी जन' इति
२३।४।१०, तृतीयेऽहनि 'मं वा महिषवी अग्नि' इति । २४।२।११.

वापापृथिवीयं एकं निमिह्वानं अग्निहोत्रे वैधदेव-
शक्ते, 'प्र वापा यजे' । १३।५।७.

वापापृथिवीयं सूक्तं पश्ये पश्ये वैधदेयशक्ते
प्रयमेऽहनि 'प्र वापा यजे' २०।२।५, द्वितीये 'ने
दि वापापृथिवी' २५।२।४, तृतीये 'पृतेन वापा-
पृथिवी २१।२।९, चतुर्थे 'प्र श्रुम्यो दूतमिव'
२१।५।८, पञ्चमे 'मही वापापृथिवी इह (चतुर्मुखः)
२२।२।८, षष्ठे 'कतरा पूर्वा कतरा परा' २२।८।१०.

यौः देवता पृथगे पश्ये पश्येऽहनि । २२।७।१.

द्रव्यं भातिष्पायाः नवकपालः पुरोडाशः ।
२।४।२.

द्रव्यं उज्जलु आम्बरिणी भवन्ति । ४।८।३
द्रव्यं दीर्घायायां आम्बरिणी एकादशकपालः
पुरोडाशः, षुने चरणां प्रवेष्टाकानस्य । १।१।१-११.

द्रव्यं प्रायणीषोदपनीषयोः अदितेभ्यः, इतरेषा

चतुर्णांमात्रम् । २।५।१३-१४.

द्रोणकलशः नाम काष्ठपात्रं सोमाभात्भूतं अग्नि-
होत्रे । ३५।६।४.

द्वादशाहः । अहःश्लोकस्तु अतिरात्रः, पठहः,
छन्दोमज्यहः, दशममहः, अतिरात्रः इति । १९।२।१.

द्वादशाहः द्विविधः । भरतः व्यूढश्चेति । तत्र व्यूढस्य
विधानं १९-२४. अध्यायेषु । तत्र पठहे प्रथममहः ।
२०।१-२, द्वितीयम् । ३-४, तृतीयम् । २१।१-३,
चतुर्थम् ४-५, पञ्चमम् २२।१-३, षष्ठम् ४-१०;
सप्तमम् । (प्रथममज्यहोमः) २३।१-२, अष्टमम्
(द्वितीयमज्यहोमः) ३-४, नवमम् (तृतीयमज्यहोमः)
२४।१-२, दशमम् २४।३-६.

द्वादशाहस्य अधिकारी । पयमानः भूपर्वोर्ध्विणा
ददत् अपापम् । शस्त्रिह, दक्षिणाः प्रतिपद्यन् अपापः ।
१९।३।१-७.

द्वादशाहस्य कालः, शैशिशोर्मासयोर्दक्षितः । १९।४।
१-३ आपूर्णयागपक्षेयु यजन्ते । १९।५।८.

द्वादशाहे दशममहः अविद्यास्यं नाम । तत्र न केन
चित् कल्पे चित् विवेकस्यं, संयमे ॥ पक्षिवेदि दशाध्या-
यप्रयोगः, अन्तर्वैरीत्येके । २४।३-६.

द्वादशाहे दीक्षा द्वादश, उपसदो मुन्याश्च द्वादश
द्वादश, इति पद्विन्दहोत्रम् । १९।२।६.

द्वादशाहे दीक्षायाः पुरस्तात् प्राशानस्यं पशुमाह-
मेत् । १९।४।४-१२.

द्वापरः । चन्द्रिदानस्तु द्वापरः । आल्यस्य सप्तता यदु-
त्थानं स एव द्वारोत्थानम् । ३३।३।४.

त्रिवेद्यत्या महाः । के चिदेवाः अहं प्रथमः
मिमेवं अहं प्रथमः मिमेवं इत्याजिजीयुः । तेषां आग्नि
यज्ञा यानुः प्रथमं प्रयत्नत, अवेन्द्रः, अय मित्रावरुणी,
अथापिनी । तत्र इन्द्रमुदीरयामाकृ बाधोर्मागात्रयः
इति इन्द्रस्योः संविष्मन्, तेन वेन्द्रशापयतः इन्द्र-
तुरीयः । १९।२-६। ऐन्द्रशापयतः पुरोज्जुषास्ये अनुधुमी,
वाग्ये च गायत्री इत्येके तत्र, छिद्र 'वायनायादि
दर्यत्र, इन्द्रायाश्च इत्येताः इति दे गायत्र्या पुरोज्जु-
वात्ये, 'अयं रिवा मरुतां, चनेनानो अग्निक्षिभिः'

इति द्वे गायत्री यज्ये १।२।३-६। ग्रहमक्षमन्त्रः
 होतुः 'एष वसुः पुरुवसुरिह वसुः पुरुवसुः' इत्यादिः
 १।२।३-५। पुरस्तात् प्रत्यग्रमेन्द्रवाक्यं मक्षयति ८।
 मन्त्रावरणग्रहमक्षमन्त्रः एष वसुर्विद्वसुरिह वसुर्विद्वसुः
 इत्यादिः १।३।६ पुरस्तात् प्रत्यग्रं मैत्रावरणं मक्षयति
 ८। आश्विनग्रहमक्षमन्त्रः 'एष वसुः संयद्वसुरिह वसुः
 इत्यादिः, सर्वतः परिहारं (शिरः प्रदीपणीकृत्य)
 आश्विनं मक्षयति १।३।७-८। द्विदेव्या एकपात्रेण
 गृह्यन्ते पात्रद्वयेन द्वयन्ते । अपच्युः येन यज्ञया द्विदे-
 वत्यग्रहं प्रयच्छति, तेनैव होता प्रविष्टहति १।३।९-१०।
 पाण्यादयं अनुमानमेव पठेत्. येषजान्ते इति आगूल्
 प्रथमयाज्यारभ्य एव पठितव्या, न पुनर्द्वितीययाज्यारभ्ये
 १।४।१।५ मैत्रावरणप्रैवस्तु 'होता यक्षद्वायुग्रे गां०'
 इत्येकः 'होता यक्षदिन्द्रयामू अहंता' इत्यादिर्द्वितीया,
 प्रत्येकान्ते होतव्यं होतव्यं इति पठेत् । होतव्यद्-
 कारस्तु पाण्याद्वयान्ते एक एव, न द्वौ । अयं विशेष
 ऐन्द्रवाक्ये १।४।४ सायणः । द्विदेवत्येपु अनुव्यदकारो
 नास्ति १।४।९-१०। द्विदेवत्यमहोत्तरं सवनीयपुरोडाशस्य
 ह्योपाहनम् १।६।१। द्विदेवतायां संलायान् होतृषमते
 समवनयति । १।६।४.

द्विपदाः अष्टाक्षरद्वादशाक्षरवादाः षष्ठेऽहनि तृतीय-
 क्षये मैत्रावरणस्य-शिक्षणशले 'अग्रे स्थं नो अन्तमः'
 इत्याद्याः । १२।१।१।१-१२.

द्विपदाः छन्दोमप्रपमेऽहनि वैश्वदेवशस्त्रे 'आ वाहि
 वनसा सह' इति २३।१।१०। द्वितीयेऽहनि इमा नु के
 गुनना' इति २३।४।१२। तृतीयेऽहनि वञ्चुरेकी विपुणः
 इति । २४।१-१३.

द्वितीयेऽहनि पृष्ठे षष्ठे इन्द्रो देवता, पञ्चदशः
 स्तोमः, नृदत्तं साम, विष्टुप् छन्दः । आग्न्यं अग्निं दूतं
 शूरीमदे इति । प्रथमं पात्रो ये ते सहस्रिणः इत्यादि ।
 मरुवतीयं, मिथ्येचल्यं, वैश्वदेवं, आग्निमास्तम् ।
 २०।३-४.

ष्टामुच्ययाजो देवरातः पुनः शेषः । अर्धायत
 देवरातो रिषययोऽमर्शोर्नधिः । जहन्ता चाधिपये देवे
 वेदे च गाधिनाम् । ३१।६।९.

घनकामस्य देविकाहविषां देवीनां हविषां च न
 समुच्ययः । १२।४।७-८.

घनानि = राष्ट्राणि । ४०।३।१०.

घात्रे पुरोडाशः देविकाहविःषु, तत्र घाता ददातु
 दात्रेण इत्यनुवाक्या, घाता प्रजागां इति याज्या ।
 १५।३।११ सायणः ।

धानाः शृष्टाः यववन्दुताः । सवनीयपुरोडाशेषु
 प्रथमं इमिः । तत्र याज्या हरिषा इन्द्रो धाना अतु
 इति । ८।६।१-६.

धाव्या निष्केवस्ये शस्त्रे अग्निशोमे माध्यंदिने
 यद्वावान इति । नीचैस्तरामिव शस्त्रम्या । १२।११।
 २-२१; १२।१३।५-७.

धाव्या निष्केवस्ये शस्त्रे पृष्ठे षष्ठे प्रत्यहं,
 छन्दोमेषु च प्रत्यहं यद्वावान इति । १०-१४ अध्या-
 येषु उपस्तथिदयः.

धाव्यामैरेव इमाँल्लोकान् धवति मयं कामं काम-
 यते । आभिः कामं धवति सा धाव्या । यत्रयन वै
 देवा यदस्य चिदं निरजानन् तद्वाव्याभिरविष्टुः
 तद्वाव्यानां धाव्यात्वं । दधाति अविदधाति आभिः
 ता धाव्याः । एतामिष्येभ्यश्चिदं संवदपदेति, आभिः
 दधाति संवदधाति सा धाव्याः । १२।७।३-४, ६.

धाव्याः मरुवतीये शस्त्रे, अग्निर्देवा भग एष कितीनां
 इति आग्नेयी विष्टुप्, त्वंघोम ऋतुभिः सुक्तुर्भूः इति
 शौम्या विष्टुप्, पिथ्यन्त्येषो मरुतः सुदानवः इति
 वैष्णवी विष्टुप् । तान्यो मदे इति तृतीया के चित् तन्न ।
 एता अग्निष्टोमे १२।७।१-१४, पृष्ठे षष्ठे प्रत्यहं
 छन्दोमेषु च प्रत्यहम् । १०-१४ अध्यायेषु.

धाव्या महाभते निष्येवत्सस्य । पुच्छे यद्वावान इति
 ऐजा. १।२।८।१०; ५।८।२०.

धाव्या धाव्याश्च प्रकृतौ विहृतौ च समाना एव ।
 १३।७।४.

धाव्या वैश्वदेवशस्त्रे आग्नेये सूक्ते आदौ मरुप-
 इत्युक्तये इति, अन्ते च येम्भो माता एषा पिथे इति
 द्वयोः संस्तोत्रं अयं वेनक्षोदयत् इति । १३।६।२४.

धाव्याः शाभिधेनीषु महाभते यिपुवतक्षोदकप्राताः

पृथुपात्रा अमत्यः इत्यादयः पद, गतामयेन मध्यमेऽ-
हनि च । ऐआ. ५।१।२ सायणः ।

घाण्या सानिषेभीषिव सखेऽपि अधिकत्वेन प्रहे
षणीया कर्तुं कचौ श्वचः शलाकयवः । १२।१२।७.

घाण्यायानं सामिषेनीपु समिष्यमानो अपरे, समिद्धो
अथ आहुतः इत्यनयोर्मध्यम् । ऐआ. ५।१।२ सायणः ।

धियायसुः = धिया वृद्धा वसति आप्तादयति
इति, मुद्रिप्रदा इत्यर्थः । इति सरस्वती एव धियायसुः ।
ऐआ. १।४।१७.

धिष्यदशस्त्रं शिल्पं शस्त्रं पठेऽहनि तृतीयसवने
मैत्रावरुणस्य नामाकास्तुचाः । १।८।१-३। शिल्प । ४।
वालीखत्तानां पन्थो विहरणं । ५। वाचभूटः । ५।
एकपदाः । ५। माहानामनानि पदानि । ७। अर्धचंद्रः
विहरणं वालखिल्यानां । ८। कर्तुः विहरणं । ९। विह-
रणप्रसंगा । १०। चतुर्थे संसर्गं अभिदूतं यथापाठं,
परंतु अष्टमं दूतं सप्तमत्वेन सप्तमं चाष्टमत्वेन शठ-
मीयं इति विपर्ययः कार्यः । ११-१२। शिल्पशस्त्रप्रसंगा ।
१६। दूरोक्षेण हंसयथा कचा । १९।१।१-७। ऐन्द्राव-
रुणं दूतं 'आ वा राजानौ' इति । १२।१।०।१-१०।
स्तोत्रे द्विपदाः अष्टासराद्वादशाक्षरपादाः 'अग्रे एवं नो
अन्ततः' इत्याद्याः । ११-१२। वाक्या ऐन्द्रावरुणी
'इन्द्रावरुणा मधुमत्तमा' इति । १३-१४.

धिष्यत्-दीतुधिष्यत् पदमात्रे प्रेदतः अयस्या-
पनीया महायते । ऐआ. ५।१।१२.

धिष्येयुः, अभिरिहणं आग्नीमादेव अभिष्टोमे ।
१०।४।१.

नराशंसपङ्क्तिः = द्विपदासंज्ञे प्राक् पञ्चन,
द्विपदास्य माप्यदिन षण्णं, सङ्गनाराधय तृतीयपञ्चन,
इति आग्नेष्टोमे । ८।५।३.

(नक्ष करणे पुत्राकरिणः) - स (हरिश्चन्द्रः) यद्य
राजानमुत्तराण पुत्रो मे जायतां तेन त्वा यजे इति ।
तस्य पुत्रो जठे रोदितो नाम । २२।२।१-२.

मानदं योजयि काम अचिदने 'प्रसरमे विगीयो'
एवस्यामुषि उत्तमम् । १६।१।२-४.

नापुत्रस्य सोमोऽस्तीति तर् लो पयसो विदुः ।

तस्यात्तु पुत्रो मातरं स्वसारं चाधिरोहति । ते मात्राऽपि
मिथुनीभवन्ति । तस्मात् पुत्र आवश्यक इति भावः ।
नारदो हरिश्चन्द्रमुवाच । ३३।१।१२-१३.

नामाकाः तुचाः पठेऽहनि धिष्यदशस्त्रे । मैत्रा-
वरुणस्य 'य. कृष्णो' निषारयः' इति तृचः । ब्राह्म-
णाच्छिनः 'पूर्वोऽह इन्द्रोपमातयः' इति तृचः । अन्धा-
वाक्यस्य वा हि मध्यमरात्रा इति तृचः । २९।८।१-३.

नामानेदित्स्य सत्वयस्तुः कथा । २२।९.

नाराशंसीः शिल्प. कुन्तापवृत्ते प्रमाहं पञ्च;
निनर्दथ, 'इदं जना उपश्रुत' इत्याद्याः । ३०।६।१-६.
नाशप्रायश्चित्तं, उपशान्तिप्राप्त्यधिक 'गार्हपत्ये'
इत्यन द्वं । ३२।४।८. ३२।७।४.

निरननं दूरस्य उर्ध्वस्य । ६।१।२.

निरनं नाम सामानवरः अग्निमः स सर्वपातक्यः ।
१२।१२।४ सायणः ।

निरर्दः कारण्यात् कुन्तापवृत्ते पठेऽहनि । ३०।६,
१६-१८.

निरर्दः नाम तृतीयपदादयः प्रथमादारभमुदात्तं द्वितीया-
क्षरमुदात्त इति संसर्गं (कृष्णो यथा रोषीति तथा) ।
३०।६।५ सायणः ।

निरर्दः नाराशंसीषु । ३०।६।१-६। पारिषितीषु ।
१०।१५। रेभीषु । ३०।६।७ ९.

नियमविशेषः दीक्षितस्य दीक्षाया, दीक्षितमि-
तात् महिर्जननामायः कदाचिद् गमने, दूरोदये मूर्धो-
स्तमने च दशस्थाने एव स्थातव्यं, अन्येथ शरानीमो
दीक्षितः । १।१।१२-१४.

निर्मुक्तपाठः नाम संदितापाठः । ऐआ. १।१।१-६.

निर्मुक्तपवाद्दः शेरिवोपाधः । ऐआ. ३।३।१.

निर्वोपः प्राक्पनीययाः निष्कण्ठे स्थात्वा ॥ उद-
पनीयानिर्वातः । २।५।७-८.

निश्चितमकल्प अर्थं दयात् । ११।११।३.

निश्चित् 'अथ मदे जयित' इत्यादिः पोटपदा
(११।१२६ निश्चित्याये) पोटपिपद्ये उत्तमे तृचे
उत्तमायुचं सिद्धा पीयते । १६।१।६.

निरर्द इन्द्रो देवः इति निश्चित्ये महाशने ।

वागमादौ षोऽऽसाथेऽऽऽम् इत्याहावः । ऐआ.
५।५।२०.

निविद् एकमे कम्प्यात्मके वा सूक्ते न दध्यात् ।
१।१।२।१९.

निविद्प्रयोगे १।०।१।५-८.
निविद्सूक्तयोः शंखे अभिचारार्थं विधेयः ।
१।०।१।२०.२.

निविद्: आग्नेये सूक्ते आग्निमाहते शब्दे अग्निष्टोमे
तृतीयसन्ने (१०।१-२६), द्वितीये आग्नेयसूक्ते च ।
(८।१-२५) प्रयोगे ।

निविद्: आज्यशब्दे अग्निष्टोमे प्रातःशक्ने
(१।१।१२) मार्घ्यदिने निधेयस्यशब्दे (२।१-२०)
महर्तृतीये शब्दे ' जनिष्ठा उग्रः ' इति सूत्रे षण्णामृन्वा
मुपरिष्ठात् (२।१-२०) पुनश्च षष्ठः ऋक्ः । तृतीय
सन्ने वैश्वदेवशब्दे चापावृथ्मिषीये सूक्ते (५।१-५)
प्रयोगे ।

निविद्: द्वादश पदानि अग्निष्टोमे आज्यशब्दे ।
१०।२।१-१२.

निविद्: पञ्चः शब्दन्ते । १।१।११।२.

निविद्: षट् नातीकात् (न परित्यजेत्) । १।१।११।
४-५.

निविद्: षडे न निपरिहरेत् (विपर्ययो न कार्यः) ।
१।१।११।६.

निविद्: षडे न समस्येत् (वाक्यद्वयं न संस्पृशयेत्) ।
॥ प्रेदं मम प्रेदं धर्षं ' एते एव तु षडे (वाक्यद्वयं)
समस्येत् । ८.

निविद्: गार्हपत्ये सूत्रे आग्निमाहशब्दशब्दे (१।१-
१०), वैश्वदेवसूक्ते वैश्वदेवशब्दशब्दे (७।१-३०) ।
प्रयोगे ।

निविद्: सवित्रे मूले वैश्वदेवशब्दशब्दे सवित्रा देवः
शोभन्त विष्णु (४।१।-२० निविदस्यार्थे) इति ।
१।१।५।५.

निविदानं शूत्रे चतुर्भिः (अधिकृतैः) कर्तव्यं
सूत्रे तु न कर्तव्यम् । १।१।१।१९ । निविदानं प्रातः-
शक्ने चत्वारः पुरस्तात्, मार्घ्यदिने सन्ने, तृतीयसन्ने

॥ अन्ते एकावृत्तं शिष्टवा । १।१।२०-२१.

निविदानं सूक्तं ' अभि त्वं मेघं ' इति जागतं,
निधेयस्यशब्दे छन्दोमप्रथमेषुहनि अन्तिमम् । २।१-
२।२-५.

निविदानं सूक्तं ' अमृदेवः सविता ' इति सवित्रं
वैश्वदेवशब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं ' अहं भुवं वसुनः पूर्वे ' इति
जागतं । छन्दोमपृथ्वीयुहनि निष्केचस्यशब्दे । २।४।१।६.

निविदानं सूक्तं ' आ न इन्द्रो दूराम् ' इति पृथ्वे
पद्वे प्रथमेषुहनि निष्केचस्ये शब्दे । २०।१।१.

निविदानं सूक्तं ' आ नो भद्राः कृतवाः ' इति वैश्व-
देवं वैश्वदेवशब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं ' आ यातिन्द्रः ' इति पृथ्वे पद्वे
प्रथमेषुहनि मरुत्वतीये शब्दे । २०।१।१.

निविदानं सूक्तं ' आ नो भद्राः कृतवाः ' इति वैश्वदेवं
वैश्वदेवशब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं ' आ यातिन्द्रः ' इति पृथ्वे पद्वे
प्रथमेषुहनि मरुत्वतीये शब्दे । २०।१।१२.

निविदानं सूक्तं ' इन्द्रस्य तु वीर्याणि ' इति, तप्तान्त्या-
परिधानीया, निधेयस्य शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं ' इन्द्रस्य तु वीर्याणि ' इति पञ्चदशर्चं
हैरण्यसूत्रं निधेयस्ये शब्दे, तच्च प्रतिष्ठितनमसा वाचा
शेस्तर्षं (धारणेन वाचिना-वायनः । धीरगंभीर
दमदार स्वरान्—वैयलः) । १।२।११।१०-११.

निविदानं सूक्तं ' जनिष्ठा उग्रः ' इति एकादशर्चं
महर्तृतीये शब्दे । ऐआ. १।६।१।७.

निविदानं सूक्तं ' जनिष्ठा उग्रः ' इति गीरिधीत शास्त्रं
मेघुं अग्निष्टोमे मरुत्वतीये शब्दे, तस्य अर्धाः (षट्)
दाहः । अर्धाः (षष्ठः) परिशिष्य सन्ने निविदं दध्यादि
अज्यमन्नाः इव । टोमसावर चट्टाना पट्टका
कापः । दधेत् । १।२।८।१-७.

निविदानं सूक्तं ' तजन् रथ मुहर्तं ' इति भार्गवं
अग्निष्टोमे वैश्वदेवे शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं ' सम्य्य चापा ' इति जागतं
छन्दोमद्वितीयहनि मरुत्वतीये शब्दे । २।१।१।१६-२०

निविदानं सूक्तं 'त्य जुमेयं महया' इति जागत
छन्दोपप्रथयेऽहनि मरुत्वतीये शब्दे । २२।१।१७-१९.

निविदानं सूक्तं 'दिव्यशिदस्य वरिषा' इति जागतं
छन्दोमद्वितीयेऽहनि निष्केवल्ये शब्दे । २२।४।२७.

निविदानं सूक्तं निविदं विना न पठेत् । विस्मरणे
तु अन्यत् सहेयस्य तत्तन्मदस्य सूक्तमाह्वय तस्मिन्
निविदं श्रूयात् । आहुतात् वसतात् याक् 'मा प्रणाम
पथी वय' इति तृच श्रुतं पठेत् । तैव तत्र प्रायश्चित्तिः ।
२१।११।२२-२२.

निविदानं सूक्तं 'प्रतन्वर्षी मरुत्वती' इति
आग्नेय अग्निष्टोमे आग्निमास्ये शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'प्रवक्ष्यन् प्रतवसः' इति
मास्यं अग्निष्टोमे आग्निमास्ये शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'प्र याया वहे' इति यावापृ-
थिवीयं अग्निष्टोमे वैश्वदेवे शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'प्रवक्ष्यन् प्रतवसः' इति मास्यं
अग्निष्टोमे आग्निमास्ये शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'प्र याया वहे' इति यावा-
पृथिवीयं अग्निष्टोमे वैश्वदेवे शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'प्रमृच्छन् पितृभ्यः' इति जागतं
छन्दोमद्वितीयेऽहनि मरुत्वतीये शब्दे । २४।१।१७-१८.

निविदानं सूक्तं 'यो जात एव प्रथमः' इति पृथ्वे
पद्वे कृतीयेऽहनि निष्केवल्ये शब्दे । २१।२।१-५.

निविदानं सूक्तं 'यो जात एव प्रथमः' इति पृथ्वे
पद्वे कृतीयेऽहनि निष्केवल्ये शब्दे । २१।२।१-५.

निविदानं सूक्तं 'वैश्वानराय प्रयुषावसा' इति
अग्निष्टोमे आग्निमास्ये शब्दे । प्रयोगे ।

निविदानं सूक्तं 'अथ ह येन वा हृद' इति
गायत्रि पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे मरुत्वतीये शब्दे ऋषीः ।
२२।७।१२-१२.

निविदानं सूक्तं 'हव तु मायिन हुवे' इति
गायत्रि पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे मरुत्वतीये शब्दे ऋषीः ।
२१।४।१९-१८.

निविदानं सूक्तं 'उप नो हविभिः सुत' इति
गायत्रि पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे निष्केवल्ये शब्दे ऋषीः ।

२२।८।५-६.

निविदानं सूक्तं 'तमिन्द्र वाजयामसि' इति
गायत्रि पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे निष्केवल्ये शब्दे ।

२२।३।४-५.

निविदानं सूक्तं 'रक्षु वः सतासाह' इति
गायत्रि पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे निष्केवल्ये शब्दे ।

२२।५।४-५.

निविदानं सूक्तं 'मरुत्वो हृद्री दीदवा' इति
पृथ्वे पद्वे ऋग्वेदे निष्केवल्ये शब्दे ।

२२।१।१-१४.

निविदानं सूक्तं '१०।१।१-८, २।१-२२.

निष्कासे स्वास्या वा प्रायणीषाणां उदपनीषा-
निर्यापः । २।५।७

निष्केवल्यं सूक्तं अग्निष्टोमे । आग्नेयविना, भाग्यदिने
चरने, मारुतैः सह, विष्णु छन्दः, पृष्ठं नाम । १।२।४

२-४ । चर्या 'यदावाधान' इति, ऋग्वेदे नारायणः
प्रयोगः, यावत् विना सोम इति, आग्नेयविना

१।२।१।१-१० । आग्नेयविना श्रोत्रियवृत्त्यां,
सामस्यप्रवसा १।२।१।१-८ । श्रोत्रियः 'आम-

स्वाध्याय' इति । तं मन्त्रमवा वाचा संवृत्तिः, अनुकल्पः
'अभि वा पूर्ववितवे' इति व उच्यते। अग्नेयं संवृत्त्यः,

य या 'यदावाधान' इति वा नीमैस्तस्मिन् अन्तर्यामि,
प्रगाथ 'पिता शुक्ल रश्मिः' इति व स्वरण्या वाचा

अन्तर्यामि, निविदानं यन्त्र 'इन्द्रा नृ वीर्याणि' इति
पञ्चदशये रश्मिपदानं तत् प्रतिष्ठितमात्रा यावा संवृत्त्यः

तत्र आशी (१-८) कवः शब्दे निविदः (१।१-२०)
तत्रः सूक्तस्यः (१-१५ पञ्चदशी वृत्तिपानीया । प्रणामः ।

निष्केवल्यं यन्त्र सारिवहे । प्रतिज्ञा प्रगाथः
'आग्नेयि हवामहे', अनुकल्पः प्रगाथः 'अभि-वा-

ध्या', वाया 'यदावाधान' । सामप्रणाम 'उत्तमं
पुनर्य', निविदानं सूक्तं 'तमुद्दि यो अभि'

पञ्चदशये मा इत्यम् । १६।३।२७.

निष्केवल्यं यन्त्र छन्दोपप्रथयेऽहनि । प्रतिज्ञा
वृत्ता श्रोत्रियः 'आग्नेयि हवामहे', अनुकल्पः

'तत्तेन चोमे' ...

‘अमि त्वा ह्य’। सामप्रगाथः ‘पित्रा सुतस्य’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्, सूक्तं’ मैत्रुषं ‘इन्द्रस्य तु वीर्याणि’, निबिद्धानि जागते सूक्तं ‘अग्निष्यं देवम्’। २३।१।२०-२९। २.

निष्केयवर्णं शब्दं छन्दोमद्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् प्रगाथः रथंतरस्य स्तोत्रिणः ‘अमि त्वा ह्य’, अनुचरः प्रगाथः रथंतरस्यानुस्वः ‘अभित्वा पूर्व’, धार्या यद्वायान, प्रगाथः वृहतो योनिः ‘व्यामिदि इजामदे, सामप्रगाथः ‘उभयं दृगन्वय’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्, सूक्तचतुष्टयं मैत्रुषं ‘अपूर्यां पुरुनमा’ ‘तां मु ते कीर्ति’ ‘एवं महो इन्द्र वो ह’, ‘एवं महो इन्द्र हृन्म्यम्’, निबिद्धानि जागते सूक्तं ‘देवमिदस्य वामि’। २३।१।२१-२५; ४।१-७.

निष्केयवर्णं शब्दं छन्दोमद्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः वृहताः स्तोत्रिणः ‘व्यामिदि’, अनुचरस्तृचः वृहतोऽनुस्वः ‘त्वं देदि चेत्ये’, धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः रथंतरस्य योनिः ‘अमि त्वा ह्य’, सामप्रगाथः ‘इन्द्र पिपात्रु वारणम्’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, सूक्तानि चत्वारि मैत्रुषानि ‘सवत्ये जनुः’ ‘कदा भुवन् रथधामि’ ‘आ सत्यो वातु मयजान्’ वसुधैवित्रं परमम्’, निबिद्धानि जागते सूक्तं ‘अह भुव वसुना’। २४।१। २१-२२; २।१-६.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे प्रथमेऽहनि । प्रतिपत् प्रगाथः ‘अमि त्वा ह्य’, अनुचरः प्रगाथः ‘अभि त्वा पूर्व’, धार्या ‘यद्वायान’, सामप्रगाथः ‘पित्रा सुतस्य’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, निबिद्धानि जागते सूक्तं ‘आ न इन्द्रो दूताम्’। २०।१।१३-१७; २।१.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे, द्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः व्यामिदि, अनुचरस्तृचः ‘त्वं देदि चेत्ये’, धार्या ‘यद्वायान’, सामप्रगाथः ‘उभयं दृगन्वय’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, सूक्तं ‘वा त उजिजिषमा’। २०।१। १।११४; ४।१.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे तृतीयेऽहनि । प्रतिपत् प्रगाथः ‘वत् वाय इन्द्र ते’, अनुचरः प्रगाथः ‘अदिन्द्र वातमन्वयम्’, धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः रथंतरस्य

योनिः ‘अभि त्वा ह्य’, सामप्रगाथः ‘इन्द्र पिपात्रु वारणम्’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, निबिद्धानि जागते सूक्तं ‘आ न इन्द्रो दूताम्’। २१।१. १८-२२; २।१-५.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे चतुर्थेऽहनि । प्रतिपत् तृचः ‘पित्रा सोममिन्द्र’, अनुचरस्तृचः ‘धृषी ह्यं गिषेयानस्य’ धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः वृहतो योनिः ‘व्यामिदि’, सामप्रगाथः ‘त्वमिन्द्र प्रवर्तिषु’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, सूक्तं न्युद्वज्योर्हत् ‘बुह भुत इन्द्रः’, सूक्तं मैत्रुषं ‘युमस्य ते वृषमस्य’, तृचः पर्वोः ‘त्वम् वः स्यात्तामम्’। २१।४।१९-२४; ५।१-५.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे पञ्चमेऽहनि । प्रतिपत् मह नागशः नाम ‘विदा मयजन् विश’ इत्यादयः, अनुचरः नवर्चा ‘स्वादीरिषा’ (१-१) ‘उप नो हरिभिः’ (१-२), ‘इन्द्रं विश्वा अवीर्यम्’ (१-३), धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः रथंतरस्य योनिः ‘अमि त्वा ह्य’, सामप्रगाथः ‘मो पु त्या वायन’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, सूक्तं वार्हृगं ‘श्रेष्ठं मया वृषत्र्ये’, ‘इन्द्रो मयाय वापृषे’, सूक्तं वैपुषं ‘यदा मदावस्तव’, तृचः पर्वोः ‘तमिन्द्र वातवामि’। २२।२।१-९; ३।१-५.

निष्केयवर्णं शब्दं पृष्ठये पष्ठे षष्ठेऽहनि । प्रतिपत् तृचः ‘देवतीनः सव’, अनुचरस्तृचः ‘देवा इन्द्रेषव’, धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः वृहतो योनिः ‘व्यामिदि’, सामप्रगाथः ‘इन्द्रमिद्रेयज्ञाये’, तार्क्ष्यं सूक्तं ‘त्वम् पु वाजिनम्’, सूक्तं वाहृगे ‘इन्द्र वापुस नः’, सूक्तं ‘अवायस्य महतः’, ‘युमन्मैत्रुषं ‘अपूर्यां रविषते’, तृचः पर्वोः निबिद्धानि गावयः ‘उप वो हरिभिः युजम्’ २२।३।१-४-१८; १८।१-६.

निष्केयवर्णं शब्दं षष्ठये पष्ठे सप्तमेऽहनि । द्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् ‘वत् वाय इन्द्र ते’, अनुचरः प्रगाथः ‘अदिन्द्र वातमन्वयम्’, धार्या ‘यद्वायान’, प्रगाथः रथंतरस्य

क्रान् । आत्मा—‘तदिदाम्’ नवर्चं विः प्रथमा, ‘ता
युते’ पञ्चमं, ‘भूय इद् वायुषे’ पञ्चमं, ‘गुणामु त्वा
तृचः’ इति पञ्चविंशतिरुगात्मकः । सूददोहाधः ‘ता
अस्य सूददोहः’ इति । ग्रीवाः—‘ग्रीवाः’ इति शब्दे
द्र० । शिरः—‘शिरः’ इति शब्दे द्र० । विजयाः—‘विजयः’
इति शब्दे द्र० । पक्षः दक्षिणः, पक्षः उत्तरः, पुच्छं,
अर्धतया, गायत्री नृवाचीतिः, एते यदार्थाः तत्र तत्र
शब्दे द्र० । बार्हती नृवाचीतिः ‘ता विद्वन्पद्मिंशत्’
इति एकपानविंशत् (२१ ऋचः), ‘विवा सुवस्य रश्मिः’
इति विंशतेः दत्तमी चाष्टमी चोद्धरति, ‘यदिन्द्र प्राग-
पागुरद्’ इति चतुर्विंश (४० ऋचः) ‘वर्षं ध त्वा
सुतावन्तः’ इति पञ्चदश, ‘नो पु त्वा वापतध्वन’
इत्येतस्य (सूक्तस्य ‘रायस्वामः’ इति—) द्विपदां
चोद्धरति (‘अभि त्वा शूर’ इति) राघ्वनरं च
प्रगायं, अथ हास्य ‘नक्तिः सुदावी रयं’, इत्येतं प्रगा-
यमुच्छस्य तत्तरपाने ‘त्वाभिदा ह्यो नरः’ इत्येतं प्रगायं
प्रत्ययदधाति, ‘अभि प्र वाः सुरापतं’ इति पद् बाल-
विष्वानां वृत्तानि, ‘यः सत्राह विष्वमिः’ इति शेषः
(१२ ऋचः), ‘अयं ते अरु रश्मिः’ इति वृत्तं (द्रि)
‘उभयं शुभयध नः’ (इति वृत्तं, तत्र) वृत्तमी
चाष्टमी चोद्धरति, ‘तरोभिर्गो विद्वद्भु’ इति (वृत्तं तत्र)
उत्तमासुद्धरति, ‘यो राजा शर्पमीना’ इत्येकादश,
‘तं यो दधमवृषीर्ध’ (इति वृत्तं), ‘आ नो विधा-
मुहयः’ (इति वृत्तं), ‘या इन्द्र भुञ्ज आभर’
इति नव (१० ऋचः), सूददोहाः (ता अरय गूददोहः
इति ऋक्) । ‘सर्वं बार्हती नृवाचीतिः ॥ अथ
ओष्णिही नृवाचीतिः ‘ओष्णिही’ इति शब्दे द्र० ।
यशः (उत्तरं) ‘यशः’ इति शब्दे द्र० । ऊरु-
लक्षणे द्र० । उपययद्-जयः, उपययद्-जयः ।
सत्र सत्र शब्दे द्र० । अथगुं रोत्र उपययद् वाचयति,
अप्यर्गुः स्वयं वा यनति । ‘ओनुययश यश सोमस्य’
इति रूपायै यंयेपिः । ‘ये यजामहे’ इत्यागूर्गं नित्य-
मेव (‘मिमा सोममिन्द्र इति’) यनति । यजामन्वे
अनुययदुपरोति । यश्चक्षुरानुगन्तव्यं (वागीशः इत्यादि
प्रविरथं) । मधुप्रसो होता प्राक् प्रेदसादचरोति ।

अयेतं प्रेदसं प्रायश्चम्यमन्नं यथा शंभितारं मध-
विष्यन्तं नोपहनिष्यति । प्रेदसस्यायतनमासीनो होता
हस्ताभ्यामुपसं ‘वादेवी सोमस्य’ इति मन्त्रजपेन
मक्षयति । ऐमा. १।७-२१, ५।३-११.

निष्केशस्य शब्दं महाजते प्रेदसमाहप्र शस्यते ।
ऐमा. १।७।१ शायणः ।

निष्केशस्य शब्दस्य पञ्चमेऽहनि स्तोत्रियः ‘विदा
मपवन् विदा’ इत्यादिः । ऐमा. ४।१।१-९.

निष्केशस्य शब्दे अभिचारप्रयोगः । अबिराज्ञा
(विर दूष्णदोभिजेन) अथ यजेत् गायत्र्या वा त्रिष्टुभा
या अन्वेन वा छन्दसा । १२।११-१०.

निष्केशस्य शब्दे गायत्री बार्हती ओष्णिही च
नृवाचीतिः, प्रत्येकान्ते यजदोहाधः, महाजते । ऐमा.
१।११।१-४.

निष्केशस्य शब्दे निविद् ‘इन्द्रो देवः’ इत्यादिः
महाजते । ऐमा. ५।५।१०.

निष्केशस्य शब्दे निविद्वानं वृत्तं ‘आ न इन्द्रो
दूरत्’ इति संपातो नाम । २०।२।२.

निष्केशस्य शब्दे प्रतिगारः अविहृतः प्राकृता एव ।
ऐमा. ५।५।१०.

निष्केशस्य शब्दे बृहद्विं नाम ‘वदिदाध भुवनेषु’
इति सूक्तम् । तत्र महाजतत् ननुर्विधे गवामयनस्य
द्वितीयेऽहनि संस्तव्यम् । १७।८।१-२.

निष्केशस्य शब्दे स्तोत्रियोत्तरं पुरीषशानि नाम
मन्त्राः पञ्चमेऽहनि । ‘पुरीषशानि’ इति शब्दे द्र० ।
ऐमा. ४।१।१०-१५.

निष्केशस्य शब्दे पुरुषात् प्राक् अप्यर्गुः विष्णोरा
अथामात्रलक्ष्मीनां (वाधानां) शब्दान् कारयति
महाजते । ऐमा. ५।५।११.

निष्केशस्य आदावः त्रिरेव । त्रय आदावाः शब्दादेः,
निविदः, परिधानीयायाः इति महाजते । ऐमा.
५।५।१०.

निष्केशस्य त्रिदुर्गद्वयमेके, जगतीवहसमेके, अनु-
दुर्गद्वयमेके । ऐमा. २।१७।३.

निष्केशस्य प्रतिपद् राजनधामस्तोत्रिय एव महा-

भते । ऐआ. ५।५।१३; ६।७-९.

१. निष्फेयस्ये पाठ्याः 'ओमुक्थया यत्र सोमस्य' इति संश्लेषिते 'ये यजामहे' इत्यात्म्ये 'पिपा सोममिन्द्र' इति अनवानं वषट्कारश्च । वषट्कारानुमन्त्रणं 'वागोः' इत्यादि प्राकृतमेव महामते । ऐआ. ५।१३।७-८.

२. निष्फेयस्योत्तरं उक्थसंपत् नाम सन्तरय जषो होतुः महामते । ऐआ. ५।१२।३.

निष्फेयस्योपासकस्य परकीययोः निष्फेयस्यसंघ-
नस्य वषट्कारस्य महाभरतोत्तममहामतस्तन्नानुष्ठानस्य च निष्ठेयः । पित्रे आचार्याय वा वषेत्, तत्र न निष्पथः । ऐआ. ३।१०।१-६.

३. निष्फेयस्योपासना-प्राशदृष्ट्या । अर्द्धप्रदोऽन । अधिवैतत् अध्यासं च । इदमेव स्मृतदेहस्येव उक्थ-
स्योपासनम् । ऐआ. २।४-२०.

निष्कृषः = तमस्कारयिषेयः । दक्षिणेन वैशन्ते प्रस्तरे निधाय दक्षिणान् पाणीन् उचानान् कृत्वा सम्प्राप्तं नीत्वाः । (कृत्वा न्युञ्जान्) तत्र, एषा रात्र एषा वामानि प्रेये भगाय । वस्तमृतवादिभ्यो नमो दिवे नमः वृषिभ्ये' इति प्रस्तरे निन्दुषते । ४।१।५.

४. निष्ठकर्मः प्रमिथः = क्षिप्तामन्त्रवत् सहसा मीच-
विहं शक्यत्वं निष्ठकर्मस्यम् । ऐआ. ५।३।८ सायणः
(शुगाड्) ।

नेष्टुः उपस्थेः आर्धिनः आर्धप्रः पालीवतप्रहस्य
भक्षयति । २६।१।१०-११.

नेष्टुः दक्षिणं दोः पशुभागः । ३।१।१२.

५. नेष्टुः प्रातःसक्ते प्रस्थितवाग्या 'अज्रे पत्नीरि-
हावह' इति । २८।२।४। मध्यदिने 'तव्यं स्तोमः' ।
२८।३।११। तृतीयसक्ते 'अमय नः सुखा' ।
२८।४।११.

६. नैयप्रोषफलानि चमले पात्र्या वा यमोप्यानि ऐन्द्र-
महाभिषेके संभारः । ३९।२।१-२.

७. नौघससामग्रोनिः 'इममिन्द्र मुनं धिव' इति
१९।१।६ सायणः ।

८. न्यग्रोधाः (यद्वृथाः) न्युञ्जः कुक्ष्येते प्रथममुत्पत्तः ।

तेभ्यो हान्ये अधिजाताः । न्यग्रोहः = न्यग्रोधाः ।
३५।४।३-४.

न्युद्दृतः अञ्छायाकक्षिषे एवयामधे पष्टेऽहनि ।
३०।४.

न्युद्दृतः आह्नस्यागु पष्टेऽहनि । ३०।१०।७.

न्युद्दृतः । निवरां विषमप्रकारेण ऊहृतं उधार-
णम् । द्वितीयं रश्मं कोकारं त्रिमात्रं उदासं विः, तस्य
तस्य चोपरिष्ठात् अपरिमितान् पत्रं वा अर्धोकारान्
अनुवाचान्, उत्तमस्य तु तीनं । पूर्वमक्षरं निहन्त्येते
न्युद्दृतमाने (आध ७।११।१-७) । मन्त्रादी
चत्वार्यक्षराणि उच्चर्य न्युद्दृत्यो वस्तव्यः । सोऽयं चटु-
रक्षरेण इत्येकः पक्षः । व्यक्षरेण एकाक्षरेण इति च
पक्षौ द्व्यक्षरेण इति त्रिद्व्यक्षरः । २२।३।१-९।
चतुर्वेऽहनि निष्फेयस्यस्ये 'कुह भुत दन्द्र' इति
यैमदे वृत्ते. माध्यंदिनीयत्वात् प्रथमे पादे न्युद्दृतः ।
२१।५।१ । चतुर्वेऽहनि प्रातरनुवाकप्रतिपदि अर्धर्चा-
योर्न्युद्दृतः (आध ७।११।१-७) प्रातरनुवाके
प्रथमे पादे न्युद्दृतः, आप्यशस्ते तृतीयपादे उत्तमावर्जं,
माध्यंदिने प्रथमे पादे चतुर्वेऽहनि षष्ठये पठेत् । २१।
३।१-९। नृयाकपिपुत्ते प्राक्षपाच्छंतिशिखे पष्टेऽहनि
न्युद्दृतः । ३०।३.

पक्षः उत्तरः निष्फेयस्यशब्दस्य पक्षित्वेन कक्षिरस्य
महामते । तस्य असी स्रोतः, आदित्यः, मनः, गृह
संम, भरद्वाजः, शतसंख्या, इति पञ्च वीर्याणि । ऐआ.
१।१८।२। वार्हत उत्तरः पक्षः । ऐआ. ५।८।४.
स्तोत्रिय. प्रगायः वार्हतः स्वाभिदि ह्यपामे, अनुह्यः
प्रगायो वार्हतः 'त्वं त्वेहि चरेय', पञ्चदशर्षं सृक्तं
'तमु पुदि यो धामि', दशर्षं सृक्तं 'मुते इत्थं
निमिष्ठ', 'वृषा मदः इति च । नवर्षं या त ऊतिः'
पञ्चावर्नि शष्टी सृक्तानि 'अगूरेकः' आगूवर्षा पु-
तमा 'य ओजिष्ठः', 'यं च त्वे', 'कदा भुवन्'
'तत्रा मदायः' 'अवार्गं रयं' 'अशदितः' इति ।
एकादशर्षं ज्यातः नाम 'कषा महानवृषत्' इति ।
एका पद्विः 'इन्द्रो मदाय' इति । अथ मूदशोहाः ।
ऐआ. ५।८।४-६.

पक्षः उत्तरः निष्केषत्य महाप्रते । बार्हता उत्तरः,
सप्तदशः स्तोमः, द्विद्यत (१०२), महाज्ञप्रासाहः ।
ऐआ. ५।८।७.

पक्षः दक्षिणः निष्केषत्य शत्रुस्य पशित्वेन कश्चित्तरस्य
महाप्रते तस्य अयं लोकः, अग्निः, वासू, रथतरं, पशिष्ठ,
शतसंख्या (१०१) इति षड् वीर्याणि । ऐआ. १।१८।१।
राथंतरो दक्षिण पक्ष ऐआ. ५।८।१ । प्रतिपद प्रगाथः
स्तोत्रियः 'अभि र्वा दूर' । गनुचरः प्रगाथः अनु
रपः अभि र्वा पूर्वप्रातये । प्रतिपदनुरपौ बार्हतौ ।
पक्षदशर्च 'इन्द्रस्य गु वीर्याणि' 'त्वे ह यत् पितरः'
इति च । एकादशर्च यस्मिन्मग्नूगो वृषभः । दशर्च
उमो जशे वीर्याम् । षडृचे द्वे 'उदु मन्नाम्बेरत',
'आ ते मह इन्द्रः' इति च । पञ्चर्चानि 'न सोमः'
'इन्द्र नरः' 'शक्राणाम्' 'अय सोमः' इति चत्वारि
। एकादशर्च स्यातः नाम 'आ न इन्द्रो दूरात्' ।
'इत्या हि सोमः' इति एका पद्वक्तिः । सूदशोमम् ।
ऐआ. ५।८।१-३.

पक्षः दक्षिणः । राथंतरो दक्षिणः पक्षः, पक्षदशः
स्तोमः, एकशत (१०१), पशिष्ठप्रासाहः निष्केष-
कस्य महाप्रते । ऐआ. ३।८।७.

पक्षी निष्केषकस्य महाप्रते ऊनाक्षिरस्त्री भरतः
दक्षिणस्य पक्षः (१०१), उत्तरस्य पक्षः (१०२)
इति । ऐआ. १।१८।३.

पक्षिणि विष्टुर् अद्यजत । १९।६।६.

पद्वक्तिः छन्दः पञ्चमेऽहनि पुष्टये पञ्चदे । १२।१।१.

पद्वक्तुः व्यतिमर्षयिहर्षां बाल विल्लानाम् । २९।८।५

रापयः ।

पञ्चः शतनं नाम एकस्मिन् पादे अववाय उत्तर-
स्मिन् पादे प्रथमप्रयोगः इति । ऐआ. ५।१२।२
रापयः ।

पञ्चदशः स्तोमः द्वितीयेऽहनि पञ्चदे । २०।१।१-३.

पञ्चदशस्तोमस्य विष्टुणि. १२।६।४, १४।४।२
रापयः ।

पञ्चमेनिः पुरोहितः । वाचि एष, तस्या शान्तिः
स्वागतेन आचनदानेन च । पादचोरेका, तस्याः शान्तिः

पादप्रवालनोदकदानेन । त्वचि एका, तस्याः शान्तिः,
अलकरणेन गन्धमात्यैर्वस्त्रैश्च । द्वये एका, तस्याः
शान्तिः अलदानेन मधुपर्केण च । उपर्ये एका, तस्याः
शान्तिः अनवरुद्धं वेश्मनि वक्षता । ४०।१।६.

पञ्चमेऽहनि निष्केषत्ये । शस्त्रे पुरीषपदानि स्तोत्रि-
योत्तरम् । ऐआ. ४।११।०-१५.

पञ्चमेऽहनि 'यच्चिद्वि सत्य सोमपाः' इत्याद्याः
सप्त पद्वक्तयः अर्हिनभूक्तेषु आवापिकाः । १९।१।९.

पञ्चमेऽहनि गौर्देवता, तिण्वाः स्तोमः, शाक्र सप्त,
पद्वित्तच्छन्दः २२।१।१-५ । आग्न्य, यजुर्गो, मरु-
त्कतीय । २२।१।१-८ । निष्केषत्यं, वैश्वदेवं, अग्नि-
माश्रतम् । २२।२।१-१४.

पञ्चद्विंशस्तोमं महाश्रतम् । ऐआ. १।२९।४।११.

पञ्चावतैव यथा चतुरारिस्त्रिंशोऽपि । आग्ने, द्वि-
प्यशकल, वषा, द्विरप्यशकलं, आग्न्य इति । द्विरप्या-
मयं प्रतिनिधिराग्न्यम् । ७।४।३, ६.

पत्नी वार्धपत्यमनूची (पश्वाह) आश्वे । १३।१।३।१.

पत्नीनां जाघनी पञ्चमायः । ता प्राशगाय दद्युः ।
३१।१।२.

पत्नीरहितस्यापि अग्निहोत्रादि भवते । ३२।८।९-

१६; १०।१-४.

पत्नीशाला प्रथम शालामुलीये होमः द्वादशारस्य
दशमेऽहनि मानसगृहे । २४।३।८.

पत्नीशालायाः सप्तसृण्य सौम्ये मार्जयित्वा. आग्निमि-
संमय्य आग्नीध्रीये होमः द्वादशादस्य दशमेऽहनि मानस-
गृहे । २४।३।१८-१६.

पत्नीश्याञ्जनिपेयः प्राशनीयाया, वदननीया तु
कृत्स्ना संतिष्ठते । २।०।५-६.

पत्न्यः काण्डवीणा वादयन्ते महाप्रते । ऐआ.
५।५।१२.

पथ्या स्यन्तिः प्रायणीयायां प्रथमा देवता, उद-
गनीयाया तु चतुर्थी । २।५।१५.

पदानि संहिता क्रिनः एषानुवाकना । ऐआ.
३।१-६.

पयस्य मेधावकनी सन्धीयपुरीडायेषु पञ्चमेऽहनि ।

८।४।१०.

पराग वचनं नाम आशुचिमन्तरेण ऊर्ध्वपाठः ।
१।६।८ सायनः ।

परिपुनन्ति = पांशु परिपुनन्ति स्थूणा परितः
अवटे दान्तार्थे औदुम्बरकाष्ठेन । ऐआ ५।२।२८.

परिधयः पोतुदारवाः उचरन्वेवां अग्निहोत्रे ।
५।२।२८.

परिधानीया प्रातरनुयाजस्य 'अभूदुषा रुधरग्राः' ।
७।८।११-१२.

परिधानीया भूमिमुपस्पृशता संस्तव्या आशिमास्त-
यस्ये । 'एवा न इन्द्रो मयवा' । ११।१४।९-११.

परिधानीया भद्रहःशस्येपु । मेतावश्यस्य 'नू
हुत', प्राज्ञापाच्छंतिनः 'एवेदिन्द्रम्', अच्छापावस्य
'नूनं वा ते' । २१।६।८-१०.

परिधानीयाः । मेतावश्यस्य अग्निने प्रातःसवने 'ते
स्याम देवः', मार्ष्यदिने 'नू हुत इन्द्र', तृतीयसवने
इयमिन्द्रम् । एकाहे प्रातःसवने ते स्वाम, मार्ष्यदिने
'नू हुत, तृतीयसवने 'इयमिन्द्रम्' । प्राज्ञापाच्छंतिनः
अग्निने प्रातःसवने 'इन्द्रेण रोचनाः' मार्ष्यदिने 'एवे-
दिन्द्र', हव्यं, 'तृतीयसवने 'इदस्वतिर्नः' । एकाहे
प्रातःसवने 'स न इन्द्रः शिवः', मार्ष्यदिने 'एवे-
दिन्द्र' तृतीयसवने 'इदस्वतिर्नः' । अच्छापावस्य
अग्निने प्रातःसवने 'आहं कस्तुतीवतो', मार्ष्यदिने
'नूनं वा ते', तृतीयसवने 'उभा शिवयुः' । एकाहे
प्रातःसवने 'गोमदिरप्यवन्, मार्ष्यदिने 'गुनं हुवेम',
तृतीयसवने 'उभा शिवयुः' । २७।५।१-५.

परिधानीया यूपस्य वरिष्ठोत्तरे वृषी 'उवा मुवासाः'
इति । ६।२।२९-३२.

परिधानीयागु मन्वन्तुस्त्राभ्यामः ॥ चित् । उच्ये
अच्छापावः 'देवेषामेवेणा' इत्यम्यस्य चित्तरा-
म् । अग्निहोत्रे होता 'वज्रिणे वज्रिणोऽऽऽम् इत्य-
भ्यारति चउच्छाम् । अग्निगमे होत्र 'येदि निचं येदि
पिरोऽऽम्' इति । सोऽजिनि मय्युः पदे मय्युः
पदेऽऽम्' इति । २८।३।१२-१४.

परिधानीयागु निधायः । २८।३।५-११.

परिधानीयास्तुतिः । २७।५।१-१०.

परिहारः नाम कर्मविशेषः चतुर्नाशार्थः । ४०।५.

परिवापः । लाब्जान् परिवाप इत्याचक्षते । न पै
लाब्ज्यस्तुपान् संहरन्ति । इदं सवनीयपुरोडाशेषु वृत्तीयं
हविः । ८।५-६। तत्र यान्वा 'हररक्तीवान् भारती-
वान् परिवापः' इति । ८।६-५.

परिव्याणे यूपस्य अक्षनाद्यनुपचनीयानु सप्तमी
'युवा मुवाताः परिकीतः' इति परिधानीया ।
६।२।२९-३२.

पर्यङ्कारः 'मेवास्थिनाये' इति शब्दे द्र. १३।१।१-
७-९.

पर्यामिकरणं पयोः । प्रैयः 'पर्यमये क्रियमाणायातु-
युहि' इत्याह्वय्युः । अग्निहोता नो अय्यो' इति वृच-
मात्रेयं गायत्र्यमग्राह मेवायशमः (आहवनीयावुत्सक-
मादाव आसीधः 'परियानवसिः' इति निः प्रदक्षिणं
पर्यामिकरोति (आपस्तम्बः) । ६।५।१-५.

पर्याप्तः तुचः । (पर्याप्त इति चात्ताख्या=मैमिनिः)
गायत्रः निविद्वानःस्य यवः वनासाहं' वयुर्येऽग्निं निष्के-
यस्ये शये । वयमेऽग्निं 'तमिन्द्रं याजवावसि', पृष्टेऽग्निं
उप नो हारिभिः मुनयः २१।५. २२।२, ८। मरुत्वतीय-
शये चतुर्येऽग्निं 'इमं नु मायिनं', पयमेऽग्निं मरुत्वो
इन्द्र मीदवः', पृष्टेऽग्निं अहं हयेन वा इदम्' । ११।४;
२१।२, ७.

प्रहस्यन्तः आर्धराः नाम वृत्तीयसवनगतः ।
१८।४।१-३.

प्रमाताः प्रवोद्वि अष्टाचत्वारिंशो भवन्ति गवाम-
यनस्य द्वितीयेऽग्निं चातुर्विमे आग्निशोमयनये । उच्य-
यनये तु चतुर्विधाः । ११।६।८-९.

प्रमनोपयं प्रदोषयं चेति द्विपिपुत्रपम् । उप
मरुत्वतीयं शयं प्रमनोपयम् । ३६।१।४ यापनः ।

प्रविश्रक्तनादो (रसन्ध्याम) प्रायश्चित्तम् । अग्नये
वागचर्चनं अष्टाध्याः निर्दिष्टं 'वैशं से शिवं' 'तौ-
व्यविशं शिवं' इति यान्याऽनुवाक्ये । आहुतिं वा
आहवनीये नुदुगम् 'अग्नये परिशक्ते न्याहा' इति ।
३२।८।१.

पवित्रायती इष्टिः पवित्रकलाये । ३२।८।३.

पशवो विवाहाः (विवाहावर्षाः) । ३२।१।८.

पशुप्रीयोमीयः । ६।३।९-६।७।१-४.

पशुकामः अयोन्युप्राये एकपनाम् 'अयो देवीरुपह्वये'
इत्यनया अनुप्रपद्येत । ८।२।२३.

पशुकामस्य यूपसिद्धेत् । नाम्नी प्रहेत् । ६।३।१-४
तत्पक्षे स्वयम्हरणमग्री । ६।३।८.

पशुपुरोडाशः चायव्यो द्वादशाहे प्राणापत्यपशोः ।
१९।४।९-४२.

पशुपुरोडाशः मीहिमयो यवमयो वा । ६।८।१-८,
९।१-४. ७।२।१०-१३.

पशुपुरोडाशस्य अग्नीषोमीयस्य इष्टोपाङ्गानम् ।
६।९।२१ । दान्या 'आन्ध दिवो मातरिषा' इति ।
६।९।७-८ । संदान्या 'स्वदस्य इमा' इति ।
६।९।९-२०.

पशुप्रधानहविषो वाध्या 'अग्नीषोमा हविषः प्रस्थि-
तस्य' इति । ६।१०।५-७.

पशुप्रधानावदानकालीनं अनुवचनीय मनोवा-
स्तुतं प्रेषश्च अग्नीषोमीये । ६।१०।१-४.

पशुप्रयाजस्य उत्तमस्य पुरोऽनुवाक्या च प्रेषश्च
दान्या च याः स्तोत्रानुवचनीयास्ता एव, न पृथक् ।
देवताश्च मिश्रेदेवास्त एव । 'होता यक्षदग्निं स्वाहा'
इत्यादिः प्रेषः, आग्नीसूक्तस्था उत्तमा दान्या ।
७।३।१-५.

पशुप्रशंसा । ७।८।८.

पशुविधिः अग्निहोमे । १३।३।२-३.

पशुयोजमक्षः । अग्नीषोमीयपशुयोजमक्षो न कर्तव्य
'इति पूर्वपक्षः, कर्तव्य इति सिद्धान्तः । ६।३।११-१२.

पशुषु आभियः (प्रयाज्यान्वाः) यथर्वि भवन्ति ।
'यथर्वि' शब्दे ३० । १९।४।७.

पशूना अशनापिपासे एव विज्ञानं, न विज्ञातं
यदन्ति, न विज्ञातं पश्यन्ति, न विदुः शस्त्रं, न
लोकालोको, त एवाश्वतो गवन्ति, वयापश हि
संगताः । देवाः २।१४।५.

पशूना कृष्णाणा रोहिताणा अश्वाना च, गौरस्य
८

गवस्य तदस्य उधूत्य गर्दमस्य च सृष्टिः प्रजापतेः
सृदीतात् रेतःपिण्डात् । १३।१०।२.

पशोः प्रयाजा एकादश तन्मन्त्राश्च । ६।४।१-१६ ।
यथर्वि । १६.

पशोः विभक्तिः कस्य को भाग इति । एते सर्वानो-
पपशोः शेषमक्षगोपयोगार्थम् । अयातः पशोर्विभक्तिः ।

तस्य विभागं यक्षयामः । हन्तुं सजिद्धे प्रस्तोतुः । श्वेनं
घनं उद्रानुः । कण्ठः काकुद्रः (काकुर्द्र) प्रतिहर्तुः ।

दक्षिणा ओषिहर्तुः । सम्पा (भौषिः) मक्षणः ।
दक्षिण सक्षिप्य मैत्रावरुणस्य । सम्प (सक्षिप्य) प्राक्पा-

न्डंभिनः । दक्षिण पार्श्वे सावमन्धर्योः । सव्य (पार्श्व)
उपगातृणाम् । सन्वीऽवः प्रतिप्रस्थातुः । दक्षिणं दोर्दे-

नेषुः । सव्य (दोः) षोतुः । दक्षिण ऊरुः अञ्जना-
वाकस्य । सव्यः (ऊरुः) आग्नीमस्य । दक्षिणो बाहुः

अग्निवस्य । सम्प. (बाहुः) । सवस्यस्य । एवं चानूक-
च ग्रहपतेः । दक्षिणो पादौ गृहपतेर्नैतमदस्य । सम्पौ

पादौ गृहपतेर्पार्श्वौ ऋतुप्रदस्य । षोष्ठः एतर्माँ (ऋत-
प्रदयोः) सवाणः (गृहपतिना विभज्य देवाः) । बाधनी

मन्तीन्धो हरन्ति, ता मक्षणाय दधुः । रक्षन्धाश्च
मक्षिकाः, तिलश्च कीकताः प्रावस्तुतः । तिलश्चैव

कीकताः अर्धे च वैकृतस्य उक्तेतुः । अर्धे चैव वैकृतस्य
ऋणिना च सक्षिपुः, तद् मक्षणाया दद्यात् यदि (शनिवा)

अग्नीमस्य स्यात् । शिरः सुप्रसङ्गायै । यः श्वः तुत्यां
प्राद तस्य (आग्नीमस्य) अजिनम् । इत्या एषेवा

(साधारणी) होतृवां (असाधारणी) । ए एष स्वर्ग्यः
पशुः, ए एतैश्च विभजन्ति । अयं यैतोऽप्यया, तयमा

सेलगाः (वैश्वोदरपोषयवरायणाः) पापहृतो वा
पशु विमर्ग्यस्व, तादृक् तत् । ११।१।१-७.

पशोः श्यामितदेवो नृकनम् । तं वा एतं पशुं आग्नीर्तं
सन्त (प्रयाजैस्तोषितं) पर्याजिह्वतं उद्वं नयन्ति, तस्यो-

व्युक्तं पुस्तादरन्ति । ७।३।३-५.

पशोः दिग्गृह्यतो विधिः 'स्विष्टकृतं यजति' ।
६।१०।१०.

पशोः हृदयादेः प्रयोनहविषामरदानकादे मनो-
वाऽनुवचने प्रेषः 'मनोवायै हविषोऽनदयमानायानुद्दि'

पुत्रप्रदांसा । ३३।१-१४.

पुत्रविक्रयः अजीर्णतैलं कृतः । ३३।१।७.

पुत्रस्तु ज्योतिः स्वर्गस्य । ३३।१।८.

पुत्रेण पितृकृपापाकरणं भवति । ३३।१।४.

पुरीषपदानि नाम मन्त्राः पृथपथदस्य पञ्चमेऽदि निष्केयस्ये शक्ते रतोत्रियोत्तर उपसंतीयाः । 'एषा हो-
षेवा ह्यमा३६ । एषा होषेवा ही३३न्द्रम् । एषा होषेवा हि
विष्णा३७ । एषा होषेवा हि पूष३८ । एषा होषेवा हि
देवा३९ । एषा हि शक्रो वशी हि शक्रो वशो अनु ।
आ यो मन्त्राय मन्त्रे उषो मन्त्राय मन्त्रे । उपेहि
विश्वथ । विदा मधवन् विदो३६म्' इति । ऐआ. ४।१।
१०-१५.

पुरीषत्पापनाथ ऊज्यगोहः नाम अवष्टः कर्तव्यः
पशौ ७।१।८-९.

पु-ह-पः इति लीष्यछशानि यदाप्रते निष्केयस्त्वस्य
प्रतिशदि प्रथमाद्वितीमचतुर्थपांशेपु क्रमेण विहरणीयानि ।
ततो 'नन्द व ओदतीना' इत्यस्या कचः पादयो विह-
रणम् । ऐआ. १।११।१७-१८.

पुष्टयस्य (मनुष्यस्य) सृष्टिः परमेष्ठेण कृता ।
ऐआ. २।२६.

पुष्टये स्वेव आविस्तारामात्मा स हि प्रशनेन संपन्न-
तमो विहातं वदति, विहातं पश्यति, वेदं स्वशतं, वेद-
लोकां लोको, मर्त्येनामृतमीप्सति, एष संपन्नः ।
२।१४।४.

पुरोडाशः सवनीयपुरोडाशेषु अष्टाध्यायाः प्रातः-
सवने, एकादशकपालो माध्यन्दिने, द्वादशकपालाष्टसूदीय-
सवने इति के चित् । ८।५।४। एवं एकादशकपाला
एवेति सिद्धान्तः । सवनीयपुरोडाशाश्च नाम आनं-
धानाः करभः परिषावः पुरोडाशः एकस्या चेति ।
८।५।७. ८।५।१.

पुरोडाशभागस्य पूतेनामृतस्येव मय इति के चित् ।
अस्तस्य अनस्तस्य चैति सिद्धान्तः । ८।५।६-८.

पुरोडाशासत्रं लोकं (प्रेक्षणीयं इति वाक्यः ।
क्षायं इति केवलः) । ६।१।४.

पुरोधातारः तस्य देवानां, पृथिवी अन्तरिक्षं चोवाति ।

४०।४.

पुरोऽनुवाक्याः आज्यमागयोः दीक्षणीयामाम् ।
पूर्वमनीजानस्य, 'त्वमग्ने सप्रथाः सोम याक्षो मयोभुवः'
इति । पूर्वमीजानस्य 'अग्निः प्रनेन मन्मना, सोम गीर्भि-
क्ष्वा वयं' इति के चित् । तत्रादत्तं 'अग्निर्ह्यग्निः, त्वं
सोमाग्निः' इति वार्ज्यो एव कुर्वीत् । १।४।१-७.

पुरोऽनुवाक्याः । उनीयमानवृत्तानि प्रातःसवने
आ त्वा यस्तु हरयः । इति ऐन्द्रीर्गायत्रीरम्वाह न वै ।
माध्यन्दिने अवावि देवं यो तज्जीक इति दशार्चं सूतम् ।
तृतीयसवने दशोपपात शक्ता इति नयचम् । एतानि
सूक्ताभ्येव अनुचकव्यानि इति सिद्धान्तः । प्रतिदर्कं
आदिमाः सप्तसप्तैव वाचो-ब्राह्मण इति पूर्ववक्षः ।
२८।१।१-९.

पुरोऽनुवाक्याः । वाचस्यो वै पुरोऽनुवाक्यास्तापस्यो
वाच्याः । २८।१।८

पुरोऽनुवाक्याः पञ्चमपाकस्य उत्तमस्य ता एव, याः
स्तोत्रानुचकीयाः । ७।३।१-५.

पुरोऽनुवाक्या वाच्यावाः सहासत् स्तुना या समा
वा कार्वा, न जायधी । व्यर्थं वा एतच्छेदित्वे, यन्
पुरोऽनुवाक्या प्यायधी वाच्यायै । १।२।५.

पुरोऽनुवाक्ये आग्यमागयोः आतिथ्यायां 'सामवा-
हि दुवत्सव, आत्मापस्य सवेदु ते' इति । ३।६।१-४.

पुरोदक् (निनिम्) आग्न्यग्ने जग्निर्गणे । द्यौ-
र्गोचर्त्त, उचैः, द्वादशश, चात्वेदस्ता । आग्निर्देवः
इत्यादिः (१।१-१२) । १।१।१-११; १।१.

पुरोहितः पद्मेभिः । पद्मेभिर्गच्छे ५० ४०।१।६.

पुरोहितः पादपञ्चाब्जकाये दर्शने पादमननेभिः
हस्तादि मगदन्त्ये इत्यन्तं पठेत् । पादपञ्चाब्जना-
मिष्टोदकं च आगः पादाभ्येर्जनीर्द्विपन्तं मिष्टंस्तु मे
इति श्वेतेव । ४०।४.

पुरोहितः । यो ह वै श्रीम् पुरोहितान् श्रीम् पुरो-
हितं वेद स ब्राह्मणः पुरोहितः । अग्निर्गो पुरोहितः
पृथिवी पुरोहिता, वायुर्गो पुरोहितोऽन्तरिक्षं पुरोहिता,
आग्निर्गो वायु पुरोहितो योः पुरोहिता । ४०।४.

पुरोहितः सप्ता वदमानेन चर्तव्य । ४०।१-५.

पुरोहितः राष्ट्रगोपः, विद्वान् ब्राह्मणः पञ्चः पुरोहितः ।
४०।२।२-४; ४।२-३.

पुरोहितः विष्टरमभिमृशति वरुणप्रयोगे । 'अभिमर्श-
शब्दे' द्र० विष्टरे च लपविद्यति । 'उपविशति' शब्दे द्र० ।
४०।४.

पुरोहितप्रशंसा । राजानं परिगृह्य निष्ठति, अनिष्ट-
परिहारं करोति, इष्टं प्रापयति, प्रजास्तुराणं जनयति,
अयुवमार्यस्य (अयुवं धार्कस्य इति वा अयुवमारि
अस्य इति वा पदच्छेदः) राष्ट्रं गवति, नैनं पुरा
आयुषः प्राप्नोति जहाति, आजरसं जीवति, सर्वमायुरेति,
न पुनस्त्रियते, क्षत्रेण क्षत्रं जयति, पलेन बलमभ्युते ।
४०।२।१-३। तस्मै विश्वः संजानते संतुष्टा एकमनसः,
तस्य राजा 'मित्रं' मनति, द्विषन्तमपवाचते ।
४०।४।२। पुरोहितः आह्वनीकः, तज्जाया गार्हपत्यः,
तुसुप्तः अन्वाहार्यपचनः । ४०।२।३-५.

पुरोहितचरणे रजो मन्त्रो अमोऽश्मारिभ, तनूराति
तन्यं इति । ४०।४।४.

पुरोहितस्वाधेयेण क्षत्रियस्य. प्रवरादि प्रवरापे-
क्षायाम् । ३४।७।२.

पुरोहितस्य जपः चरणप्रयोगे । 'जप' शब्दे द्र० ।
४०।४.

पुरोहितस्य प्रतिष्ठा भूम्युत्तरोत्तरं इति मन्त्रेण ।
४०।४.

पुलिंवाः नाम समाजः विधाभिन्नपुताः ये पित्रा
यताः । ३३।१।२.

पुष्टिकामस्य आश्वयज्ञं महाप्रते विशोयिषो वो
अतिपि इति पञ्चदशर्चम् । तथ च 'अग्न्यमृवह-
न्तमं' इति द्वितीयं तृचं प्रथमं श्येत् । ऐआ.
१।२।५-२१.

पुष्टिकामस्य वैल्नो यूपः । ६।१।६-९.

पूतभृत् नाम घोममात्रविशेषः । ३५।६।४.

पृथिवी मेधा । ६।८।५.

पृष्ठसामानि पद्धे क्रमेण रथंकर-वृहत्-वैरूप-वैरुज-
शाकर-वैरुतानि । ११।६।१-५ सायणः ।

पृष्ठपः पवहः २०-२२ अप्यायिषु प्रतिपादिताः ।

पृष्ठये पद्धे चतुर्थमहः आनुष्टुभम् । २१।४।६।
चतुर्थेऽहनि न्यूहसः । २१।३।१-२। छन्दोवि क्रमेण
रामाधारभूतानि प्रथमेऽहनि गायत्री, द्वितीये त्रिष्टुप्,
तृतीये जगती, चतुर्थे अनुष्टुप्, पञ्चमे पङ्क्तिः,
षष्ठे अतिच्छन्दाः । ११।६।६ सायणः ।

पृष्ठये पद्धे देवताः । प्रथमे अग्निः, द्वितीये इन्द्रः,
तृतीये विश्वेदेवाः, चतुर्थे वाक्, पञ्चमे गौः, षष्ठे द्यौः ।

पृष्ठये पद्धे षष्ठेऽहनि प्रातःसवने माध्यन्दिने च
प्रस्थितवाक्यानां पुस्ततात् पारुच्छेपीः छत्र उपदध्यात्,
प्रत्येकमेकैकाम् । २२।५।१-५.

पृष्ठये पद्धे स्तोमाः । प्रथमे त्रिष्टुप् । २०।१।१-२।
द्वितीये पञ्चदशः । २०।३।१-२। तृतीये सप्तदशः ।
। २१।१।१-२। चतुर्थे एकविंशः । २१।४।१-२। पञ्चमे
त्रिंशः । (३×९=२७) । २२।१।१-२। षष्ठे त्रयस्त्रिंशः
२१।७।१-२.

पैतृदारवाः परिधयः उत्तरवेद्या भग्निद्यौमे । पैतृ-
दावः नाभ खदिर इत्येके, देवदावः इत्यग्रे । ५।२।२८
सायणः ।

पैतृः पशुयाजो (प्रेतसुष्टे ५।२, ८) दुकष्ये
कृतौ, प्रशिष्यतयात्र तिस्रः । १५।६।६.

पैतृः प्रातःसवने प्रस्थितवाक्यानां 'मरतो यस्य
दि' इति । २८।२।३। माध्यन्दिने 'अर्वादेहि सोम-
कामं' । २८।३।१०। तृतीयसवने 'आ वो बहन्तु
सप्तयो' । २८।४।१.

पैतृः सन्य द्यौः पशुभागः सते । ३१।१।२.

पौर्वमास्या अमस्यास्यायाः वा अत्यये प्रायश्चित्तं
'अत्यये' इत्यत्र द्र० । ३२।७।३.

प्रत्तमम् । आग्नेयोषु सामगाः स्तुवते, वायव्या
देवा प्रतिपवते । २१।४।१-२१.

प्रत्तमं आश्वयज्ञोत्तरं, आर्यं तु महिष्यमनो-
त्तरम् । १०।५।१२.

प्रत्तमं यज्ञं अग्निशोमे प्रातःघने । वायव्यस्तृचः
वायवावादि, ऐन्द्रवायवस्तृचः इन्द्रवायू इमे सुताः,
मैत्रावरुणस्तृचः मित्रं हुवे पूतदसं, आश्विनस्तृचः
अश्विना यज्यन्ती, ऐन्द्रस्तृचः इन्द्रावादि चित्रमानोः

वैश्वदेवस्तृचः ओमासश्रृण्वी, सारस्वतस्तृचः पायका नः ।
११।१।२-१२. ११।१।४-१० । सप्त देवताः
शंसति ११।१।१। याव्या विधेभिः सोमं मधु ।
११।४।२। वयदकारानुवयदकारौ । ११।५।१६ ।
प्रउमेण आर्यमनु संसृति होता ११।५।१९.

प्रउम शस्त्र छन्दोमप्रथमेऽहनि तैष्टुमम् । आ वायो-
भूय, प्र याभिर्वाहि, आ नो नियुद्धि- इति प्रथमस्तृचः ।
प्र सोता जीरो, ये वायव इन्द्र, या वा शत नियुतो इति
द्वितीयस्तृचः । प्रयज्ञा मिथावरुषा इति तृतीयः ।
आ गीमता नास्त्या इति चतुर्थः । आ नो देव
स्वसा इति पञ्चमः । प्र वो वयेषु देवयन्तो इति
षष्ठः । प्र क्षोदता धावता इति सप्तमस्तृचः । ११।१।११.

प्रउमं शस्त्र छन्दोमद्वितीयेऽहनि तैष्टुमम् । कुपिरक्ष
नमसा, पीवो अर्वाँरवि, उन्ऽअनुषस- इति तृच
प्रथमः । उशान्ता दूता इत्येता, वायव्यस्त-नो इति द्वे
इति द्वितीयस्तृचः । प्रति वा सूर सदिते इति तृतीयः ।
धेनुः प्रत्यक्ष काम्य इति चतुर्थः । प्रताण इन्द्रोम इति
पञ्चमः । ऊर्वो अग्निः सुयति इति षष्ठः । उत स्वा नः
सरस्वती इति सप्तमस्तृचः । ११।१।८-९.

प्रउम शस्त्र छन्दोमतृतीयेऽहनि । प्रवीरया शुभयो
दक्षिरे ते (वह्निताया 'वा' इति पद, अत्र तु 'ते' इति
पद) इति प्रथमस्तृचः । ते सत्येन मनसा इति द्वितीयः ।
दिधि क्षपता रजस- इति तृतीयः । आ निधमापदधिना
इति चतुर्थः । अप सोम इन्द्र तुभ्यं इति पञ्चमः । प्र
मृशानो भक्षिरणो इति षष्ठः । सरस्वती देवयन्तो,
आनो दिवो ब्रह्मा, धरत्यग्नि नो इति सप्तमस्तृचः ।
१४।१।९.

प्रउम शस्त्र दुष्टये षष्ठे प्रथमेऽहनि । वायवा याहि
दर्यत इत्यभिरामयत् । २०।१।६ । द्वितीयेऽहनि वायो
ये ते यक्षसिगः इति । २००३।५। तृतीयेऽहनि औथिह
वायवा याहि वीर्ये इत्येता, वायो याहि शिवा इति द्वे
इति प्रथमस्तृचः । इन्द्रश्च वायवेया इति द्वे, तन्
अन्यतरा दिव्यस्तस्या इति द्वितीयस्तृचः । आ मिने वरयो
वयं इति तृतीयः । अधिमावेद गच्छत इति चतुर्थः ।
आ याज्ञप्रिभिः स्यु इति पञ्चमः । सन्विशेभिर्देवैभिः

इति षष्ठः । उत नः प्रियाः प्रियासु इति सप्तमस्तृचः ।
२१।१।१२.

प्रउम शस्त्र चतुर्थेऽहनि । वायो शुक्रो, मिहि होना,
वायो शत हरीषा इति तृचः प्रथमः । इन्द्रश्च वायवेया
इति द्वितीयः । आ चिकितान सुकृ इति तृतीयः ।
आ नो विद्याभिस्तृभिः इति चतुर्थः । त्वमुये अमहन्,
इति पञ्चमः । अपत्य वृजिन रिपु इति षष्ठः । अभि-
रुषे नदीवमे इति सप्तमस्तृचः । इदमानुष्टुमम् । २१ ।
४।१०.

प्रउमं शस्त्र पञ्चमेऽहनि । आ नो वय दियिस्तृचं
इति द्वे, आ नो वायो मदे इत्येता इति प्रथमस्तृचः ।
रयेन पृषु पाजसा इति द्वितीयः । मालः सूचक्षसः
इति तृतीयः । इया उ वा दियिष्ठयः इति चतुर्थः ।
विषा सुतस्व रातिन- इति पञ्चमः । देवदेव षष्ठे इति
षष्ठः । बृहदु गाविषे इति सप्तमस्तृचः । इद वाईतम् ।
२२।१।७.

प्रउम शस्त्र षष्ठेऽहनि वारुण्ये अतिच्छन्दाः
सप्तपदा । स्त्रीर्षे बर्हिष्य नो इति प्रथमस्तृचः ।
आना रयो नियुवान् इति द्वितीयः । तु पु मा
यात्वमग्निभिः इति तृतीयः । तुग स्तोमेभिर्देवयन्तो
इति चतुर्थः । अवर्यह इन्द्र इति द्वे, वृषानिन्द्र- इत्येता
इति पञ्चमः । अस्तु धौवद्, ओ पु नो अग्ने, ये
देवागो, दिव्येतावस इति षष्ठः । इयमददाग्रमधुन्य
इति सप्तमः । २२।७।५.

प्रउम शस्त्र मन्त्राने औथिह आनुष्टुभं चरितं
पादक वैपुभ जागत वा कुर्वाद् इति षष्ठाः ।
गावत्रयेनेति विद्वान्तः । ऐआ. १।१।१-२.

प्रउम शस्त्र विषाजिते महामते च प्राकृतेभ्य
वायवायाहि दर्यत इति । ऐआ. ५।१।४.

प्रउमः शस्त्र वैश्वदेवमष्टादूर्ध्वं यत्पते । ऐआ.
५।१।४ गावचः ।

प्रउमशस्त्रवाज्वान्ते वयदकारः । १२।५।१.

प्रउमशस्त्रे विक्राने काम्याः प्रयोगाः । अनिष्टजनकाः
यज्ञोः । ११।१।३-९। इष्टजनको यगमानस्य ।
११।१।१०.

प्रगाथः अच्छावाकशब्दे अग्निष्टोमे मार्घ्यदिने उदिन्वस्य रिच्यते इति । प्रयोगे ।

प्रगाथः अत्र प्रप्रथनं क्रियते । यथा प्रनूनं इति वृहती । तत्र चतुर्थे पादेयु अक्षराणि क्रमेण । ८।८।१२।८ इति । तमिद् बोचेम इति सतोवृहती । तत्र चतुर्थे पादेयु अक्षराणि क्रमेण । १२।८।१२।८ इति । अनयोः प्रप्रथनेन तिस्रो वृहदयो निष्पादनीयाः । तत्र प्रनूनं इति वृहती यथाभुतैव । तत्रत्यः अन्तिमः अष्टाक्षरः पादः द्विः षडनीया इति एकोऽर्धर्चः संपन्नः । अयं तमिद् बोचेम इत्याद्याः प्रथमाद्वितीयापादार्था अर्धर्चः इति मिलित्वा द्वितीया वृहती । अयं तमिद्वोचेम इत्याद्याः द्वितीयां पादं द्विरापर्य्य एकोऽर्धर्चः, उत्तरोऽर्धर्चस्तु यथाभुत एवेति मिलित्वा तृतीया वृहती इति । १२.६।३ हायणः ।

प्रगाथः अनुचरः अग्निष्टोमे मार्घ्यदिने अच्छावाकशब्दे तरगिरिस् तिपा, आग्निमास्तशब्दे देवो वो द्विणीदाः । प्रयोगे ।

प्रगाथः अनुचरः अग्निष्टोमे मार्घ्यदिने निष्केवल्ये शब्दे अभि त्वा पूषं । प्रयोगे । मार्घ्यदिने ब्राह्मणाच्छावाकशब्दे मरुत्वतीये शब्दे च सत्त्वा यामि सुवीर्यम् । प्रयोगे ।

प्रगाथः अनुचरः निष्केवल्यशब्दे छन्दोमप्रथमेऽहनि त्वं होहि चैरवे । २३।१।२०-२५। छन्दोमद्वितीये 'अभित्वापूर्व' । २३।१।२१। छन्दोमतृतीये 'त्व होहि चैरवे' । २४।१।२१। षष्ठे प्रथमेऽहनि 'अभि त्वा पूर्व' । २०।१।१३। द्वितीयेऽहनि 'त्वं होहि चैरवे' । २०।१।२१। तृतीयेऽहनि 'यदिन्न यापतस्वम्' । २१।१।२८.

प्रगाथः इन्द्रनिहवः 'इन्द्र नेदीय एदिहि' इति मरुत्वतीये शब्दे, छन्दोमेयु निष्पत्ति, पृष्ठये षष्ठे च सर्वेषु अष्टैः । २०-२४.

प्रगाथः निष्केवल्ये शब्दे अग्निष्टोमे 'पिबा सुवस्य' । स्तोत्रियः 'अभि त्वा शूर' मध्यमया वाचा १२।१२।१-२। अनुष्यः 'अभि त्वा पूर्व' उत्तरे-रतरामिप ३-४। मात्पोचरं 'पिबा सुवस्य' स्वर

वत्या वाचा । ८-९

प्रगाथः निष्केवल्ये शब्दे छन्दोमद्वितीयेऽहनि वृहती योनिः 'त्वामिदि हवामहे' २३।१।२३। छन्दोमतृतीयेऽहनि रथतरस्य योनिः 'अभि त्वा शूर' २४।१।२२.

प्रगाथः निष्केवल्ये शब्दे पृष्ठये षष्ठे तृतीयेऽहनि अभि त्वा शूर २१।१।२०। चतुर्थेऽहनि त्वामिदि हवामहे २१।४।२१। षष्ठेऽहनि अभि त्वा शूर २२।२।७। षष्ठेऽहनि त्वामिदि हवामहे २२।७।१६.

प्रगाथः प्रतिपत् अग्निष्टोमे अच्छावाकशब्दे मार्घ्यदिने श्रोत्रिभिर् । आग्निमास्ते शब्दे 'यत्रायसा वो' । निष्केवल्ये शब्दे अभि त्वा शूर । ब्राह्मणाच्छावाकशब्दे मार्घ्यदिने 'तं वो दस्ममृती । मरुत्वतीये शब्दे 'आवारयम्' । छन्दोमे प्रथमे तृतीये च त्वामिदि हवामहे । द्वितीये अभि त्वा शूर । पृष्ठये षष्ठे प्रथमेऽहनि अभि त्वा शूर । द्वितीयेऽहनि त्वामिदि हवामहे । तृतीयेऽहनि 'यद् याव इन्द्र से' २०-२१.

प्रगाथः बर्हवकाकुमादिः कण्वयात्मकः, आनुष्ठु-मस्तु कृषः । शक्त्रायययविशेषः । १२।१२।७.

प्रगाथः ब्राह्मणस्पष्टः मरुत्वतीये शब्दे अग्निष्टोमे होतुः 'प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः' । प्रयोगे.

प्रगाथः ब्राह्मणस्पत्यः मरुत्वतीये शब्दे छान्दोम-प्रथमेऽहनि 'प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः' २३।१।११। द्वितीयेऽहनि 'उच्छिष्ट ब्रह्मणस्पते' २३।१।१०। तृतीयेऽहनि- 'प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः' । २४।१।१९.

प्रगाथः ब्राह्मणस्पत्यः मरुत्वतीये शब्दे पृष्ठये षष्ठे । प्रथमे चतुर्थे चाहनि प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः । द्वितीये षष्ठमे च उच्छिष्ट ब्रह्मणस्पते । तृतीये षष्ठे च प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः । २०।२२.

प्रगाथः ब्राह्मणाच्छावाकशब्दे अग्निष्टोमे मार्घ्यदिने 'उडु ले य्यु' प्रयोगे.

प्रगाथः मरुत्वतीयः मरुत्वतीये शब्दे अग्निष्टोमे छन्दोमप्रथमेऽहनि च, प्र ॥ इन्द्राय २३।१।१२. द्वितीयेऽहनि वृहदिन्द्राय २३।१।१०। तृतीयेऽहनि गविः मुदासो २४।१।११। पृष्ठये षष्ठे प्रथमे चतुर्थे चाहनि

प्र व इन्द्राय बृहते । द्वितीये पन्थमे च बृहदिन्द्राय
गायत । तृतीये पठे च 'नक्तिः सुशो रय' २०।२२-

प्रगाथः मैत्रावरुणस्य अग्निशोभे माप्यंदिने कस्त-
मिन्द्र स्वा यसु । प्रयोगे.

प्रगाथः-सामप्रगाथः । निष्केषत्ये शस्त्रे छन्दोमप्रथमेऽहनि
विवा सुतस्य । २३।२।२८ । द्वितीये उभयं शृग्वच ।
२३।३।२४ तृतीये इन्द्र सिधातु । २४।१।२२ । पृथवे
पठे प्रथमेऽहनि 'विवा सुतस्य' । २०।२।२५ । द्वितीये
उभयं शृग्वच २०।३।२९ । तृतीये इन्द्र सिधातु
२३।१।२१ । चतुर्थे 'समिन्द्र प्रवर्ति' २३।४।२३ ।
पञ्चमे 'नो तु स्वा गायतः' २२।२।८ । पठे 'इन्द्र-
मिद्वेतातये' २२।७।१८.

प्रगाथाः नाम मण्डल्यः प्राकट्टया उपारथाः ।
ऐमा. १।९।१-६, १।१०।१-५.

प्रज्ञापतेन्दनवः नाम मन्त्राः अप्रमहपठनोचं
द्वादशाहस्य दशमेऽहनि मानसपठे । 'अनादा चात्र-
पतिश्च, भद्रा च कृपाणी च, अग्निश्चा चापमया च,
अनाता चानाया च, अश्रुत्या चाप्रतिपृथ्या च,
अपूर्वा चा भ्रातृया च' इति । २४।६।२४-२९.

प्रज्ञापशुक्रामस्य महाभते आग्वयज्ञं हेतवनिष्ठ
चेतनः इत्यदर्थम् । ऐमा. १।९।१६.

प्रज्ञातमा अशीरः । ऐमा. १।९।८.

प्रज्ञानं मम । ऐमा. २।२५।६.

प्रणयस्य तृष्टिः । प्रजापतिः तानि शुक्राणि
(व्याहृतिप्रपं) अन्वतन्तु लेपप्रयोगे यज्ञा अनायन्त
अकार उकारो मकार इति । तानेकया सममस्तु,
तदेतन् ओम् इति । २५।७।२०.

प्रतिगरः 'ॐ होतस्तथा होतः' इति अवहिते-
अवहिते दशतु पठे चतुर्होतृमन्त्राणां पठनस्य मन्त्रस्य,
द्वादशाहस्य दशमेऽहनि मानसपठे । २३।६।२०.

प्रतिगरः प्रहसित् अविद्वतः महामने निष्केषत्ये ।
ऐमा. ५।६।१०.

प्रतिगरः प्रातःसवनदिनये अग्निशोभे 'संज्ञानो-
देशोम्' इति । २३।१।१६, ३-४.

प्रतिगरः मदान् 'मदानो देव' इति आग्निमाह ।

शस्त्रे अनुपानीयासु । २३।१४।१-२.

प्रतिगरः द्यौनाः शेषाख्याने त्रयां 'ओम्' इति,
गाथायाः 'एवं तथा' इति । २३।६।१२-१३.

प्रतिज्ञा पुरोहितस्य वरणप्रयोगे 'भूर्भुवः स्वरोम्' ।
इति । ४०।४.

प्रतिनिधिः यूपस्य स्वयः प्रहणे यशुकामस्य ।
६।३।८.

प्रतिनिधिः दिग्ग्वस्य आग्वम् । ६।४।५-६.

प्रतिपत् तृचः अञ्जयारुछले अग्निशोभे प्रातः-
उचने इन्द्राग्नी आगतम् । प्रयोगे.

प्रतिपत् तृचः गायत्रः आग्निमाहते शस्त्रे छन्दोम-
प्रथमेऽहनि 'वैश्वानरो अग्नी' २३।२।१३ । छन्दोम-
द्वितीये कतावानं वैश्वानरम् । २३।४।२५ छन्दोम-
तृतीये वैश्वानरो न ऊने २४।२।१६ । पृथवे पठे
द्वितीयेऽहनि पुष्यस्य वृषो २०।४।८ । पञ्चमेऽहनि
हविष्यान्तमन्त्रम् २२।३।११.

प्रतिपत् तृचः निष्केषत्ये शस्त्रे पृथवे पठे चतुर्थेऽ-
हनि विवा सौमिन्द्र । २३।४।२५ । पठेऽहनि
रेवतीर्नः सप । २२।७।२४.

प्रतिपत् तृचः ब्राह्मणान्तर्विद्वत्स्ये अग्निशोभे प्रातः-
उचने 'आ यग्निं सुपुना' । प्रयोगे.

प्रतिपत् तृचः मस्तकीये शस्त्रे । प्रथमा अनुपुपु,
उचरे द्वे गायत्री आ स्वा रथं यपीतप । २२।४।१-३.
२२।६।५.

प्रतिपत् तृचः मस्तकीये शस्त्रे छन्दोमप्रथमेऽहनि
आ स्वा रथं २०।३।१२२ । द्वितीयेऽहनि विश्वानरस्य
विशति २३।३।१० । तृतीयेऽहनि संतमिद्रापठे ।
२४।१।११.

प्रतिपत् तृचः मस्तकीये शस्त्रे पृथवे पठे प्रथमेऽ-
हनि आ स्वा रथं २०।१।७ । द्वितीयेऽहनि विश्वानरस्य
वसति २०।३।१६ । तृतीयेऽहनि संतमिद्रापठे २३।१।-
१३ । चतुर्थेऽहनि सं तथा यशोभि २३।४।२१ ।
पञ्चमेऽहनि यत् पायमन्त्रा २३।१।८ । षष्ठेऽहनि
स वृषो महानाम् । २२।७।६.

प्रतिपत् तृचः मैत्रावरुणस्य अग्निशोभे प्रातःसवने

आ नो मित्रावरुणा । माध्यन्दिने कवा नाश्विन । वैश्व-
देवशस्त्रे तत् सवित्रुर्ग्रीमहे ॥ प्रयोगे ।

प्रतिपत् तृचः वैश्वदेवशस्त्रे अग्निष्टोमे तत् सवित्रुर्ग्री-
मीमहे । छन्दोमप्रथमेऽहनि तत् सवित्रुर्ग्रीमीमहे
२३।२।६ । द्वितीयेऽहनि विधो देवस्य नेतुः इत्येका
‘तत् सवित्रुर्वरेण्यं इति द्वे मिलित्वा एकमृचः २३।४।८ ।
तृतीयेऽहनि तत् सवित्रुर्ग्रीमीमहे । २४।२।९ .

प्रतिपत् तृचाः वैश्वदेवशस्त्रे पृष्ठये पष्ठे । प्रथमेऽहनि
तत्सवित्रुर्ग्रीमीमहे २०।१।३ । द्वितीयेऽहनि विधो देवस्य
इत्येका तत्सवित्रुर्वरेण्यं इति द्वे २०।३।२ । तृतीयेऽहनि
तत्सवित्रुर्ग्रीमीमहे २६।१।६ । चतुर्थेऽहनि द्वितीयाहवत्
२१।५।६ । पञ्चमेऽहनि तृतीयाहवत् २२।२।६ । षष्ठे-
ऽहनि अग्निं त्वं देवं इत्येकां तत्सवित्रुर्वरेण्यं इति द्वे ।
२२।८।७ .

प्रतिपत् नवर्चः निष्केवल्ये शस्त्रे पृष्ठये पष्ठे
पथमेऽहनि महानान्नीषु अन्नं स्तुवते चाक्षरेण साम्ना,
‘विदा मयवन् विदा (१-९)’ । २२।२।९-८ .

प्रतिपत् निष्केवल्ये गृह्णते । ‘तद्विदास मुयनेषु’
इति त्रिषु ‘नदं य ओदतीनां’ इत्यनुष्टुप्, अनयोः
‘पादशो विहरणं तद्विदासपादः नदंयपादः इति रीत्या ।
तद्विदासकृचः प्रथमपादान्ते ‘पु’ इत्यक्षरं, द्वितीय-
पादान्ते ‘ह’, चतुर्थपादान्ते च ‘पः’ इति अक्षर-
विहारं कृतवा ‘नदं यः’ इत्यास्याः पादानां विरहण
कर्तव्यं, तेन वृत्तीद्वयं संप्रत्ये । एवं त्रिः प्रथमा ‘उरू’ ।
मिलिषा वद् वृत्तौ भवेयुः ॥ तेषु एकावती प्रतिपत् ।
ऐमा. १।१९-१२. १।२३१-६. ५।६।६ .

प्रतिपत् प्रगाथः अन्धशस्त्रशस्त्रे अग्निष्टोमे माध्यं-
दिने तपोमित्रो, निष्केवल्ये अग्निं त्वा दूर, आग्नि-
माहते यशायशा यो । प्रयोगे ।

प्रतिपत् प्रगाथः निष्केवल्ये छन्दोमप्रथमेऽहनि
त्वामिदि हवामहे २३।१।२१ । द्वितीयेऽहनि अग्निं
त्वा दूर २३।३।२१ । तृतीयेऽहनि त्वामिदि हवामहे ।
२४।१।२१ .

प्रतिपत् प्रगाथः निष्केवल्ये पृष्ठये पष्ठे प्रथमेऽहनि
अग्निं त्वा दूर २०।१।१३ । द्वितीयेऽहनि त्वामिदि

हवामहे २०।३।११ । तृतीयेऽहनि यद् द्याव इन्द्र
ते । २०।१।१८ .

प्रतिपत् प्रगाथः ब्राह्मणाच्छंसिषस्त्रे अग्निष्टोमे माध्यं-
दिने ‘तं वो दस’, मरुत्वतीये शस्त्रे ‘आ त्वा रयम्’ ।
प्रयोगे ।

प्रतिपत् मातरनुवाकस्य ‘उरू तिः पठनीया, ‘आपो
रेवतीः’ इति । ७।६।१-६ .

प्रतिपत् वैश्वदेवशस्त्रस्य तत्सवित्रुर्ग्रीमीमहे । १३।५।४ .

प्रतिपत् राजारम्भे पत्रमान अवयवविशेषः । ‘स च
‘उरू प्रगाथः तृचः सुक्तं वा मयति । प्रगाथः सामाधार-
भूतो यः स्तोत्रियो नाम तृचादेः सेव शस्त्रे प्रतिपत् ।
औद्गाते स्तोत्रिया, होत्रे प्रतिपत् इत्युच्यते । १२।-
१२।४ .

प्रतिपत् सुक्तं वैश्वानरीय आग्निमाहवत् शस्त्रे अग्निष्टोमे
वैश्वानराय पृष्ठ १३।११।१ । पृष्ठये पष्ठे प्रथमेऽहनि
वैश्वानराय पृष्ठ २०।२।१० । द्वितीयेऽहनि ‘पृषात्य इणो
मरुत्स्य २०।४।८ । तृतीयेऽहनि वैश्वानराय धियता
२१।२।१४ । चतुर्थेऽहनि वैश्वानराय हुमतौ २१।५।१२
पष्ठेऽहनि ‘अहम कृण्वमह’ । २१।१०।५ .

प्रतिपत् उत्तरे द्वे शस्त्रौ मायन्तौ अग्निष्टोमे माध्यं-
दिने मरुत्वतीयशस्त्रे, तृतीयशस्त्रे च वैश्वदेवशस्त्रे ।
१३।४।२-३ .

प्रतिपदः सूक्तप्रतिपदः सिधुमः अद्वयः शस्त्रेषु ।
एताः प्रगाथानां पुरस्तात् चाप्यात्येन शंसन्त्याः इति के
चित्तल । मैत्रावरुणस्य ‘अप प्राच इन्द्र’, मातृगान्धर्विनः
‘मल्ला ते महा मुजा’, वाञ्छावाकस्य उदं नो लोकमतु
इति । २१।६।१-७ .

प्रतिप्रस्थातुः स्वर्गोऽहः पशुमागः षष्ठे । ३१।१।२ .
प्रतिप्राथः नाम मन्त्राख्यः मातृगान्धर्वसिधिल्ये पठेऽ
हनि ‘मुमिषामिगतः’ इत्यादयः । तानि पदानि नाम ।
३०।७।१९ .

प्रतिप्राकमरय दीशनीयायां पृष्ठे चरः अग्निष्टोमे ।
१।१।८-११ .

प्रतिहर्तुः वण्डः काकुदध (काकुदं) पशुमागः षष्ठे
३१।१।२ .

प्रतिहारः प्रतिहर्ता गातव्यः पाञ्चमस्तिके चतुर्थः, साप्तमस्तिके च षष्ठः सामावयवः । १२।१२।४ सायनः ।

प्रतिहारः महाभते । प्रसोतार प्रशान्ति होता । राजनारूपस्य साम्नः पञ्चविंशस्य सोमस्य तिसृषु, अर्ध-तृतीयासु (२॥) अर्धत्रयोदशासु (१२॥) वा परिशि-ष्टासु (इति त्रयः पक्षाः) प्रथम प्रतिहारं प्रवृत्तात् इति । 'अर्धत्रयोदशासु प्रवाचयते' इति जगद्वर्ण्यः । ऐआ. ५।५।१-२.

प्रवृण्णापाठः नाम पदसङ्घः । ऐआ. ३।३।२-६.

प्रथमेऽह्नि पृथगे षष्ठे अग्निदेवता, त्रिष्टुप् सोमः, रथंतरं साम, गायत्री छन्दः । २०।१।१-२। आप्त्यं, प्रउगं, महरवतीयं, निष्केषत्वम् । २०।१।४-१७। येददेवं, आग्निनाहतम् । २०।२।१-१५.

प्रधानस्य यावदाहुनास्ये दीक्षणीयाया 'अभिर्मुत्त प्रथमो देवतानां, अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं' इति त्रिष्टुभौ । १।४।८-११.

प्रधानानां याज्याहुनाक्याः प्रायणीवोदनीययोः । पय्यायाः स्वरितेः त्रिष्टुभौ 'स्वरित नः पय्यासु, स्वस्ति-रिद्धि प्रथमे' इति । अग्रेऽभिष्टुभौ 'अग्ने नय नुयथा, आ देवानामपि नयाम्' इति । सोमस्य त्रिष्टुभौ 'स्वं सोम प्रचिकितो, या ते धामानि दिवि' इति । सवित्र-गांयत्री 'आ विश्वेदेवं स्रवति, य इमा विश्वा जातानि' इति । अदितेर्जगत्सु 'मुचामागं पृथिवी या, महोमू यु मातर' इति । २।३।७.

प्रपदं नाम होममन्त्राः । प्रक्षित पदजाते यस्मिन्नु-च्चारणे, तदुच्चारणं प्रपद नाम । ३७।७।१-२ सायनः ।

प्रपदहीनः यथाहृत्प्राजाभिषेके षष्ठे आगमनोचरम् । एव गृहान् गृहसामेवविशाय अन्वास्थाय कस्मिन् सर्वप्रयोगान्ते कंठेन चतुर्गृहीतास्तस्य आग्याहुनीः सेन्दीः प्रपदं करोति । पय्युप धन्यवान्वातवे, अनु दि त्या मुने सोम, भञ्जनी दि पवनान इति मन्त्रपथे द्वितीयादेपु मन्त्रान्तप्रसंगेऽस्ति, ते मन्त्राः वैश्वदेव प्रपदं नाम । ३७।१।९; ७।१-४.

प्रमंदिष्टीयं साम 'प्र मंदिष्टाय गायत्र' इति कसि उत्तमम् । १५।५।९ सायनः ।

प्रमंदिष्टीयेन साम्ना उक्थ्यस्तोत्राणि कर्तव्यानि शास्त्रमन्त्रेण वा । १५।५।८-१०.

प्रयाज्याप्याः आप्रियः जामदग्न्याः 'समिद्धो अथ मनुयो' । द्वादशोद्रे प्राजापत्यपञ्चौ । १९।४।६-८.

प्रयाजाः अग्नीषोमयजोरेकादश । समिधः, तनून पात् वशिष्ठशुनवेतरेषा गोनाषा, नराशंसं, इन्द्रः वर्हिः, दुरः, उपासा नवना, देव्या होतासः, तिष्ठो देवीः, क्षत्रा, धनस्यतिः, स्वाहाहृतयः इति । यथर्पि आप्रियः । ६।४।१-१६.

प्रयाजा अनुयाजाश्च प्रायणीयाया, प्रयाजाः सन्ति अनुयाजा न सन्ति, उदयनीयायास्तु प्रयाजा न सन्ति अनुयाजाश्च सन्ति इति पूर्वः पक्षः । उभयत्र उत्तमं इति सिद्धान्तः । २।५।१-४.

प्रयाजाः पयो यथर्पि भवन्ति । 'यथर्पि' इति शब्दे द्रष्टव्यम् । १९।४।७.

प्रयाजानुयाजनिषेधः उपसक्तु । ४।९।१.

प्रयाजेषु काम्याः प्रकराः प्रायणीयायाम् । प्रयाज्ञा-दुतिभिः प्राटिपात् प्रम्वर्चसकामः । दक्षिणा इपात् अजायकामः । प्रवद् इपात् वशुकामः । उदद् इपात्-भूकः सोमवीयकामः । मध्ये स्वर्गकामः । १२।२।१-१०.

प्रवर्ग्यः । आख्यायिका, प्रैयः, अभिष्टनः उत्तरं पठन् । ४।१-५.

प्रवर्गे अभिष्टनार्थं फवः । पूर्व पठन् । प्रवृजः, कानं, इवं पित्ये, महान् मही (ब्राह्मणस्यत्या). अभि त्वं देवं (सामिदी) एताभ्यतजः घासान्तरगता-आयलायनेन (४।६।१) पठिताः । एं सीदस्य महाम् इति महाशीरस्य सरे संस्थापनार्थं । भञ्जितं यं इति महावीराय अज्यमानायाभिष्या । पदप्यमजः, यो नः सनुत्यो, मानो अग्ने इति द्वे द्वे । इगुय पात्रः इनि पत्र राशोऽप्यः । परि त्या गिरंगो, अपि ह्योरेदपाः, शुक ते अन्यद्, अपरयं गोयाम् । त्रा एकवर्षातिर्भवन्ति ४।१।१-११। सजे द्रव्यस्य इति यत्र पावमान्यः, अयं वेनभोदयन्, पवित्रं ते, तपोऽ-वित्रं, विव्यपिभं, मयानां त्या माह्वस्त्यर्थं एकोन विंशतिसं, प्रपथ तुवं धर्मतन्त्रः नय, अपरयं त्या

तृचं० कारावत् नवचं कासीयसमाश्रितं, आ मात्याभिः
पञ्चर्चं त्रैभूमं, प्रायाणेव अष्टर्चं त्रैभूमं, ईळे चावा
पञ्चविंशतृचं जागतं, 'अरुचत्' उपोत्तमा आधेया,
ईळेचावीया उचमा परिधानीया । इति तु पूर्वं पठ्यम् ।
४।३-४ । अयोत्तरं पठ्यम् । उपह्वये (त्रिः)
हिरण्यवी, अभित्वा देव सवितः, समी वसं, सं वाध
इय, यस्ते स्तानः, गौरमीमित्, नमसेदुप, संजानना,
आ दशभिर्, दुहन्ति ससंक्रां, 'समिद्धो अभिरश्मिना,
समिद्धो अभिर्हृपया' इति द्वे कचौ शात्तान्तरादि
आश्रलापनेन पठिते । तदु प्रथम, आत्मन्वन् ।
उचिष्ठ ब्राह्मणस्यते इत्यवलिखते । अधुनात् पिपुषी
इति धेन्वां हुन्धापाम् । उवद्रव पयसा इत्याह्वयमाधे
दुग्धे । इयं शात्तान्तरगता आश्रलापनेन पठिता । अ
नूनमश्विनोर्नादिः इति गव्ये दुग्धे आशिष्यमाने ।
आमुते विद्यत इति गात्रे दुग्धे भाषिष्यमाने । उधु
त्वे महीरायः इत्याश्विनतयोः उधु पय देवः सवित्
हिरण्यवा इति अनुचिद्यति मित्र मदाशरयतिः इत्यनुधैति ।
गन्धर्व इत्या पदमस्य इति श्वरं (महावीरत्पायनापी
येति) । अवेधते । नाके मुनर्गुप इत्यनुविधति । 'ततो
वा पयो' (इति शात्तान्तरगता आश्रलापनेन पठिता)
उमा विव्रतमश्विना' इति द्वाभ्यां पुराङ्गे यजोति (द्वे
याग्ये इत्यर्थः) । अग्रे वीदि इत्यनुवदकारः ।
'उदुतिशास्त्रादुतं (शात्तान्तरगता आश्रलापनेन
पठिता), अथ विव्रतमश्विना' इति द्वाभ्यां अवगाह्ये
यजति । अग्रे वीदि इत्यनुवदकारः । मदाशः
'विश्व आशा दक्षिणयात्' (शात्तान्तरगता आश्र-
लापनेन पठिता) इति कच् । रोमा रोमादूर्ध्वं पद-
नीयाः एत कचः, 'श्वादाहृतः उचिर् (शात्तान्तरगता
आश्रलापनेन पठिता), उनुदादूर्ध्वमिदियति, द्रष्टुः
उनुममि, एते सन्नायं, ऊर्ध्वं क पु वः, उर्ध्वो नः
पातयंताः, सं येभिर्या' इति । पावक घोने इति मन्त्र-
मावाद्यते । हुतं रविर्गु (ब्राह्मणपठिता) इति
धर्मस्य मदापति । येनो न योनि, आ परितन् यत्
पातयाः (आश्रलापनेन पठिता) इति द्वे प्रथम्या-
संश्राने । हरिर्दक्षिणो महि इति कच् उपोत्तमानेन आश्र-

पनीया यदहरत्तादधिष्यन्तो भवन्ति । धृयवताद् मग-
वती इत्युत्तमया परिदधाति । अथ प्रवर्ग्यप्रशंसा ।
४।५।१-१५.

प्रथमं पयसा प्रचरति । १४।१।७.

प्रबद्धलिका नाम मन्त्राः ऐतश्रमलापोत्तरं ब्राह्मणा-
न्धंसिधित्वे पठेद्भनि 'विततो किरणौ द्वौ' इत्यादयः
पठ् अनुष्टुभः अर्धचंशः संश्राने । ३०।७।१६-१७.

प्रवासे प्राप्ते जम्भुपस्थानम् । प्रवासादेव य ।
अहरश्च दृष्टीमेव विनयपदार्थनम् । किंवा 'अमर्षं
चोऽमर्षं मेऽस्तु' इति पठेत् । ३२।१।८.

प्रवासे यजमानमरणे स्वगृहे पुत्रादिः अभिवान्य-
वतायाः पयसा लहुपात् । अपि वा यत् एव कुतश्च
पयसा लहुपात् । किंवा अमीन् अज्ज्वान् क्षेम-
रहितानेव हर्षीरन् आ शरीरावाभास्तौ । ३२ । १ ।
४-६.

प्रवेद्याः परब्रह्मणः जीवकमेव धरिरे । ऐआ.
३।२।७-८.

प्रस्तावाः प्रस्तोथा मातङ्गः द्वितीयः कामावपयः ।
३।२।२।४.

प्रस्तोतात्तं प्रेक्षतास्वी होता संश्रानि मदाश्रते ।
'राजनसाम्नः पञ्चविंशस्य स्तोमस्य त्रिगुण अर्ध-
तृतीयागु (२॥) अर्धपयोदद्यागु (१२॥) वा परि-
शिष्टागु प्रथमं प्रतिहारं प्रनुवात्' इति । ऐआ.
५।५।१-२.

प्रस्तोतुः इत् सजिह्वे पयुमायाः सधे । ३।२।१२.
प्रस्तोथा प्रथमप्रतिहारकाले प्रोचते होता अपति
गुणयोरपि मद्त्वान् इत्यादि मन्त्रपथं मदाश्रते । ऐआ
५।५।१-९.

प्रस्थितयाग्याः तिलः पोतुः उचये कर्तौ ।
३।५।५६.

प्रस्थितयाग्याः प्रातःसंधने । रोदः, इदं ते सोम्यं
अगु । प्रातयाग्यं निनः, इन्द्र त्वा हृषमे वयम् ।
मैत्रावरुणाय, मित्रं वयं हवामहे । पोतुः, महतो पयसि दि-
क्षये । नेदुः, अग्रे वन्नीहिावह । आमीप्राय, उधा-

नाम वद्यानाय । अन्तावाकस्य, प्रातर्षावमिरागतम् ।
२८।२। माध्यादिने । हेतुः, पिवा सोममभि । मैना-
वरुणस्य, ॥ ई पादि यः । ब्राह्मणाञ्छेतिनः, एवा पादि
प्रत्यया । पोतुः, अर्वादेहि सोमकामम् । नेष्टुः, त्वायं
सोमस्त्वमेक्षार्वाह । अन्तावाकस्य इन्द्राय सोमाः प्रदिवो ।
आग्नीध्रस्य, आ पूगो अस्य कलशः । २८।३।
सृतीयसवने । हेतुः, इन्द्र फभुमिर्वाज्जवाङ्गे ।
ब्राह्मणाञ्छेतिनः, इन्द्रश्च सोमं पितृभ्यः । मैनावरुणस्य,
इन्द्राय स्वाहा हुता । पोतुः आ यो बहन्तु सतयो ।
नेष्टुः, अमेय नः सुहवा । अन्तावाकस्य, इन्द्रायिष्णु
पितृभ्यः । आग्नीध्रस्य, इमं स्तोममर्हते । २८।४।

प्रस्थितयाज्याना सताना पुरस्तात् प्रत्येक एकैका
पादच्छेदी भ्रक् उपधातव्या पृष्ठये चन्दे । प्रातःसवने
क्रमेण वृषभिन्द्र, सुपुमा पात, वनोति हि सुन्वन्,
मो दु यो अल्पदभि ओ पू गो अमे, गर्भि हेतारं मन्ये,
दध्यद् इ मन्ये । इति (आश्वला ८।१।२) माध्यादिने
तु 'पिवा सोममिन्द्र' इत्येका, इन्द्राय हि घोरसुतो
इति पद (आश्वला ८।१।४) २९।५।१-५।

प्रहरणं यूपस्य (अग्नी) स्वर्गकामस्य । ६।१।८।

प्रहरणं स्वरोरेव यूपप्रतिनिधिःवेन प्रतिष्ठाकामस्य ।

६।१।८।

प्राजापत्यं पशुमालमेत द्वादशाहे दीक्षायाः पुर-
स्तात् । तत्र सामिधेन्यः सतदश आप्रिवः जामदग्नयः
'समिद्धो अद्य सनुयो' इत्यादयः । ११।४।४-८।

प्राजापत्याना भ्रक् 'कतुं तन्वन्' इति आग्नि-
मादतदालो वैश्वम्याः उत्तर, प्राजापत्योत्तरं च 'एवा
न इन्द्रो मधवा' इति परिधानीयः । ११।१।५-८।

प्राणः प्रपदाभ्या शरीरे प्रापयत आत्मा तु मूर्ध्ना ।
ऐसा. २।४।१।

प्राणभैष्ठयार्थे इन्द्रियकलहः । ऐसा ४।४।१-१५।

प्राणस्य वंशत्वं शरीरे । वंशो यक्षस्य मध्यस्थाना ।
ऐसा. १।४।२; ७।१।

प्राणाः शरीरे द्वादश । सप्त शीर्षाभ्याः, द्वौ स्तन्यौ,
सप्तोऽधोऽधः नाम्ना सह । ऐसा. १।२०।७।

प्राणोपासनम् । महात्मनस्त्वन्मित्रैश्चैव यजस्य प्राय-

दृष्ट्या उपासनम् । प्राणः सूक्ष्मदेहात्मकः । अतः सूक्ष्म-
देहस्थेण उक्त्योपासनं इत्युच्यते । अहंप्रहोऽह । ऐसा.
२।४।२०।

प्रातःसवनं आग्नेयम् । २७।१।४-५।

प्रातःसवनं गायत्री लक्ष्यन्तम् । ११।४।२।

प्रातःसवनं द्विनाराक्षसम् । ८।६।३।

प्रातःसवने अन्तावाकशर्लं अग्निष्टोमे (आग्न्यं)
'इन्द्राग्नौ आगतं सुतं' इति । प्रयोगे ।

प्रातःसवने शम्भवाकशर्लं चतुर्विधे महाप्रते च
'आ सुते विशत' इति । ऐसा. ५।१।५।

प्रातःसवने अन्तावाकस्य परिधानीया । 'आहं
सरस्वतीशतोः ।' वा च युक्तियोगः । २९।७।२।

प्रातःसवने उल्लयमानसूतं (मैतावरुणस्य)
ऐन्द्राग्न्यतिर्गन्तव्यं 'आ त्वा बहन्तु हरयः' इत्यादयः ।
आदिमाः समवेति के चित्, तत्र । २८।१।१-१२।

प्रातःसवने नव ब्रह्म यज्ञान्ते (धाराप्रदाः), नवभिः
नवमाने स्तुवते । अग्निष्टोमे । ११।१।१।

प्रातःसवने प्रतिगदः 'संग्रामो देवोम्' इति ।
११।१।२।

प्रातःसवने प्रस्थितयाज्याः । २८।२।१-१० ।

प्रस्थितयाज्या चन्दे द० ।

प्रातःसवने बहिष्पवमानोत्तरं आग्न्यशर्लं, ततः
प्रतगम् । १०।५।१।

प्रातःसवने ब्राह्मणाञ्छेतिनः अग्निष्टोमे परिधानीया
'स न इन्द्रः धिनः सखा' इति । विहृती तु 'इन्द्रेण
रोचना दिवः' इति । २७।४।५।

प्रातःसवने ब्राह्मणाञ्छेतिनः अहीने 'व्यन्तरिक्ष'
इति पर्वोत्सृज्यः । 'इन्द्रेण रोचना दिवः' इति परि-
धानीया । २९।७।२।

प्रातःसवने ब्राह्मणाञ्छेतिनः अग्निष्टोमे 'आ
याहि सुपुमा हि' इति । चतुर्विधे महाप्रते च 'गुरुप-
कृत्यमृतये' इति । ऐसा. ५।१।५।

प्रातःसवने ब्राह्मणाञ्छेतिनः अग्निष्टोमे स्तोत्रिय-
स्तुतः भिरद्वेपुषि महियो, अनुस्त्वस्तुतः 'एन्द्रया
इयुप नः' इत्येका, 'इन्द्राय हि योः' इत्येका

‘प्राग्वर्त्तमे’ इत्येका इति शिक्षित्वा । प्रयोगे । प्रातःसवने
‘भूरिन्द्रवन्तः शुभ्रं’ इति ब्रह्मा स्तोत्रप्रत्ययमाह ।
२५।१।५-६.

प्रातःसवने गन्धवा वाचा शंभेत् । माष्यंदिने वषी-
यस्या वाचा । ‘तृतीयसवने वसिष्ठतमया वाचा ।
उत्साहानुवारेण उत्तरोत्तरिण्या वाचा शंभेत् ।
१४।६।५.

प्रातःसवने माष्यंदिने च षष्ठेऽहनि प्रस्थितयाज्यानां
पुरस्तात् प्रातर्कं एकैका पारुण्येण उपदध्यात् ।
२२।५।१-५.

प्रातःसवने मैत्रावरुणस्य अग्निष्टोमे अहीने च परि-
धानीया ते स्याम देय वरुण । प्राद्वान्वाञ्छिमः अग्नि-
ष्टोमे ‘स न इन्द्रः दिवः सृष्टा’ इति, विह्वी तु
‘इन्द्रेण रोचना दिवः ।’ अञ्छावाकस्य अग्निष्टोमे
गोमादिष्टिण्यवात्, विह्वी तु आहं सरस्वतीवतोः इति ।
२७।४।१; ५।१.

प्रातःसवने मैत्रावरुणशर्ल अग्निष्टोमे ‘आ नो
निष्ठावरुणा वृतेः’ इत्यादि । ऐआ. ५।१।५ सायणः ।
चत्वारिंशे ब्रह्मणे च ‘ता नः शरते पार्थिवस्य’ इति ।
ऐआ. ५।१।५ सायणः ।

प्रातःसवने याज्या अनवानम् । २७।५।६.

प्रातःसवने घटवज्रपः होतुः ‘उक्थं वाचि’ इति
चत्वारिंशत् । अथर्वोः ‘ओमुक्थयाः’ इति चत्वारिंशत् ।
१२।१।२.

प्रातःसवने द्वात्रिंशत् पुरस्तात् निषिद्धानम् । ११।
१०-११.

प्रातःसवने स्तोमविह्वी अतिर्धनं एक्या द्वाभ्यां
वा, नाधिक्या । २७।५।७-८. २९।७।१०-१३
छापः ।

प्रातरनुवाकः । प्रैयः ‘देवेभ्यः प्रातर्वाग्भ्यो रोत-
गुह्रि’ इत्याद्याभ्युः । महति राज्ये अनूच्यः पुरा
पाचाः प्रवदितोऽनूच्यः, पुरा शकुनिवादादनुब्रूवात् ।
अथो तत्तु यदेवाभ्युत्तानुब्रूवात् (प्रैयं दद्यात्) अथा-
नुब्रूवात् । ७।५।१।१५। अतमनूच्यमाहुष्कामस्य । जीमि
च यजानि पश्चिमानूच्यानि यक्षकामस्य । सप्त च शलानि

विंशतिश्चानूच्यानि प्रजापशुकामस्य । अष्टौ शतान्यनू-
च्यानि अम्रात्रयोक्तस्य, यो वा दुरुस्तोऽस्तः शमल-
ग्रहीतो यजेत । सहस्रमनूच्यं स्वर्गकामस्य । अपरिमित-
मनूच्यं सर्वेषां कामानामवदच्यै । सप्त अग्नेयानि छन्दा-
स्सन्वाह । छन्दःक्रमश्च गाव्यी अनुबुद् शिषुद् बृहवी
तामिङ् जगती पट्टकिः इति । सप्त उपस्थानि छन्दा-
स्यन्वाह । सप्त आश्विनानि छन्दास्यन्वाह । ७।७।
१-११। ‘आपो रेवतीः’ इत्यनया त्रया आरम्भः ।
७।६।१-६ । पञ्चः अनूच्यः इति कैचित् । अर्ध-
वैश्व एयानूच्यः इति सिद्धान्तः । ७।८।१-४ । ‘अ-
भुदुषा श्वात्पशुः’ इत्युक्तपया वरिदधाति । ७।८।१२।
(आश्वला ४।१३-१५.)

प्रातरनुवाकस्य व्यूढस्य सप्तः अन्यूढत्वं बृहतीमध्य-
कत्वात् । ७।८।५.

प्रातरनुवाके न्यूढः प्रथमवादे द्वयसरेण चतुर्थेऽहनि
पृष्ठे पदे १२।१।१०.

प्रायणीया शंभन्ता । १५।१।२.

प्रायणीये धाप्यारहिताः कामिधेन्यः पञ्चदश । १५।
२।४.

प्रायणीकोदयनीये अग्निष्टोमे । शीता एवः, देवताः,
देवक्रमः, प्रवाजानां काम्याः प्रकाशः, याज्यानुवाक्याः
प्रधानानां, संशान्ये, प्रयाजानुवाजाः, पानीसंवाजास्तु
न सन्ति, समिधयश्च नास्ति, प्रायणीयानिष्काशे,
स्यात्वां वा उदयनीयानिर्वापः, व्यतिपद्गो याज्याऽ
नुवाक्यानां, द्वयं आदित्यश्चः प्रायणीयो भवति आदि-
त्यश्चरुदयनीयः इतोरेषा चतुर्गमाज्यम् । (आश्वला
६।१।३) (तत्तच्छब्दे तत्तद्विशेषा द्रष्टव्याः)
२।१-५.

प्रायश्चित्तं अग्नी अग्नेरुदरे । ‘उदरे’ इत्यत
द्र० ३२।५।१.

प्रायश्चित्तं अग्निदाहे । ‘अग्रयः प्राग्भेन’ इत्यत
द्र० ३२।६।१.

प्रायश्चित्तं अग्निनाये । ‘अग्निनाये’ इत्यत ।
‘भग्नीनां प्रयागामपि उपशान्ती’ इत्यत द्र० ३२।४।८;
३२।७।४.

प्रायश्चित्तं अग्निषु 'अन्तरागमने' इत्यत्र ३० ।
३२।११।३, ७.

प्रायश्चित्तं अग्निसेतुर्गो । 'गार्हपत्याहवनीययोः' इत्यत्र,
अग्नीना त्रयाणां' इत्यत्र, 'अग्नैराग्निभिः' इत्यत्र,
'अग्नीनां दिव्येनाग्निना' इत्यत्र, 'शक्वाग्निना' इत्यत्र च
इत्यत्रम् । ३२।५-६.

प्रायश्चित्तं 'अग्निहोतृदोहकाले' इत्यत्र ३० । धेनुः
यदि उपनिशेत्, यदि याभ्येत, यदि स्पन्दनेन पयः
हन्वत्येत् । २५।२।७-२१; ३२।२।१-४.

(इत उत्तरं अयतरप्रचिह्नयुक्ते अन्ते वृत्तत् प्रायश्चित्तं
द्रष्टव्यम्, पौनस्त्वभ्यस्त अत्र न विवृतम्.)

प्रायश्चित्तं अग्निहोत्रहविषि अग्नेध्याते । 'अग्निहोत्र
अधिष्ठित अग्नेध्व' इत्यत्र । ३२।४।१.

प्रायश्चित्तं अमायास्यायाः पौर्णमास्याः वा 'अत्यये'
३२।७।३.

प्रायश्चित्तं 'अविज्ञातप्रायश्चित्तं' । २५।७।५.

प्रायश्चित्तं 'अस्नातेन' अग्निहोत्रहमे कृते ।
३२।८।५.

प्रायश्चित्तं 'आम्रयज्ञेनानिष्ट्वा' नवाक्षप्राग्मे ।
३२।८।९.

प्रायश्चित्तं आरण्येनाग्निना विहारस्थाग्निना संवर्धे,
अग्नये क्षामयते अष्टाकपात्रं निर्वपेत्, तस्य वाग्न्याऽनु-
वाक्ये अकन्दहस्तिः स्तनयन्, अपा यथा नः पितरः
इति । आहुतिं वा आहवनीयि लुह्यात् अग्नये क्षामयते
साक्षा इति । ३२।५।४.

प्रायश्चित्तं आर्त्विज्यदोषानेकार्थं पृष्ठस्तोत्रे वाग्दे-
व्यसामगाने 'अग्नीं पु नः खर्वीना पु', 'अविष्ठा
अरिहृणा व', 'यत्तं भवार्युतोभिः पः' इति पुष्पपदाक्ष-
राणि प्रक्षिप्य उद्गातारं गावेभ्यः । नित्येऽप्येत् कर्त्तव्यम् ।
३५।२।६-१०.

प्रायश्चित्तं आहिताग्निना उपवस्यदिने 'अशुकरणे' ।
३२।७।१.

प्रायश्चित्तं 'अधिष्ठिते' अग्निहोत्रे, शानाप्ये, हवि पु
वा आहिताग्नेरुणे । ३२।१।२.

प्रायश्चित्तं आहिताग्नेः उपवस्यदिने 'अग्न्याचरये'

३२।७।२.

प्रायश्चित्तं आहिताग्नेः उपवस्यदिने मरणे ।
३२।१।१.

प्रायश्चित्तं प्रवस्ये यजमानमरणे । ३२।१।४-६.

प्रायश्चित्तं प्रवस्ये मरणेन अर्ध्यादीनामग्न्याग्ने यदि
शरीराणि (अरवीनि) न विरेरन् पर्णशरः कर्तव्यः ।
'प्रेतारिषिभिनामे' । ३२।१।७-९.

प्रायश्चित्तं आहिताग्नेः 'हविःपु वेद्यामात्रेण' मरणे ।
३३।१।३.

प्रायश्चित्तं उद्धरणाभावे 'सूयोस्तमये' 'सूयोदये' ।
३२।१।१-२.

प्रायश्चित्तं तप्ततः आर्त्तौ 'भूः' इति गार्हपत्ये लुह-
यात्, यलुहः आर्त्तौ 'भूवः' इति यसे आग्नीध्रीये
हविर्यज्ञेन च 'अन्याहार्यपचने' सामतः आर्त्तौ 'स्वः'
इत्याहवनीये । अविज्ञातापामार्त्तौ सर्वतो वा आर्त्तौ
'भूमिः स्वः' इति सर्वाग्निः आहवनीये एव । २५।७।५।
एतत् मन्त्रा करोति । २५।९।४.

प्रायश्चित्तं 'कपलनामे' । ३२।८।९.

प्रायश्चित्तं 'अविचि मृतसन्ध्यावणे' । ३२।८।७.

प्रायश्चित्तं निविहानविम्वरणे । अन्धत् तदैवत्यं
वृच्छन्दस्व एतत्तदाहृत्य तरिम् नितिविदं दध्यात् ।
आहतात् युक्तात् प्राक् 'या मगाम पयो वयं' इति वृत्तं
सूत्रं पठेत् । धेयं सक्त प्रायश्चित्तः । २१।१।१-
१४-२२.

प्रायश्चित्तं 'प्रथिनकनामे' । ३२।८।३.

प्रायश्चित्तं प्रायः नाम नाशः तस्य चित्तं समाधानम् ।
प्रायश्चित्तरवि तदेव । ३२।१।२ सामयः ।

प्रायश्चित्तं मित्रे 'सुक' दायत्र । २२।४।७.

प्रायश्चित्तं 'सूत्रकारगले' । ३२।८।६.

प्रायश्चित्तं शिवा यदि वा 'यमलजने' । ३२।८।८

प्रायश्चित्तं 'हविर्दोषादिक्रिये' । ३२।३।४; ४।१.

प्रायश्चित्तं 'दिरण्यनामे' । ३२।८।४.

प्रायश्चित्तानि चित्तत्वारिहत् उत्तानि । मले
३२।१। दोहयिष्ये । ३२।२। हविर्दोषे । ३२।३। हविषि
अग्नेध्याते, स्कन्ने, स्कन्ने प्रये वा, मित्रे, अग्निनामे ।

३२।४। उद्धरणविषये, अग्निसमं १३२।५; ६।२-३।
अग्निना केन चिदन्वेनाग्निना दाहे १३२।६। अष्टरुणे,
अमर्याचरणे, यागात्यये, अग्नीना उपशान्तौ १३२।७।
सामयणाकरणे, वषाळनाद्ये, पवित्रकनाद्ये, दिव्यनाद्ये,
अस्तातेन होमे, सुतक्रान्तमद्ये, जीवति मृतशब्दश्रवणे,
यमलजनेन । ३२।८।

प्रार्थनामन्त्रः, शान्तिमन्त्रः । वाक्ये मनसि प्रति
छिता, मनो मे वाचि प्रतिष्ठितम् । आविरावीर्य एधि,
येदस्य न आग्नी रथ', भुतं मे मा प्रहासीः, अनेनावी-
हेनाहोरात्रात् सदधामि, यत्तं यदिष्यामि, सत्तं यदिष्यामि,
सन्मामयतु तद् यक्तारमयतु, अयतु मा, अयतु यवतार-
मयतु यक्तारम् । ऐमा. २।२६।१२।

प्रासाहः=बाहुवन् । लगत्प्रासाहः जगतीरुन्दश्च-
क्रान्तुल्लाः वृत्तीमयवनगताः प्ररिपतपान्थाः । २८।४।
१५। सायणः । वसिष्ठप्रासाहः निष्पेयव्यस्य उद्धरः
यसः । तस्मिन् वसिष्ठो मुनिः स्वयमभ्यर्च्यै संपादितवान्,
अतोऽयं वसिष्ठप्रासाहः । एष भद्राजप्रासाहः ।
५।८।७।

मियङ्गूनां तेषामानि चमसे वाक्यं वा समोन्पानि
येन्द्रमहाभिवेके संभारः । २९।१२-१३।

प्रेहृत्प्रमादस्य दस्यते महामते निष्पेयस्य वाक्यम् ।
तस्य पञ्च एकमेवेति वै चित्, त्रीणीत्यग्रे, हे इति
शिद्धान्तः । हे पञ्चके औदुम्बरे भूमिवीतययोर्वच्ये ।
उद्धृते स्वादा भूमि वीतय च (तिर्वृत्ताश्च उपरितन)
यया न सृष्टेयाताम् । एतवः दक्षिणावृत्ताश्च उध्मावृत्ता-
श्चेति उच्यते, दाम्प्यः । प्रेहृत्स्य उद्धरण अग्निनाद्ये
भूमेस्परि इति के चित् । प्रदिशमात्रे इत्यग्रे । मुष्टि-
मात्रे इति शिद्धान्तः । पुष्टकेन उपसृष्टेयं अधिरोहण-
काळे श्रवत् । अग्निनायामपिरोहेत् स्वेनयत् । एक
पादं भूमे स्थापयेत् । प्रेहृत् होता अधिरोहेति ।
उद्धासा औदुम्बरीमाधन्दीम् । होतृणाः समदाकाः वृत्तीः
अधिरोहन्ति । होता पण्डित्यत् प्रेहृत्पादवरोहेत् । इति
के चित्, भसं दाते यदीवा जपरोहेत् इत्यग्रे । यज
इत्या जपरोहेत् इति शिद्धान्तः । प्राह जपरोहेत् ।
ऐमा. १।७-८।

प्रेहृत् होता दाम्प्यपरीक्षणार्थं चालयति । 'भूते-
म्यस्त्वा' इति । पञ्चाधे पञ्चके वाणी प्रतिष्ठापयति ।
'प्राणमनु प्रेहृत्स्व' इति प्राञ्ज प्रेहृत् प्रणयति ।
'व्यानमन्वीद्वस्व' इति तिर्यञ्चम् । अपानमन्वीद्व-
स्व इत्यन्यात्मम् । भुम्बुः स्वोरिति जपति ।
'प्राणाय त्वा' इति प्राञ्जमेव पुनश्चालयति, व्यानाय
त्वा इति तिर्यञ्च, अपानाय त्वा इति अन्यात्मम् । ऐमा.
५।४।८-१०।

प्रेहृत्स्य महामते माध्यन्दिने अष्टवर्गुमिषपकल्पनीयः ।
ऐमा. ५।४।१ सायणः ।

प्रेहृत्स्य महामते माध्यन्दिने सदः प्रवेद्यात् पुरस्ताद्
उपपल्लभो भवति । श्वये रज्जु वीचया इत्येतत् प्रस्ताव्य
वीथेन प्रपाद्य उद्धरणेऽग्नीमयी परित्यज्य पूर्वया द्वाया
उद्धः, सर्वान् धिग्वायानुचोष । औदुम्बराणि काष्ठानि
प्रेहृत्स्य भवन्ति, पालासानि, मिश्राणि वा । त्रीणि
पल्लवानि उभयतल्लवाणि, हे वा, स्वयम्भू तावत्यः ।
इपुमानः प्राह प्रेहृत्स्य, निमुष्टिकः (मुष्टिमुनेपुमानः)
तिर्वृत् (प्राह = इदी, तिर्वृत् = लानी) । उद्धगमः
प्रागव्याम्ना सुधीम्ना समुतः (प्रोता=मत्वा भवति) । दक्षि-
णोत्तरं श्वये निताप्य अभित्तो होतुपदानं वीचयम्-
त्वादधाति आस्यलभिव यजमानस्य । प्रेहृत्स्य दृष्टान्त
(कोणेषु चतुर्षु) छिद्राणि भवन्ति, रज्ज्वन्मागूर्ध्वमुदयति,
दक्षिणतो दक्षिणया (दक्षिणावृत्तवा एतन्ना), उद्धरतः
सम्बया (सम्पावृत्तया रज्ज्वा) । दाम्प्यं निगुणे स्वाता
रज्जुः । सत्यदक्षिणे पञ्चव्यामे दिगुणे, वीचधे स्त्रिः प्रदक्षिणं
पर्वत्य ऊर्ध्वमग्निं निदक्ष्ये (पुरगाठ) यन्नाति । घाताभिः
वृत्तीभिर्वा परिकल्पन्ति (पात्स्व अयेत पर्वदेत्) । अग्नि-
मयि यया स्मात् । चतुरङ्गुणेन एष विभूमः
(शुर्द सोडुन वर) प्रेहृत्स्यः स्यात् मुष्टिमात्रेण वा ।
दक्षिणतः उद्धारितकरः (दक्षिणेत जरा उंच) । प्रपद-
मात्रे पिच्छात् । ऐमा. ५।३।२-१२।

प्रेताग्निविनाशे वर्णयतः । यक्षिः त्रीणि च घटानि
पलायन्तानि (वान, ये दाते) माहाय तेषां पुण्यम्-
कमिव कृत्वा जप्नीतु तैः संत्यजे उद्धावयेतुः । ददन-
किन्दानादि च कुपुः । यज (१५०) इत्यादि

शरीरमप्ये, ७०+७० खनिष्णी, २५+२५ ऊरु,
श्रेयं (२०) शिरशि इति पुण्यरूपककल्पितः ।
३२।१।७-९.

प्रैयमेघाः (प्रियमेघपुत्राः) ऋषयः उदमयं नाम
अङ्गराजपुरोहितं अयाजयन् । ३९।८।४.

प्रैयः । अग्निप्रणयने ' अक्षये प्रणयमानायानुवृद्धि ' इत्याहाव्यर्धुः । ५।२।१ । अग्निमन्थनीयाऽनुवचने ' अग्नये मन्थमानायानुवृद्धि ' इति । ३।५।२ । अग्निश्रेष्ठे सदस्ये ' उद्वराहयनीय ' इति । २५।१।१९ । अग्नीषोमप्रणयनीयास्तु अग्निहोत्रे ' अग्नीषोमाम्या प्रणयमानायाम्यानुवृद्धि ' इति । ५।४।१ । अग्निगौ मैत्रावरुणं प्रति, ' उपमेय होतव्यो वैवेत्यः ' इति । ६।५।६ । उष्यन्ते मूषस्य ' मूषाकोऽग्निमाग्यानुवृद्धि ' ' उष्यन्-स्माग्यानुवृद्धि ' इति वा (आनस्तम्यः) । ६।२।६-सायणः । वसैर्धमराविधौ (प्रवर्णोऽभिष्टयने) ' मन्त्रं प्रवर्ण्येण प्रवर्णिष्यामो होतरभिष्टुहि ' इति अर्धयुः प्रति-प्रस्थाता च । ४।१।३ । वसुधयावत्य उत्तमस्य ' होता यस्तदग्निं स्वाहा ' इति प्रैयवृत्ते अन्तिमः । ७।३।१-२ सायणः । यशोः पर्यग्निक्रणानुवचने ' यथानये क्रियमाग्यानुवृद्धि ' इति । ६।५।१ । प्राचीनबंधे सोमे नीधमाग्ने ' सोमाय क्रीताय प्रोक्षमाग्यानुवृद्धि ' इति । ३।१।१ । प्रातस्तुवाके ' देवेभ्यः प्रातर्थावभ्यो होतरनुवृद्धि ' इति । ७।५।१ । मनोताऽनुवचने ' मनोतायै हविषोऽयदीयमाग्यानुवृद्धि ' इति । ६।१०।१ । मूषस्याङ्गनानुवचने ' अम्भो मूषमनुवृद्धि ' इति । ६।२।१ । मूषस्य परिक्रम्ये ' मूषम परिक्षिमाग्यानुवृद्धि ' इति । ६।२।२ । ऋग्वेदिनि कर्तृपात्रे मेत्रावरुणेन ऋग्विररक्षप्रमन्त्रो-धरं पठनीयः, न तु अग्निहोत्रे इव केरुप्रैयमन्त्रोत्तरम् । २२।४।१-६ । होमप्रोक्षणानुवचनीयास्तु ' सोमाय क्रीताय प्रोक्षमाग्यानुवृद्धि ' । ३।२।१ । सोमपुत्रवचनीयास्तु यवां खुवेपाभिषारयनाहाव्यर्धुः, ' होक्मेयोऽनुवृद्धि ' इति । ७।२।१-२ । हविषानप्रवर्तनीयास्तु ' हविषानाम्यां प्रोक्षमाग्यानुवृद्धि ' इति । ५।३।१ । यद-स्तिद्वयं मेप्यति । ११।१।६-८.

मैत्रवृत्ते (५।२, ८) वेद्यः कर्तृपात्रो, उहमे कर्तो ।

१५।५।६.

प्रोहणं (अकटेन नयनं) सोमस्य क्रीतस्य प्राप्तवंशे
अग्निहोत्रे १३।१-३.

प्लक्षस्य पत्नानि चमसे पात्र्यां वा सनोप्यानि
ऐन्द्रमहाभिषेके संमरः । ३९।२-३.

फलफल्गि प्रेष्टारस्य स्त्रीणि द्वे वा उभयस्तृणानि
महाभ्यसे माषांदिने निष्केर्कस्वार्थम् । ऐआ. ५।३।५.

फलचमसः शक्तिरस्य । न्यमोधावरोहान् औदुम्बर-
आश्वत्थ-प्लाखानि च फल्गानि पुरस्तादुपप्लुतानि
भवन्ति । अथ सोमं राजानं क्रीताग्ने । रात्र एषावृता
(रीत्या) उपरतवपर्वशं चरेत् (मूत्रवेत् फल्गानि) ।
यदा राजानं प्रातराग्निपुष्पास्ति तदा एतानि द्वेपा
विषङ्गोवात्, एकं भागमभिपुष्पात् अपरं भागं माष्य-
दिनाव परिशिष्यात् । ३५।९।४ चमवान् यदा उत्त-
थेयुः, तदा दक्षमानचमसमुचयेत्, तस्मिन् द्वे दर्मे-
तृणके प्रास्ते स्थाताम् । तयोः पूर्वं (एकं दर्मे) वषट्कृते
अन्तःपरिधिं पास्तेत् दधिक्राव्यो अग्नारिषं इत्येतमर्चा
सत्याहाकारया । अनुवपट्कृते अपरं (दर्मे) ' आ
दधिराः शक्वा ' इति । यदा एतांश्चमसानाहरेयुः
तद् एतं चमसानचमसाहरेत् । तान् यदा उद्वृष्टीयुः
तद् एतं उपोद्वृष्टीयात् । यदा होता नमसं भक्तयेत्
अथैनं ' यदनं शिष्टं रक्षिनः ' इति मध्येयत् (क्षत्रियो
वैश्यो वा यजमानः) । ' छं छं एधि हरे ' इत्यात्मनः
प्रत्यभिमुखः । ' आप्यायस्य तमेयु ते, छं ते वक्रांति ' इति
होम्यां चमसपाप्याययति । ३५।७।१-७ । तथा च
फलचमसस्य उचयनं, होमः, मयः, आग्नयशोः,
आप्यायनं, आषादनं, प्रकम्पनं, नाराशंजनमसमश्रुणं,
आत्मस्यर्थः, आप्यायनं इति कर्मानि भवन्ति, मन्त्रान्तु
सोमचमसादन्ये । ३५।८।१।६.

फलचमसहोत्रे महाश्रमियाः तदनुदायका फलवधः ।

कथयः

राजानः

रात्रो मायकः शत्रवर्धः

विश्वतः शोषदन्तः

दूरः कावेयः

मननेश्वः पारिधितः .

पर्वतनारदौ
अग्निः
वसिष्ठः

सौम्यः साहदेवः
{ सहदेवः साञ्जयः (सुञ्जय)
वभ्रुः देवानृषः
भीमः वैदर्भः
नमोऽभिन् गान्धारः
{ सनःश्रुतः अरिन्दमः
{ कृतविद् जानकिः
मुदाः पेशपनः

३५।८।७-२०.

पञ्चमसप्रसंगा । महाराजो ममति । आदित्य इव
मिवां प्रतिष्ठितस्तपति । सर्वान्यो दिव्यो बलिमान-
वति । अयं शास्य राष्ट्रमप्ययं ममति । ३५।८-९.

बद्धम् = कोटिहस्तम् । ३५।८।४ । बद्धं हृदं इति
पर्यायो ३५।९।३ सामगः । द्वे द्वे हृदं बद्धानाम् ।
३५।८।४ । चतुर् बद्धानि सप्त च गजान् हृदो ३५।९।३।
बद्धो ना विभेजिरे हृदं माक्षगाः ३५।९।४।
भीमद्वानावते दीक्षायां भीमैरस्तु बद्धं = २५०८० इति
संख्या उक्ता ।

वदित्पञ्चमानस्य उपामि मायता नरा इति
स्तोत्रियः । ३५।९।१.

वदित्पञ्चमाने नयमिर्नयिः सुखे उज्ज्वलः ।
उपामे, ददितुवामा, पश्य इति पश्यतुषाः । तत्र
आक्षिप्तो प्रहो हृदये दद्यमानं, हृदये च तृतीयनेन ।
३५।९।२.

वदित्पञ्चमाने होता सर्वोदित्येके, न सर्वोदिति सिद्धान्तः
किमु उपैवार्थानः ' यो देवानामिद ' , ' मुममति मुनं
मुनां ' इति चातुसन्नेषः । ८।४।१-९.

वदित्पञ्चमानोऽयं आग्नेयस्य साः प्रथमम् ।
३५।९।२.

बद्धपत्नीकस्य पुण्यस्य, दक्षयतिस्तं ॥ स्त्रियाः ।
" तामादेकस्य बद्धो नारा भवन्ति नैकस्य दक्षः सः
पत्नयः " । न तु विर्यवेण दक्षः स्त्रियाः बद्धः पत्नयः
पत्न्योऽप्येवमेव पर्यवन्ता इत्यने इति मायः (पश्यः
पश्यः देवदत्तं वदामा इत्यने वा हृदः । इति
हृदो देवः) । ३५।९।२।२.

चार्हती नृचाशीतिः गहानते निष्केवल्ये शस्त्रे । ' मा
चिदन्वद्विशंत ' इति एकमानत्रिंशत् (२९), विवां
सुतस्य रश्मिः इति विश्वेः सप्तमी चाष्टमी चोदरतिः
' यदित्त्र प्राक्पापुदक् ' इति चतुर्दश, यमं पला
मुवाचन्धः इति पञ्चदश, मो ॥ त्वा वापतश्चन इत्ये-
तस्य द्विपदां चोदरति रायंतरं च प्रगायं (अभित्वा
घूर इति ऋग्वेदमुदरति) । अथ शास्य नाकेः मुदासो
रयं इत्येते प्रगायमुदभूतव (तस्य स्थाने) त्यामिदा
सो नरः इत्येते प्रगायं प्रत्ययदपाति, आभि प्र याः सुरापसं
इति पद् वाचरित्त्वानां एतानि, वा सत्ताश्च विचर्षणिः
इति, त्यामिदि हवामदे इति सुतस्य द्वादशमगात्मकः—
शेषः, अयं ते अस्तु हवतः इति यस्ते (अयं ते,
आम्नेः इति द्वे सूक्ते इत्यर्थः), उमयं नृगपथ नः
इति (एतं, तत्र) सप्तमी चाष्टमी चोदरति, सरो-
मिर्षो विशदत्तुं (इति एतं, तत्र) उत्तमापुदरति, यो
राजा चर्यमानो इत्येकादश, यं वो ददमृतीपदं (वृत्तं),
आ नो पिपासु हवः (यस्ते), या हवः पुन आमर
इति नय, सुदरोहाः । इति । ऐशा. ५।१०।१-३.

वृक्षाः=हृक्षः तृपयंशतलाकारनिर्मितः आवन-
विशेषः । ऐशा. १।८।१३ वायवः । तपस्विना-
मावनार्थं तृपयंशतलाकारेणुदलादिनिर्मितः अस्या पक्षः
विशेषः । ऐशा. ५।१।९ वायवः ।

वृक्षः अनुरूपः प्रगायः तं कोटि येन इति ।
२०।३।१२.

वृक्षः योनिः प्रगायः त्यामिदि हवामदे ।
२०।३।१२.

वृक्षः उज्ज्वलात् वेदाभरत एतिः ऐतत्तत्र च ।
३५।९।२, ४.

वृक्षनीमाहसं महानते निष्केवल्ये सयं (अथ साक्षात्
कचो हृदयं नास्ति, किं तु अक्षरादिगहनदेव कया पितृ
मुखा । ऐशा. २।१२.

वृक्षदिवं नाम मुनं ' वदित्वा मुनयेषु श्रेष्ठ ' इति ।
तत्र गामात्मने चतुर्विंशत्ये दिव्येऽनि महानताये च
उमन्नेऽनि समानं निष्केवल्ये सयं ३७।८।१-२.
वृक्षप्रपंशरपर्विषयभ्युपेति ३७।७।१-७.

बृहस्पतिर्वै वे देवानां पुरोहितः, तमनु अन्ये
मनुष्यराजा पुरोहिताः । ४०।२।४.

बृहस्पतेः सृष्टिः । प्रजापतेः रेतः।मिण्डस्य प्रदीप्तस्य
अद्गासः पुनरवधान्ताः उददीप्यन्त तद् बृहस्पति
रभवत् । २३।१०।१.

चैत्यः यूपः अनायकामस्य पुष्टिकामस्य ॥
६।१।६-९.

प्रज्ञाचारिपुंश्चरयोः संप्रवादः महानते । स च साम-
प्राज्ञणे दर्शितः । देवाः ५।५।११.

प्रज्ञापः प्रवर्ग्ये ' पिथा आया दक्षिणसात् '
इत्यादिः सौत्रो मन्त्रः । ४।५।७.

प्रज्ञाणः जीवरूपेण शरीरे प्रवेशः।ऐआ२।२-।७-८.

प्रज्ञाणः परितरोप्राप्तना तद्वद्वज्रपथं पुरोहितस्य ।
४०।५।१-१०.

प्रज्ञाणः सव्या भोगिः पशुमागः सजे । ३१।१।२.

प्रज्ञणे यजमानस्य क्षत्रियस्य (वैश्यस्य च) मागो
देवः दीक्षणीयादिषु । अग्नौ देवे लुहति ' प्रजापते
विमानां लोकः ' इति मन्त्रेण, सन्न तथा ।
३४।८।१-६.

प्रज्ञात्वम् । यदेतत् षष्ठ्यै विद्यायै शुन (ज्वाहृतिप्रय)
तेन प्रज्ञत्वमकरोत् । २५।७।३ । केन प्रज्ञात्वं क्षिपते
इति (प्रभे) त्रय्या मित्रया इति श्रूयात् । २५।८।१ ।
यदि षष्ठे क्वत्त आर्षिर्भवति, भूरिति गार्हपत्ये लहवाय,
यदि वष्टः, मुन इत्याग्नीषीये (सोमे) अन्वाहर्षपचने
वा इविर्गच्छेत् । यदि सामतः, स्वस्त्याहवनीये, यत्
विशाता सर्वव्यापद् वा, भूर्भुवःस्वपिति आहवनीये एव
क्षत्राय । २५।७।५ । प्रज्ञा उपार्कृते प्रातरनुवागे
वाच्यमः स्यात् आ उग्रायकतर्गामयोर्होमात्, उपार्क-
त्तेषु पयमानेषु आ उदचः (सपानिर्वर्धम्), अथ
यानि क्षोत्राणि सप्रथाणि आ तेषां सप्रकारात् ।
प्रक्षोता उपार्कृते सोमो अह ' प्रज्ञान् प्रक्षोभ्यामः
प्रधास्ता ' इति, स भूरिति प्रज्ञा प्रातः।वचने श्रूयात्, भुव
इति माध्यन्दिने, स्वपिति तृतीयवचने, भूर्भुवः स्मरि-
त्युक्त्वे वा अतिरात्रे वा श्रूयात् । प्रवेद्यन्ते च ' इन्द्र-
यन्तः सृष्टा ' इति श्रूयात् । २५।१।५.

प्रज्ञावर्चसक्रामः अपोनितृतीये एकधनासु अमूर्या उप
सूये इत्यनया अनुप्रपद्येत । ८।२।२२.

प्रज्ञावर्चसक्रामस्य पालाशो यूपः । ६।१।१०-१३.

प्रज्ञा कर्मवद् ब्रह्मिष्ठः स्यात् । ऐआ । ३।९।६.

प्रज्ञाणे नमस्सरोति त्रि. अभक्षादाधीनो राजा,
' नमो प्रज्ञणे नमो प्रज्ञणे नमो प्रज्ञणे ' इति । यज्ञा-
ह्मण्यभाभिषेके । ३७।५।५६.

प्रज्ञा होत्रकाश्च कूर्चान् समारोहन्ति महावते । ऐआ.
५।४।१६

प्रक्षोत्रं = प्राज्ञाणानां सत्रं सग्राह. । अग्निर्ग्रहयति-
रिति हेतु आहुः इत्यादिः । आदिनाक्ये दशमेऽहनि ।
२४।६।२२.

प्राज्ञाण. ' आदायी (प्रतिग्रहवर्मा) आपायी
(सोमपायी वाजनपर्मा) आवतायी (परार्थे भोजन-
वाचनवर्मा) यथाकामप्रयाप्यः (कोणी हि धुङ्का-
वून सावर्णे, परात्न पालवून धावे अता) । ३५।३।२.

प्राज्ञणः क्षत्रियात् भूयान् । ३३।३।८.

प्राज्ञणः देवयजन (यज्ञभूमि) क्षत्रिय यावने ।
३४।२।१.

प्राज्ञाणः भिद्रान् रामो राष्ट्रगोचः पुरोहितः । ४०।२.

प्राज्ञाणस्यत्या प्रताय. अभिनशेने, छन्दोस्तृतीये
ऽहनि प्रथमे षष्ठ्यै तृतीये षष्ठे चाहनि ' प्र नूने प्रज्ञाणस्य-
ते ' इति । छन्दोमद्वितीयेऽहनि, षष्ठे षष्ठ्यै तृतीये षष्ठ-
मे चाहनि ' उच्चिद्य मद्राणस्यते ' इति । छन्दोमद्वितीये
ऽहनि, षष्ठे षष्ठ्यै प्रथमे चतुर्थे चाहनि ' प्रैतु प्रज्ञाणस्यते '
इति । २०।१।९; २०।३।७; ६ः

प्राज्ञाणस्य अभिनप्रयत्ने यावन्ती प्रथमा ' प्र देव
देव्या पिथा ' इति । ५।२।२-३.

प्राज्ञाणस्य अनाम्यगत्तेन शिष्टेयस्तस्य अभिशेधे प्रातः-
सुराके अशौ शतानि कक्षा अनुत्पाति अत्राक्षगोकः
= राजतेयाधिकारी । ७।३।६.

प्राज्ञाणः हुतादा आर्त्तिव्यात् । ३४।१।११.

प्राज्ञाणानां सोमो भयः, न क्षत्रियैर्यज्योः ।
३५।२।२०.

प्राज्ञाणां सृष्ट्यैऽहम्बु । हुतादः प्रजाः, यद्

ब्राह्मण । ३४।१।१

ब्राह्मणस्पति प्रगाथ अग्निष्टोमे, छन्दोमवृत्तयेऽहनि, पृष्ठये षडहे वृताये षष्ठेचाहनि 'प्र नून ब्राह्मणस्पति' इति । छन्दोमाद्वितीयेऽहनि, पृष्ठय षडहे द्वितीये पयमे चाहनि 'उत्तिष्ठ ब्राह्मणस्पते' इति । छन्दोमवृत्तयेऽहनि, पृष्ठये षडहे प्रथमे चतुर्थे चाहनि 'प्रैष्ठ ब्राह्मणस्पति' इति । २०।१।१९ २०।३।७, इ

ब्राह्मणाच्छविन. अग्निष्टोमे प्रातः सवने परिधानीया 'स न इन्द्र शिव सक्ता' इति, विकृतौ 'इन्द्रेण रोचना दिव' इति । उभयत्र माध्यदिने 'एवेदिन्द्र वृषणम्' । उभयत्र तृतीयसवने 'इहस्पतिर्न परिपातु' । २७।५

ब्राह्मणाच्छविन अहरह शस्य उदु ब्रह्मणैरत इति वासिष्ठ षड्मन्त्र सप्तातादुपरिष्ठात् । २९।४।७ १२। अहरह शस्ये सूक्त प्रतिपत् कर्त्तुं ब्रह्मणा ते प्रसा युता । २९।६।४। अहीनयूक्त माध्यदिने अस्मा इदु प्र तपसे । चतुर्विंशे, अग्निविति, विपुवति, विश्व भित्ति, महाभते च । २९।२।५, ८। अहीने परिधानीया 'एवेदिन्द्रम्' । २९।६।८-१०। अहीने प्रातः सवने 'व्यन्तरिभ' इति पर्यावस्तुष, 'इन्द्रेण रोचना दिव' इति परिधानीया मुक्तिर्नाम । माध्यदिने 'एवे दिन्द्रम्' इति परिधानीया विमुक्तिर्नाम । २९।६।२ । उदये तृतीयसवने आरम्भणीय सूक्त ज्ञातव्यं 'प्र महि द्याम्' । २८।७।१। ऐन्द्रे शक्ते आरम्भणीय 'इन्द्र वा मिधतस्परि' । २७।३।१-६। चतुर्थेऽहनि आवाविस्तुष तुभ्येदिमा सपना, प्र को महे महि वृधे, ष्व त्वचसे महिने इति विराज । हरीन्वस्य, यदा नज, होचिमु शृष्टि इति त्वच वैमद । पयमेऽहनि शिप्रित् वाजना, निष्वापया, सक्नुत्वा इति त्वच पादक । षष्ठेऽहनि विधेयु दि त्वा, वि त्वा ततके, विदुष्टे अय कीर्षस्य इति त्वच पादक । २९।३।८-९। परिधानीया नृदसतिर्न परि पातु । २८।७।६। प्रातः सवने प्रसिपत् पाज्या इन्द्र त्वा वृषम वयम् । २८।२।१। माध्यदिने प्रसिपत्पाज्या 'एवा माहि प्रनया' । २८।३।९। तृतीयसवने प्रसिपत्पाज्या 'इन्द्रम सोम निमतम्' ।

२८।४।८। माध्यदिने द्वे सूक्ते शशनीये इन्द्र पूर्वित्, उदु ब्रह्माण । २८।५।५। व्यन्तरिक्षमविरात् इति सूक्ते तृतीया 'इन्द्रेण रोचना दिव' इति परिधानीया अहीने प्रातः सवने । २७।४।३-९। षष्ठेऽहनि शिल्पशक्ते नामावस्तुष 'पूर्वैष्ट इन्द्रोप' । २९।८।१-२। श्लोम विवृद्धौ आवापिक सूक्त 'यने न वा यो न्यधावि' । २९।३।१०-११

ब्राह्मणाच्छविन सव्य सदिय पशुभाग सक्ते । ३।१।९,

ब्राह्मणाच्छविशक्ते अग्निष्टोमे प्रातः सवने । ऐन्द्रम् । प्रतिपत् त्वच 'आ माहि सुयुमा' इति । अनुस्व त्वच 'आ नो माहि' । सूक्त त्रयोदशर्चे 'आ माहि सुयुमा' (इत्यनुवर्तते) । द्युति नवर्चे 'इन्द्र त्वा वृषम' इति । सूक्त त्वच उदयेऽहनि सुता इति, तत्र तृतीया परि धानीया प्रयोगे । ऐजा ५।१।५ साप्य ।

ब्राह्मणाच्छविशक्ते अग्निष्टोमे माध्यदिने । प्रतिपत् प्रगाथ 'त वो दत्तमृवीपह' इति, अनुस्व प्रगाथ 'तत्त्वा यामि सुवीर्यम्, प्रगाथ ऐन्द्र उदु त्वे मधुमत्तमा, सूक्त ऐन्द्र इन्द्र पूर्वित्शक्तिरत् एकादशर्चम्, सूक्त ऐन्द्र 'उदु ब्रह्मणैरत' त्वच षष्ठी परिधानीया । प्रयोगे ।

ब्राह्मणाच्छविशक्ते चतुर्विंशेऽहनि महाभते च प्रातः सवने 'सुखकृत्' इति । ऐजा ५।१।५

ब्राह्मणाच्छविशक्ते महाभते प्रातः सवने । प्रतिपत् त्वच त्रिकृतेषु महियो, अनुस्व त्वच ऐन्द्र वाङ्मय न ह्येका, इन्द्राय हि वोरुगुरो इति द्वितीया, मोक्षस्ये पुरीषच इति तृतीया । इन्द्र ब्राह्मणान्तरागुकारेण । ऐजा. ५।१।७.

ब्राह्मणाच्छविशक्ते उत्तरये कर्तौ 'उदयुतो न वयो' इति द्वादशर्चे सूक्त, अज्ज इन्द्र मयय ह्येकादशर्चे सूक्त च शशनीयम् । २९।५।२.

ब्राह्मणाच्छविशक्ते षष्ठेऽहनि । मुक्तिर्ति शक्ति 'आप प्राच' । वृषाकर्त्ति शक्ति पाद्वत् 'विहि सोतो रसुक्षत' नृत्वायति । वृषाकर्त्तिपक्ष पञ्च शस्यम् । २०।३।१-५ । कुतपसुक्त लिङ्गद्वय, तत्र नारा शशीतिव्य प्रवाह (पादे बादेऽवगाय) शक्ति, रैमी-

स्तिष्ठः प्रगाहं शंसति, पारिक्षितीधत्तः प्रगाहं शंसति, कात्याधत्तः प्रगाहं शंसति । नाराशंस्यादिषु न्यूह्रवो न कर्तव्यः, निनदंश्च कर्तव्यः । दिशं कर्त्तव्यः पञ्च अर्धचंद्राः शंसति, जनकस्याः षट् अर्धचंद्राः शंसति, अतोमयश्च न्यूह्रवो निनदंश्च न कर्तव्यौ । इन्द्रगाथाः पञ्च अर्धचंद्राः शंसति, न्यूह्रविनदौ न स्य प्रथ । १०।६। ऐतद्यप्रकायं सप्तविंशत्यक्षपदसमूहात्मकं पदा-
प्रगाहं शंसति, तस्योत्पत्तेन पदेन प्रगौति । प्रवहृत्किंकाः षट् अर्धचंद्राः शंसति । आजिनासेन्याः सप्त सप्तः अर्धचंद्राः शंसति । प्रतिराधे षट्षपात्मके मन्त्रं शंसति । अतिवादं मन्त्रं अर्धचंद्राः शंसति । १०।७। देवनीयं सप्तदशपदमन्त्रं पदाप्रगाहं शंसति, तस्योत्पत्तेन पदेन प्रगौति । १०।८-९ । भूरेच्छदास्तिष्ठः अर्धचंद्राः शंसति । आहनस्याः दश शंसति, ताः न्यूह्रवपति । दधिकार्यो अकारिणमिति दाधिकी शंसति । सुधाधो मधुमत्तमाः इति पावमानीस्तिष्ठः शंसति । अथ द्रव्यो अंशुमती इति ऐन्द्रावाहैस्त्वयं तृप्यं शंसति । १०।१०।

ब्राह्मणाच्छंटी उच्यते तृतीक्षपदे प्रमंदिष्याम इति ऐन्द्रावाहैस्त्वयं शंसति । तस्य रतोयिकानुस्मै ऐन्त्री 'वयम् त्वा, यी न ह्वे' इति । १८।१६।१०।
ब्राह्मणाच्छंटी महाभते प्रातःसमये स्वयच्छात्रे ईद-
रपन्तीरपस्युषा इति पञ्चमे सूक्तमावपेत । मार्यदिने 'आ नो विद्यातु हव' इति स्वयच्छात्रे 'वीक्ष्या-
मिषपयः' इति पञ्चमे सूक्तमावपेत । ऐमा. ५।१।६।
भक्षः आदिः प्रवहृत् नास्ति । १३।५।३।
भक्षः उच्यपवाजादीनां, आहृति अर्धचंद्रावप्याव-
मतिशयान् चमवाक्ष, भक्षं प्रतिस्थाप (शास्त्रा)
होता प्रादु मेदसादवरोहति, अपेतं मेदसं प्रत्यक्षमव-
ब्रप्सति यथा शंसितारं भक्षयिष्यन्तं नोपहन्तिपति, मेद-
सावापतनमावीनो होता भक्षयति, अथ तदुच्यपवातं
होता उपसृष्टेन (अनुशास्त्रेण, जवेन भक्षयति 'वादेवो
सोमस्य तुप्यन् । सोमो मे यज्याऽऽपः प्रागाप कर्तु ।
य मे प्रागः सर्वनाऽपुंशब्द' इति । ऐमा. ५।१२।११-
१२।

भक्षः द्विदेशप्रदायां, ऐन्द्रवाप्यस्य मीतावरस्य

पुरस्तात् प्रत्ययं, आधिनस्य तु सर्वतः। परिहारं (स्वधिरः
प्रदक्षिणीकृत्य) । एष वयुः पुरुषपुरिह वयुः इत्यादि-
मन्त्रेण ऐन्द्रवाप्यं भक्षयति, एष वयुर्विदवयुः इत्यादिना
मैत्रावर्णं भक्षयति, एष वयुः संब्रह्मणः इत्यादिना
आधिनं भक्षयति । १।३।३-८।

मक्षः पान्नीवतप्रवहृत्, आग्नीध्रः नेरुवस्यमावीनो
भक्षयति । २६।१।१०-११।

मक्षः प्रथमे, पावकशोचे तव हि क्षयं परि इति
भक्षमाकाङ्क्षते । 'हुतं इयिर्मयु इयि० मा मा हिंसी'
इति धर्मस्य भक्षयति । ४।५।१-१०।

मक्षः सवित्रप्रवहृत् नास्ति । १३।५।४।

भरतः दौःपतिः ऐन्त्रेण महाभिप्रेकेण समन्तं
पृथिवीं जवन परीषाय अथेन च मेत्येनेने ।
१९।१।१-७।

मस्तद्वादशाहः । तस्य महःवृत्तिः । अतिरातः,
अग्निहोमः, अष्टौ उच्यन्तः, अग्निहोमः, अतिरातः
इति । १९।१।१-६।

भरद्वाजः मनुजयिः प्रागदद्या उपास्यः । ऐमा.
१।९।१०।

भरद्वाजप्राहाहः । भरद्वाजेन संपादितः महाभते
निष्केषत्तस्य उच्यते पक्षाः, बर्हिताः, सप्तदशस्तोमः
द्विषतम् (१०२) । ऐमा. ५।८।७।

भरद्वाजी वै क्षत्रीयामनुचानतमः दीपिजीवितमा
सपरिवतम आष । ऐमा. १।५।८।

भर्गः नाम राजा, तस्य गोत्रापत्यं निरिघस्य पुत्रः
कुत्वा नाम । तस्य शत्रुभूताः पञ्च राजानः परिमरमन्-
पाठम् परिमरुः । ४०।५।१८।

भगवाधिकारिणे भगवान्ने भदातुर्नामः । 'दो
वै मागिनं मागान्मुदने चपते (चपावयति) वैनं, ए
वादि वैनं न चपते, अथ पुत्रमथ वीरं, चपते त्वेनम् ।
६।७।४।

मिक्षे पावभित्तं 'सुहृ' चपते ८० । १२।१।३।
भूतना मेधुने (मागधनुंभक्त्योः) उत्तरस्या वेदि-
भेल्या परिभित्ते । महाभते । ऐमा. ५।५।१३।
भूतेच्छदः नाम मन्त्रः माकशाच्छंदिष्यसे वदेऽ-

हनि । स्वामिन्द्र क्षमैरिषा इति तिस्रः अनुष्टुभः अर्ध-
चंद्रः घटतन्वाः । ३०।१०।१-३.

भूमिः विश्वकर्माणं भोषन् नाम राजानमाह । 'न
मा नर्यः कश्चन दातुमर्हति विश्वकर्मान् मौनं मा
दिदासिध । निमरूक्षेऽहं सलिलस्य मध्ये सोपस्त एष
कक्षपायाश्च संगराः' इति (कक्षपायस्य भूमिप्रतिग्रहविषयः
संगराः मोक्षः आसः) । ३१।७।१०.

भूमिदुन्दुभेः आहनने महाव्रते । भूमिदुन्दुभिर्नाम
अंगेण आभीक्षीय भूमिदुन्दुभिः अवट (गते) खनन्ति ।
अर्धमन्त्रैर्वादि अर्धं वहिर्वादि । तस्माद्वेण चर्मणा उत्तर-
लोम्ना अभिविशत्य (प्रसार्य) द्यद्भूमिं परिनिहृत्य
अत्रैतत् पुच्छकाण्डं (पथीः) आहननार्थं निदधाति ।
पुच्छकाण्डेन भूमिदुन्दुभिर्माप्रति (आवस्यन्वाः) ।
ऐआ. ५।५।१३ वाक्यः ।

अर्धः नाम सावत्सेन द्रव्यपतनम् । स्तलनं तु
विन्दुपतनम् । तत्र प्रायश्चित्तं, अग्निहोत्रहविः आहवनीयं
प्रति नयनकाले यदि स्तलन्ते अंभते वा तदा स तलै-
वोपविशेत् । अन्यः पुरवश्च स्थालीगतं अग्निहोत्रद्रव्येष्वेव
स्तलनीये आहरेत् । स च पुनश्चतुस्त्रीयं लुह्यात् इति ।
३२।४।६.

आतराः रिद्धयिषामां पिगरी सत्यपि कुर्वन्ति ।
'नामानेदिष्टं वै मानये प्रलक्षये चकन्त आतरो निर-
मजन्' । ३२।९।१.

सज्जिष्ठा-अर्धद्विदशेष्टत्वं रत्नम् । ऐआ. ३।१.०।७.

मथितस्याग्नेः अग्नौ प्रहरणम् । तदा च 'प्र देव
द्वेषनीतये' इति कच पठेत् । ३।५।२०-२३.

मह्यन् प्रतिगरः 'मदामो देवं इति आग्निवाक्य-
शक्ते अनुषांनोषामु । ३३।१४।१-२.

मधु ऐन्द्रमहामिषैके संभारः चर्मणे पात्र्यां वा अज्या-
नेयः । ३३।३।१ । यज्ञाद्गराजामिषैके च । ३।७।१३.

मनोतासूक्तं 'त्वं इत्ये प्रथमो मनोता' इति
एतुप्रपातावदागकाशीन अनुवचनीयम् । ६।१०।१-४

मन्त्राः अभिवेके यज्ञाद्गे । इमाः आपः क्षित-
माः, याभिरिन्द्रमन्थयिष्यत्, गहना रसा मदीना, देवस्य
त्वा सविनुः ० यष्टेराष्टाय भूर्भुवः सुनः इति । व्याहृतयो

न सन्तीति के चित्, छत्र । ३७।३।१।१०.

मन्यनमग्नेः आतिथ्यायाम् । प्रैयः आये मध्य-
मानावानुवृष्टि इति । अग्निमथनीया कचः, अभि-
त्वा देव सवितः इति सावित्री, मही यौः पृथिवी
इति व्यापृथिवीया, त्वामग्नें पुष्करादधि इति तृचः
आग्नेयो गायत्रः (अभिरजनेने चिरजनेने वा निमिसे,
अग्ने हवित न्यविषं इत्यादयः पञ्च रात्रोऽप्यः) उत
सुवन्तु जन्तवः इति जाताव, आपं हस्तेन स्वादिनं, प्र देवं
देववीचये इति प्रद्वियमाणाव, आ जातं जातवेदसि,
अग्निनाऽग्निः समिष्यते, एवं ह्यग्ने अग्निना, तं सर्ज-
यन्त सृष्टुं, यगेन यज्ञ । इति त्रयोदश । त्रिः प्रथ-
मामन्वाह त्रिदशमाह । ३।४।६. ३।५।१-४४.

मन्याचक्षानां वृष्टिः सोमपातनकाले गायत्र्या यौ वागः
सोमपातेन प्रक्षिप्तः तस्य पक्षेभ्यो जाताः (ये जीवविशेषाः
वृष्टयात्मानु अपोमुखा अवलम्बन्ते=वायवः । सर्वदोहः)
३३.१।१३.

भरणवियये आहिताग्नेः, प्राग्वक्षितानि । आहि-
ताग्निस्त्वयये म्रियेत, नैर्न वाजयेत् (उच्चरो वागो न
कर्तव्यः) । आहिताग्निः अभिधिये अग्निहोत्रे सानाये
वा हविःषु वा म्रियेत, तदा यजमानदहनदेशे एव
एतानि हवींषि पर्वाद्ध्यात्, यथा सर्वाणि ऐन्द्रैरन् ।
३२।१।२-२ । आहिताग्निः आसन्नेषु हविःषु म्रियेत, तदा
याम्य एव तानि देवशाम्यो हवींषि पृहीतानि भवन्ति
ताम्य. त्वाह इत्येकानि आहवनीये चर्चकुन्ति लुह्यात् ।
३२।१।३ । आहिताग्निः प्रशक्त् म्रियेत, तदा अभिवाग्य-
यत्तायाः पयसा, अवि वा यष्ट एव कुतश्च यथा अग्निहोत्रं
लुह्यात्, अथवा अग्नीन् अजसान् गजुद्धतः इन्धीन्
आशरीराणामाहतोः । यदि शरीराणि न विदेरन् पर्वा-
द्यत् । ३२।१।४-७.

भरणसूचकानि अरिष्ठानि । प्रत्यक्षाणि = (१)
चन्द्रमा इत्यादितो दृश्येन न रस्यथः प्रातुर्भवन्ति, (२)
लोदिनी लौर्भवति यथा यजिष्ठा, (३) व्यस्तः वायुः
(विहृतो भवति न सजेचयितुं शक्यते), (४) काक-
कुलामग्निर्यस्य शिरो वायति (दुर्गं प्रसारयति),
(५) वन छिद्र इवादितो दृश्यते रयताभिरिवामि-

ख्यायेत, (६) छिद्रां वा छायां (स्वस्य) पश्येत्, (७) अयाण्यादर्शं वा उदके वा जिह्वशिरसं वा अशिरसं वा आत्मानं पश्येत्, (८) विषयस्ते वा कन्याके (डोल्यां-तील वाटुल्या) जिह्वेन वा दर्शयेताम्, (९) अपि-पायाक्षिणी उपेक्षेत तस्या वटरकाणि (बुद्धकृष्णानि क्षुधमर्तुलानि) संपतन्तीव दृश्यन्ते, तानि यदा न पश्येत्, (१०) अयापि अपिषाय कर्णौ उपशृणुयात्, स एष ओषेदिष प्रत्यक्षतः रसस्यैव वा उपदिः (धोपः) तं यदा न शृणुयात्, (११) यत्र नील इवामिर्दृश्यते यथा मयूरप्रीवा, (१२) अमेघे वा विघ्नतं पश्येत्, मेघे वा विघ्नतं (खीमपि, न पश्येत् महामेघे वा मरीचीरिव पश्येत्, (१३), यत्र भूमि ज्वलन्तीविव पश्येत्, तदा न चिरमिष जीविष्यतीति सम्येत । अथ स्थमाः । पुरुषं कुणं कुणदन्तं पश्यति स एनं हन्ति, बराह एनं हन्ति, मर्कट एनमारुह्यति, आशु वायु-रेनं प्रवहति, सुवर्णं प्लावित्वा अपगिरति, मधु अभाति, वितानि भक्षयति, एकपुण्डरीकं (रक्तमयं) चारयति, खैरैर्वीर्युक्तैर्भेति (रथादिना), कुन्दाः प्लुतं मलदमाली दक्षिणामुखो नाबयति । तदाऽपि न चिरमिष जीविष्य-तीति विद्यात् । ऐआ. ३।१०।७ १७.

मरुते अरिष्टिणीते यत् कर्णायं मयेत तत् कुर्वीत । ' यदन्ति यच्च दूरके ' इति छा जयेत् । आदित् प्रानस्य इत्येका, यत्र भस्मा पवमान इति वद्, उदयं तप्तसरपरि इत्येका इति सर्वं जयेत् । उबोष्ण पापर्वं श्यालीवर्णं अयापित्वा रात्री व्यक्ष्यत् इति रात्रीप्लुतेन प्रत्युषं हुत्वा, अभ्येताजेन ब्राह्मणाय भोजयित्वा, चतं (हुतशेषं) त्यजं प्राक्षीयात् । अन्तरपुरुषं आत्मरतेन जानीयात् । ऐआ. ३।१०।८, १८.

' मरुतः परिवेष्टारो मरुतस्य (रात्रः) आचमन् गृहे । आयाचितस्य कर्मशेषेभ्यो देवाः समावदः ॥ ' ३।१०।१४.

मरुतः आनिक्षितः ऐन्द्रेण महाविषेकेण सर्वं पृथिवीं जगन् परीयाय अथेन च मेघेनेने । ३।१०। १२-१४.

मरुत्वती इति मरुज्जनने । ३।१०।८-८.

मरुत्वतीयं ग्रहं गृह्णाति, मरुत्वतीयं प्रगाथं संस्रति प्र व इन्द्राय बृहते इति, मरुत्वतीयं दूरतं संस्रति, ' जनिष्ठा उग्र ' इति, मरुत्वतीया निविर्दं दधाति इन्द्रो मरुत्वान्-इत्यादि, मरुत्वतीया यजति ये त्वाऽहिहस्ये मृषवन् इत्यनया । १।१।४-६.

मरुत्वतीयं ग्रहं पवमानोक्त्यर्थमाध्यन्दिने । ३।१।४. मरुत्वतीयं ग्रहं अग्निद्यौमे माध्यन्दिने पवमानोत्तरम् । प्रतिपत् आ त्या रयं, अनुचरः इदं यवी मुत, इन्द्र-निहवः प्रगाथः इन्द्र मेदीय, ब्राह्मणस्पतः प्रगाथः प्र-नूनं भक्षयत्यसि, धारयाः अग्निनेता० त्वं सोम० पिन्वन्त्यः०, तान् वो महे इति तृतीया इति के नित् तत्र, मरुत्वतीः प्रगाथः प्र व इन्द्राय बृहते, निविद्वानं सूरतं ' जनिष्ठा उग्रः सहसे ' गैरित्रीयं शायत्यं, तस्य अर्षाः (पट्) शस्त्वा अर्षाः (वट्) परिशेष्य मये इन्द्रो मरुत्वान् (३।१.१०) इति निविर्दं दधाति आक-मनाथ इव संसेत् (यौगतावर चक्रतांता गृहस्थात्तारलं) यमः सुपर्णा इति परिषानीषायां ' पूर्णि चक्षुः ' इत्यंश-पाठनाले चक्षुषी मरीचुप्येत । यावया, ये त्वाऽहिहस्ये मृषवन् इति । १।१।४-८.

मरुत्वतीयं ग्रहं क्षत्रिवश्यते । ब्राह्मणस्पतः प्रगाथः उचिष्ठ भक्षयत्यस्ये । शेवं समानं अग्निजोमरममरुत्वतीयिन । ३।१।२-२

मरुत्वतीयं शस्त्रं छन्दोमप्रयनेऽहवि । प्रतिपत् तृचः, अनुचरस्तृचः, इन्द्रनिहवः प्रगाथः, ब्राह्मणस्पतः प्रगाथः, धारयाः, मरुत्वतीयः प्रगाथः इति प्रयमेनाह्ला समान आत्मनः । कथा शुभीयं दृक्तं त्रेदुमे कथा शुभा सवयवः इति । निविद्वानं सूरतं जागतं ' त्वं सुमेयं महया ' इति । २।१।१२, ११.

मरुत्वतीयं शस्त्रं छन्दोमप्रयनेऽहवि । प्रतिपत् तृचः विधानरस्य वस्यतिम् । अनुचरस्तृचः इन्द्र इत् सोमया एकः । इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नदीय एदिदि । ब्राह्मणस्पतः प्रगाथः उचिष्ठ भक्षयत्यस्ये । धारयाः अग्नि नेता० त्वं सोम० पिन्वन्त्यः० । मरुत्वतीयः प्रगाथः बृहदिन्द्राय गायत । दमेतावान् द्वितीयनादा समान आत्मानः । श्रुतानि त्रेष्टमानि ऐन्द्राणि चलारि संघा

महामित्रं, महश्चित्त्वामिन्द्र, पिबा सोममभि य, महोन्द्रो
नृवदा, सुक्ते जागते ऐन्द्रं निविधानं तमस्थ चावाष्टपिबी
इति । २१।३।१०-२०.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं छन्दोमन्त्रायेऽहनि । प्रतिपत् तृचः
तंतमिद्राये । अनुचरः तृचः त्रय इन्द्रस्य सोमाः ।
इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः
प्र नूनं ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
मरुत्वतीयः प्रगाथः नकिः सुदासो । सुस्तानि
त्रैधुमानि चत्वारि इन्द्रः स्वाहा विषतु, गावत् सोम न-
भ्यं, तिष्ठा हवी रथ आ, इमा उ त्वा पुस्तमस्य । सुस्तं
जागते निविधानं प्रमदिने पितृमदर्थता । २४।१।
११-१८.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं छन्दे षष्ठे प्रथमेऽहनि । प्रतिपत्
तृचः आ त्वा रथं यथोत्ते । अनुचरः तृचः इवं वसो
सुतमन्थः । इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मण-
स्यत्यः प्रगाथः त्रैतु ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम
पिबन्त्यपः । मरुत्वतीयः प्रगाथः प्र य इन्द्राय वृहते ।
सुस्तं निविधानं आयोत्तिन्द्रोऽवस । २०।१।७-१२.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं द्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः विधा-
मस्थ वर्योतिम् । अनुचरः तृचः इन्द्र इत् सोमपाः ।
इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः ।
उत्तिष्ठ ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
मरुत्वतीयः प्रगाथः वृहदिन्द्राय गावत् । सुस्तं
निविधानं इन्द्र सोमं सोमस्ते । २०।१।६-१०.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं तृतीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः तंतमिद्रा-
ये । अनुचरः तृचः त्रय इन्द्रस्य सोमाः । इन्द्रनिहवः
प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः प्र नूनं
ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
मरुत्वतीयः प्रगाथः नकिः सुदासो । सुक्तं निविधानं
चर्ममा मनुषो । २१।१।१३-१७.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं चतुर्थेऽहनि । प्रतिपत् तृचः तंतत्वा य-
शेभि । अनुचरः तृचः इदं वसो सुत । इन्द्रनिहवः
प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः त्रैतु ब्रह्मण ।
धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः । मरुत्वतीयः
प्रगाथः प्र य इन्द्राय वृहते । सुस्ते शुची इवमिन्द्र ।

सुस्तं त्रैधुमं मरुत्वो इन्द्र । निविधानः तृचः पर्यासः
गावत्तः इमं नु गाविमन् । २१।४।११-१८.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं पञ्चमेऽहनि । प्रतिपत् तृचः यत्
पाञ्चजम्बा । अनुचरः तृचः इन्द्र इत् सोमपाः । इन्द्र-
निहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः
उत्तिष्ठ ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
मरुत्वतीयः प्रगाथः वृहदिन्द्रस्य गावत् । सुस्ते पाह्वस्ते
पञ्चपदे द्वे अवितासि सुन्वतो, इत्या हि सोम इन्मदे ।
सुस्तं त्रैधुमं इन्द्र विव सुम्यं सुतो । निविधानः तृचः
पर्यासः गावत्तः मरुत्वो इन्द्र मीद्वः । २२।१।८-१४.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं षष्ठेऽहनि । प्रतिपत् तृचः स पूर्वो
महानाम् । अनुचरः तृचः त्रय इन्द्रस्य सोमाः ।
इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय । ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः
प्र नूनं ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
मरुत्वतीयः प्रगाथः नकिः सुदासो । सुस्तं पाह्वस्तेयं यं
त्वं रथगिन्द्र । सुस्तं स यी ब्रुवा हृष्योभिः । तृचः
त्रैधुमः इन्द्र मरुत्व इह पाहि । निविधानः तृचः पर्यासो
गावत्तः अयं ह येन वा इदम् । २२।७।६-१३.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं महाश्वे माप्यदिने चतुर्विधात्
वाह्यम् । तदन्ते च अस्तु मे जरितः, पिबा सोममभि,
कया शुमा, मरुत्वो इन्द्र वृषभो इति चत्वारि
सूक्तानि शंसनीयानि सर्वान्ते च ऋक्विष्णु जनिता उग्रः
इति सूक्तेन समाप्तिः । ऐआ ५।१।८-९। प्रतिपत् तृचः
एकाहिकः आ त्वा रथम् । अनुचरः तृचः एकाहिकः
इदं वसो सुत । इन्द्रनिहवः प्रगाथः इन्द्र नेदीय ।
ब्राह्मणस्यत्यः प्रगाथः त्रयः त्रैतु ब्रह्मण, उत्तिष्ठ ब्रह्मण,
प्र नूनं ब्रह्मण । धाव्याः अग्निनेता, त्वं सोम, पिबन्त्यपः ।
प्रगाथः त्रयः प्र य इन्द्राय वृहते, वृहदिन्द्राय गावत्,
नकिः सुदासो । ऐआ. १।५।१-१४ । सूक्तानि चत्वारि
अस्तु मे जरितः इति चतुर्विधं ऋतुं वासुकं माजापलं,
पिबा सोममभि इति पञ्चदशर्चं मारुद्वाजं, कया शुमा
इति पञ्चदशर्चं, मरुत्वा इन्द्र वृषभो पञ्चर्चं वैश्वामिनम् ।
सुक्तं निविधानं एकादशर्चं एकाहिकं जनिता उग्रः ।
ऐआ. १।६।१।१७.

मरुत्वतीयं द्वास्त्रं विश्वोमेति अग्निशोमादतिदिश्यते ।

अधिकांश के चिद्विशेषाः विशिष्टाणि भवन्ति । तदेत-
त्सर्वं महाव्रते अतिदिश्यते । पूर्वस्मान् तत्रापि कश्चिद-
धिको विशेषः । ऐआ. ५।११।८ सायणः ।

मरुत्वतीयं सूक्तं अग्निहोत्रे मरुत्वतीये श्रुते निवि-
द्वानं जनिष्ठा उग्रः इति । प्रयोगे ।

मरुत्वतीये प्रगाथः अग्निहोत्रे मरुत्वतीये श्रुते प्र व
इन्द्राय । ११।८।१ । छन्दोमपयमेऽहनि प्र व इन्द्राय ।
२१।१।१२ । छन्दोमद्वितीयेऽहनि बृहदिन्द्राय गायत ।
२३ । ३ । १० । छन्दोमरुत्वतीयेऽहनि नक्तिः सुदासो ।
२४।१।१९ । पृथ्वे वरुं प्रयमेऽहनि 'प्र व इन्द्राय' ।
२०।१।११ । द्वितीयेऽहनि बृहदिन्द्राय । २०।३।१ ।
तृतीयेऽहनि नक्तिः सुदासो । २१।१।६ । चतुर्थेऽहनि प्र व
इन्द्राय । २१।१।२१ । पञ्चमेऽहनि बृहदिन्द्राय । २१।१।१५ ।
षष्ठेऽहनि नक्तिः सुदासो । २१।७।७ ।

मरुत्वतीयप्रदेशे त्रिषु मध्ये तृतीयेऽथ होमात् प्राक् मरु-
त्वतीये श्रुते होमा संसमीयन् । ऐआ. ५।१।८ सायणः ।
मरुत्वतीयसत्यपराधे वे त्वाऽहिहमे मयवन् ।
१३।१।५-७ ।

मरुत्वतीयश्रुत्य आरम्भगीतः तुषः आ त्वा रयन् ।
११।१।२ ।

मरुत्वतीयश्रुत्य महाव्रतगुरुं प्रकृतिः चतुर्विंशत्यं
मरुत्वतीयम् (ऐआ. ५।१।१) ऐआ. १।१।१ सायणः ।
मरुत्वतीयश्रुते निविद्वानं श्रुतं सपादो नाम आ
सायिन्द्रोऽवत इति । २०।१।२ ।

मरुत्वतीयश्रुते माध्वंदिने प्रतिपदः उत्तरे द्वे ऋतौ
गायम्यौ । १३।४।२ ।

मरुत्वतीयश्रुते वनाग्रे होता आग्नीध्रीये तिलः
आहुतीर्जुहोति महावते । 'संश्रियो मरुत्वतीये होता
विंशतिपर्वचोऽग्रे निष्काम्य आग्नीध्रीये तिल आहुतीर्जु-
होति औदुम्बरेण सुवेण । अनु मामिन्द्रो अनु मां बृह-
स्पतिः, आदित्या मा निषे अचन्द्र देवाः, मित्रो
मा विश्वमिदं च भूतं' इति । ऐआ. ५।१।१०-१३ ।

मण्यारः नाम देशविशेषः । 'द्विष्येन परीक्षान्
कृणान् शूद्रवतो गृणान् (गमान्) । मण्यारे भरतोऽद-
दात् शतं वदति सत च ॥' ३।१।१३ ।

महादेवाः कीर्त्येतामयोनिः विभ्राद् बृहत् पिण्डु
इति । १८।५।३ सायणः ।

महानाम्नीनामुत्सर्गाः नाम मन्वाः । १ प्रचेतन,
२ प्रचेतय, ३ आ वादि पिब मत्स्य, ४ कतुरङ्गदं फलं
बृहत्, ५ सुम्न आभेदि नो वशे इति । एते पञ्च
विद्वन्वीर्यश्रुते अतिच्छन्दःसु ऋक्ष उपसहस्राः ।
१६।४।१-३ ।

महानाम्नीनां पञ्चाक्षरा उत्सर्गाः । १ एवा हि एव,
२ एवा हि इन्द्रम्, ३ एवा हि शक्राः, ४ वशी हि
शक्रः इत्येते विद्वन्वीर्यश्रुते वाग्यामां प्रतिवादान्ते
उपसहस्राः । १६।४।१४-१५ ।

महानाम्नीमन्त्राः पृथक्पृथक् पञ्चमेऽहनि निष्के-
वत्पञ्चत्वं स्तोत्रिपस्तुचः यदि उद्गातारः शाकरं
गायेयुः तदा । चतुर्थे आरण्यके 'विदा मयवन् विदा'
इत्यादयो नव ऋचः पठिताः । तत्र तिस्रस्तिस्रो भिन्नत्वा
एकैका ऋक् भवति । एवं सति नव लिखिता एव
संपद्यते । तुषश्च पुनरप्येकवारं श्रोतव्यः । (भाष्य
७।२।१०) ऐआ. ४।१।२-९ ।

महापुरुषः कालात्मा, तस्य रश्म आदित्यः । ऐआ.
३।१।२, ७ ।

महाभिषेकः ऐन्द्रः पुरुषार्थः ३।१।२-९ ।

महायाजमित्त्वा नान विहारः वालिह्वाना अति-
मर्शं कृं वस्तानि । प्रथमं यच्छः, पुनः षड् अर्धर्बंशः,
पुनः षडपि ऋक्षः, पुनश्च यथापाकं षडपि सूक्तानि ।
सप्तमाह्वयोस्तु सूक्तयोः केचन विपर्यासः अष्टवं व्रतम-
त्रैन, सप्तं चाष्टवनेनेति । ३०।२।३ सायणः ।

महावीरस्य अञ्जने अनुवचनीया, अञ्जति यं प्रद-
यन्तो इति । प्रथम्ये । ४।२।६ ।

महावीरस्य खरे तादृजे अनुवचनीया 'संधीदस्य
मर्शं अस्ते' । ४।२।५ ।

महाव्रतं यवामकरश्च उपसन्त्यपदः । एकादश्वेष
पृथक् प्रयोगोऽपि भवति । वीणरीकस्य चेदं दण्डमधर्म-
वति इति अहीनत्वेनापि प्रयोगोऽस्य । ऐआ. ५।१।१
सायणः । तत्र सप्तोत्सवं महाव्रतं प्रकृतिः, एकादः अही-
नश्च विहृतिः । १८।८।८-९ सायणः ।

महान्तं पञ्चविंशतिस्तोम्यम् । ऐमा. १।२।९.
१।४।२१.

महान्तं वृषं हतवते महते इन्द्राय सोमपात्रात्मक
कर्म । ऐमा. १।१।२.

महाप्रतगतमरुत्वतीवशास्त्रस्य ननुर्विशाल्यमहः
प्रकृतिः । ऐमा. १।६।१ सायणः ।

महाप्रतगतस्य पित्राचार्येतरयागि निषेध. निष्के-
वृत्तयोपासकस्य । ऐमा. ३।१०।१-६.

महान्ते अहोनव्वतानि दोनकाया माघ्यदिने ।
२९।२।८.

महान्ते आप्यशस्त्र अजात्यकामस्य अग्निं नरो
दीधितिभिः इति पञ्चविंशत्यम् । ऐमा. १।२।१-१२।
कीर्तिकामस्य अशोष्यभिः समिधा इति द्वादशत्यम् ।
ऐमा. १।१।१५ । पुष्टिकामस्य विशो यिजो वो इति
पञ्चदशत्यम् । ऐमा. १।१।५ १४ । प्रजापशुकामस्य
होताऽजनिष्ठ चेतनः इत्यष्टत्यम् । ऐमा. १।१।१६ । प्र
वो देवायाम्ये इति प्राहुर्न एरुमेयेति सिद्धा-न्तः । तच्च
राष्ट्रिकानस्यापि । अग्निं नरो दीधितिभिः इति पञ्च-
विंशत्युच्यते द्वितीय, त्रिचनिति विद्यमान सौस्तव्य
इति केचित् । ऐमा. १।१।३.

महान्ते उद्गाता औदुम्बरीमाचम्यं समारुह्य भाषति ।
ऐमा. ५।४।१६.

महान्ते चतुर्विंशेऽहनि च प्रातःसमये अष्टायाकशर्षं
आ जुते विप्रस्य श्रियं इति । ऐमा ५।१।५.

महान्ते वृषीषवर्चनं अभिष्टरागहस्य पञ्चादहो प्राशे,
अम्पत् (विना) वेद्यदेवात् निविद्वानात् । ऐमा.
५।२।१।१४.

महान्ते निष्केरुत्वोषट् उपयवंप्रजपान्ते उपयदौह-
संक्रमत्यजयः । ऐमा. ५।१३।१-५.

महान्ते पल्यं काण्डवीणा. वादयन्ते । ऐमा.
५।५।१३.

महान्ते प्रमृतमर्चं दद्यात् यजमानः । ऐमा. ५।५।-
१२.

महान्ते प्रातः एवमे प्रउगं नायवायादि दर्शय इति
पतञ्जलस्य मातृचन्द्रस्य । ऐमा. १।३-४ । नासया

स्त्रविशस्त्र सुषुक्लुप्तये । तस्य स्तोत्रियस्तृचः
त्रिकुक्षेषु महिषो । अनुरूपस्तृचः एन्द्र यासुप न,
इन्द्राय हि योः, गोप्यस्यै पुरो । मेवावस्यशर्षं चतु-
विंशत् तानः शकं माघ्यवस्य ऐमा. ५।१.

महान्ते प्रेष्टार. अज्यगृभिः उपकल्पनीयः तत्रास्टो
होता संसति । ऐमा. ५।३.

महान्ते माघ्यदिने आदित्योपस्थानं मार्जालीय-
होमादूर्ध्वम् । मार्जालीयस्यवीचे तिस्रन् प्राहुस्तुतः आदित्य-
मुपतिष्ठते, पर्वोद्वेचे (आदित्ये) प्रदक्षिणाद्यात् । अग्निं
रिषानाघृष्यः इत्यादिभिर्दक्षिणैर्मन्त्रैरस्वाहाकारैः, एक्षेवा
इदं मधु इत्यादिना च । ततः प्रेष्याः सशस्ति पूर्ण-
कुम्भा. तिस्रोऽज्यमा. वल्लुतमाः, " इमं निष्णुमुत्क्रम्य
च त्रिः प्रदक्षिणं वरिजनाय दक्षिणैः पाणिभिर्दक्षिणा-
नूत्नाप्रानाः, एक्षेवाऽऽऽइदं मधुऽऽऽइदं मधु इति यदन्त्यः
उपाहृते स्तोत्रे त्रैव निनवाय अत्र यत्तरे च मार्जा-
लीये (अज्यगृभोरे इत्यर्थः) शेषमन्त्रवेदि " इति ।
ऐमा. ५।१ । प्रदक्षिणमग्निं निष्कम्प अग्रेग यूपं पुर-
स्तात् प्र यद्गुप्यस्तिस्रन् अग्रे. शिर उपतिष्ठते ' नमस्तै
गामनाय यते शिर ' इति । तेनैव संवत् प्रत्येच दक्षिण
उदह्मुतः पञ्च ' नमस्ते राचंत्राय यते दक्षिणः पञ्चः '
इति । अरेण्यामिषुच्यतिष्ठत्यं प्राहुस्तुत उत्तर (पञ्च)
' नमस्ते वृक्षे यन्ता उत्तरः पञ्चः ' इति । पश्चात् प्राहुः पुच्छं
' नमस्ते भद्राय यते पुच्छ या ते प्रतिष्ठा ' इति । दक्षि-
णतः पुच्छस्य आत्मानं ' नमस्ते राजनाय यन्त वाता ' इति । ऐमा. ५।१। यत्तरे सदः प्रवर्षति । ऐमा.
५।३।१.

महान्ते माघ्यदिने निष्केरुत्व घञ्च प्रेष्टारमारुह्य होता
संसति । ऐमा- १।७।२१.

महान्ते माघ्यदिने मासगाच्छविशस्त्र आ नो विद्यातु
हन्मः इति । तदन्ते च तीमस्थाभिरयस इति पञ्चयमा-
नयेत । ऐमा. ५।१।६.

महान्ते माघ्यदिने मरुत्तरीयं शस्त्र आ त्या रथं
यथोत्तये इत्यादि । उदन्ते च अनिष्टा उग्रः सृष्टे इति
स्तुत्यम् । ऐमा. १।५।६ । तस्मिन् सविधे होता
आग्नीषीये क्ति आहुर्विहोति । ऐमा. ५।१।१०-१२.

महाप्रते माध्यन्दिने मार्जालीयः विहरणप्रभृति जागृताः स्थातुं परितृप्तं भवन्ति, द्वारं च तस्य प्राग्वा उदयवा प्रागुदया । ऐआ. ५।१।२३.

महाप्रते माध्यन्दिने मार्जालीयहोमः आग्नीमीयहोमोऽस्मत् । ऐआ. ५।१।२४-२५.

महाप्रते माध्यन्दिने 'राजपुत्रेण चर्म व्यावयन्ति, आग्रन्ति भूमिदुग्धं, पत्न्यश्च काण्वीणाः (वाद्यन्ति) भूतानां च मेयुन (उत्तरस्यां येतिशेषां पुष्कलोमांश्च धयोः परिभेते), मन्त्रचारिभ्यश्चोक्तं सप्रवाद । स च सामनाक्षणे दर्शितः । ऐआ. ५।१।२३.

महाप्रते षाण द्युतन्तु (तन्तुयाद्याविशेषः) सङ्कल्प्य होता छन्दोगेभ्यः प्रवक्ष्यन्ति । ऐआ. ५।४।१-७.

महाप्रते शिष्यानि । षाणः शततन्तुः, प्रेक्ष्यः, आसन्दी औदुम्बरी, कूर्चकल्लः, कूर्चाः, अश्यादलिका, ताञ्जः, वीणाः, काण्वीणाः, पिण्डोदा, अलानुकृतिर्विषया इति । ऐआ. ५।५।११. सत्यापादयो १६।६.

महाप्रते सयनीयः पशुः वैधर्म्यं नमः पार्श्वे द्विरूपः । १८।८।८-९.

महाप्रते सयनीयपशुभिर्वेदा वैधर्म्येण ज्ञेयः सयनीयते तदा पशुविशतिः सामिगेभ्यः । अन्यथा तु सप्तदशैव । ऐआ. ५।१।३.

महाव्रीह्यां गोपनाभिं चमते पाश्या वा समोप्यानि महाभिषेके सभारः । १९।२-३.

महासूक्तः मण्डलैव प्रागदृष्ट्या उपास्याः । ऐआ. १।९-१०.

माध्यन्दिनं सवनं एकादशाक्षरा त्रिष्टुप् उदयच्छत् । १९।४।२.

माध्यन्दिनं सवनं त्रैष्टुभं त्रैष्टुभो हि माध्यन्दिनः । ऐआ. १।६।२२.

माध्यन्दिनं सवनं द्विनाशांश्च । ८।६।३.

माध्यन्दिनः पयमानः निवृत्त्याः पञ्चदशः । उच्यते जात इति षट्सु मायसीषु स्तुवते, पुनानः सोम इति षट्सु वृष्टीषु । तान् प्रपश्य तिस्रो वृष्टीः कृत्वा शीतं साम गीयते । पुनः तैष्वै प्रपश्य योपाज्यं साम गीयते इति द्वे एव ज्वौ सयौ षट् सपन्ते । 'प्र तु द्रव' ।

इति त्रिष्टुप् त्रिष्टुप्, इति त्रिष्टुप् । 'एतासु वृष्टीषु सामगा शीतयौपाज्याभ्यां पुनरादाय स्तुवते' । २२।६।६.

माध्यन्दिनस्य पयमानस्य 'उच्यते ते जात' इति स्तोत्रियः । २२।३।२.

माध्यन्दिनीयशस्त्रलुपिः अहर्गणेषु होतृकाम् । २९।१-७.

माध्यन्दिने अग्निष्टोमे अहीने च मैत्रावरुणस्य परिधानीया 'नू द्रुत इन्द्र नू' । प्राज्ञान्छिनः एवेदिन्द्र शुक्लम् । अन्त्यावाकस्य अग्निष्टोमे शुनं हुवेम, विकृतौ तु नूनं सा वे । २७।४-५. शाण्व ।

माध्यन्दिने अहीने अन्त्यावाकस्य परिधानीया नूनं सा ते । सा च विकृतिः विमोक्षः । २९।७।२.

माध्यन्दिने अहीने वृहन्तः प्रगाथाः, प्रतिपदाः, अहीनयुक्तानि, अहरहः सत्यानि च । २९।१।३-४.

माध्यन्दिने उचीयमानमुक्तं मैत्रावरुणस्य अष्टाभि देव गो जज्ञीक इति दृश्यम् । तत्र सौम्यं शंसन्त्या इत्येके श्वः । ऐन्द्रः त्रिष्टुभः । २८।३।२-९.

माध्यन्दिने न्यूदलः प्रथमे पादे चतुर्थेऽहनि । २१।३।२२.

माध्यन्दिने प्रतिपदः शशमो देवोन् इति । १२।१।२.

माध्यन्दिने प्रतिपदशान्या । २८।३।१-१४ । तासां पुरस्तात् वारुण्यैः सचः प्रवेत्तयेकामुपदम्पात् । २२।५।१-५.

माध्यन्दिने बलीयस्या वावा द्येत् । १४।६।५.

माध्यन्दिने मन्त्रा 'शुक्लिन्द्रवन्तः लुप' इति स्तोत्रः प्रसवमाह । २५।९।५-६.

माध्यन्दिने मन्त्रजीयशस्त्रस्य गारुभेगीया 'मा त्वा रय' अनुष्टुप् । १२।३।२.

माध्यन्दिने मन्त्रजीयशस्त्रे प्रतिपनुचस्य उचरे द्वे मापयो अनुचरश्च सवो मायत् । १२।४।२.

माध्यन्दिने मैत्रावरुणस्य द्वे सुक्ते सोमनीये सद्यो जातो, एवा तमिन्द्र यज्ञिन् इति । प्राज्ञान्छिनः इन्द्रः पूर्वम्, उदु मन्त्राणि इति । अन्त्यावाकस्य भूय

इत्, इमान् ए इति । २८।५।६.

माध्यंदिने षष्ठ्यदेशसंस्तरस्य आरम्भगीया तत्तद्वितुर्दृष्टी-
महे । १२।३।३.

माध्यंदिने शस्त्रजपः होतुः अथर्वोश्च । १२।१।३.

माध्यंदिने शस्त्रजपे निषिद्धानम् । ११।१०।२,५.

माध्यंदिने सवने दक्षिणा नीयन्ते । १३।१।३.

माध्यंदिने स्तोमविद्वद्भ्यो अतिशेखरं एकवा द्वाभ्या
क्षपरिमिताभिरवा । २७।५।७-८. २९।७।१०-१३
सायनः ।

माध्यंदिने होतुः सदः प्रवेशं चित्वाग्नेक्षपरयानान्तर
महायते । ऐआ. ५।३।१.

माध्यमाः मरुत्पर्वणः प्रामद्वय उपास्याः । ऐआ.
२।९-१०.

मानसमहः द्वादशाहस्य दशमेऽहनि पत्नीसयानो-
त्तरम् । प्रत्येकं सदसः, मार्जनं तीर्थंदेवे, पत्नीशालाया
संपरदनं, होमः शालानुत्तीये, सर्वं पत्नीशालायाः, मार्जनं
तीर्थंदेवे, होमः आग्नीप्रिये, सर्वं सदसि, स्तोत्रं सार्व-
रात्र्याः ऋगु, यजु, साम चतुर्दशमन्त्रमन्त्रकृतं, अवमहः नाम
मन्त्रः, प्रजापतेरन्वयः नाम मन्त्रः, प्रज्ञोत्तरम् ।
२४।३-६.

मानुषस्य दृष्टिः प्रजापतेः रेतसः सजायात् ।

मार्जनं सूक्तं वैश्वानरीयोत्तरं आग्निमाहते ।
१३।११।२.

मार्जनं तीर्थंदेवे द्वादशाहस्य दशमेऽहनि मानसमहे ।
२४।३.

मार्जालीयः महान्ते माध्यंदिने विहरणप्रभृति जाग-
रितः पश्वितश्च भवति । ५।१।२३.

मार्जालीयहोमः महान्ते माध्यंदिने महावतीयशस्त्रो-
त्तरम् । आग्नीप्रियहोमे हुवे होता क्षुचि चतुर्दशितं
यतीत्या दक्षिणे मार्जालीये उत्तरतः जंगमरूपनिधाय,
मृगं अग्निस्वानपृथ्वः पृथिवीं च सुपदा भूयास इत्या-
दिभिः नवभिर्मन्त्रैर्नगादुत्तीर्त्तुं, दशमीं पूर्वमेव चतुर्द-
शितेन यदप्र एषा समितिर्मवानि इति मन्त्रेण जुहुयात्
इति । ऐआ. ५।१।१४-२५.

मादानामनानि (महानामनीगदानि) अष्टाक्षराणि
पदानि षष्ठेऽहनि विष्ण्वयस्त्रे बालशिक्षानां आदिमवय-
विजप्रगाथेषु प्रवेशनीयानि प्रचेतनं प्रचेतनं इत्यादीनि
(ऐआ. ४।१।१-९) । २९।८।७ सायनः ।

मुष्टीकरणं धीक्षितवर्तमानः । १।३।१९-२१.

मृत्विजाः नाम विद्याविजपुत्राः ये शताः पित्रा ।
अतिविशेषः । ३३।६।२.

मेध्योर्निर्दहनं दक्षिणमिजपानीयासु परिपानीया

पत् तृचः कदा नभिन्न । अनुचरस्तृचः कदा त्वं न कृत्वा ।
प्रगाथ ऐन्द्रः कस्मिन्द्र त्वा वसु । सूतं ऐन्द्र सव्यो
ह जातो, पञ्चर्चम् । सूत ऐन्द्र एवा स्वामिन्द्र वभिन्न,
एकादशर्चं, तत्र एकादशी परिधानीया । प्रयोगे ।

मैत्रायणः उक्त्यै तृतीयसवने ' इन्द्रावचना युव ' इति मैत्रायणं शब्दं शंसति तस्य स्तोत्रिया आग्नेयः पशुपु । अनुचरस्तृचः आग्नेय आग्नेरगाथ । प्रयोगे ।

मैत्रायणः प्रातःसवने मैत्रायणं शब्दं शंसति अभिष्टोमे । २७।१।१९.

मैत्रायणः होत्रादीन् ऋत्विजांश्चार्थं प्रेषति अभिष्टोमे । २४।४।२ सायणः ।

मैत्रायणप्रश्नोपमसम्पन्नः होतुः एष वसुर्विददसुः० उपहृतं चक्षुः० । पुरस्तात् प्रत्यक्षं मैत्रायणं मध्ययति । १।१।६-७.

मैत्रायणब्राह्मणान्तर्यञ्छावाक्यञ्चविधानम् । २७।१९.

मैत्रायणशिरसं पठेऽहनि सालसिखाः । विहताः शंसति । प्रथमे सूक्तद्वये पञ्च, तृतीयचतुर्थसूक्तयोः अर्धर्चयोः, पञ्चमपञ्चयोः सूक्तयोः माफ्साः । अथ विहारः शौचिनः नाम । २९ अध्याये अनुवस्तु महायालमित्वा नाः विहारः । केचित्तु सह गृहस्थौ सह स्त्रीगृहस्थौ विहरन्ति, तत्र । किंतु आतिथ्ये विहरेत् यद् गृहस्थानि द्वे उचमे सूक्ते हु (७-८) पर्वसति अष्टमं सप्तमत्वेन सप्तमं चाष्टमदिने इति । ३०।१।१-१०.

मैत्रायणस्य अद्वैतः शस्यं सूक्तान् पुरस्तात् ' सव्यो ह जातो वृषभः ' इति यैश्वामित्रं पञ्चर्चं शसति । २९।४।१-६.

मैत्रायणस्य अद्वैतः शस्ये प्रतिपत् अप प्राच इन्द्र इत्युक् । २९।६।१-३.

मैत्रायणस्य अर्हान्मूर्तां मार्घदिने आ सव्यो यातु मयवान् । इदं चतुर्विधे अभिजिति विधुमति महान्ते च । २९।२।५।८.

मैत्रायणस्य अर्हाने परिधानीया नू हुत इन्द्र इति । २९।६।८-१। प्रातःसवने परिधानीया ते स्याम देव वरणा वा युक्तिः योगः । मार्घदिने तु नू हुत इन्द्र । २९।७।४.

मैत्रायणस्य उक्त्यै तृतीयसवने आरम्भणीयं सूतं

जागतं, चर्षणी घृतं इति । २८।७।१.

मैत्रायणस्य आवापिष्मन्तुचः चतुर्थेऽहनि नवे गिरो अवि मृष्यः इति, वैष्दीषु सप्तसु प्रथमस्तृचो यजामह इन्द्रं इति वा । पञ्चमेऽहनि यज्ञादि सत्य सोमयाः इति तृचः । पठेऽहनि इन्द्राय दि वोः इति तृचः पाद्विधेयः । महास्तोमेषु चाहःसु को अचनयो देवकामः इति सूक्तम् । २९।१।८-१२.

मैत्रायणस्य दक्षिणं सव्यं पशुभागः सने । ११।१।२.

मैत्रायणस्य परिधानीया इयमिन्द्रं वरुणमष्टमे गीः । २८।७।६.

मैत्रायणस्य परिधानीया प्रवृत्ती अर्हाने च, प्रातःसवने वे स्याम देव वरुण । २७।४।२; ५।२। मार्घदिने नू हुत इन्द्र । २७।५।२ सायणः । तृतीयसवने इयमिन्द्रं वरुणमष्टमे गीः । २७।५।५.

मैत्रायणस्य । प्रस्थितयाज्या, प्रातःसवने निर्ध्वं नवं हवामहे । २८।२।२ । मार्घदिने य ईं पादि य ऋजीषी २८।३।८ । तृतीयसवने इन्द्रा वरुणा युतया । २८।४।७.

मैत्रायणस्य मार्घदिने द्वे सूक्ते शंसनीये सव्यो ह जातो, एवा स्वामिन्द्र वभिन्न । २८।५।६.

मैत्रायणस्य मैत्रायणशब्दे अर्हान्तेषु आरम्भणीया ऋहनीती नो वरुणः । २७।३।२.

मैत्रायणस्य शब्दं अभिष्टोमे प्रातःसवने आ नो मित्रावरुणा । २७।१।१ । ऐआ. ५।१।५ सायणः । चतुर्विधे महाप्रते न वा नः शस्तं पर्विषस्य । ऐआ. ५।१।५ सायणः ।

मैत्रायणस्य शब्दे उक्त्यै इन्द्रावरुणा युवमप्यराय इति दशर्चम् । १५।५।१.

मैत्रायणस्य पठेऽहनि शिरस्ये नामस्तृचः यः वसुभ्यो निषा । २९।८।१-३.

मैत्रायणस्य स्तोमविद्वेजो आवापिष्मन्तुचः सूतं को अच नयो । २९।१।१०-१२.

मैत्रायणस्य होतारं प्रति अभिष्टो उपमेयः अग्ने-शिरसस्तु इत्यादिः । ६।५।७-९.

मैत्रायणेन पशोः पर्यागिरणे अनुवचनोपस्तुतः आग्नेयो
गायतः अग्निर्होता नो अघ्वरे । ६।५।२-५.

मैत्रेयः कौषातः महर्षिः सुत्वेन कैरिक्षये भार्गव्याय
'ब्रह्मणः परिमरं' नाम मन्त्रं श्रोवाच । तेन तस्य
शतवः पञ्च राजानः परिमरः । ४०।५।१८.

मैशुनं भूताना (सामघपुश्वत्थोः) साधनः) उत्त-
रस्यां वेदिश्रोण्या परिश्रितः । महाजले । ऐजा. ५।५।१३.

यः सहत् पापकं कुर्यात् कुप्यदिनस्ततोऽपरम् ।
३३।५।४.

यजमानमागः दीक्षणीयादिषु मन्त्रेण देयः क्षतिष-
यागे । अग्नौ हेके छहति प्रजापतेर्विभानाम० इति
मन्त्रेण । तज । ३४।८।१-६.

यजमानः महाजने भभूतमर्गं दद्यात् । ऐमा
५।५।१२.

यजमानः मैत्रायणेन सनुवाच्याय प्रेषितः 'हेत-
रैद्यम' इति स्वायत्या होने प्रयच्छति । स्वयमेव वा
यजेत् । अग्निष्टोमे । पठेऽहनि तु वाच्या स्वयमेव पठेत् ।
२२।४।२.

यजमानस्य सकाराः दीक्षणीयाया अग्निष्टोमे ।
१।१. ६.

यजुष्टो यज्ञेयमायक्षिच भुवः इति मन्त्रे आग्नीमीने,
हविर्धैतु जन्नाहार्यमचने स्रुयात् । २५।७।५ । एतत्
मन्त्रा कुर्यात् । १५।१।४.

यज्ञस्य वृष्टिः प्रजापतेः सकाशात् । ३४।१।१.
यज्ञाद्गः राजाभिषेकः 'अभिषेकः' इत्यत्र द्र० ३७
अध्याये.

यज्ञायक्षीयं आग्निमास्यं शस्त्रं अग्निष्टोमे तृतीय-
सवने सन्तिमम् । अत्रत्य समिव 'अग्निष्टोमताम'
इत्युच्यते, दाक्ष च अग्निष्टोमशस्त्रं इत्युच्यते ।

यज्ञायक्षीयं दक्षन्द वा सामं महाजने सामगा
विकल्पेन गायन्ति । ऐजा. ५।१३।१५.

यज्ञायक्षीयस्य सोमिन्मल्लुचः यज्ञायता नो अग्नये ।
१२।३।४.

यज्ञायुधानि ब्राह्मणस्यायुधानि । तानि ■
समश्च पशालानि न अग्निहोतृदक्षी च धर्षं च

हृज्जाग्निं च शम्पा च उरुध्वं च दुध्नं च हृष्यो-
पला च । एतानि वै दक्ष दद्यायुधानि । ३४।१।२
सामणः ।

यथर्षिं अग्नीषोमीयस्य यज्ञोराग्नेयो भवन्ति । 'यथर्षिं
आग्निर्वात्' । यथर्षित्वं च आध्वलापनीयाया
नारायणवृक्षौ । रम्भाना सुषमिदो न आ वह । कवमि-
जानामन्त्रिणा समिदो अत्र आवह । अगस्तीना
समिदो यद्य राजसि । शुनराना समिदो अग्निर्निहितः ।
विश्वामित्राणा समित्समित् सुमनाः । अग्नीणा सुषमि-
द्वाय सोमिद्वे । वसिष्ठाना सुषमः सः सप्रिष । कवमि-
समिदो विधत्तस्यतिः । वाच्यध्वाना इमा नै अग्ने
समिषम् । भृगूणा शुनरवाच्यध्वानिजाना समिदो अय
सनुषो । इति । आध्वला० ३।२।७.

यथा वाच शस्त्रमेवं शम्पा । २९।१०।११.

यथा वाच स्तोत्रमेव स्रुतम् । २९।१०।११.

यमलक्षणे विषया गवि त्रा अग्नये महाजने हयो-
दक्षकपालं निवेपेत् । महतो यस्य हि, अराष्ट्रेदधरमा
इति याचवाऽनुनाक्ये । आहुतिं वा आहवर्गये स्रुयात्
अग्नये मरुतये स्वाहेति । प्रायश्चित्तमिदम् । ३२।८।८.

यन्मयः नैहिषयो वा पशुपुरोडाशः । १।८।७;
१।२-०. ७।१।२२.

यनाना तोक्सानि चमसे वाच्या वा समेव्यानि
महामिषेके संभारः । ३९।२।३-४; ३।१.

यत्सै देवताये हविर्धैतु स्वात् (अर्धर्धुणा) ता
प्यायेत् (होता) वपट् करिष्वन् (वपट्कारात् प्राक्) ।
१।८।१२.

याग. द्विदेवत्याना पातद्वयेन ग्रहणं तु एकमात्रेण ।
१।३।१२.

यागप्राग्दिने मत्तार्थे उपवाधः कर्तव्यो यजमाना-
भ्याम् । ३२।१।१२.

वाच्या अग्नीषोमीकानुप्रधानस्य अग्नीषोमा हविषः
प्रक्षिप्तस्य इति । ६।१०।५-७.

वाच्या अनवानं पठितव्यां प्रातः सवने । २७।५।६.

वाच्या आग्निमारुतशस्त्रस्य आग्निमारुती अग्ने मरुद्धिः
सुमयन्ति । १३।१४।१४.

याज्या आदित्यग्रहस्य तृतीयसक्ने आदित्यासौ
अदितिर्मादगन्ताम् । १३।५।२.

याज्या उन्नीयमानयाज्याः, 'प्रस्थितयाज्याः' सा
होतारः एकैकां पठन्ति । २८।१।८ सत्यम् ।

याज्या ऐन्द्राग्रहस्य अत्र इन्द्रश्च दातृयोः । १०।
५।१२.

याज्याः दातृयो वै पुरोऽनुवाक्यास्तावतो याज्याः
(प्रायः) । २८।२।८.

याज्याः खनीयपुरोडाशानाम् । खाना हरिर्वा इन्द्रो
धाना अतु । करभस्य पूषणान् करभममत्तु । परिषपरस्य
छरस्वीवीवात् भारतीवान् परिषपः । पुरोडाशस्य, इन्द्र-
स्याप्यः । पयस्यायाः (छात्यान्तराद् माता-सायनः) ।
८।६।५-१०.

याज्या दूतशामस्य मयमस्य दूताहवने दूतशृङ्गे आग्निः
(सौनी) । द्वितीयस्य वैष्णवी, उरु विष्णो विक्रमस्य
(सौनी) । १३।८।१.

याज्यानां द्विदेवतानामन्वानावम् । १।४।१.

याज्या निष्केतल्यष्टाजस्य त्रिाद् त्रयस्त्रिंशदक्षरा,
पिमा सौमामिन्द्र । १२।१।१-११.

याज्याऽनुवाक्या आन्वमागयोः आतिष्याया,
समिषाऽग्निं हुणस्यत आन्वायस्य समेतुं ते इति द्वे
पुरोऽनुवाक्ये । सुपातेनैव यजति प्रहृतिवत् । जुषाणी
अमिरात्पस्य वेदं, जुषाणः शोम आन्वस्य इतिषो वेद
इति । ३.६।१-६.

याज्याऽनुवाक्या उपसत्तु । अग्नेः अभिर्हूनामि
जह्वन्तु य उम इह शर्महा । सोमस्य स्य सोमासि
सत्तविः, मयस्तानो अमीवहा । विष्णोः इदं विष्णुर्वि
चक्रमे, श्रीणि वदा वि चक्रमे । पूर्वोक्तात् पिपर्मस्तमि-
रपपदं यतति । सच्छन्दसः कर्मव्याः । ४।८।८-१५.

याज्याऽनुवाक्या, द्विदेवत्येषु । ऐन्द्राग्रहस्य
अतृष्टुभौ पुरोऽनुवाक्ये मायज्यौ याज्ये इति केचित् ।
तत्र । पुरोऽनुवाक्ये च याज्ये च मायज्यौ द्रवेति
शिद्धान्तः । वाक्वायामि दक्षित, दम्बवायु इमे सुता इति
पुरोऽनुवाक्ये । अम मित्रा यधूनां, शतेनानो अभिलिभिः
इति याज्ये । १।१।३-६ । तत्र याज्यवोऽनुवाक्यम्

१।४।१.

याज्याऽनुवाक्याः प्राक्पौयोदयनी ययोः प्रधानानम् ।
पय्यायाः स्यस्तस्त्रिभुभौ स्वास्ति नः पय्यासु धन्वसु,
स्वस्तिरिति प्रथमे । अनेस्त्रिभुभौ अग्ने नम सुपया,
आ देवानामपि पय्याम् । सोमस्य त्रिभुभौ त्वं सोम प्र
चिभ्रौ, या ते धामानि दिवि । सविर्गोमज्यौ
आ विधदेव सत्वि, य इमा विधा हातानि ।
अदितेर्जगत्सौ सुधामाण पृथिवीं, महीम् पु मातरम् ।
याः प्रावणीयस्य पुरोऽनुवाक्या, हा उदयनीयस्य
याज्याः कुर्वात् । या उदयनीयस्य पुरोऽनुवाक्याः,
ताः प्रावणीयस्य याज्याः कुर्वात् । २।१।१-१,
२।४।१-३,

याज्याऽनुवाक्ये आतिष्याया प्रधानस्य इदं विष्णुर्वि
चक्रमे, तस्य मिपममि पाथी । ३।६।५-८.

याज्याऽनुवाक्ये दीक्षार्चिषाया प्रधानस्य अग्निर्हूतं
प्रथमो देवतानां, अग्निश्च विष्णो तव उत्तमं महः ।
त्रिभुभौ । १।५।८-११.

याज्या पशु पुरोडाशस्य अग्नीधोमीयस्य आऽर्घ्यं
द्विषो मातरिधा । स्विष्टयुतः स्वदस्यहव्या सविषो ।
६।१।७-१०.

याज्या पशुवाजस्योत्तमस्य गाग्निदक्षते या उत्तमा
श्रेय । ७।३।१-५.

याज्या पालीवस्यहस्य ऐमिरने सरदे, वामाग्नीप्र
आहं तपाशु । नात्रयदहरोति । २६।३।७-५.

याज्या पुरोऽनुवाक्यायाः सत्तसाद् व्यापवी वा
समा वा वागी न तु न्यूना ' यत्त ते याज्या व्यापवी,
तत् सभृदः, अथो यत्र समे' । १।२।५.

याज्या प्रउमस्य वैश्वदेवी विधेभि सोमं वपु ।
२।१।४।२.

याज्या मज्जवीयस्यस्य ये त्वाऽदित्ये मज्जन् ।
२।२।१।५-७.

याज्यायां द्वितीयाया आगूर्वास्ति द्विदेवत्येषु ।
१।४।४-६.

याज्या यथायाः शुक्मेतानि दिवि । ६।१।५-६.
याज्यावपदकारणेनैरुप्येम् । १२।७।१२-१३.

याज्या वासतिवत्यादिपदास्यस्य ऐन्द्रावस्थी इन्द्रा-
वरणा मधुमत्तमस्य । २९।१०।१३-१४.

याज्या वैश्वदेवशस्यस्य विश्वे देवाः शृणुतमम् ।
१३।७।१५.

याज्या सावित्रशस्यस्य, दमूना देवः सविता चरेण्यः ।
१३।१५.

याज्या सोम्यचरोः सोमी एवं सोम पिबुमिः संविदानः
१३।८।१-२.

याज्या स्विष्टकृतः पशुपुरोडाशस्य स्पदस्य इज्या
समिधो । १५।१५-१०.

याज्ये आतिथ्यायां आण्यमागयोः । तयोर्जुषाणेनैव
यजति । प्रकृतिवत् । जुषामो अग्निराज्यस्य हेतुः,
जुषाणः सोम आण्यस्य हविषो वेत् । १५।१५.

याज्ये दर्शपूर्णमासयोराज्यमागयोः जुषामो अग्निराज्य-
स्य हेतुः, जुषाणः सोम आण्यस्य हविषो वेत् ।
१५।१५.

याज्ये प्रथमं पूर्वादि, सतो वा धर्मो न क्षतिः, तमा
पिबतुमक्षिना । ४।५।३। अवरारहे बहुसिमा स्वाहुतं
(सौम) अस्य पिबतुमक्षिना । ४।७।५.

यामी कचो हवं यम प्रतरमादि, मातली कच्ये ।
आग्निमास्तथास्ये पावीरव्याउत्तरं, यामीपुश्रमेके
दिष्वायाः । १३।११।९-११.

युक्तिर्योगः । अहीने अच्छावाकस्य, आऽहं वरस्य-
तीवतो, अक् मातःखने । प्राक्षणाच्छासिनः व्यन्तरि-
क्षमतिरत् इति वृक्षस्य इन्द्रेण रोक्षमा दिव इति परि-
चानीवा । मेनावदवश्यं ते स्वायं देव यज्ज इयमृक्
मातःखने परिधानीया । गयामयने चतुर्विधेऽहनि वर्त-
मानाः सर्वैः परिधानीयाः । २९।७।१-९

युधांशौष्टिरीमरेण्यः रावा ऐन्द्रमहाभिवेकेण
समस्तं पृथिवी जयन् पृथिव्या अथेन च भेष्येनेजे ।
३९।७।७.

यूपः ऊर्ध्वो निर्मीक्ये, ओऽष्टाभिः कर्तव्यः, खादिं
यूपं कुर्वीत स्वर्गकामः, यैस्त्वं यूपं कुर्वीताज्यकामः शुद्धि-
कामः, पात्वाथं यूपं कुर्वीत तेजस्कामो ब्रह्मचर्यकामः ।
६।१ । तस्य संस्कारः । अजानं अजानो युपमनुद्दि

इत्याहाध्वर्युः, अजान्ति स्वायम्भवे देवयन्तः शयन्वाह
हीता । उच्छ्रयस्य वनस्पते इत्युच्छ्रयीयमाणायाभिरूपा,
समिदस्य भयमायः परस्तात्, ऊर्ध्वं क पु ण उतये,
ऊर्ध्वो नः पाक्ष्मद्वयो, जातो जायते मुदिनस्ये अह्नां, युवा
मुवासाः परिवीत आगात् इत्युत्तमाया परिदधाति । ता
एताः सप्तान्वाह, तासां त्रिः प्रथमां निरुत्तमाम् । ६।२।
अथ यजस्यमातो स यूपः तथैव ' तिष्ठेत् पशुकामस्य ' ।
तस्येते स्वर्गं तस्मिन्काले अनुग्रहरेत् अग्नी । यूपमेव सर्वं
अनुग्रहरेत् स्वर्गकामस्य । ६।३.

योगः युक्तिः २९।१-९.

यौधाज्यं साम सामागः आभ्यंदिने पवमाने पुमानः
सोम इत्यनयोर्द्वयोः प्रप्रथनेन विष्टः कृत्वा तातु पुनर्गा-
यन्ति । अत एव होनाऽपि इन्द्रनिहवं प्रागाथं प्र नूनं
प्रक्षयस्यतिरिति ब्राह्मणस्यत्वं प्रागाथं च पुनः पुनः
पठितमेव पादमादाय शंसति । १२।६।६.

रक्षः इतिपदं अग्निगो ' अस्ता रक्षः संयुजात ' इत्यत्र
नोभार्यमिति के चित् । उपांशु उचार्त्य इति
विद्वान् । ६।७।१-९.

रक्षू द्वे प्रेक्षयन्धनसमे महाभते । दान्धे त्रिगुणे
स्वाताम् । पञ्चव्यामे (पांच नां) । छमावृता एका
दक्षिणवृता अन्या । ते च प्रेक्षयन्धनेषु दक्षिणावृताया
दक्षिणतः, छमावृताया चोत्तरतः द्विगुणे मोते कुर्मात् ।
रज्जोरस्ताश्च वीषधान्तयोः त्रिः प्रक्षिप्तं वर्षस्य ऊर्ध्व-
ग्रन्थि निक्ष्वेयं (गुरगाठ) यज्जाति । ऐमा. ५।३।१, ८.
रक्षतरं साम छन्दोमे प्रथमे । २३।१।२७। तृतीये च ।
२४।१।२२ । पृथमे पठदे प्रथमेहनि । २०।१।१-२।
तृतीये २१।१।१०। पञ्चमे चाहनि । २२।२।७.

रथंतरसामयोनिः अभि त्वा शूर नोनुमः । १७।७।१.
२२।३।७.

रथंतरात् वैल्यस्य वृष्टिः शक्रस्य च । १९।६।
३, ३.

रराठयाः ईक्षणं हविर्षानमवर्तनीयामु सप्तम्या कच्योऽ
नुवचनकाले (रराठी = लज्जयी द्वारस्य उपरिदिष्टता
वेत्तनी) । ५।३।१५-१७.

राका वा वतरा पीर्गमापी । पूर्णचन्द्रा । ३२।९।२.

राकां देवपत्नीभ्यः पूर्वमेके । राकामह इत्युग्रद्वय
आदिमास्तदासं देवपत्नीभ्यः उत्तरमेवेति सिद्धान्तः ।

१२।१२।२-३, ६-७.

राक्षसी चाक् । यो वे हतो वदति यमुन्मता, सो वै
राक्षसी चाक् । ६।७।८.

राक्षोऽग्नीमूचः अग्नी मय्यमाने अजाते चिरजाते वा
अग्नी पश्यते । अग्ने इति न्यत्रिणं इत्याद्याः पञ्च ।
१।५।९-१२. प्रथमं अभिष्टे पूर्वं पठते च । ४।२।८.

राजनस्तानाः स्तोत्रिण एव निष्केवस्वस्य प्रतिगृह्य
महाभते । तदिदं भुवनेषु इति ऋग् । ऐआ ५।५।२३.
५।६।७-९.

राजन्नाग्निं पञ्चकुः प्रस्तौति, पञ्चकुल उद्गमति,
पञ्चकुलः प्रतिवृत्ति, पञ्चकुल उपवृत्ति, पञ्चकुलो
निधनमुपयान्ति । सत् स्तोमवृत्तं भवति । ऐआ.
२।१६।३.

राजन्पयैरमहदाः अहुतादः आत्विज्यामावात् ।
३।४।१२.

राजपुत्रेण नमं व्यापयन्ति महाभते । ऐआ.
५।५।१३.

राजसूये अक्षेर्दीव्यति राजन्धं जिनाति शौन-
वेयमाख्यापयति । (अक्षाः=क्षिपक्यातील वेष्टे) ।
३।३।१-६.

राजसूये हरिश्चन्द्रः ईजे । ३।३।८.

राजहस्ते आचार्यः मुण्डं समादधाति स्वादिष्टं वा
मदिष्टं वा इति नन्वेण । महाभित्ते । ३।६।३.

राजानः अश्वमेधकर्तारः सः पुरोहिताश्च । 'देव्य
शमिषेकपलोदाहरणानि' इत्यत्र द्रष्टव्यम् ।

राजामिषेकः यज्ञाद्यः । 'अभिषेक' शब्दे द्र ०।अ-
भ्याहुदेव अन्तर्गम्यता इत्या उदवसानीयामा हरिष-
ताया मुनरभिषिञ्चति ३।७।१२.

राजा यो विजिती स्वाय स शौन वेयास्यान
गृणुयात् । नैनः परिशिष्यते (एन=वायम्) (अय-
स्युपतः वदतः । ३।५।१४.

राजाः पुरोहितः विद्वान् मासलो राष्ट्रयोः । ४।०।२.

राजा पुरोहितश्च याम् । ४।०।४.

राजा ययमाणेन पुरोहितः कर्तव्यः (तदा राजप्र-
तिनिधिरर्थः) । ४।०।१-५.

राद्विकामस्य आश्वं यज्ञं महाभते प्र वो देवायामये
इति स्मार्चम् । ऐआ. १।१।४.

राष्ट्रगोपः पुरोहितः । ४।०।२।२-४ ; ४।३-४.

राष्ट्रदधरुष्यमानं पुनः राष्ट्रपाप्मार्चनं शरणागतं पुनः
प्रति अभिषिक्तस्य क्षत्रियस्य कर्तव्यं, ऐशानीं दिष्टं
उपनिष्कमयेत् । ३।७।१०.

रुद्रस्य भूतपतेः सृष्टिः । देशानां वा धीरतनास्तन्वाः
आसन, ता एकधा सममन्त्र, ताः संभृता एव देशोऽ-
मन्त्र । १।३।११-२.

रेवतः सक्कायात् (प्रजापतेः) सृष्टिः ऐआ. २।३।१,
रैवाः नाम तिस्रः ऋचः कुन्तापुत्रेण, प्रमादं पेषुः
यस्मै । निनर्दः । 'वयस्य रेव वयस्य इत्यादयः । ३।०।
६।७-९.

रैवतं वामं पृष्टेऽग्नि । २।२।७।१.

रैवतस्य बृहतः सक्कायात् सृष्टिः । १।९।५।४.

रैवतशालयोनिः रेवतीर्नः उपमादः इति ऋग् ।
१।७।७।६ सायणः ।

रोहितं नाम छन्दः पादष्टोपनीना ऋचा (छन्दः
१।१२।७-१३९ इति बभूवेदस्य सूक्तानि मिलित्वा
१०० ऋचाः) । २।२।५।१.

रौरवे सग सायणाः सायणदिने वयमाने पुनानः
सोम इति द्वे ऋचौ प्रथमनेन तिस्रः हत्वा तासु गायन्ति ।
१।२।६।६.

लोकपालानां अग्नेः वायोः आदित्यस्य दिशो औप-
धिवनस्पतीनां वन्द्यवसः मृत्योः भवा च मृष्टिः ।
ऐआ. २।२।२.

लोकानां सृष्टिः । अम्मः=परेव दिवं, यौः प्र तिष्ठ ।
मरीचीः अन्तरिक्षम् । मरः = पृथिवी । अपः वा
अवस्तात् पृथिव्याः । इति चतुर्षो मृष्टिः । ऐआ.
२।२।२.

वनस्पतीयागः अग्नी योमीपयौ । इदयाद्यद्वय-
प्रधानहविषो यामः, अथ वनस्पतीयागः, यय सिद्ध-
इत् । 'कुम्भपुनस्तीर्णं सङ्गत् पूषदाज्यवोषदाय दिग्भि-

यान्तेषु एषवदाः प्रक्षेपणीयाः । २९।८।५-१५
सायनः ।

वाशने (हमारे) दोहकाले आग्निहोत्र्या घेन्वाः
प्रायश्चित्तं ' अग्निहोत्री ' इति शब्दे द्र० । २९।२।३.
३२।२।३.

चिकर्णसाम्नो योनिः वृक्षस्य वृष्णो अस्वस्य इति ।
१८।५।३ सायनः ।

विचक्षणपदप्रयोगः अन्यसंज्ञेन इति दीक्षितस्य
निघमः । १।६।८-१२.

विजयः = विशेषेण वेगो यस्मिन् पक्षमूले । यद्वा
प्रीयायाः अवहानाः अरिचरित्रोपाः येन यैर्वा वेग
उत्पद्यते, महाजते निष्प्रेत्ययश्चरस्य पक्षित्वेन कल्पितस्य ।
मुक्ते सोम उपपादि इति तुचः शास्त्रान्तरस्यः शौन्वेन
पठितः (ऐआ ५।७।९-१२) ततः सद्बोहा ।
ऐआ. १।१७।७-८. ५।७।९-१३.

विद्युत् वृष्टिर्जायते । ४०।५।१६.
विद्युद् वै विद्युय वृष्टिमुत्पत्तिश्च, सा अन्तर्भाव्यते ।
४०।५।३.

विभूतयः प्राणपुरुषस्य । ऐआ. १।७।१-७.
विमुक्तिः विमोक्तः ' अहीनस्य ' इत्यत द्र० ।
१९।७।१-९.

विमोक्तः = विमुक्तिः । २९।७।१-९.
त्रिविधाष्टिः ' अमीना तयाणा ' इत्यत द्र० ।
३९।५।३.

विद्या (प्रज्ञा) संज्ञानते (समदिता भवति)
समुक्ता एकमतसः दक्षिणं विद्वान् प्राज्ञगो राष्ट्रगोपः
पुरोहितः । ४०।२।४.

विश्वकर्मा मौवनः ऐन्द्रमहाभिषेकजलेन समन्ते पृथिवीं
गणन् परीषाय सन्धेन च मेघेनेने । ३९।७।८ १०.

विश्वजित् सर्वपृष्ठः गवामकने विपुवतः परस्तात्
दशहि चतुर्थमहः । १८।५।२.

विश्वजित् अक्षिरात्रे, षष्ठेऽहनि त्र शस्त्र समग्रम् ।
३०।५।२.

विश्वजित् अहीनसूक्तानि होत्राणां माघ्यदिने ।
मैत्रायणस्य, आ कृत्यो यातु मयवान् । प्राज्ञवाञ्छतिः,

असा ह्यु प्र तवसे । अच्छावाकस्य, शास्त्रं वहिर्जन-
यन्त । २९।२।५.

विश्वजित् आच्यशस्त्रं अग्निं नरो दीधितिमिः इति
पर्वविश्वकृचम् । ऐआ. ५।११।४ सायनः । प्रथमं वायना
याहि दर्शत इति प्राकृतमेव । ऐआ. १।१।३। माघ्यं-
दिने मरुत्वतीयं शस्त्रं अग्निहोत्रमादतिदिश्यते, अधिकाश्व
के चिद् विशेषा भवन्ति । तत्र सर्व महाजने अतिदिश्यते
सन्नाय के चिदाधिका विशेषा भवन्ति । ऐआ. ५।११।८
सायनः ।

विश्वजित् द्विविधः अक्षिरात्रस्यः अग्निहोत्रस्यश्च ।
तत्र संवत्तराग्ने अग्निहोत्रस्यस्यः । तत्र होता तृतीयमवने
एवयामस्तं शंसति । ३०।५।१-३.

विश्वामित्रः मण्डलस्यः प्राणद्वयया उपास्यः । ऐआ.
२।९-१०.

विश्वामित्रो होता, जमदग्निर्धर्म्युः, वसिष्ठो ब्रह्मा,
अवास्थ उद्गाता हरिश्चन्द्रस्य राजसूये । ३३।४।१.

विश्वेदेवा वेवता पञ्चमे एतीयेऽहनि । २९।१।१-३.

विपुवावि अहीनसूक्तानि होत्राणां माघ्यदिने,
यानि विश्वजित्, तान्वेव । २९।२।५.

विपुवति सामिधेन्यः एकविंशतिः । प्र यो वाजा
इत्यादय एकादश, प्रययोत्तमयोक्तिराहत्या पञ्चदश,
धाम्यास्थाने ' वृषुपाता अमत्यः ' इत्यादयः षड् धाम्याः
इति मिलित्वा एकविंशतिः । ताव महाजते चोदक-
प्राप्ताः । ऐआ. ५।१२ सायनः ।

विपुवत् गवामकने मध्यममहः । तत्र दिवाहीत्यम् ।
तत्र पृष्ठयः पञ्चहः + आभिजित् सर्वरतोमः + स्वखा-
मानकय + विपुवान् + स्वखामानकयः पूर्ववैपरीत्येन
+ विश्वजित् सर्वपृष्ठः + पृष्ठयः पञ्चहः इति क्रमः ।
१८।४।४ सायनः । तत्र विपुवति महादियाकीत्यं पृष्ठ,
निकर्षं वसासाम, मास आग्निहोत्रसाम, बृहद्रथतरे पव-
मानयोर्मवतः । प्रातरनुवाकः उदिते आदित्ये शंसनीयः
पशुः सौर्यः सर्वधेतः । सामिधेन्यः एकविंशतिः । विपु-
वदहः एकविंशस्तोमकम् । तेष्केकत्ये एकपञ्चाशत् द्वि-
पञ्चाशत् या शिष्टा निवित् । १८।५।३-६ । दूरो-
हणम् । १८।६।१-३२.

विद्वत्पुत्रं पुरोहिताय राजा वरुणान्ते । ४०।४
सायणः ।

पिबन्ममिमृशति पुरोहिता । ' अभिमर्शः ' इत्यन
३० । ४०।४.

विश्रुतिः त्रिष्टुप्स्तोमस्य उच्यते नाम । उपास्ये
गायत्रा, दधियुक्ताया, पचमानस्य ते, इति त्रयस्तृत्वाः ।
तत्र प्रथमे पयोये सर्वाः प्रययाः कचः, द्वितीये पयोये
सर्वा द्वितीयाः, तृतीये पयोये सर्वास्तृतीया अंशनीयाः
इति । १४।४।१ सायणः

विष्वम्बन्मप्रायश्चित्तं ' अभिमर्शः ' इत्यन ३० ।
१२।४।१-५.

विचोरेषितसंचरः = सम्यक् चरन्ति अनेन इति संचरो
मार्गः । ४५ द्विभिधः संस्थितसंचरः विचरिषितसंचरश्च ।
सचने समाति सदसः पश्चिमद्वारेण निर्गच्छति षोडशं
संस्थितसंचरः । अथमातो तु सचने प्राग्द्वारेण निर्गच्छति
षोडशं विचरिषितसंचरः । ऐआ. ५।१।१० सायणः ।

विद्वत्पुत्रं (= मिमन्) तदिदाय इत्यादिस्तृकच-
द्वयगतकभिः (२१) प्रत्यक्षं प्रतिपादं नदं व भोदतीना
इत्यस्या कचः पादयो मिमन् । उच्यता तदिदाय
मुक्तेषु ज्येष्ठे पु नदं व भोदतीनाम् । यतो जठ उप-
स्थेयं वृत्तो न नदं योदुक्तीनोऽऽस्यो जातो निरिजाति
शुभून् पतिं यो भक्ष्यानाम् । अनु यं रिधे मदन्वूयाः
यो धेनुनामिषुष्योऽऽस्यम् । इति । एवमेव प्रत्युच
विद्वत्पुत्रम् । ऐआ. १।१३-१६. ५।६।४।६.

विद्वत्पुत्रं = विष्णुषु अर्कविद्वत्पुत्रं आशीर्वात् ।
१०।४।२.

विद्वत्पुत्रं = स्वध्यानात् विभज्य अन्वय नवनम् ।
गायत्रीना १६स्तोत्राणां । प्रथमानामृचि मायया १६स्तोत्राः
प्रथमपादयोर्मन्त्रिणः, प्रथं द्वितीययोः पादयो एव
तृतीययोः पादयोः । ततः चतुर्थेः चतुर्थाप्रमादयोः ।
एवं द्वितीयस्या तृतीयस्या च चरति । तेना-
मुद्रमः संनयते । तत्र आ । १। ४६-४७ द्रव्यः इति
विज्ञो गायत्र्या, उपोतु नृगुहो गित इति चतुर्थाः ।
यदिऽत्र वृत्तान्त्ये, अपं ते अ१। ४६ः इति उ११-
१५ वृत्तीया स्यादिति भिन्नान्तरम् । आ भूयन्ति ।

मन्त्रं वीर मन्त्रकृतिं लुपाण इति द्विपदां च त्रिपुमं च
व्यतिष्यति । एष ब्रह्मा (इति तिस्रो द्विपदाः) प्रते
भदे विदये (तिस्रो ज्यस्तः) इति द्विपदाश्च जगतीश्च
व्यतिष्यति । इदं सर्वं विद्वते षोडशी शब्दे
१६।३।१-४.

विहारः, विद्वत्पुत्रः, विरहति, विद्वत्पुत्रः = एकस्मिन्
पादस्य अर्धचरस्य कच एव वा दूरस्थस्मृतेन पादेन
अर्धचरेन द्रव्यैव वा संबोजनम् । २९।८।५ सायणः ।

विद्वत्पुत्रं षोडशिनं पाप्मानमविविधांशुः संस्थितम् ।
१६।४।५-६.

विद्वत्पुत्रं षोडशिनं स्तोत्रं च । यथाधीतपादं स्वस्या
यथाविधि परस्परव्यतिष्यद्गुणतोऽथ तिस्राद्यतो १६।२।४
सायणः ।

वीणाध्यानम् । ऐआ. १।१३।३-६.

वीत्ययः (अकारान्तः छन्दोऽयम्) मेदुत्सव रजना
उपरि गच्छन् निरवस्थे तत्तिर्यग् स्थूलं काष्ठम् । ऐआ.
१।७।८ सायणः ।

वीत्ययः = स्वस्वमयोपरि तिर्यग् स्थान्यः काष्ठनिधेयः ।
यत्र मेदुत्सः अन्वयमयते । महामते माध्यन्दिने । हेतुवदन
मभिः दधियोचरो रणूयो निताप तदुपरि वीत्ययम-
त्वादधाति । वीत्ययान्तवीध दार्ढ्याया वृत्त्या मेदुत्सं
गच्छति । ऐआ. १।१३।३-८.

गृक्षचतुष्टयपत्नानि पेट्टमशोभिषेकं संभारः । निव-
सोयानि औदुम्बराणि माधव्यानि प्राशानि चेति ।

१९।२।१-२.

वृषासुविस्तृतः वैधवेयस्ये पेट्टमशोभिषेकः । नि हि शीर्षः
रजसतः । वद्वत्पुत्रमिदम् । २२।१०।१-६.

वृषासुविस्तृतः माधव्यान्धोभिषेकः पेट्टमशोभिषेकः ।

२०।३.

पृष्टिः चन्द्रमशो जायो, चन्द्रमा भाद्रपदाजायो ।

४०।५।१५.

इति चन्द्रमा चन्द्रमामनुचरिणि भाद्रपदाजाये ।

४०।१०.

इति चन्द्रमाजाये । ४०।५।१६.

वेदपुराणो नाम चपातो वेदः । ऐआ. १।९।२.५.

वैकर्तः=पार्थरथः प्रौढो मासखण्डः । ११।१।२
सायणः ।

वैराजं साम चतुर्थेऽहनि पठहे । २१।४।१-२.

वैराजसागयोनि. पित्रा सोममिन्द्र इति । १७।७।६
सायणः ।

वैराजसाम्न. स्तोत्रियस्तृचः पित्रा सोममिन्द्र इति ।

२४।४।१९.

वैराजस्य बृहत्-सकाशात् सृष्टिः । १९।६।२.

वैरूप्य साम तृतीयेऽहनि पठहे । ११।१।१-३

वैरूप्यसामभोनिः यद् व्याव इन्द्र ते द्युतम् इति ।

१७।७।६ सायणः ।

वैरूप्यस्य रथेतरात् सृष्टिः । १९।६।१.

वैश्यः अन्यस्य बलिहृत, अन्यस्य आद्यः (साद-
नीयः) यथाकामव्येषः (परदान परार्थनिवृत्त-अभिन्न-
वनीयपर्या) । ३५।३।३.

वैश्यः अनुतादः । आर्त्विज्याधिनाराभावात् ।

३४।१।१०.

वैश्यः क्षत्रिय दैवयजन याचते । ३४।२।१.

वैश्यस्य अप्रिग्रहणेन अप्रमिह प्रथमोऽप्रापि इति
जगती प्रथमा । ५।२।१०-१२.

वैश्यानां दधिभक्षः सोमवागादौ । ३५।३।३.

वैश्याकर्मेणः ऋषयः उपालम्बनीयः पशुः । उपशुः ।
महाव्रते सचनीयपशुभिः समुष्णीयते ऐतरेयिणा, इतरेषा ।
विकल्पः । ऐआ. ५।१।३.

वैश्वदेवं वै तृतीयसवनम् । २८।७।१.

वैश्वदेव यज्ञं अग्निर्होमे तृतीयसवने । प्रतिपत् तृचः
तत्सवितुर्गृणीमहे । अनुचरस्तृचः अद्या नो देव सवितः ।
निविद्धान् यज्ञं सावित्र अमूर्धेवः सविता, पञ्चमः
निविदः (४।१-२०) (ऋ. स. १।१५९।४) तनः सुस्तथेषः पञ्च । 'एकया च' । निविद्धान् यज्ञं
सावापृथिवीय प्र याया यज्ञेः पृथिवी (ऋ. १।१५९।
१-४) निविदः (५।१-१५), सुस्तथेष पञ्चमी ।
ऋग् गुरुपृथुमूतये । निविद्धान् यज्ञं आरभ्य तक्षन्
रथ सुत (१-४), निविदः (६।१-१७), सुस्त-
थेषः पञ्चमी । ऋग् अथ वेनाभोदयत् । ऋचो वेभ्यो

माता यमुमत्, एवा विने विश्वदेवाय । निविद्धान्
यज्ञं वैश्वदेव आ नो भद्राः ऋचो (१-८) निविदः
(७।१-२०) सुस्तथेषः नवमी दशमी चेति, तन
दशमी परिधानीया । १३।५-८.

वैश्वदेव यज्ञं छन्दोमद्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः
तत्सवितुर्गृणीमहे । अनुचरस्तृचः गायत्रः अद्या नो देव
सवितः । सावित्र सुक्त गायत्र तृच अभि त्वा देव
सवितः । यज्ञं सावापृथिवीय तृच गायत्र अयं देशाय
जन्मने । द्विपदाः आ याहि वनसा सह (१-४) ।
वैश्वदेव सुक्तं गायत्र ऐभिद्ये दुको गिरः । २१।२।
६-१२.

वैश्वदेवं यज्ञं छन्दोमद्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः
विश्वो देवस्य नेतुः (१), तत्सवितुर्गृण्य गायत्र्यौ
(२-३) । अनुचरस्तृचः गायत्रः आ विश्वदेव सत्य-
तिम् । चतुर्गृण. सावित्रः गायत्र शिष्यपाणिमूतये ।
तृचः यावापृथिवीयो गायत्रः मही धौः पृथिवी । तृचः
आरभ्यः गायत्रः पुनाना पितर पुनः । द्विपदाः हमा
नु क भुवना (१-५) । वैश्वदेव सुक्तं गायत्रं देवाना-
मिदको महत् । २३।४।८-१४.

वैश्वदेव यज्ञं छन्दोमद्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः
तत्सवितुर्गृणीमहे । अनुचरस्तृचः अद्या नो देव सवितः ।
तृचः सावित्रो गायत्रः (सौमः) दोषो आगात् । तृचो
यावापृथिवीयो गायत्रः म वा महि दधी । तृचः
आरभ्यो गायत्र इन्द्र इये ददातु नः (१) ते मो
रानानि घत्तन (२-३) । द्विपदाः मधुरेको वि द्रु मः
(१-२०) । सुव वैश्वदेव गायत्र ये निशति त्रय-
स्परः । २४।२।९-१५.

वैश्वदेव यज्ञं पठहे प्रथमेऽहनि । प्रतिपत् तृचः तत्स-
वितुर्गृणीमहे । अनुचरस्तृचः अद्या नो देव सवितः ।
यज्ञं सावित्र मुञ्जते मन सत्य दुञ्जते । सुक्त यावा-
पृथिवीय न यात्रा यज्ञेः । सुक्त आरभ्य इरेह वो मनसा ।
सुक्तं वैश्वदेव देवान्-दुवे बृहत् । २०।२।३-९.

वैश्वदेव यज्ञं पठहे द्वितीयेऽहनि । प्रतिपत् तृचः
[विश्वो देवस्य (१) तत्सवितुर्गृण्यं (२-३) अनुचरस्तृचः]
आ विश्वदेव सत्यतिम् । सुक्तं सावित्र उदु प्य देवः

सविता । सूक्तं चावाष्ट्रविधीय ते हि चावाष्ट्रविधी ।
सूक्तं आर्भवं तथान् रथं सुवृत्त । सूक्तं वैश्वदेवं द्यावात
मानव यज्ञस्य यो रथ्यम् । २०।४।२-७.

वैश्वदेव शस्त्रं पठेदे तृतीयेऽहनि । प्रतिपत् सूचः
तत्सविदुर्गुणमिहे । अनुचरस्तृचः अथा नो देव सविता ।
सूक्तं चावित्रं सद्यस्य सविदुर्गुणम् । सूक्तं चावाष्ट्रवि-
धीय वृतेन चावाष्ट्रविधी । सूक्तं आर्भवं अनश्वो
जातो । सूक्तं वैश्वदेवं परावतो ये दिधिपन्त ।
२१।२।६-१२.

वैश्वदेव शस्त्रं पठेदे चतुर्थेऽहनि । प्रतिपत् सूचः
विश्वो देवस्य (१) तत्सविदुर्गुणम् (२-३) । अनु-
चरस्तृचः आ विश्वदेवं सविताम् । सूक्तं चावित्रं आ देशे
वातु सविता । सूक्तं चावाष्ट्रविधीय प्र यावा यज्ञे ।
सूक्तं आर्भवं प्र क्रतुभ्यो दूतमिव । सूक्तं वैश्वदेवं प्र
शुक्रैतु देवी मनीषा । २१।५।६-११.

वैश्वदेव शस्त्रं पठेदे पञ्चमेऽहनि । प्रतिपत् सूचः
तत्सविदुर्गुणमिहे । अनुचरस्तृचः अथा नो देव सविता ।
दृष्टः सविता उदु भ्य देवः सविता । चतुर्नचः चावा-
ष्ट्रविधीयः मही चावाष्ट्रविधी । सूक्तं आर्भवं क्रतु
विम्या याव । सूक्तं वैश्वदेवं शतुवे जनं सुव्रतम् ।
२२।३।६-१०.

वैश्वदेव सूक्तं पठेदे षष्ठेऽहनि । प्रतिपत् सूचः अभि
षा देव (१) तत्सविदुर्गुणम् (२-३) । अनुचरस्तृचः
वीथो आगात् । सूक्तं चावित्रं उदु भ्य देवः सविता ।
सूक्तं चावाष्ट्रविधीय वतरा पूर्वा वतरा परा । सूक्तं
आर्भवं प्रयोदश क्रतुः किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो, चतुर्नच
उप नो याता भवन्त । सूक्तं वैश्वदेवं नामानेदिष्ट
मानव इदमित्था रीद्र, ये यज्ञेन दक्षिणया इति सूक्तम् ।
पाशलिङ्ग्याः सद्यस्यसूक्तं अभि यः पुराणतम् । सूक्तं
शुक्रैर्हि काशीनतं 'अप पात्र इन्द्र' शृणुकादिभ्यः
'विदि षोडशसूक्त' । एवमामृतं प्र वो महे मवयो
स्तु । २२।८-१०.

वैश्वदेव शस्त्रं महाभने । प्रतिपत् सूचः तत्सविदुर्गु-
णमिहे । अनुचरस्तृचः अथा नो देव सविता । प्रतिपत्
सुवयो ऐकादिकम् । सूक्तं चावित्रं सद्यस्य सविदुर्गुणम्

सूक्तं चावाष्ट्रविधीय वतरा पूर्वा वतरा परा । सूक्तं
आर्भवं अनश्वो जातो अनश्वो । सूक्तं वैश्वदेवं 'अस्य
वामस्य पलितस्य' 'गौरीर्मिमाष' इत्येतदन्तम् ।
सूक्तं वैश्वदेवं 'आ नो भद्रः क्रतवो' ऐकादिकम् ।
ऐवा. १।२२।१-१०.

वैश्वदेवशस्त्रस्य तृतीयं त्वने प्रतिपदस्तृचस्य उत्तरे
हे श्वतो गम्यन्मही मनुचरश्च गावतः । १३।४।३.

वैश्वदेवशस्त्रस्य प्रतिपत् तत्सविदुर्गुणमिहे । तस्यादौ
निमित्तं सविता दधः सोमस्य विषदु (४।१-२०).
अन्ते च निमित्तं सविता देव इह भवत् (१।१५-२०)।
'एषया च' इति वाक्यम् । चावाष्ट्रविधीयं सूक्तं प्र
द्यावा यज्ञेः । १३।५।४-७। आर्भवं सूक्तं तथान् रथम्
धाय्ये आदौ मुह्यन्तु, अन्ते अयं येनमोदयत् ।
मन्त्रवाक्याणां प्राक् येन्मो माता, एषा पिने इति द्वे
क्रतवो । १३।६।१-४ ।

वैश्वदेव सूक्तं आ नो भद्रः । आश्रावः उभयतो
पाप्याम् । १३।७।१-३ । अस्तपूर्वकाले दिग्भ्रमम् ।
द्वेष्यदिष्टि न भ्रमम् । परिधानीया अदितिर्वी ।
परिधानीया द्विः पन्तः परिधाति पदपर्वणः ।
परिधानराते भूमिस्थं । याव्या विधे देवाः नृशु-
भम् । १३।७।७-१५.

ये-मानरी इतिः । 'आप्रयोना निष्ट्वा' इत्यत्र
द्र० । १३।८।२.

वैश्वानरिधं सूक्तं आग्निमाहशस्त्रं प्रतिपत् ऐवा-
नराय तृष पात्रे । प्रथमा कवनवानम् पथान विषेक-
व्यम् । १३।११।२.

वैश्वदेव शस्त्रं पठेदे माग्या 'उद विष्णो भिन्नस्य'
इति । आश्रावः ५।११।२.

वैश्वदेवी षड् आग्निवास्तव्ये विष्णोर्दुष्ट, वैष्णु-
वास्तव्या उच्यते । १३।१५।४.

वैष्णव्येन क्रतु आग्निमास्तव्ये । अनुचरीयोचर,
ययोरोज्जवा स्वमिता । १३।१५।३.

व्यतिपद्मनिर्दिष्टस्य कथानुष्ठानं पलितः प्रद्यापान-
रेण जगज्जडादीनां भवोक्तम् । २१।८।५. आश्रावः ।

व्यतिपद्मः । प्राक् योदयनीयः । यागानुवाक्या-
कथायाः । या. प्राक् योदयनीयः श्रुतोऽनुवाक्याः उदयनी-

यस्य वाच्याः कुपन्त । याः उदपनीयस्य पुरोऽनुवाक्या-
त्ताः प्रावणीयस्य वाच्याः बुयन्त । १५।५।९-१२.

व्यपनुत्तिवचनं दिगुपस्थानोत्तरं यज्ञाद्वाराजामिषेके
अथ प्राच इन्द्र विश्वो अमित्रान् इति कन्पठनम् ।
३७।६।८.

व्याघ्रचर्म आसन्वानुपरि आस्तृणाति उत्तरलोम
प्राचीनप्रीधं यज्ञाद्वाराजामिषेके । ३७।१।१.

व्याहावनिषेधः विष्टुर स्रस्तप्रातिपदये । २९।५।१२.

व्याहृतयः भूर्भुवःस्वः इति । ऐमा. १।१०।९.

व्याहृतिवचस्य वृष्टिः । प्रजापतिस्तपस्तप्त्वा लोकानवृ-
जत । पृथिवीमन्तरिक्षं दिवम् । तेभ्यस्त्रीणि प्योतींषि अजा-
यन्त क्रमेण अग्निः वायुः आग्निहव्यः इति । तेभ्यः क्रमेण
त्रयो वेदाः अजायन्त । तेभ्यः क्रमेण व्याहृतिवचस्य अजा-
यत । ताम्ब्यः अकार-उकार-मकारा अजायन्त । तदे-
तदोन् इति । २५।७।१-२.

व्याहृतिभिः ब्रह्मा प्रायश्चित्तानि लुहोति । कन्या
भ्रेवे भूस्वाहा इति गार्हपत्ये । यजुर्मन्त्रभ्रेवे सोमयागे
आग्नीध्रिये, हविर्मन्त्रेषु च दक्षिणाग्नौ शुभः स्वाहा इति
इति । सामभ्रेवे त्वः स्वाहा इति आहवनीये । त्रितय-
भ्रेवे अविशतभ्रेवे वा भूर्भुवःस्वः स्वाहा इति
आहवनीये । १५।९।३.

व्यूहः द्वादशः २९-२४ आध्यायेषु उक्तः ।

व्यूहः पृथ्वः षडङ्गः २०-२२ अध्यायेषु ।

व्यूहार्थनाम रथस्वस्थानविपरीतलेन कदानि स्थानान्तरे
प्रक्षितानि छन्दानि वासिन्, षोऽथ व्यूहः व्यूहच्छन्दाः ।
तस्य भावो व्यूहायम् । १५।११-४.

व्यूहत्वं प्रविद्धमविपर्ययात् । यथा प्रातरनुवाके
व्यूहे षट्हे च । ७।८।५ सामणः ।

व्यूहे षष्ठे षट्हे चतुर्थेऽहनि व्यूहः ।
२९।३।१-९

प्रत्वं, उपपदन्तं, चतुष्टयं स्तनाग्ने, अथ भीन्,
अथ द्वौ । चतुष्टयं सार्वं, भीन्मानः, द्वौ सार्वं एकद्वयम् ।
४।८।४-६.

यत् प्रवृत्तन्ति सार्वप्रातः स्वाहनारेण अग्निष्टोत्रे
एवं व्रतनाम भोजनम् । तत्र ब्राह्मणस्य पयः, क्षवियस्य

यवागूः, वैश्वस्य आमिक्षा । १४।२।३.

व्रतं (नियमस्त्वं) ' ब्रह्मणः परिमतोपाकृत्य '
यजमानस्य । न द्विपतः पूर्वं उपविशेत् । यदि
तिष्ठन्तं मन्येत तिष्ठेतेव । न द्विपतः पूर्वं संविशेत् ।
यथासीनं मन्येत, आसीतेव । न द्विपतः पूर्वं प्रस्थायात्,
यदि जामतं मन्येत जग्धयादेव इति । ४०।५.

प्रातपती इष्टिः ' अन्त्याचरणे ' इत्यत्र ३० ।
३२।७।२.

प्रातमूनी इष्टिः ' उपवसथै अभुकरणे ' इत्यत्र
३० । ३२।७।१.

प्रीहिमयो या यवमयो वा पशुपुरोडाशः । ६।८।७.
७।१।२२.

प्रीहीणां महाप्रीहीणा च तोयमानं (मोक्ष कुट-
लेन धान्य) चमथे पात्र्या वा समोष्णानि ऐन्द्रमशमि-
वेके सभार ३९।२।३-४.

शंष्टवन्तं पूर्वशंष्ट्यन्तं प्रायश्चित्तं भवति । १५।१।२.
शंक्षते नियमो महाव्रतस्य । ' नादीक्षितो महाव्रतं
शसेत्, नानश्रो (चित्पात्रिरहिते), न, परस्मै, नार्ध-
वत्यरे इत्येके (सप्तभिन्ने कर्तौ), काम पित्रे आचार्याय
वा शंसेत् ' । ऐमा. ५।२।४.२.

शकटादधरोहणं सोमस्य । ' अथतरोऽनृद्वान्
युक्तः स्वात् अम्यतरो विवृक्तः, अथ राजानं (वीरम्)
उपावहरेयुः (शकट्यात् बहिः आनयेयुः) । ३।१।१.

शतर्चिनः, सार्वभामः, एतमदः, मिश्रामिवः,
वामदेवः, अग्निः, भरद्वाजः, बलिष्ठः, प्रगाथाः, पाव-
मान्वाः, क्षुरस्त्रचाः, महाशूकाभ एते मण्डल्यव्यः प्राण-
हन्त्या उवास्याः । ऐमा. २।९-१०.

शत्रुहृत्कार्यः ' ब्रह्मणः परिवरः ' नाम प्रयोगः ।
४०।५।१-२९

शत्रुसेवावधायः प्रयोगः । सेनयोद्धमयार्थे
तिष्ठन् वृण उभयतः परिशिष्य शत्रुसेनाया प्रास्तेत्
' प्राचहे कक्षया पश्यति ' इति मन्त्रेण । १२।११।७ ।
अथान्यः प्रयोगः, यज्ञाद्वाराजामिषेकेनाभिप्रेतः
शस्त्रिः यज्ञप्रातः
वीह्वहणे दि भूपाः

मिश्रस्य आतिथ्यस्यैव इत्यादिमन्त्रं ब्रूयात् । ततः
'अमौवर्तेन दक्षिण' इति सूक्तेन द्विसु आवर्षेत् ।
उद एते राजानं अप्रतिरथेन (आशु, विश्वानो),
शाधेन (शास इत्या), खौषमेन (प्रधावन्तु मधुनः)
च सूक्तेन मन्दोक्षेत् । अथति ह । ३७।६।२-५.

सङ्घातं व्यपनुत्तिवचनं द्विसुपस्थानोत्तरं यज्ञादराजा-
भिषेके । अथ प्राच इन्द्र विष्वो अमिताम् इत्युपगमः ।
३७।६।८.

शपथकारिभिः संभूयशपथकारिभिः संपठनां कुर्वन्तिः
पारस्यं ब्रह्मो न कर्तव्यः । ४।७।७.

शपथग्रहणं क्षत्रियेण महाभिषेकात् प्राक् । 'या च
राष्ट्रीमजायेऽहं या च प्रेतासि तदुभयमन्तरेण दशापूर्ते मे
लोकं सुकृतमायुः प्रजा वृद्धीया यदि ते हुक्षेयं' इति ।
अथ दुर्तेहितामे शपथः । ३९।१।१३.

शपथदानं पुरोहितेन क्षत्रियेण महाभिषेकात् प्राक् ।
'या च राष्ट्रीमजायेथाः या च प्रेतासि तदुभयमन्तरेण
दशापूर्ते मे लोकं सुकृतमायुः प्रजा वृद्धीया यदि ते हुक्षेयं'
इति । ३९।१।१-२.

शक्तौः प्रत्येकं महावीर्यवर्णार्थं उदुम्बरकाष्ठनिर्मितौ
दण्डनिधेयौ । ४।५।१४ वाक्यः ।

शस्त्राः 'के चित् विश्वामित्रपुत्राः प्राताः' संजाताः ।
३३।६।२.

शमकगृहीतस्य लोकविद्वद्वाचरत्नेन स्वीकृतस्य अग्नि-
ष्टेने प्रातःतुषाके गच्छी शतानि अनुष्मन्ति रुचाम् ।
७।७।६.

शमितुः अर्घ्यं वैकृतस्य क्लोमा च पशुभागः । उद्
प्राप्तपाप दद्यात् यदि कथिता अत्राज्ञायाः स्यात् ।
३१।१।२.

शरणां ह वासः । यद् वासायै भवति हत्ययः ।
३३।१।८.

शरमः महाभिः पदिष्येतः सिंहपाती भृगुविशेषः ।
स च अयेभ्यः अमरयः । पश्चिस्वं च शरमं के
विष्मन्त्ये । ६।८।६.

शरीरपुरुषः देह एव नेत्रनः । तस्य चैतन्यं रयः ।
देवा ३।९।२-२.

शस्त्रकः = मर्तुं शरीरपरिमितः शस्त्रस्याख्यः भृगाः
यस्य पुच्छस्यार्धे बहवो रोमानेमेधाः प्रादेशपरिमिता
वीर्यावाः उत्पद्यन्ते । १३।१।३ वाक्यः ।

शवाग्निना अग्निना संघर्षे प्राशोभतम् । अग्नये
शुचये अष्टाङ्गालं निर्वपेत् । अग्निः शाश्वततमः, उदग्ने
शुचवस्तव इति याज्यऽनुवाक्ये । आहुतिं वा आहवनीये
ब्रूयात् अग्नये शुचये स्वाहा इति । ३२।६।३.

शष्पाणि (व्यामलुगानि कौमलानि) यज्ञाद्ग,
रात्राभिषेके सगारः चपठे पाश्या या समोन्वा ।
३७।१।३.

शस्त्रं मन्त्रावाकस्य ऐन्द्रासं प्रातःपवने आनयं
'इन्द्राग्नी आगतं' अग्निष्टोमे । १०।४।४.

शस्त्रं चतुर्धामन्त्रपठनस्य द्वादशाक्षस्य दशमेऽहनि
वानस्पत्ये ओदुम्बरी समन्तारमन्ते । वाच दण्डति
आहनि । आहावः 'अध्वर्यो' इति । प्रवितरः
'उन्धोतस्तथा होतः' इति । शस्त्रं च, 'तेषा चित्ति
सुगावीऽऽऽत् । चित्तमात्तपावीऽऽऽत्' इत्यादीनि दश
पदानि । २४।४-६.

शस्त्रं, यथा वाच शस्त्रमेवं यावत् । १०।५।१५ ।
यथा वाच शस्त्रमेवं शस्त्रम् । १०।५।४, ८।११।४।२.

शस्त्रजरा प्रातःपवने होतुः 'उत्तरं वाचि' इति ।
अध्वर्योः 'ओमुदय धाः' इति । मार्ग्यदिने 'उत्तरं
वाचीन्द्राय' इति होतुः । अध्वर्योरमुः 'ओमुदयध्याः'
इति तृतीयपवने होतुः 'उत्तरं वाचीन्द्राय देवेभ्यः'
इति । अध्वर्योरमुः 'ओऽऽऽत्' इति । १२।१।२-४.
शस्त्रपाश्याः रात्रिपर्वण्ये होतुः अतिरात्रे ।
१६।६।३.

शस्त्राणां छन्दोदैवतविषये प्रश्नोत्तरे । २८।७।१-४।
परिामर्शानां छन्दसि प्रश्नोत्तरे । २८।७।५.

शस्त्राणि द्वादश अग्निष्टोमे । आनयं, प्रउगं इति द्वे
प्रातःपवने । निष्कैवस्यं, मरुत्ववीर्यं इति द्वे मार्ग्यदिने ।
नैषदेवं, अग्निमार्गं इति द्वे तृतीयपवने । इति होतुः
पद, होतव्यायां च पद इति द्वादश । १४।१।४.

शष्पाणि पञ्चदश उपवस्यस्य अग्निष्टोमात् श्रीणि
अधिकानि ।

शस्त्रावयवविशेषा पञ्च आदाव, प्रतिपत्, ऋक्
थय, वषट्कारश्चेति । १२।१२।४ । किंच स्तोत्रिय
(प्रतिपत्) अनुस्य (अनुचर) धाप्या, प्रगाथ,
सुत चेति । १२।१२।७

शस्त्रेषु स्तोत्रेषु च क्षत्रियस्वामिगेमे विशेष । प्रातः
सवनं तृतीयमवनं च ऐरादिकम् । उभयसाम्नो वृहस्पत्यस्य
अभिजिदोर्वेधौ साभ्यदिनं पयमानं, स एव । सप्तवर्षीय
शस्त्रस्य प्रतिपदतुचरौ आत्तरथ, इदं नवी सुत इति ।
इन्द्रनिहय प्रगाथ । ब्राह्मणस्य प्रगाथ उचिष्ठ ब्रह्म
णस्यते । धाप्या । सप्तवर्षीय प्रगाथ ऐकहिक ।
निषिद्धानं सुतं ननिष्ठा उत सहे इति एकादशचं
गौरिवीतम् । निष्पेयत्वयस्त्वय प्रतिपत् तामिदि हवामहे
अनुस्य अभि त्वा शूर । वाप्या यत्रायान । सामप्रगाथ
उभय शृगवश्च न । निषिद्धानं सुतं तसु पुहि यो
अभि इति पञ्चदशचं भारद्वाजम् । होवा ऐकहिका ।
क्षत्रियश्च उभय पञ्चदश इति केचित् । षोडशेन
यम आग्निहोम स्वादिति चिदा न । स्तोमाश्चत्वार
त्रिदृत्, पञ्चदश, सप्तदश, एकविंश । यज्ञाङ्गोऽभिषेक
अभिषाया षपनुचि । प्रपदहोम । १६।१-४ ३७।
१-७.

शाकरं वाम पञ्चमेऽहनि पठे । २२।१।१-५
शाकरं वामयोनि प्रोच्यस्मै पुरोरथम् । १७।७।६
शामय ।

शाकरस्य रथर्तयत् वृष्टि । १९।६।१
शान्तिमन्त्रं प्रार्थनामत्र 'वाद् मे यन्वि प्रति
ष्ठिता मनी मे वाचि प्रतिष्ठित' इत्यादि । ऐमा
२।२६.

शान्तिमन्त्रवाचनं रात्रि श्राद्धगोष्ठ्यान्तरं अभिषे
कात् प्राक्, शिषेन वा चक्षुष्या पश्यताप इत्यादि
मन्त्र । यज्ञाङ्गरात्राभिषेके । ३७।१।१-१२.

शान्तिमन्त्रवाचनं मुगधसदानोचर यज्ञाङ्गरात्रा
भिषेके 'नाना दि वा देवदित' इत्यदिमन्त्र । ३७।४।
१०-१२

शापयचनं प्राज्ञोपासकमिदं प्रति प्राज्ञोपासकस्य ।
'अनुपासाय' इत्यत्र द्र० । ऐमा ३।४.

शामित्रदेशे पथोनयन, पुरस्तादिनि उन्मुख्यो
नेत्यर्थ । ६।६।८-१०. ७।१।४-५.

शामित्रदेशे पञ्चश्चननसमले अर्धयुगा रक्षि प्रक्षेप ।
७।१।६-७

शार्यातो मानव येन्द्रमहामिषे त्रेन समन्तं दृषिती
जयन् परीयाय अथेन च मेधेनेज । १९।७।४.

शालाप्रवेद्या दीक्षितवत्कार । १।१।१०-११
शालासुरार्ये होम द्वादशाहस्य द्वामेऽहनि मानव
ब्रह्म । सद्यः प्रगृह्य तीर्थे मार्गयि वा पत्नीशाला सप्रपद्य
सम्प्रसारमभ्य इत्युक्त्वा 'हृह रमह रमभ्य' इत्यादिना
होम । २४।३।६-१३

शास नाम सूक्तं शाय हत्या इति । अनेन सूक्तेन
अभिषिक्तं क्षत्रियं शरणागतं परान् जि शिदु राजानं
अवेक्षते । ३७।६।४.

शिरं अजघत ब्रह्म । सूर्यमि सहस्रारे ब्रह्मध्यानम् ।
ऐमा २।४।६

शिरं निष्पेयत्वयस्त्वय पक्षिषेन कलमस्य महामते ।
इन्द्रमिदं गापिन इति दशचं सूक्तं अग्ने वृद्धोदाश्व ।
ऐमा १।१७।४-६ ५।६।६-८ । शिरं मर्षचंश
शस्तान्यम् । ५।७।१४। अन्वासु चेत् समान्नातासु
स्तुवीर्य (उदात्तार, सदा-) उभयवस्था स्तोत्रिया
आदौ पाठित्वा तत इन्द्रमिदं गापिन इत्यादि स्तुत्वाऽपि
पठनीयं, न विपर्यय । अथमान्नातासु चेत् स्तुवीर्य
मिश्रासु च (समानात-अथमान्नातासु चेति) तदाऽपि
अथमेव न्याय । इन्द्रमिदं वृक्षतस्य वा दशमी, तस्या
स्थाने सददोहा पठनीया दशम्यास्तु प्रागुदात्त । ऐमा
५।७।७

शिरं चित्यामे शिरं उपस्थान महामते माभ्य
दिने । होता प्रदक्षिणमग्निं निष्कम्ब अग्नेन यूपं पुरस्तात्
प्रत्यङ्मुखस्तिष्ठन् अग्रे शिरं उपतिष्ठत 'नमस्ते गावत्राय
यचे शिर' इति । ऐमा ५।२।२

शिरस्य अञ्चाप्याकस्य, पठेदिति, एवयामसतं शरति,
तत् न्यूह्यसपति । ब्राह्मणाञ्चक्षिन 'अरं प्राच इति मुनीर्ति
शरति' । मैत्रायणस्य वाल्मीकिश्च वाचं वृष्टम् ।
हीत 'नामानेदिष्ठं शरति' । तस्य प्रागुपोसमावा ये

यनेन इति सूक्तं आचक्षते । ३०।१-४.

शिल्पप्रशंसा । ३०।११-५.

शिल्पसदृशं धिष्यस्यन्नम् । ध्येऽग्निं तृतीयस्यने ।

२९।८.

शिल्पानि शंसति । ३०।१-१०.

शिल्पानि सद्यश्चाणि नामभिर्दिष्टं, याजुषिस्थाः, इणकविः, एषयामहत् इति चत्वारि । एतानि सद्यश्चाणि शंसते च वा न शंसते । ३०।४।५-६.

शिशिरे सती द्वादशाहस्य दीक्षाः कर्तव्याः । १९।४।१.

शिष्टाः आचार्यादीनामामननात् प्राक् पश्चाद्वा नोतिष्ठन्ति, किंतु यावत्ता देशव्यपधानेन वे पश्येयुः तावत्तदेवं तद्दक्षिणवे एव सद्यश्चोतिष्ठन्ति । 'एषा वा अपचितिः, यां पश्यते करोति' । ऐशा १।८।१७.

शौर्षेणानूचयानि अरतिनामाणि । शिरसि उपरिभागे अरिपतानि अन्यद् = निर्गद् अवस्थितानि काष्ठानि । शौर्षेणानि च तानि अन्वयानि च काष्ठानि अरतिनामाणि आहव्याः औदुम्बराः । अभिवेके । ३७।१।३.

शुक्लः पक्षः दानेष्टु मुख्यः । १९।५।८.

शुचीष्टिः 'द्योगिप्रना' इत्यत्र ब्र० । ३२।६।१.

शूनःशौपः देवानुपलक्षारः । प्रजापतिः, कश्यपः नन्दनः कश्यपः फल्गुः । अग्निः, अश्विनः प्रथमस्य फल्गुः । सधितारः, अग्निः त्वा देयः सधितः तुलः । वरुणः, अग्निः त्वा देयः इति सूक्ते तुल्यत्वं उत्तराभिः ३१ ऋग्भिः । अग्निः, सवे उत्तराभिः २२ ऋग्भिः । विश्वान् देवान्, सती महद्दधो नक्तुः । इन्द्रः, सधितः सखः ओमपाः सुक्तं, उत्तरास्तस्य च १५ ऋग्भिः । इन्द्रदत्ते रथे प्रतीपाम्, सधितः पोमुपन्निर् नक्तुः । अधिनी, उत्तरेण तुचेन साधिताऽप्रापत्या इति । उत्तरे, कस्त उत्तः वृचः । ३१।४।१४.

शूनःशौपः विश्वामित्रस्य दत्तकः पुनः देवेद्वजः ।

॥ देवरातो नाम बभूव । ३१।५।२.

शुक्लवान् गतर्षाः इत्युच्यते । १५।४।६ सायणः ।

शुष्मं=धाम्यम् । ४०।११२.

शूद्रः अन्यस्य श्रेष्ठः कामोत्थाप्यः यथाकामवच्यः ।

३५।३।४.

शूद्रः अनुवादः आर्त्तिव्याभावात् । २४।१।१.

शूद्रः । स्त्रीशूद्रयोः वेदाधिकारः प्रतिबद्धः । उपनीतस्यैव अध्ययनाधिकारः भवत् शास्त्रं अनुपनीतयोः स्त्रीशूद्रयोः वेदाध्ययनं अनिष्टपातिहेतुः इति बोधयति । कथं तर्हि तयोः शूद्रोपायादेशोः ? पुराणादिभिः इति वृत्तः । अत्र एषोक्ते 'स्त्रीशूद्रद्विजवन्धूनां प्रयी न क्षुतिगोचरा । इति मारकमाख्यानं शुभेन कृपया कृतम् ॥' इति । उपोदाते सायणः पृ. २.

शूद्राणां धर्मानुष्ठानकाले भार्या भक्षः । ३५।३।४.

शौचमक्षणं अशौचोपीयस्य पश्याः मार्त्तानि च विदुः, तत्र । किंतु आशितव्यं च क्षीयितव्यं च । लिप्ता इच्छा । ६।३।११-१२.

शौचमक्षणं शौला अशौचोऽपि आशितव्यमस्य 'एव वसुः शंयद्रसुः' इत्यादिना मन्त्रेण कर्तव्यम् । तत्र सर्वतः परितार-सर्वांस्तु दिक्षु सशिरसः परितो इत्यं प्रदीप्यं श्रुत्वा कर्तव्यम् । १।३।७-८ । ऐतृकसामवेदस्य 'य वसुः पुरुषमुः' इत्यादिना मन्त्रेण पुरस्तात् (माद्गुप्तः सन्) प्रज्जज्ञः (वाचं कृत्वा आत्मवंधुल) मन्त्रयति । १।३।३-४ । मैत्रायण्यस्य ३३ 'एव वसुर्विद्वद्रसुः' इत्यादिना मन्त्रेण पुरस्तात् प्रत्यञ्च मन्त्रयम् । १।३।६ । उपनीय-पुरोडाशानां 'यद्यो वृतेन अनक स्यात् ततः प्राप्ती-यात्' इत्याहुः, तत्र तथा, किंतु यत्र एव श्रुतं प्राप्ती-यात् । ८।५।६-७.

शौचशौचानां शौचार्द्राणां कार्यः । १९।४।१-३.

शौनःशौपाख्यानं राजकृषे । तदेतत् परब्रह्मणः शौचं, शूनःशौपेन दद्याः (१७) प्रत्यः विश्वामित्रा मित्रित्वं यातम् । प्रत्येन प्रोक्ता (२१) शौचाश्च । एतैः कथं कथं 'हरिश्चन्द्रो ह' इत्यादिकं सर्वं शौनःशौपाख्यानम् । चत्तुर्दश रत्नैर्गोपनीयतायाच्ये । शिरः-केशयोः आसीन आच्ये । 'शिरःकेशयोः आधोऽनोऽङ्गु-प्रतिष्ठाति । 'निर्दिष्टं राजा एतच्छ्रुत्वा, नैनः परि-शिष्यते । अयं अयच्छंशुकः कल्पः' । पुनश्चात्र श्रुत्वा, तमते ह पुनर । २३।२-६.

द्यौनःशेषाख्याने ऋचा प्रतिगरः ओऽऽऽम् इति ।
गाथानां 'एवं तथा' इति । ३३।६।१२-१३.

शौनकग्रहः नाम दर्शपूर्णमासविज्ञातिरूपः । १४।२।९
सायणः ।

इयापर्णनामकब्राह्मणकुलमतपुरुषरहितं यत् विधितरो
राजा चक्रे । ३५।१।१.

• श्वेतं साम त्थामिदाहो नरः ह्यवस्थापृष्यत्यन्म ।
१९।५।६ सायणः ।

असः कार्यः, नान्यथा श्रीर्वा नानं वाऽन्यद्वा लभ्यते ।
नानाशान्ताय श्रीरस्ति इति रोहित शुक्लम् । पापे
नृपद्वरो । जन इन्द्र इक्षरतः सखा । चरेवेति । इत्यादि
अर्थवादकाण्डे १६२७ नमादके द्रष्टव्यम् । ३३।३।१-५.

श्रीकामः अग्निहोमे दीक्षणीयाय 'एता वो अग्नि,
स योजते अस्या' इति द्वे बृहत्या अंगान्ये कुर्वात् ।
१।५।१०.

श्रीणिः ऊरुल्लम् । ११।१।२ सायणः ।

पहः पृष्ठयोः द्वादशाहे । १०-११ अध्यायेषु ।
अभिष्ययः गायमपने आदित्यानामपने च । १८।१।
१-५.

पहः अहः शरवः कदन्तः प्रगाथाः 'कस्तमिन्द्र
स्या मर्द्धं, कनम्यो अतशीना, कदन्तस्यावृतम्' इति ।
१९।५।१.

पहः चतुर्थेऽहनि पौषशिशकम् । पृष्ठये । १६।१।१.

पहः छन्दाति क्रमेण गाथी, अगुष्टु, त्रिष्टु, २,
पह्विः, जगती, अतिच्छन्दाः इति । सामानि च क्रमेण
रघंतरं, बृहत्, वेरुमं, वेराग्रं, शाकटं, रैवतं इति ।
१९।६।१-६.

पहः शाकल्यः । अनुक्तः, संपातयुक्तानि, आज्य-
नीया कचः, अहीनयुक्तानि, अहहः शस्त्रानि, वदन्तः
प्रणयाः, सूक्तप्रतिपदः, परिधानीयाश्च इति । २९।१-६.

पहः स्तोमाः क्रमेण सिष्टृ, पञ्चदशः, सप्तदशः,
एकविंशः, त्रिणवः (३ × ९ = २७), वषस्त्रिणवेति ।
३६।४।१ सायणः ।

पहः अहनि योदैवता, वषस्त्रिणः स्तोमः, रैवतं साम,
अतिच्छन्दाश्चन्दः । २२।७-१०.

पहः अहनि प्रस्थितयाज्यानां पुरस्तात् प्रत्येकं पाद-
च्छेपीः कचः एकैकामुपदध्यात् । २२।५।१-५ ।
यजमानोऽप्ययुधं ऋतुवाज्यां स्वयमेव पठेत्, न होत्रे
प्रयच्छेत् । २२।४।२.

पहः अहनि धित्यानि । अन्धवाकस्य-तत्र एवयामध्वे
न्यूह्यः । ३०।४।३० । ब्राह्मणच्छवी-सुहृती संवति
'अप प्राचः' इति । वृषाकपि संवति 'वि हि सोतो-
सुखत' इति । न्यूह्यति । ३०।३ । नाराशंसीः संवति
प्रमाहं, पादेपादे । न न्यूह्यते, निनर्दस्तु कर्तव्यः । रैभीः
संवति प्रमाहं, न्यूह्यतो नास्ति, निनर्दः कर्तव्यः । पारि-
क्षिणीः संवति प्रमाहं, न न्यूह्यतः, निनर्दः कर्तव्यः ।
कारत्याः संवति प्रमाहं, न्यूह्यतो नास्ति, निनर्दोऽस्ति ।
दिशा कलसीः संवति पञ्च अर्धर्चंशः, न्यूह्यतमिनर्दं न
स्तः । जनकल्याः संवति अर्धर्चंशः । इन्द्रगाथाः संवति
अर्धर्चंशः । (नाराशंसीरात्रयः इन्द्रगाथानां कुन्दावतूकं
नाम त्रिषाद्वचम्) । ३०।६ । ऐतदाप्रकारं संवति
पदावप्राहं प्रयहक्षिणाः संवति अर्धर्चंशः । अजिज्ञा-
सेव्याः संवति । प्रतिराध संवति । अतिवादं संवति
अर्धर्चंशः । ३०।७ । देवनीथं संवति सप्तदशपदं पदाव-
प्राहं, उचमेन पदेन प्रथीद्वि (प्रपदं योजयति) । ३०।८-९ ।
भूतेच्छदः संवति अर्धर्चंशः । अहनस्याः संवति
दश, अत्र न्यूह्यति । दाधिकी संवति 'दाधिक्यानी
अकथिये' इति । 'सुतातो मधुमत्तमाः' इति पावमानीः
संवति (दितः) । अब द्रव्यो अंशुमतीमतिष्ठत इति
ऐन्द्रावार्हस्यायं त्वं संवति । ३०।१० । मीनावरणः
वाकलित्वाः संवति विहृताः । पञ्चः प्रथमे सूक्ते,
अर्धर्चंशो द्वितीये, सक्स्वस्तृतीये । ३०।११-३ ।
अतिवर्षयेव विहरेत् प्रथमाया कचः प्रथमे पादं द्वितीयस्या
कचः द्वितीयपादेन योजयेत् इति रीत्या पदं युक्तानि ।
अष्टमं सप्तमत्वेन सप्तमं चाष्टमत्वेन संशेत् । ३०।१६, ९ ।
होता 'इदमित्या रोद्रं' इति नामानेदिष्टं संवति, तस्य
उचोत्तमायाः प्राक् 'ये यजेन दक्षिणया' इति सूक्तं
संशेत् । ३०।१६-१४ ।

पौष्टशकलं अग्निहोतम् । पयोस्यं अग्निहोप्रदधिः
बोद्धशान्वस्य बोद्धशदेवताक मयति इति तदर्थः ।

२५।१।५-८.

पोडशिदाखं अविहृतं यथापीतपाठो न व्यतिवह्यः ।

१६।२।४ सायणः । तत् समृद्धो यजमानः शेषमेव ।

१६।४।५-६ । छन्दोगानुशाखे नानदशमपक्षे अवि-

हृतत्वेन, गौरीवीतयामपक्षे च विहृतत्वेन शंखव्यम् ।

१६।२।२-४.

पोडशिखलं 'असावि सोम इन्द्र ते' इत्यादि ।

तत्र अन्तिमे तृचे अन्तिमायाः कव्यः प्राक् पोडशपदा

निमित् (११।२-१६) चीयते । १६।२-२.

पोडशिखलं द्विविधं विहृतं आण्डहतं च । तत्र

साविहृतं नाम अप्ययनक्रमेणैव शंखव्यम् । विहृतं तु

कथां परस्परं व्यतिवह्यः । १६।१।४ सायणः ।

पोडशिखलं सर्वे आश्रयान्नमौते ६।२।२-२२;

१।१।२-१९ इत्यत्र द्रष्टव्यम् ।

पोडशिखलस्य षड्योक्तश्लोकः उपपन्नमिति; एतेन

स्तोत्रेण अतिरिच्यते । तस्मात् अत पोडश स्तोत्राणि

भवन्ति । १६।१।५ सायणः ।

पोडशिखलपादां उत्तमे श्लोके श्रीपानीयावाः अन्तिमे

षष्ठेन अन्तिमं चतुरशरं द्विरुक्त्वा प्रणुवात् 'सद्युः पदे

सद्युः पदेऽऽऽऽ' इति । २८।७।२-४.

पोडशिखलं गौरीवीतं विहृतं, नानदं अविहृतं ।

१६।१-१.

पोडशि स्तोत्रे एकविंशं श्लोकं तदीयतुच्यताम्ना-

भूषां आहृत्या सामगैर्विशिष्टे । १४।१।२ सायणः ।

वीरवी षड्योक्तिश्लोकस्य चतुर्थी संस्था । १५।५।१

सायणः ।

संस्थाविशेषः प्रातरनुवाके ऋचाश्च । अनुष्णामस्य

शतेषु । मृशकामस्य १६० । प्रजापञ्चकामस्य ७२० ।

अमाश्रमोक्तस्य दुहलोक्तस्य उपपत्तीत्यर्थः च ८०० ।

स्वर्गकामस्य १००० । स्वर्गकामस्य अपरमितं सदृश-

दायकम् । ७।७।१-११.

संभारमजयार्थिनं शरणार्थं पुंश्च प्रति आमेविक-

सन्निवेशं यत् कर्मणम् । देशान्यां दिशि एनं यातयेत्,

अपति हतं संभारम् । ६।७।६।६.

संभारः = सम्पत् चरति अनेन इति मार्गः । च

द्विविधः संस्थितसंभारः विंशतिपदसंभारश्च । सयने समासे

सदृशः पश्चिमद्वारेण निर्गच्छति सोऽयं संस्थितसंभारः ।

असमासे तु सयने प्राग्वहारेण निर्गच्छति सोऽयं विंश-

तिपदसंभारः । ऐमा. ५।१।१० सायणः ।

संभारं नाम सूतं 'कथा श्रुता खण्डः सनीळा'

इति पञ्चदशार्थे, एतेन इन्द्रः अगस्त्यः मरुतः ते समजा-

नत । २१।२।१२-१६, ऐमा. १।६।११ । इदमेव

संभारि सूतं संततिप्रदम् ।

संभारिस्तोत्रं दशतस्त्राणां निष्ठाव्यम् । १६।६।११.

संपातः नाम सूतं 'आ न इन्द्रो दूराद्' इति

एकादशार्थे 'कथा महामनुष्यत्' इति च एकादशार्थम् ।

ऐमा. ५।८।१२, ६.

संपातसूक्तानि । वैशाखस्य प्रथमेऽहनि दद्यात् स्वा-

मिन्द्र, द्वितीयेऽहनि यक्ष इन्द्रो वृष्टये, तृतीयेऽहनि

कथा महामनुष्यत् । एतानि वामदेष्टव्याण्यम् अहरःशस्यं

च सद्यो ह जाते वृषभः इति । २९।१ । माद्रागान्छं-

तिनः प्रथमेऽहनि इन्द्रः पूर्वदिशश्चिह्नं, द्वितीयेऽहनि य

एक इदस्या, तृतीयेऽहनि यक्षिणमधूर्यो, अहरःशस्यं

अस्मा इदु प्र तत्तवे । सन्ध्याकाशस्य प्रथमेऽहनि इमाम्

पु प्रभृति, द्वितीयेऽहनि इच्छन्ति स्वा सीम्पातः, तृतीये-

ऽहनि शास्त्रदीर्घिर्बुधिरः, अहरःशस्यं आभितेव दीधमा ।

२९।१.

संपातो मयतः निष्केन्ययस्त्वतीमयौर्निर्मिद्वाने आ

यातिन्त्री, आन इन्द्रो इति । संपातमाप्नुवन्ति आश्व्यं

इति संपातो । २०।१।२.

संप्रःश्नं संपातिः गमनम् । द्वादशस्य द्वादश-

हनि भानस्यैव पत्नीशालेयां आगोमे च । २४।१।

८, १४.

संभारा उपरवेणां गुग्गुलुः ऊर्जास्तुका मुगन्विते-

जनं (वाज्य) इति अग्निशोभे । ५।२।२८.

संभाराः वेन्द्रवशाभिरैके । वानस्पत्यानि कथानि,

त्रैलोक्यानि औदुम्बराणि आश्वत्थानि प्राचयिणि (वि-

स्वी) च । औषधानि तौरमानि (मोड आलेकं

चान्य) मीरीनां मदभीरीनां विषप्रणुतां दानां च ।

आश्वन्दी औदुम्बरी । चयतः औदुम्बरः । शरी औदु-

मयी । उदुम्बरशाला अल्पीपत्नी आभिषेकार्थम् । दधि, मधु, सर्पिः, आतपवर्षा आचक्षेति । ३९।२-३.

संमाराः यथाङ्गे राजाभिषेके । आसन्दी, आग्र-चर्म आसन्दासुपरि, चर्मसः, उदुम्बरशाला अल्पीपत्नी आभिषेकार्थं, दधि, मधु, सर्पिः, आतपवर्षा आपः, श्यानि, शोषमानि, सुरा, दूर्वा चेति । ३७।१।३.

संयाज्या अग्नीषोमीय पशुपुरोडासर, स्वदस्य हव्या समिधौ । ६।१।९-१० । आतिष्याया होतारं चित्तरथं, प्रतापवामिः इति निट्टमौ । दीक्षनापायां तेन स्कामस्य प्रतापचैवामस्य च गावज्यौ च हव्यशालमर्थः, अग्निहोता पुरोहितः । आयुष्कामस्य उग्निहो अग्ने यात्तरथ गोमतः, च हव्यमो यमुभयैः । स्वर्गकामस्य अनुदुमो त्यनो यदुन् इति द्वे । ओङ्कामस्य यजस्कामस्य च दृष्ट्वौ एषा नो अग्नि इति द्वे । यजस्कामस्य पदकी अग्निं सं गम्ये इति द्वे । वीर्यकामस्य निट्टमौ 'दे विष्ये चरता' इति द्वे । पशुकामस्य जगत्वौ 'जनस्य गोमाः' इति द्वे । अनायरास्य विराजौ 'मिहो अग्ने, ह्यो अग्ने' इति । एते एव विराजौ निजे । १।९।१-२५। प्राक्नीवीद्वनीपयोः विराजौ पवलिशदधरे 'शेदमिह-म्रीन्, शेदमियौ' इति । २।४।४-७ । उषनीवपुरो-दाधानां 'हरिणे वीदि' इत्यनुकरणं यजति । ८।६।११-१२.

संयागे इत्युक्ते शीरश्चूरी प्रतीयन् । माध० ३।१।२१.

संयत्सरमप्राणां गतामयनं प्रवृत्तिः । १८।११। साधनः ।

संयत्सरमे प्रतिमत्त यचारः अभिन्दताः पशूनाः, पशमस्य पशुपः पशुः । १८।२।६ साधनः ।

संयत्तं मन्त्रियवर्गे प्रादक्षिण्यम् । अग्रे अग्रेरुदरवे, माहन्तराह्वनीपयोः, यथायामभि अग्नीनाम्, हतेरेवा-मन्त्रिभिः, प्रादक्षिणाग्निना, दिग्नेनाग्निना (निगृह्य), आरण्येनाग्निना । ३२।५।१-४.

संयत्तैः 'आरण्येनाग्निना' इत्यत्र 'अग्रव. प्रायेण' । इत्यत्र च ग्रामे ग्रहणम् । ३२।५।१.

संयत्ताः इत्योर्द्वयं ॥ यज्यमाना एवका-

सोमाभियवः संयवः । स च महान् दोषः । तस्मिन्नेव देशे तस्मिन्नेव काले मन्त्रग्रहस्त्वेवंमनैः प्रवर्तितत्वात् । नया ना पर्वतेन वा व्यवधानरोहितयोः परापरमन्त्र-निगृहणयोग्ययोर्देशयोः स्वर्धमानाम्वा प्रवर्तितयोः सोमयामयोरय संयवास्तौ दोषः । 'तदाहुः न पूर्वक्षीक्षिणः संयदोऽस्ति, (किन्तु) अमरदीक्षिण एव । 'संवेद्याय त्वोपवेद्याय स्वा' इत्यादिमन्त्रेण संयवमाधिक्षि-चाहुतिः । १।३।२१.

संस्कारा दीक्षितस्य । त्वानं, अक्षिरभिषिञ्चति । नयनोतेनाभ्यञ्जति । अञ्जनं, 'आञ्जन्येनम्' । पावन एकर्विंशत्या दर्पविञ्जतैः । आनाप्रवेशः, दीक्षितविमितं प्रपादयन्ति । निषमविशेषः, दीक्षितविमिते एव आले च चरति च, यस्माद् दीक्षितं नान्यत्र दीक्षितविमिताद् आदित्योऽग्न्युदिगाद्वा अस्मिणाद्वा । अहतं वातः, वातसा प्रोर्जुयन्ति, सर्वे वातसा अम्यतेति अवभृथम्, कृष्णाजिनमुचरं भवति, उन्मुच्य कृष्णाजिनमग्न्युचमभ्य-वेति । मुष्टं कुप्ये । कस्यपदनम् । विचक्षणपदमयोगः । अन्यस्योपने, 'विचक्षण केचव' इत्यादि । १।३।१-६.

संस्वितयवन्नन्विषेयः (यानिष्टयतः) प्रादक्षीणायाम् । २।५।५-६.

संयितयवत्तरः । यवने यवाते सदयः पश्चिमद्वारेण निर्गच्छन्ति, स यार्गः । ऐशा ५।१।१० साधनः ।

संहिता- पद- गमना उपसन्ताः । ऐशा. १।१।६.

संहितोपनिष्ठा । संहितोपाज्वा यथपिथा । ऐशा. १।१-६.

सवित्रं अपोभागः, ऊरुय उपभोगः । ३।१।१ । २ साधनः ।

मजनीयं नाम मूर्ति 'यो जात एव प्रथमो यज-मान' इति । अत्र प्रवृत्तं 'च जनायः रुद्र' इति विद् यस्मिन् रुद्रं यज्ञं यजनीयम् । रुद्रं पश्ये श्रुतिपुत्रमि निष्प्रेष्ये यज्जे । २।२।१-५.

सत्यवष्टा नामानेदिहो मनुष्यः मनुष्यः । तत्त्वमाः । २।२।१.

सत्यवपनं दीक्षिण्यम् । १।५।६.

सत्यवचनविधिः पुरुषार्थः 'सत्यमेव वदितव्यम्' ।
२२।१।७.

सत्रिणां जीविका । 'अथातः पञ्चोर्विमाकिः'
इत्यास्य कस्य कस्मिन्नः कः पञ्चमासः स्यात् इति
सविस्तारं प्रतिपादितम् । २१।१।१-२.

सत्रे उपसदः एकैकस्मिन् दिने द्विर्द्विः इति
द्वादशदिनेषु अनुष्ठानकथाः । ४।६।७ सायनः । 'चतु-
र्विंशतिः संवसरे (गणमास्ये) इति आश्व० ८।८।१५.

सत्रे द्वादशाहं संश्रुष्य (एकत्र समोष्य) अग्नीन्
पूजयेत् । सर्वं दाक्षेत् । सर्वं सुनुयुः । वसन्ते उदवसा-
नीषा कुर्युः । ११।४।१३.

सत्रे ये यजमानाः, ते एव ऋत्विजः । १७।१।१
सायनः ।

सत्रे सांवत्सरिके पूर्वैश्चरं चेति पक्षद्वयं मध्ये
विश्राम् । तत्र पूर्वं पक्षेति षडहाद्यनुष्ठान आरोहणक्रमेण
करोते तु प्रात्यक्षरोहणक्रमेण । १७।७।८ । विश्रान्तिद्वयः
अग्निष्टोमसौधम् । २०।५।१ सायनः ।

सर्वं तु पृष्ठवंशः स्यात् इति पूर्वोच्चारणः । ३१।१।
२ सायनः ।

सद्व्यप्रवेशः शेषार्धमात्रे मास्यदिने चित्वाग्न्युप-
स्थानोत्तरं मार्त्तलीयं याममागे अघस्यत्प 'यथेति सदः
प्रवर्षति' । ऐसा ५।३।१.

सद्व्यप्रवेशे 'पुरस्तादग्नौ होजकाः सदः प्रवर्षन्ति
पश्चात् अन्त्यावाकाः । १०।४।५.

सदः प्रसूष्य प्रेष्टान् पश्चादेव आसीनो होता याग
यत्नवन्तु धनं ददाति । ऐसा. ५।४।१-६.

सद्व्यः प्रसूष्य तीर्थे मार्त्तलीया पत्नीशाला सप्रय
समन्वारमर्चं द्रुमुत्तवा 'इह रम इह रमष्य' इति आवा
मुरीये गृहोति द्वादशाहस्य दशमेऽहनि मानसपदे ।
२४।१।६-१३.

सद्व्यस्य गन्धो बाहुः पशुमासः सत्रे । ३१।१।२.
तदस्याः आस्यः नाम विष्णुमास्यः आग्नीध्रात्
विहरन्ति । १०।४।२.

सप्तदशः स्वांमः पदे तृतीयेऽहनि । २१।१।१-२.
सप्तदशतीव्रस्य विश्रुतिः । १४।४।३ सायनः ।

सप्तमेऽहनि होतुः षट्सखाभिः । २३।१-२.

सप्तमेऽहनिः—होता, वैवाग्न्य, ब्राह्मणाच्छंसी,
नेष्टा, गोता, आग्नीध्रः अन्त्यावाकश्चेति । ते च उन्नीय-
मानसूक्तगता एकैका पठन्ति । २८।१।८ सायनः ।

सप्तमोदकं यस्मिन् गृहे नष्टु प्रत्येकं एक एव
चरणादिः पुनः पुनः पञ्चते, तादृशं सूक्तम् । २१।२।१७
सायनः ।

सप्तमिदायानम् । वार्यं विसृज्य उपोषाया आह-
वनीये 'समिदसि सम्वेष्टुस्त्वेन्द्रियेण वीर्येण स्वाहा'
इति समिदमभ्यादवाति यजमानः क्षत्रियः ।
३७।५।८-१०.

सप्तमिष्टयजुः संश्रितयजुर्नाम प्रायगीदाया निविष्टः
उद्वन्नीया तु कृत्वा संतिष्ठते । २।५।५-६.

समुच्चयः देविकानां देवीनाञ्च इयिषां गतभियः
प्रजाविधयस्य (यन्त्रावस्य तु न समुच्चयः ।
२५।४।७.

समुद्र इव भूमिं प्रवेष्टितः पश्चिमभिर्भूमिभिः (यक्षैः
गौरीः) यजमान परिष्ठा स्रियति । ४०।२।१.

सर्वेणं (यमव) सदसः सकाशात् गार्हपत्ये
होमार्थम् । २४।३।६ । पत्नीशालायाः सकाशात्
आग्नीप्रिये होमार्थम् । २४।३।१४ । आग्नीध्रात् सकाशात्
सदसि स्तोत्रार्थं उद्गातृणाम् । २४।४।१.

सर्वराशीभिर्कर्मभिः उद्गाताः वरसि स्तुवन्ति
दशमेऽहनि मानसपदे 'आज्यं गौः शुभिरकर्मत्' इत्या-
दिभिः (सा. ६३०-३२) ।

सर्वस्य निर्देशिनः (कुर्वते) खरि. सोमाहाणवाले
मायत्या प्रथितवागरव गायत्रीनरेण कुण्डिताप्रस्य
सकाशात् । २३।२।२.

सर्विः ऐन्द्रमाहाभिरेके ऋग्वे पाप्मा वा अभ्यानेयः
संभारः । ३१।१।७ । यक्षाद्वाभाभिरेकं च । ३७।१।१.

सवनत्रये होत्रैरे दक्षे । प्रतःपञ्चने आत्तं
प्रठयं च, मास्यदिने मरुततीर्थं निष्पेत्यं च, वृषीयमवने
च वैश्वदेव यथिमास्तं चेति । २८।५।७ सायनः ।

सवनपद्धतेर्नाम पञ्चप्रकरणे (इत्येकं), श्रीनि
धयनाभि, यजुर्लक्षणः (इति पद्यम्) इति । ८।५।४.

सवनानामुत्पत्ति । स्वर्गात् । सोममानयन्ती गायत्री
सोमस्य यावन्त भार दक्षिणेन पदा समग्रहणात् तावत्
प्रातः सवनमभ्यस्त, यत् सज्येन पदा तत् माध्यदिन,
अथ यन्मुनेन तत् तृतीयसवनम् । १३।३।१

सवनीय पशु महाभते वैश्वकर्मेण द्विरुप, पार्श्वयो
शुक्लवर्णं) ऋषयः । १८।८।८.

सवनीय पशु विपुवति सर्वैश्चैत सौम्य । १८।५।५

सवनीयपशुपुरोडासपचारार्थं तद्वैश्वोपाह्वानात्
प्राक् द्विदेव यमहमचार वेपाभक्षयान्, ततोऽवशिष्ट
हवोपाह्वान, तत अवान्तरेडाप्राद्या, तत होतृ-भयस
मक्षणम् । १।१।१-२.

सवनीयपशोः यथा सुत्यादिने प्रातः सकने जुवा
हव्याघर्जानि पक्त्वा तृतीयसवने जुह्वति । ७।३।८
सायण ।

सवनीयपशोः वैश्वकर्मेणस्य ऋषयस्य ऐतरेयिणा अग्ने
येन समुचितस्य प्रोक्षणादुभे अश्वकुंभा प्रेषितो होता
सामिधेनीलुह्यात् म. ऋते । ऐ. ब्रा ५।१।१.

सवनीयपुरोडासा अनुसवन घाना करम्भ परि
वाप पुरोडाश पयस्या चेति पञ्च । हविष्मत्तिर्नाम
हवम् । तत मूषा यवतण्डुला घाना, भानाणि जल
समुत्त फरन्म । मीढीणा लाजा परिव्याप, पयस्या
आगिक्षा । ८।१।१

सवनेषु त्रिषु सद्रथा वाचा प्रातः सवने, वलीयस्या
माध्यदिने, वलिष्ठतमया तृतीयसवने । १४।५।५.

सहचराणि सूक्तानि नामानेदिष्ट, बालसित्या,
वृषाकपि, एनयामधत् इति चत्वारि । २२।१।०।५.

सामाद्ये वायु दुग्ध यदि केचर्कादादिना दुप्येत,
कश्चिरपहरेदा, तदा प्रातर्दुग्ध द्वेघ हृत्वा अन्यतरण
जातस्य उभाम्मा मजेत् । ३२।३।१ । यदि प्रातर्दुग्ध
दुप्येदा अपहियेत वा, तदा तस्य स्थाने ऐन्द्र माहेन्द्र
वा पुरोडास निर्वपेत् । २ । यदि उभय दुप्येदा अप
हियेत वा प्रातर्दुग्ध कुर्व्यात् । ३.

सामाद्ये अग्निभिरे वज्रयानमस्य 'अग्निभिरे'
इति शब्दे ब्रह्मणम् । ३२।१।२

सामकमथ्य प्रमहिषीय वा साम उक्थ्यस्तोत्रनिष्पाद

कम् । तयोरेष्टिको विकल्प । १५।५।८-१०.

सामकमथ्य साम 'एक्षुषु ब्रवाणि ते' (साम ७)
इत्यस्यामृचि उत्पन्नम् । प्रमहिषीय तु 'प्रमहिषाय गायत'
(साम १०७) इत्यस्यामृचि । १५।५।७ सायण. ।

सामगा 'अग्न आ याहि' (साम १) इत्याद्या
त्रेयेषु स्तुवते, होता तु 'आयवा याहि' इति यावद्वया
प्रतिपद्यते प्रउगे । ११।४।१-११.

सामगा 'उपास्मि गायत' (साम. ६५१) इत्या
दिगायत्रीषु स्तुवते, होता 'आ वो देवाय' इत्यानुभुम
साय्य सवति । १०।५।८-११.

सामगा पावमानीषु स्तुवते, होता आग्नेम आग्य
सवति (आयवत्) । १०।५।४ ७.

सामगा माध्यदिनपक्वाने 'उषा ते जातमन्मथ'
इति (साम ६७२ ७४) गायत्रीषु माध्यदिनपक्वानेन
स्तुवते । 'पुनान सोम' इति (साम ६७५-७६) द्वे
प्रमथ्येन त्रिषुषु बृहतीषु रौरव सान, पुन तात्स्येव
त्रिषुषु यौधाजय साम गायन्ति इति बृहत्स्य वद् भवन्ति ।
तव 'प्र तु ब्रव' इति (साम ६७७ ७९) त्रिषुषु
त्रिषुषु स्तुवते । १२।५।४ सायण ।

सामतो त्रेपे मायश्चित् 'स त्वाहा' इति आह्व-
नीये ब्रह्मा जुहोति । २५।७।५.

सामप्रवाय 'निष्केवस्ये बाले चन्दोमप्रयमेऽहनि
'विता सुतस्य रयिन्' । चन्दोमप्रतीयेऽहनि 'उभय
वृणवच न' । २३।३।१४ । चन्दोमप्रतीयेऽहनि 'इन्द्र
त्रिषातु शरण' इति । २४।१।२२

सामप्रगाय 'निष्केवस्ये बाले पशह । प्रयमेऽहनि
'विता सुतस्य रयिन्' इति । २०।१।१५ । द्विती
येऽहनि 'उभय वृणवच न' इति । २०।३।१३ ।
तृतीयेऽहनि इन्द्र त्रिषातु शरणम् । २१।१।२१ ।
चतुर्थेऽहनि 'त्वमिन्द्र प्रदक्षिषु' । २१।४।२२ २३ ।
पञ्चमेऽहनि 'गो मु त्वा नामत' । २२।२।८ ।
षष्ठेऽहनि 'इन्द्र भिदेवतात्स्ये' । २२।३।१-३.

सामानि पृथ्ये पश्ये अह तु क्रमेण रयतः, बृहत्,
वैष्ण्वेराज, याज्ञक, रैवत इति । समाचारान्तानि छन्दोऽपि
च क्रमेण गायत्री, त्रिषुषु, षण्णवी, अनुष्टुप्, पद्यि,

गतिचन्द्राः इति । १९।६।५ सायणः ।

गमति विपुनति अहनि यदादिवाकीर्त्ये वृद्धे
(विश्राद् वृद्ध विपुनो गोम्य इत्यतः), निरुर्ण मन्त्रसाम
(वृत्तस्य वृष्णो अरुणस्य इत्यतः), भाषं अग्निष्टोमसाम
(वृत्तस्य वृष्णो इत्यतः), वृद्धयतरो पवमानयोः
(माध्यदिनार्धवयोः) भवतः । १८।५।३.

सामावययाः यत्र शास्त्रमन्त्रिके द्विकारः, प्रस्तावः ।
उज्जीयः, प्रतिहारः, निबन्धे इति । साममन्त्रिके ॥
उज्जीयात् प्राक् आदिः, प्रतिहारश्च प्राक् उपक्रमः इत्य-
पि को । मन्त्रिः अयथतः । १२।२२।४.

सामिधेयः । उपपत्तु उपसर्गस्य मीढुषे इति तिस्रः
पूर्वाहो । इमा मे अग्रे समिधमिमाधुपमदे इति तिस्रः
अपराहो । ५।८।७ । दशपूर्वो मासयोः प्र वो वाजा
अमिधयः इत्याद्याः पञ्चदश । १५।२।४ । दीक्षणीपाया
वृषपाजा, तं सनामो इति द्वे पाथ्ये इति सप्तदश ।
१।१२१-१६ । द्वादश्यादे बीक्षणीपायाः पूर्वं कर्त्तव्ये
मागस्ये वही सप्तदश । १९।४।५ । विपुनात् सगनीये
पयौ समिधो जम आहुतः इत्यतः प्राक् वृषपाजा
इत्याद्याः षड् वाप्याः इति षड्विंशतिः । महाजते 'एक-
विंशती प्रागुपेतमायाः समिधाऽग्निं इति चतस्रः
अधिकाः इति पञ्चविंशतिः । यदि वैश्वकर्माः पशुः
सगनीयपशुभिः समुर्णयित सदैव तस्य वही पयानिष्ठतिः
अन्यदा ह्य तत पशुन्तरो सप्तदशैव । ५।१।२ सायणः ।
सार्पराण्याः ऋतु 'आयं नौः शुभिः' इत्याद्यासु
सुवते उतातातः सप्तैव संवत्स्र द्वादशस्य दशमेऽहनि
कामवसदे । २४।३।१-५.

सार्धसंनिपयस्तः (सार्धसंनिपयः इति नावाभ्याम्)
नाम दशपूर्वमासविकृतिरूपः योगः । १७।१।९ सायणः ।
सावित्री यतः वैश्वदेवशब्दे । छन्दोमन्त्रमन्त्रेऽहनि
'समि त्वा देव सविताः' श्रुचं गायत्रम् । २३।२।७,
१९ । छन्दोमन्त्रितीयेऽहनि 'दिष्ण्याग्निमुत्तये' चतुर्कथं
गायत्रम् । २३।४।९ । छन्दोमन्त्रतीयेऽहनि 'सोषो
सागाद्' श्रुचः गायत्रः (गोत्रः) । २४।२।१० ।
षट्ठे प्रथमेऽहनि 'पुष्टे मन उव' श्रुचम् । २०।२।४।
द्वितीयेऽहनि 'उदु ष्व देवः सविता' यजम् । २०।२।३।

तृतीयेऽहनि 'वदेवस्य सवितुर्वीर्यं' श्रुचम् । २१।२।
७-८ । चतुर्थेऽहनि 'आ देवो, दातु सविता' श्रुचः ।
२१।५।७ । पञ्चमेऽहनि 'उदु ष्व देवः सविता' श्रुचः ।
२२।२।७ । षष्ठेऽहनि 'उदु ष्व देवः सविता' श्रुचम् ।
२२।८।९.

सवित्रं श्रुचं वैश्वदेवशब्दे निषिद्धानं अग्निष्टोमे
तृतीयसवने 'गमूदेवः सविता' । प्रयोगः ।

सवित्रप्रत्ययं वाप्या 'रमुना देवः सविता' ।
नानुवपद् करोति, न मक्षयति । ११।५।४.

साह्यः ऋतुर्नाम एकादः । १५।६।१.

सिनीवाली या पूर्वा अमावस्या (वा द्येन्दुः
सिनीवाली इत्यमरः) । १२।९।२.

सुकीर्तिं काशीवतं श्रुचं वैश्वदेवशब्दे षष्ठेऽहनि 'अद
माच इन्द्र' इति । २२।१०।४.

सुमन्विताञ्जना निगमिषेयः, यत्नं श्रुचानि धर्म-
काते पालीयशब्दे स्थाप्यन्ते (वाङ्मा) । ५।२।२८
सायणः ।

सुस्वा द्वादश द्वादश्यादे । १९।२।४.

सुस्वा केरिधिः (किरीटस्यापामं) मार्गावता ।
तस्य ऋतुभूताः यत्र राजस्यः सुत्वाऽतपमिदमन्त्रपाठात्
परिश्रुतः । ४०।५।१८.

सुसुप्तः वैश्वनः उदाहृत्यं येन्द्रमहाभिरैककथमातो ।
१०।७।११.

सुपर्वरथ (पथिरथः) उच्चरः यत्र दक्षेन वप्रेण
ज्यावात् । ऐमा १।८।४.

सुपर्णस्य पाथयि यत्राग्निं एकविंशतिवर्णयति । ऐमा
१।८।६.

सुब्रह्मण्या करिष् । तस्य सुब्रह्मण्याऽन्यमन्त्रवन्दनेन
देवताऽऽह्वानं, तदेव सुब्रह्मण्याऽऽह्वानं इति । १६।१।
१-७, १२.

सुब्रह्मण्या दक्षिणानु नीताश्रुता दक्षिणा अनु वतिष्ठते
(कर्मवर्णयति) अग्निष्टोमे । २६।१।२.

सुब्रह्मण्याः ऋतः पशुमागः शब्दे । १२।१।२.

सुब्रह्मण्याये यत्रमं दक्षिणं जम्बाज-उ (दक्षिणं) ।
२६।१।७.

सुमन्त्राण्याऽऽह्वयन् । राजनि क्रीते सुमन्त्राण्यामाह-
यति उत्तरे तिष्ठन् (सन्ने पठति) । २६।३।१-७.

सुरभिमती इति : ' जीयति मृतशब्दे ' इत्यत्र
द्रष्टव्यम् । ३२।८।७.

सुरो यिरेत् कस्मैः ऐन्द्रमहाभिषेके ' यदयं सिद्धं
रविनः ' इत्यादिमन्त्रेण । ३१।६।४-५.

सुराकसं आचार्यः राजहोते आदधाति ऐन्द्रमहा-
भिषेके ' स्वादिष्टया मदिष्टया ' इति । ३१।६।३ ।
यज्ञाङ्गराजाभिषेके च । ३७।४।८-९.

सुरा यज्ञाङ्गराजाभिषेके संभारः चमसे प्रथिता ।
३७।१।७.

सुराशेषदानं पालीचरं मित्राय यज्ञाङ्गराजाभिषेके ।
३७।४।१३-१४.

सूर्यं कक्, अर्घ्वचः, पादः, मध्वरं इति चयं प्राण
एव । २०।१०।६-११.

सूर्यमदेहदृष्टया महान्तकगतिन्नेकव्यवस्तरस्य उपा-
यना । अर्घ्वहोऽथ । ऐमा. २।४-२०.

सूच्यः (काष्ठमयः क्रीडाः) प्रेक्षस्व फलकयोः
संधानश्चैव सूर्यमात्राः तिस्रो देवा । महाज्ञो । ऐमा.
५।३।५.

सूतकाष्ठमद्ये प्रायश्चित्तं आह्वितोः । अद्ये तन्नु
मते अष्टाकपाठं निर्वैत् । तन्नु तन्वन् रजसः, अधा-
नहो नद्यत इति याव्याऽनुवाक्ये । आहुतिं वा आह-
वनीये दृढुवात् ' अद्ये तन्नुमते स्वाहा ' इति ।
३२।८।६.

सूतदोहाः नाम कक् ' ता अस्य सूतदोहाः ' इति ।
ऐमा. १।१७।१.

सूर्यस्य पत्न्य मेमांशो यो न सन्दयते चरत् । चौर ।
३३।३।५.

सूर्यास्त्रमये उद्धरणाभावे शिरस्यं पुरस्कृत्य चायं
अग्निमुद्धरेत् । ३२।११।२.

सूर्यास्तमये सूर्योदये च दीर्घतस्य दीर्घतविमितात्
(विमितं मन्त्रः कुटो) विशेषतो बहिरासनं निषिद्धं,
कप्रसहे च अन्येदीक्षितः प्रोवाचनीयः । १।३।१२-१४.

सूर्योदये उद्धरणाभावे रजतमन्त्रार्घ्यं (उपरि श्रुत्वा)

प्रातः चाग्निमुद्धरेत् । ३२।११।१-२.

सौर्यं राजानं क्रीणन्ति अग्निष्टोमे । १४।२।५.

सौर्यकथनं प्राच्याम् । ३।१।१ । शकटे प्रादुर्भूते
तिष्ठति सौर्यमादधाति । शकटे दक्षिणा परिवहन्ति,
प्रत्यक्षमावर्तयन्ति, उददुमुखात् तिष्ठतः शकटात्
सौर्यं उपावहरन्ति सौर्योपावहरणं ऐशान्याम् ।
३।३।५-७.

सौर्यकथनी आख्यायिका । ५।१।१.

सौर्यकथनी कस्मैः अस्मिन् (गर्भपाणात्
प्राक्तनी) । तां पुनर्निष्कर्षीयात् । ५।१।२३.

सौर्यकथनान्नेषु मन्त्रः स्वतः । ' उपांशु याचा बरि-
कथ्यम् ' । ५।१।४.

सौर्यपा दंशः अयस्त्रिंशत् अष्टौ पयसा, एकादश
सूदाः, द्वादश आदित्याः, प्रजापतिश्च, षण्दकारश्चेति ।
७।८।८.

सौर्यप्रसंशा । सौर्येन अयस्त्रिंशदेवान् सौर्यवान्
प्रीणाति । ७।८।८.

सौर्यप्रोक्षानुवचनीयाः अष्टौ कचः । (प्रोक्षं शक-
टेन नयन्म्) । आदौ प्रेषः ' सौर्यमा क्रीताय प्रोक्षमा-
नावानुहृदि ' इति । ' यज्ञादग्निं भेमाः प्रेदि ' कक्,
' सौर्यमास्ते सयोधुयः ' लचः, ' यवै नन्दयति यवसा '
शक्, ' अमन् देव ' शक्, ' या दे धामानि ' दक्,
' इमां धिये सिद्धमायस्य ' इत्यष्टौ परिधानीया ।
विः प्रथमा विक्रमया (इति द्वादश स्युः) ।
३।२।१-३५.

सौर्यविक्रमिणः प्रत्ययावः । पाषां हि सौर्यविक्रम्यी ।
३।१।२.

सौर्यस्य शकटादवरोक्ष्यम् । अन्यतरोऽनद्वान् युक्तं,
अन्यतरो विमुक्तः अय (तदा) राजानमुपावहरेदुः ।
३।३।१-४.

सौर्यस्य स्थिदकृत्य नास्ति । तस्य अनुवप-
शिद्धः । ४।५।६.

सौर्यमादत्तकथा । सौर्यः छन्दोभिः (वि-
जानीतः । यत्रापि गायन्तेः । सौर्यपात्रान्
अनुष्णान् लोकाननीतः ।

सोमे हविर्धानं (मण्डपं) प्राप्स्यमाणे अग्नीषोमप्रण-
यनीयासु पञ्चदशी 'अन्तश्च प्रागादददित्' इति
अन्वाह । ५।४।२०.

सोमे हविर्धानसमीपवर्तिनि सति अग्नीषोमप्रणयनी-
यामु बोद्धी 'इमेनो न योनि' इत्यन्वाह । ५।४।२१.

सोमो प्रादणानां भक्षः, न क्षयिष्यैवस्योः ।
३५।३।२. (सोमस्तु सोमस्थाने न्यमोनादीना कथानि)।

सोमो राजा जयवेतुः । ३।३।६-७.

सौपर्णं आख्यानम् । सुपर्णानां पक्षिष्वाणां छन्द-
सामिदम् । तत्र जगतीवृत्तान्तः । १३।१।२ । त्रिष्टुप्-
वृत्तान्तः । १। गायत्रीवृत्तान्तः । १। गन्धर्वेण युद्धम् । ४.

सौपर्णे सूक्तं 'इमानि वा मागधेयानि' यद्वा
'प्रधारायन्तु' इति गृह्योक्तं सूक्तम् । (प्रधारायन्तु
इति सायणपाठः । ३७।६।४) । २९।९।७ सायणः ।

सौम्यचरोः याव्या सोमो 'त्वं सोम पितृभिः
संविदानः' इति । १३।८।१.

सौम्यचरो बहुलवृत्तात्के होता छन्दोगेभ्यः प्राक्
स्थात्मानमवेशेत । छन्दोगाः पूर्वमवेशेरन् इति के चित्,
तत्र । १३।८।५.

सौम्ययागाः मध्ये, अभितक्ष आउषधानो अग्निहोमे ।
१३।८।१-६.

स्कन्नप्रायश्चित्तं 'अग्निहोत्रं' इति चन्द्रे द्रष्टव्यम् ।
३२।२।४.

स्वस्वर्तं बिन्दुपतनं, साक्ष्येन द्रव्यपतनं तु भ्रंशः ।
तत्र प्रायश्चित्तं 'अग्निहोत्रं' इति चन्द्रे । ३२।४।६
सायणः ।

स्तोकाहुयपनीयाः वषायां (जगो संतापनकाले)
स्तोत्रेषु उत्पलेषु 'इमं नो यत्' इति सूक्तं पश्यन्
पठेत् । आदौ प्रैषत् 'स्तोत्रेभ्योऽनृष्टे' इति ।
७।१।१-२। स्तोत्रप्रशंसा । ७।२।१८.

स्तोत्रं सर्पराक्षसाः क्रधु 'आयं योः पृथिव्यमन्त्रि'
इत्याद्याम् । सः संप्रपद्य वषास्यं अन्ये कवित्रयः व्युत्प-
रन्ति, गच्छन्ति उद्गाताः, सर्पराक्षसाः क्रधु रजुवे ।
द्वादशाहस्य दशमेऽहनि मानसगमे । मनसा प्रवर्तानि,
मनसा उद्गापेति, मनसा प्रतिहरति । २४।४।१-५.

स्तोत्रसंख्योः विशेषः क्षत्रियाग्रिहोमे । प्रातःसवन-
भैरुहिकं तृतीयसवनं च । माध्वेदिनं तु उभयसाम्नः
बृहत्पुरुषस्य यत्, तदेव । सस्त्वतीयं निष्केवल्यम् । होत्रका
ऐकाहिकाः । ३६।१-४.

स्तोत्रियः तुचः निष्केवल्ये मध्यमया वाचा । 'अभि
त्वा शूर नोनमः' इति प्रगाथे ऋग्वेदस्य पाठाष्टके
प्रप्रयत्नेन । तेन बृहतीत्रयं संपद्यते । प्रप्रयत्नं तु प्रथमां
बृहती एकदा वषापाठं, पुनः चतुर्थपादं द्विरावत्यै
द्वितीयस्याः सतो बृहत्याः प्रथमद्वितीयौ पादौ तृतीयौ
सा द्वितीया बृहती संपद्यते । पुनश्च द्वितीयस्याः ऋचः
तृतीयं पादं द्विरावत्यै तृतीयचतुर्थपादौ संवोसनीयौ सा
तृतीया बृहती संपद्यते इति ।

स्तोत्रियः तुचः राजनवाम्नः 'तदिदं स्रवन्तु,
वावृधानः शवसा, त्वं ऋतुवापि वृजति' । ऐशा,
१।१२।१-१३.

स्तोत्रिया सामाधारः ऋक्षपातमकः । येन तुचेन
वामगाः स्तुपन्ति, स स्तोत्रिया । स एव शस्त्रे प्रविपत्
भवति । १२।१२।२.

स्तोत्रियः नवर्चः निष्केवल्ये शस्त्रे पश्येऽहनि, 'विदा
मधवन् विदा' इति महानाम्न्यः नाम । २५।२।१-४।
मन्त्रास्तु । ऐआ. ४।१।१-९.

स्तोत्रियः प्रगाथः बृहतः प्रविपत् छन्दोमनृतीयेऽ-
हनि 'सामिदि हवामहे' । २४।१।११ । द्वितीयेऽ-
हनि च । २०।३।११.

स्तोत्रियः बहिष्पवमानस्य 'उपासी गायता नमः'
१२।३।१। माध्वेदिनस्यमानस्य 'उषा ते जातमन्त्रताः'
१२।२।६। आर्भवंस्य 'त्वादियुषा मदियुषा' । १२।
३।२.

स्तोत्रियः यज्ञपञ्चायस्य 'यज्ञपञ्चा वो अयमे' ।
१२।३।४.

स्तोत्रियः षण्णव्यास्ये गायमनस्य द्वितीयेऽहनि
वीधि च शव्यानि पठिष्य । १७।६।०-९.

स्तोत्रियानुरूपश्चरन् । कः चः स्तोत्रिया, षोडश-
अनुष्टुपः नि यने प्रातःसवने । २१।१।१-२.

ज्योमः षडहे ऋषयेऽहनि विपृत् । २०।१।१-२ ।

द्वितीयेऽहनि पञ्चदशः । २०।२।१-३ । तृतीयेऽहनि
सप्तदशः । २१।१।१-३ । चतुर्थेऽहनि एकविंशः २१।
४।१-२ । पञ्चमेऽहनि त्रिंशः । २२।१।२-५ । षष्ठेऽ-
हनि त्र्यस्रिंशः । २२।७।१ ।

स्तोमविबृद्धी अतिशंसने प्रसूतः सवने एकस्याः द्वयोर्नो
प्रसूतोः इति नियमः । माध्वदिने एकस्याः द्वयोः अप-
रिमितानां वा, तृतीयसवने तु अपरिमितानामेव ।
२७।५।७-८. २९।७।१०-११.

स्तोमविबृद्धी आपर्जन्यानि यज्जानि । को मय
मयो देवकामः इति मैत्रावरुण आपवेत, वनेन ययो
न्ययानि इति प्राज्ञवाचस्पती, आ यादयर्पादुप इति
अच्छावाकः । २९।१।१०-११.

स्तोमाः सर्वे चतुर्विंशे उपस्यसे चतुर्विंशः, अग्नि-
होमस्ये तु पवमानेभ्य इतरे सर्वे चतुर्विंशः । १७।५-
३, ८-९.

शिखां गवि वा यमलजने प्राचक्षिषे 'यमलजने'
इति धन्दे द्रष्टव्यम् । ३२।८।८.

श्याली उपकल्पनीया फलवमप्रयोगे । ३५।१।४.

श्यात्वा प्रावनीयायाः निष्कृते वा उद्वनीयायाः
निर्वापः । २५।७-८.

स्नानं तीर्थे दीक्षितसंस्कारः । १।१।२-३.

स्फूर्णी द्वौ स्तम्भौ होतुपदनमग्नितः दक्षिणोत्तरो
निष्ठातौ रथावां अप्रकम्पितौ । तयोस्वरि प्रेङ्गस्य वी-
थयः स्थापनीयः महामते । ऐआ. ५।३।३.

स्फूलदेहदृष्ट्या महागतगतिनिर्केवल्यवकृत्य उपा-
सना । अहमहोऽह । ऐआ. २।१२।१-३.

सूक्तं यदि भिद्येत अग्न्या संस्कृत्य प्राज्ञा । भिनां
तु प्राग्दण्डां प्रायमुक्त्या आहवनीये अभ्यादध्यात् ।
(पुष्करं = टक्कं इति भाषा) । ३२।४।७.

सुधेन औदुम्बरे त्रिस आहुतीर्होति होता
महाज्ञो महावतीये खले समासे । 'अनु यामिन्द्रो,
आदित्या मा भिक्षे, विदरो मा, निर्य' इति क्रमः ।
ऐआ. ५।१।१०-१३.

सुधेन औदुम्बरेन नव आहुतीः सुधा न चतुर्थी-
तेन दध्नी होता महाज्ञे माध्वदिने आग्नीषोमोत्तरं

उहोति । 'आग्निरेवनापृथ्वः' इत्यादिभिर्नवभिर्नग्नेः
'यद्वन्न एषा समितिः' इति क्रमा च । ऐआ. ५।१
१४-२५.

सुधेन वराममिषारथन् अपर्चुर्ग्राह 'स्तोत्रिभ्यो-
ऽनुर्गृहि' इति प्रेषम् । ७।२।१-२.

स्वप्ने मरणसूचकानि अरिष्टानि दृश्यन्ते । तानि
यथा, 'अथ म्यम्राः, पुराणं कृष्णं कृष्णदन्तं पश्यति
स एतं हन्ति, वराह एतं हन्ति, मर्कट एतमारुह्य-
यति, आशु वायुरेनं प्रवहति, मुरगं ग्राहिवा अरगि-
रति, मधु भ्रमति, शृङ्गा येने कृष्णवत्तां नलदमासी
दक्षिणामुखी नात्रयति । ऐआ. ३।१०।१९-१७ ।
एवं स्मरे दृष्टे न चिरमिव जीमिष्यति इति विद्यात् ।
ऐआ. ६।१०।७.

स्वरः उर्यैः । उर्यैः पुरोक्चं संस्रति । १०।७।६.

स्वरः । उपांशु दुर्धर्षं संस्रति । १०।७।९.

स्वरः । उपांशु वाचा चरितव्यं सोमे राजनि क्रीते ।
५।१।४.

स्वरः मध्यमः निष्कैवल्यस्य स्तोत्रिये दृचे, अनुक्ते
ततः उक्तेनरासिन्, चास्यावां नौवेत्तरासिन्, प्रतापः
स्वरत्वा वाचा संस्रन्त्यः, निविद्वानं मूकं प्रतिष्ठित
तमया वाचा (भभ्येन ध्वनिना) संस्रव्यम् । ११।१३।
२-१३.

स्वरसामानः गवामयने विपुवतः प्राक् परस्ताच्च
त्रयस्यवो भवन्ति । ते च सप्तदशा उक्तव्याः । १८।५।
५-८.

स्वरुप्रहरणं अग्नौ युपप्रदत्तस्य प्रतिनिधिः पशुकान-
स्य । ६।१।८.

स्वरूपं अग्नीषोमीयस्य पशोः । हिरण्यः इति
के चित् । पीवा स्यात् इत्येव विद्वान्तः । ६।१।१०.

स्वर्गकामस्य आग्नेयेमे प्रातरनुवाके कर्त्तां वरु-
मन्त्यम् । ७।७।८.

स्वर्गकामस्य खादिसे युवः । ६।१।५.

स्वर्गकामस्य मूर्धं प्रहेत् अग्नौ । ६।३।५-७.

स्वस्त्ययनं 'प्र, आ' इत्यक्षरद्वयम् । क्षेमेण सोमं
प्र आनुदि इति प्रथमव्याख्यारथार्थः । क्षेमेण आगन्तु

इति द्वितीयशार्थः । परिपूर्णोऽयं महान् आशीर्वादः ।
योऽस्य धियः स्यात् तमेतेनानुमनयेत् 'प्र' इति च
, आ' इति च । १३।२।२१.

स्वाहाकृतयः नाम विधेदेवाः । ७।३।३-५.

स्विष्टकृत् अग्नीषोमीयस्य पशोः वनस्पतिषामोत्तरं
होषोपाशानाम् प्राक् । ६।१०।२२.

स्विष्टकृत् वीमस्य धर्मस्य नाजिनस्य च नास्ति ।
अनुवधद्विकारैश्च तस्य सिद्धिः । ४।१५।६.

स्विष्टकृताऽप्यपशुपुरोडाशस्य 'स्वदरस्य हस्या वसिधः'
इति । ६।१।९-१०.

हंसघटी कक् 'हंसः शुचिपद् वसुः' इति ।
१।८।६।४-५.

हंसवत्या ऋचः वसुधा वसनं दूराहेण नाम । वसुः
अर्धचंद्र, मिषदा, अकूटः, अनवानं, निषदा, अर्धचंद्रः,
वसु इति । २९।१।१२.

हरिश्चन्द्रोपाख्यानम् । ३३।१-६.

हविः दीक्षणीयायां आग्राप्यैषावः पुरोडाशः एका-
दशकायाः । वृते चरुर्वा योऽप्रतिष्ठितो मन्येत ।
१।१।१।८-११

हविः प्रायणीषोदयनीवयोः । अदितेभ्यः । २।५।
१२-१४ । इतरेषां चतुर्णामायम् । (आय०
६।१४।३)

हविःपु अपिभिरेषु दर्शदौ यजमानव्रणे वाय्य
एव देवताभ्यो हवीषि गृहीतानि भवन्ति, वाय्यः
स्वाहा (अग्नये स्वाहा इति रीत्या) इति आहवनीये
वर्धन्ते जुहुयात् । १९।१।१२.

हविदोपादिरिष्ये प्रामयितम् । यत्तु सर्वाणीव
हवीषि दुष्येयुषां आपदोयुषां, आगम्य एनानि यथा-
देवतं परिरक्ष्य तथा आगम्यहविषा हव्या यजेत, अतः
(ऊर्ध्वं) अन्यामिष्टि अनुनगा । (उत्तरमग्निरिष्या होवर-
दिषा यथाचार्यं) तर्ज्यत । ३२।१।४ । अग्निहोष-
हविर्दिष्ये अग्निहोषधन्द्रे द्रष्टव्यम् । ३२।४।१.

हविर्धानं सोमे प्राप्स्यमने अग्नीषोमप्रदनीषायु
पञ्चदशी 'अन्तश्च प्रागा अदितिः' इत्यन्वाह ।
५।४।२०.

हविर्धानं- (अकट्) प्रवर्तनीया कचः अष्टौ ।

तत्र प्रथमा अन्तिमा च त्रिभिः इति द्वादश । आदौ
प्रेषः 'हविर्धानाम्या प्रोद्धगोषाभ्यामनुबुद्धि' इति ।
युगे वां वसु ऋक्, प्रेतां वसु इति तृचः, यमे इव
वत्माने ऋक्, अधि द्वयोरदवाः ऋक्, विश्वा रूपाणि
प्रति इत्यन्वाहा ररात्याः (द्वारस्य उपरिस्थित-
तिथेर्लूकावस्थ) ईशानं कर्तव्यं, परित्वा मित्रेणो मित्रः
इति अष्टम्या परिदधाति । सा च हविर्धानं उपरि-
अध्यान्ते, तत्प्रापि मेष्मोर्निहननकाले । ५।१।९-२४.

हविर्धानसमीपवर्तिनि यति सोमे अग्नीषोमप्रगय-
नीषायु योदधी 'स्येनो न योनि' इत्यन्वाह ।
५।४।२१.

हविष्पवृष्टिः तस्य धानाः, कश्यपः, परिवायः,
पुरोडाशः, एतस्या चति हविष्पवृष्टम् । ८।६।१२-१३.

हिं इति हिंकारः निष्कृष्टवृष्टस्वरस्य आदौ उपाये
ततो न्याहृतयः, ततश्च प्रतिपत्तु वक्ष्यमा महान्ते ।
येमा, १।१।१२-६.

हिंकारः सामावयवः प्रथमः 'हिंऽऽऽम्' इति
शब्दः उद्गाथा पठनीयः । १२।१२।४ धायम् ।

हिरण्यं हवं (सोमवर्षवर्षकम्) । १३।१।८.

हिरण्यवासे प्रायश्चित्तम् । अतये हिरण्यवते अष्टाक-
पालं निर्वपेत् । हिरण्यवेयो रजसो, आ दे मुरगं अभि-
नन्त इति यागवाऽनुराक्ते । शाहुति वा आहवनीये
जुहुयात् अग्नये हिरण्यवते स्वाहा इति । हिरण्यवती नाम
हिरिषम् । १२।८।४.

हिरण्यस्य प्रतिनिधिः आयम् । ७।५।६.

हृदयं वस इति आहवयः माय कथयः उपाक्ते ।
येमा, २।४।५.

होता अग्निहोमसंस्थे विप्रजित् इतीययने देव-
देवस्ये नामानिदं होतुनि, न माय्येति । २।५।१२.

होता अग्निहोमे उच्यते शब्दे परिधानीयायाः उच्यते
वचने उक्तं चतुरधरं दित्तत्वा प्रजुषात् 'वचान्ते
यजमानिऽऽऽम्' इति । २।८।७।१४.

होता अग्नये उर्यंदेहं वायवति मनुजत्वे, वृक्षे
तु अग्नयेः स्वयं चेतुः शेटुकोदात्तम् । मदीन्ते

निष्केवल्योत्तरम् । ऐआ. ५।१।१६.

दोता अन्वयं पृच्छति 'अन्वयोऽप्यर्थाऽऽऽ' इति । एकधनानु होतृचमसे समवर्नाताम् । ८।२।१०-११.

होता अन्वयार्थं अभिमन्येत 'अपानं यच्छ स्वाहा स्वा सुह्य स्याम' इति । समपानेच (यासं मुञ्चेत्) 'अपानापानं मे यच्छ' इति । ८।३।३.

होता आचम्य शंसति । ऋग्वेदमन्त्रान्तरम् । ऐआ. १।३।१ वाक्यः ।

होता आनुहुमं आच्यं शंसति, सामगास्तु गायत्रीषु स्तुते । १०।५।८-१९.

होता उपानिष्टमं अभिमन्येत 'प्राणं यच्छ स्वाहा स्वा सुह्य स्याम' इति । समभि प्राणेत् (प्रश्चम्ये स्तुतुं नीत्वा उच्यते) 'प्राण प्राणं मे यच्छ' इति । ८।३।३.

होता एक एव स्वात् प्रायश्चित्तोदयनीयः । १।१।२.

होता चित्वाग्निमेदधात् सदः प्रवृत्त्य मेदस्तात् पश्चात् भूमी आसीनः औदुम्बरं वारं शक्तन्तुं (वाच-विधौ) उमास्या हस्ताग्रा उभरतः (उभे) भारयति यया वीणाम् । सतमिच्छन्तोभिः सतुहतेः वल्लभ्य स्थानानि (पद्मादित्वरस्थानानि) उपर्य उदग्रणीयात् (चिह्नानि कृत्वा निधिन्यात्) दक्षिण्य । 'गाय-त्रेण स्या छन्दसा उदग्रणीया' इत्यादिभिः 'अति-च्छन्दसा उदग्रणीया' इत्यन्तैर्मन्त्रैः । शालया वपलाशया मूलप्रदेशेन वारं निरुध्य उल्लिखति । अथैनं छन्दोग्यः प्रपच्छति । ऐआ. ५।४।१-७.

होता जपति सुपर्णोऽसि गरुमान् इत्यादीन् मन्त्रान् प्रस्तोत्रा प्रथमप्रतिहारकाले प्रोक्ते, महाप्रते । ५।५।३-९.

होता, निष्केवल्योत्तरात्तरं भस्ममानीतं दृष्ट्वा प्रेक्ष्याद्वरोहेत् । ऐआ. ११।८।१५-१८.

होता । पायमानीषु सामगाः स्तुते, आचम्यं होता आच्यं शंसति आनुहुम् । सतैवा मन्त्रि (जन्तः) । त्रिः प्रपन्ना त्रिस्तमा । १०।५।४-७, १०.

होता प्रेक्ष्याद्वरोहेत् महाप्रते निष्केवल्योत्तरार्थम् ।

होताचमनाद्यर्थं गमने प्राप्ते यज्ञमानमनुशास्य गत्वा पुनरेत पूर्ववत् जपरहितं प्रेक्ष्यं वरारोहेत् । ५।८।११-१७.

होता प्रेक्ष्यं दार्ढ्यपरीक्षार्थं बालयति, व्यहृती जेषति, पुनश्चाष्टयति । महाप्रते । ऐआ. ५।४।८-१०.

होता प्रेक्ष्यः स्वः प्रस्तोतारं संश्रित 'पञ्चविंशत्यं स्तोमस्य अर्धवृत्तीयाम् (२॥) अर्धवृत्तदशाम् (२॥॥) वा (यक्षु) परिधिष्ठाम् प्रथमं प्रतिहारं प्रमृतात्' इति । 'अर्धवृत्तदशाम् प्रवाचयत' इति जानुवर्षः (आह) । ऐआ. ५।५।१-२.

होता वहिष्यमानं संपेत् इत्येके, न संपेत् इति सिद्धान्तः । तत्रैवासीनः अनुमन्येत 'यो देवानां' इत्यादिना । अथो ब्रूयात् 'सुखमसि सुतं भूवासम्' इति । ८।४।१-९.

होता महाप्रते माध्यदिने चित्वाग्नेरवयवात् उपतिष्ठते । 'चित्वाग्नेः उपस्थानं' इति शब्दे ब्र० । ऐआ. ५।२।२-६.

होता महाप्रते माध्यदिने मार्जालीयशोभान् दृष्ट्वा आग्नीषीयशोभोरम् । ऐआ. ५।२।१४-२५.

होता सोम्ये चरी बहुलपृताते, छन्दोग्यः प्राक् स्वा-रम नम्वेक्षेत । छन्दोगाः पूर्वमवेक्षेरन् इति के चित् । तन । १३।८।५.

होता हिरण्यकशिपी (जरतापी गादीवर) आसीनः अग्निविष्ठाया राक्षे होतृजोपाख्यानामन्त्रे । १३।६ । ११-१२ राजा वक्ष्मसास्थाने दद्यात्, एतन्नेवाधनं, श्वेतं च अश्वतरिरथम् । १५.

होतुः अग्निद्योमे माध्यदिने मरुत्वतीयं शस्त्रं 'आ स्वा रमं यथोत्थे' इत्यादि, तदन्ते च 'जनिष्ठा उग्रः सखे' इति सूक्तम् । ऐआ. ५।१।८ वाक्यः ।

होतुः अग्निगुमन्त्रपाठः अग्नीषोमीये पशौ, तदन्ते च 'समिन्तारो यदनं सुकृतं' इत्यादिर्बन्धः । ६।६।१-१६. ६।७।१-१३.

होतुः दक्षिणा श्रोणिः (उदरमूलं) पशुभागः सपे । ११।१।२.

होतुः प्रस्थितवाच्या प्रातःस्थाने 'इदं ॥ सोमं'

गु' १८।१।१। माध्यदिने 'विना सोममभि यशु' २८।१।७। तृतीयसवने 'इद्र कमुभिर्वाजयद्रि' २८।४।६.

होतुः महाप्रते मरुतवीय शस्त्र। चतुर्निशात् (अधिक) आतानः (विस्तारः-) 'अस्तु मे जरित-' सूक्त, 'विना सोममभि' सूक्त, 'वय' शुभा वयवय.' सूक्त, 'मरुवो इंद वृषभः' सूक्तम्। तत ऊर्ध्वं च 'जनिषा उग्रः सहसे' इति स्वयेन समाप्तिः ऐजा. ५।१।८-९.

होतुः वाहनियमः प्राक्नुवासेत्तर अन्त्यमसह-सोमपदन्तम्। उपाशुमनुमन्य अभिप्राष्य अन्त्यममनु-मन्य अन्त्यमन्य उपाशुमन्य आवाण अभिमृश्य वाच विमुञ्चते। ८।१।१-५.

होत्रः दाल्जयः प्राप्त.सवने 'उवय वाचि' माध्य-दिने 'उरथ वाचीन्द्राय', तृतीयसवने 'उवय वाची-न्द्राय देवेभ्यः' इति। १२।१।२-४.

होत्रः शिष्य षष्ठेऽहनि 'हृदमिथा शैर्द्र' इति नामानेदिष्ट, तस्य अन्त्ये द्वे ऋचौ धिष्ठा 'दे यजेत' इति गारायण सूक्तमावेषेत। ३०।१।६-१५.

होतृचमसभक्षणान् प्राक् सवनीयगुपुरोडासस्य अवाप्तोद्दामक्षणम्। १।६।२-३.

होतृचमसे एकधनास्तु वसतीमरीतु च घनीय मानास्तु अनुवचनीया अपोनवध्रीमास्तुते 'आपो न देवीरयमसि' इति। ८।१।९.

होतृचमसे द्विदयताना उरावान् समनयति होता। १।६।४.

स्थूणौ निष्ठाप्य तदुपरि वीवथ (तिर्यक् स्थूल काष्ठ) अत्वादमाति, तत्र च प्रेक्ष्य.। महाप्रते। ऐजा. ५।३।७.

होत्रकाः प्रजा च वृषी. समारोहन्ति। महाप्रते। वृषी दर्शानम्। ऋषीणामाश्वन वृषी इत्यमरः। शौचा-चक्षनाथर्यं गमने प्राप्ते यजमानमनुधाम्य गत्वा पुनरेत्य पूर्ववत् समारोहेत्। ऐजा. १।८।१३-१४. ५।४।१६.

होत्रकाः—मैत्रायकः, प्राक्षणाच्छरी, अग्जवाकः, पोता, नेष्टा, आग्नीप्रभेति। तथापि कामान्यतः आचा-स्तयः एव भूयसा होत्रशब्देन गृह्यन्ते। ऐजा. १।८।१३ कल्पः।

होत्रकाणां अहीनसूत्रानि माध्यदिने। मैत्रायकस्य 'आ सवो वातु मयवान्,' प्राक्षणाच्छरीनः अस्मा ददु प्र सवसे। अष्टारावस्य शासद् यक्षिर्जनयन्त। तानि च चतुर्विंशे, अभिजिषि, शिषुषति, विप्रजिति, महाप्रते च प्रभवन्ति गवामयने। २९।२।४-११.

होत्रकाया परिधानीयाः प्रचो अहीने च। परि-धानीयायन्दे द्रष्टव्यम्। २७।४-५.

होत्रकाया माध्यदिने शस्त्रकलसिः भद्रर्गन्धे। २९ तमे अध्याये।

होत्रकाया शस्त्राणि यमिष्टीये सुवीवयवने न कन्ति, अतिराने तु कन्ति। ३०।५।१.

होत्रकाया शस्त्रेषु आरम्भशेषाः भद्रर्गन्धे। मैत्रा-वरस्य मैत्रायकशस्त्रे 'कउवीती यो यदयः', प्राक्षणा-उचिन. ऐन्द्रे शस्त्रे 'इन्द्र यो निधत्तसि', अग्जवावरस्य ऐन्द्राग्रे शस्त्रे यद् यो यो मा शुने नतः।

होमः क्षत्रियसहाङ्गाभिषेकाद्भृतः 'त्रेहा प्रपद्ये
स्वाहा' 'क्षत्रं प्रपद्ये स्वाहा' । इत्याहुतिद्वयम् ।
३७।३।१०.

हौत्रं प्रचैव क्रियते, यज्ञेषा आचम्यं, साम्ना
उद्गीर्यं, भग्याः विद्यायाः शुक्लेण (व्याहृतिभिः)
प्रक्षतवम् । २५।७।३-४.

हौण्डिनविहारः बालेतिस्मानाम् । पञ्चः प्रथम-
द्वितीयसूक्तयोः, अघर्त्तयः तृतीयचतुर्थयोः सूक्तयोः,
शरूयः पञ्चमसप्तयोः सूक्तयोः, अष्टमं सूक्तं सप्तमत्वेन
सप्तमं चाष्टमत्वेन शंखत्वं इति । ३०।२।१-९.

॥ इति क्षम् ॥

प्रेतरेयब्राह्मणारण्यककोपस्य

शुद्धिपत्रकम्

पृ.स्त.-पङ्क्तिः अशुद्धम्

शुद्धम्

पृ.स्त.-पङ्क्तिः अशुद्धम्

शुद्धम्

१।१।२७	द्वितीय	द्वितीय	१।१।३२	कुरुषः	कुरुषः
१।१।२८	प्रेयं	प्रेयः	१०।१।२	यावदावपद्	यावदामनुवपद्
२।१।२३	अग्निगुः	अग्निगुः	१०।१।८	होमगर्पन्तं	होमगर्पन्त
२।१।२३	पष्ट	पृष्ट	१०।१।२९	अन्यतरात्	अन्यतरस्मात्
३।१।५	मह	मह	१०।१।३२	पाकिरुष	परिकरुष्य
४।१।२४	मिलित्वा	मिलित्वा सकसरे	११।१।२७	स्वधस्या शेष	स्वधपाविशेष
४।१।२४	होमकाले	होमदोहकाले	११।१।२	छन्दस्काया	छन्दस्काया
४।१।२८	निर्वतेत	निर्वतेत्	११।१।३३	येन्द्रमहा	येन्द्रमहा
४।१।३५	तिस्रः	तिस्रः	१२।१।११	"	"
५।१।२६	ईनन	ईनन	१२।१।२४	द्योम राक्षी	द्योमराक्षी
५।१।२९	अन्या	अन्या	१२।१।२४	मदिष्ठया	मदिष्ठया
५।१।२	मीय	मीये	१३।१।२३	दित०	दित
५।१।३	यात्	यात्	१३।१।२२	मममि	मममि
५।१।२५	अमीशोमीयपयो.	अमीयपयोः	१४।१।२१	केरीति	करोति
५।१।२०	उक्थ्ये	उक्थ्ये	१४।१।२३	श्राद्ध	श्राद्ध
५।१।३३	प्रगाथः	प्रगाथः	१४।१।२७	अशभिः	अशभिः
५।१।३५	"	"	१५।१।४	सीना	सीना
६।१।२७	विपुवति	विपुवति	१६।२२०	धार्गियाः	धार्गियाः
६।१।३५	प्रयोगे	प्र या महे (नाम. ७।१।२।१० १२)	१६।२।१०	इयमिन्द्र	इयमिन्द्र
			१६।२।१०	शिधीयाः	शिधीयाः
६।१।३४	परिष्ठाये	परिष्ठाये	१६।२।२२	गुन	गुन
८।१।२२	६।१६,	६।१।१६,	१७।१।२२	शार्पा	शार्पा
८।१।२३	वसन्वप	वसन्वप	११।२।९	प१-	प१
८।१।२५	त्रिर्दूपात्	त्रिर्दूपात्	११।२।१८	अग्नि	अग्नि
८।२।२	नेन	नेन	११।२।११	क१.४	क१.४-
८।२।२१	आग्निगो	आग्निगो	१८।२।५	वेदस्ते	वेदस्ते
९।२।११	प्रति	प्रति	११।२।११	वेदस्ते	वेदस्ते
९।२।२७	कगू	कगू		प१.२२,	प१.२२,

पृ.-स्तं.-पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पृ.-स्तं.-पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१९।१।४	प्रातः सवने	प्रातः सवने	२६।१।१३	प्रवाते,	प्रवाते
११।१।२०	समाद	समाद	११।१।१४	सायाणः	सायाणः
११।१।२२	इति	इति	११।१।२९	निष्कैव	निष्कैव
११।१।२४	चतस्रः	चतस्रः	११।१।३२	इष्टया	इष्टया
११।१।२४	दिन्दुमत्तौ	दिन्दुमन्तौ	११।१।३४	उप्यय	उप्यय
११।१।२४	पूर्वमीजा	पूर्वमनीजा	११।१।३५	मैतय	मैत्राय
२१।१।२४	गंप्राद्य	गंप्राद्य	२७।१।३४	मैत्र वरणः	मैत्रावरुणः
११।१।३४	पोमे	पोमीये	११।१।३७	चसृती	चसृती
११।१।३५	ज्वं छे	ज्वेछं	११।१।३८	गिर्वर्णः	गिर्वर्णः
२१।१।३८	प्रादःसु	प्रादःसु	११।१।३९	उर्ध्व	ऊर्ध्व
११।१।३९	प्राभवा	प्राभवा	११।१।४०	उर्ध्वानः	ऊर्ध्वानः
२३।१।२४	आरण्यनोमिना	आरण्यनोमिना	११।१।४५	विमर्ध	विमर्ध
११।१।२७	गविष्टये	गविष्टये	११।१।४५	आम्यु	आम्यु
११।१।२९	उप्ये	उप्ये	११।१।४५	वेदी नामिः	वेदीनामिः
११।१।३१	चपैवी धृतं	चपैवी धृतं	११।१।४५	समिष्टपञ्च	समिष्टपञ्च
११।१।३१	छन्दसा	छन्दसा	२८।१।३१	समेदात्	समेदात्
११।१।३२	जरितृया	जरितृया	११।१।३८	ऋचः	ऋचः
२४।१।३१	पृष्टये	पृष्टये	११।१।३९	वसिष्ठः	वसिष्ठः
११।१।३१	मेहऽनि	मेहऽनि	११।१।३९	व मदे	वमिदे
११।१।३९	इत्येकं चतुर्नच,	इत्येकं (१-२३),	११।१।३९	मातृणा	मातृणा
११।१।३९	उप	चतुर्नच उप	२९।१।२८	मन्द्रः	मन्द्रः
११।१।३९	स्वादिस्रया	स्वादिस्रया	११।१।३९	वम	वम
११।१।३८	मर्षो	मर्षो	११।१।३९	अमीमः	आमीमः
२४।१।२९	वसिद्धि	वसिद्धि	११।१।३९	छेमे	छेमे
११।१।३२	हि याः	हि योः	३०।१।२१	वृष	वृष
२५।१।८	धर्मरेषु	धर्मरेषु	११।१।२४	शंकेत्	शंकेत्
११।१।२२	कऽपि	केऽपि	११।१।२४	, २ २।१	, २।१
११।१।२२	क्षत्रिय यजे	क्षत्रिययजे	११।१।२०	कृत्वा	कृत्वा
११।१।२३	रोष्ट	रोष्ट	११।१।२५	दसमा	दसमा
२५।१।३४	पुर	पुर-	३१।१।३५	कर्तृना	कर्तृना
११।१।२५	आहावः	आहावः	११।१।२२	प्रतिष्ठ	प्रतिष्ठ
११।१।२७	अप्यथो	अप्यथो	११।१।२९	यशस्तः	यशस्तः
११	"	"	३२।१।२४	परिचितः	परिचितः

शुद्धिपत्रकम्

५. स्तंभ-पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	५. स्तंभ-पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
३३।१।१८	पर्वत तद्दौ	पर्वतनारदौ	४१।१।१५	इमा	इमाः
॥ १,१२९	आत्मरातिः	अत्मरातिः	॥ १,१२६	णस्यं	णस्य
॥ १,१२९	जानंतापिः	जानंतपिः	४२।१।२२	शंसन०कर्थे	शंसनकर्त्ते
॥ १,१२९	क्षत्रिय यशे	क्षत्रिययशे	॥ १,१२५	आषतानं	आषतानं
॥ १,१२४	यशस्ते, । ३७	यशस्ते ३७	॥ १,१२५	याज्याः हो	याज्याः हो
३३।१।१३	न	न	४३।१।१९	तमान	तमान्
॥ १,१११	१:४	११४	॥ १,१२२	दविशु तत्पा	दविशुतत्पा
॥ १,१३३	सूदयोदाः	सूदयोदाः	४४।१।१३	दधिधर्मं	दधिधर्मं
३४।२।१५	कूचान्	कूचान्	॥ १,१३१	नाथ, ।	नाथ ।
॥ १,१३०	छोमे	छोमः	॥ १,१२५	शिखस्थित	शिखास्थित
३६।१।१७	सामे	सोम	४५।१।२४	दीर्घाणिवा	दीर्घाणिवाऽऽ
॥ १,१२७	छिपत	छिपते	४६।१।१	यक्रे	यक्रे
॥ १,१२९	चतुर्विध	चतुर्विध	४७।१।१२	द्रोह	द्रोह
३७।२।२०	अपारमितिः	अपरिमिताः	॥ १,११३	पृष्ठमे	पृष्ठमे
३८।१। ९	धर्म	धर्म	॥ १,११४	पथिवी	पृथिवी
॥ १,११९	धृतया	धृतया	॥ १,१२७	"	"
॥ १,१२३	सख्यं	सख्यं	॥ १,१२१	छदो	छदः
॥ १,१११	यक्ष	यक्ष	॥ १,१३४	गायत्र्या	गायत्री
॥ १,१३०	शास्त्रे	शास्त्रे	४८।१।४	मथा	मथा
॥ १,१३४	न्यूहन्त्याः	न्यूहन्त्याः	"	मथ	मथ
॥ १,१२२	पवमानाः	पवमानाः,	॥ १,११९	ह्रनम्	ह्रानम्
॥ १,१२७	स्तोभे	स्तोभेः	॥ १,१३१	पापु	ह्रपापु
॥ १,१२६-२९	अथ सथी भिन्दुः	अथ सथी भिन्दुः	"	ह्रनः घेरः	ह्रनःघेरः
	'चतुर्विधं' इत्य-	'चतुर्विधं' इत्य-	४९।१।२८	शिरि	शिरि
	स्मात् प्राक् शेषः	स्मात् प्राक् शेषः	॥ १,१२९	मथि	मथि
३९।२।४	नमस्ते	'नमस्ते	५०।१।२०	दत्तं	दत्ते
॥ १,११८	मीले	मीले	५१।१।२८	भाषा	भाषा
४०।१।३	मेकदाद्येपु	मेकदाद्येपु	॥ १,१२५	रथ	रथ
॥ १,१२१	जगती	जगती	५२।१।२३	दम	दम्
॥ १,१२५	प्रातः सवनः	प्रातः.सवनः	॥ १,१२६	दुर्गादि न्	दुर्गादिन्
॥ १२४	छगर	छगिरे	॥ १,१३०	बध	बध
४१।१।२०	नक्षत्रे	नक्षत्रे	५३।१।२४	ह्र नाम्भः	ह्रानाम्भः
॥ १,१३२	देवीय	देवीय	५४।१।२४	ह्र म	ह्र मः

पृ. सं. - पङ्क्तिः अशुद्धम्	शुद्धम्	पृ. - सं. पङ्क्तिः अशुद्धम्	शुद्धम्
७५।१।१३ चउदा	च्छद	८७।१।२९ प्र तिघ्रा	प्रतिघ्रा
" " ३१ पूर्वकेण,	पूर्वकेण)	" " ३३ अमी वो	अमीवो
" " ३२ सर्वतः ।	सर्वतः	८८।१।१० प्रेषो	प्रेषो
" " ३३ हिंसी'	हिंसीः'	" " १, १३ रोचना	रोचनानि
७६।१।२७ देव	देव	" " १, १ वल्गूदपाति	वल्गूपति
" " ३१ मदि, यमायाय	मद्विषमाणाय	" " १, १ वज्र भा	वज्रभा
७७।१।२५ त्वतीयः	त्वतीयः	" " १, १ गच्छप्र	गच्छप्र
" " ३३ नदीय	नदीय	" " १२।२३ वल्य	वल्यस्य
७८।१।२३ प्रेतु	प्रेतु	" " १२।२५ इत्या दी	इत्या हि
७९।१।२७ विह्वः	विह्वः	८९।१।२३ सपाश	सपाश
८१।१।१० सदः प्रवेश	सदः प्रवेशः	" " १२।९ म्मप्य	म्मप्य
" " ३३ घातीयाः	घातीयाः ।	" " १०।१।३ हमारो	हमारो
८३।१।१ फया	फया	" " १, १३ जित	जित्
" " ३३ वरुण	वरुण	" " १२।११ रराजे	रराजे
८४।१।३ कौपाखः	कौपाखः	" " १, ११६ अयास्य	अयास्य
" " ३७ अग्नि	अग्नि	" " १३।१।५ विष्टुन्वो	विष्टुन्वो
८५।१।२७ सततिः	सततिः	" " १, १२१ नो ऽऽ	नो ऽऽऽ
" " ३७ सतति	सतति	" " १, १२८ श्री व	श्रीव
" " ३७ शातामि	शातामि	" " १२।४ वशि श	वशिष
" " ३८ पशु पुरो	पशुपुरो	" " १, ११५ रजवः	रजवः
" " ३९ स्वह	स्वह	" " १, ११९ दन	दन-
" " ३९ आग्नि	आग्नि	" " १२।१।८ वरत	वरतः
८६।१।११ आतिष्वावा	आतिष्वावा	" " १, १२८ गतिरा, वमर्च.	गतिरा वमर्चः
" " ३१ पापरिष्वा	पापरिष्वा	" " १२।९ छन्दोम प्र	छन्दोमप्र
" " ३५ अशमो	अशमो	" " १, १११ १५ गापत्र	गापत्रः
" " ३६ जात	जात	" " १३।१।२९ अभि वः	अभि प्र वः
८७।१।४ वसु	वसु	" " १२।१६ कृतिव गये	कृतिव गये
" " ३७ गो ये	गो ये	" " १, १११ दवाः	देवः
" " ३९ आतिष्वा	आतिष्वा	" " १, ११६ देव	देव
" " ३९ राक गन्वा	राक गन्वा	" " १, १२२ देना नि	देनानि
" " ३९ नीली यो	नीली यो	" " १, ११६ वचनः	वचनः
" " ३९ अवन	अवन	" " १४।१।१४ इति	।
" " ३९ वरुण	वरुण	" " १४।१।१५ वचनः	वचनः

ऐतरेयब्राह्मणपारष्यकपोष्य

अशुद्धम् शुद्धम् पृ.स्तं.पट्टिः अशुद्धम् शुद्धम्

१४।२।१५	संभार	संभारा	१००।१।१६	गोपाः ।	गोपाः
१४।२।२२	युक्तः	युक्तः	" " १७	अनाद्य	अनाद्य
१४।२।३०	सेवा	सेना	" " २९	क्षितम्	क्षितम्
१५।१।३	आद्युः	आद्युः	" " २४	ग' । इ	ग' इ
१५।१।५	अन्दी	अन्वी	१ " २।६	पुं	पुं
१५।१।१३	इक्षीया	इक्षीया	" " २९	सद्यः	सदस्यः
१५।१।१५	माद्	माक्	" " २९	होरेण ।	होरेण
१५।१।१९	शक्नोः	शक्नो	" " ३०	जनाद्य इन्द्र	जनाद्य इन्द्रः
१५।२।१	मर्कट इ	मर्कटश्च	" " ३३	तत्कयाः	तत्कया
१५।२।१	मृगः ।	मृगः	१०१।१।३२	अयः आ	अयः । तान् आ
१५।२।६	याव्यऽनु	याव्याऽनु	१०१।२।२	रुणः	रुणः
१५।२।८	यथाङ्गः	यथाङ्ग	" " ४	एकैका प	एकैकामृचं प
१५।२।१४	मदे औ	मदे । औ	" " १२	निषिद्धं	निषिद्धं
१५।२।२३	मुक्क्य शाः	मुक्क्यशाः	" " २३	राशीभि	राशीभि
१५।२।२४	इति वृ	इति । वृ	१०२।१।१	स्वर्गात् । खो	स्वर्गात् खो
१६।१।१०	ऐकादिकः	ऐकादिकः	" " २०	कुप्येदो	कुप्येदो
१६।१।१२	मदे	मदे ।	" २।२२	प्रपायः	प्रपायः
१६।१।१४	यश्च	यश्च	१०३।१।३	सौम्य	सौम्य
१६।१।१६	क्षत्रियमलः	क्षत्रियमलः	" " ४	पुत्रस्य	पुत्रस्य
१६।१।२५	पुनरि	पुनरि	" " ५	इत्यत्रय	इत्यत्रय
१६।१।३५	यचन	यचनं	१०३।१।७	प्रस्तावः ।	प्रस्तावः,
१६।२।५	भिषे य	भिषेक्य	१०३।१।१३	पूर्णं मास	पूर्णमास
१६।२।१३	जि गितुं	जिगीतुं	१०३।१।२७	निषयतः	निषयतः
१६।२।२२	दि लृ	दिलृ	१०३।२।१५	धर्म	धर्म
१७।१।२२	न्दनं	गूनं	१०४।१।१४	मूकं	मूकं
१८।१।११	यरो । जन	रोजन	१०४।१।८	कलिः	कलिः
१८।१।११-१२	इत्यादि द्रष्टव्यम्	• (इदं खलु नास्ति)	१०४।१।९	देवा	देवा
१८।२।१५	रात्र्यः	रात्र्य	१०४।१।२९	तन्नु	तन्नु-
" " १७	यदति	यदति	१०५।२।९	सतो वृद्	सतोरुद्
१९।१।३	यत्र	यत्	१०६।१।२३	चतुर्विधाः	चतुर्विधाः
" " १०	विद्वत्	विद्वत्	१०७।१।२८	आय	अय
" " २३	दधि स्तो	दधिरस्तो	१०८।१।५	आभि	आभि
१९।२।३४	प्रियद्रु	प्रियद्रु	१०८।२।११	म नम	मानम
१००।१।४	यती ।	यती	१०८।२।३५	ते खो	ते खोभ्यं
" " ७	मीय पशु	मीयपशु	१०९।२।२२	रेन् अनु	रेन् । अनु
" " ९	प्रजा	प्रजा			